

SOMOGYI TÁNCOK

*Csokonai „holtig édes emlékezetű vármegyéje“ népének,
különösen hagyományörző parasztságának*

SOMOGYI TÁNCOK

SZERKESZTETTE

MORVAY PÉTER ÉS PESOVÁR ERNŐ

MŰVELT NÉP KÖNYVKIADÓ

BUDAPEST, 1954

Szerkesztette
a Népművészeti Intézet a Néprajzi Múzeum közreműködésével
és a Magyar Táncművészek Köre Előkészítő Bizottsága
támogatásával

MUNKATÁRSÁK

Andrásfalvy Bertalan, Csikvár József, Hofer Tamás, Lányi Ágoston, Lugossy Emma, Maác László, Martin György, Molnár István, Morvay Péter, Pálfi Csaba, Pesovár Ernő, Pesovár Ferenc, Srutek Júlia, Raffay Anna, Varga Marianne, Vargyas Lajos, Vavrincez Imre, Vikár László, Zámbo István.

A filmfelvételeket *K. Kovács László, Kisgyörgy Pál, Kiss Márta, Lugossy Emma, Martin György, Molnár István, Pesovár Ernő, Szőts István és Vásárhelyi István* készítette.

A táncleírások alapjául szolgáló táncírásos lejegyzéseket *Lányi Ágoston és Lugossy Emma* végezte.

A táncírással közölt táncokat *Lugossy Emma* jegyezte le.

A térképeket és diagrammokat *Morvay Péter* tervezte.

A térképezés alapjául szolgáló anyagrendező munkát *Morvay Péter* irányításával a Népművészeti Intézet Táncataszter Munkacsoportjának tagjai (*Albán Tünde, Jakab Ilona, Rakksányi Anna, Éri Istvánné, Martin György, Pesovár Ferenc és Vavrincez Imre*) végezték.

A táncbrázolásokat *Töreki Ferencné és Csikós Tóth András*, a viseletrajzokat és a záródíszeket *Csikós Tóth András* rajzolta. A címlapot *Végh Gusztáv* készítette.

A térképeket *Patay Pálné*, a táncírási-rajzokat *Benkő Béla*, a kottákat *Tóth O. László* rajzolta.

A dallamokat átnézte *Vargyas Lajos*.

Lektorok:

Katona Imre és Rábai Miklós.

Felelős kiadó a Művelt Nép Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Muharay Elemér. — Műszaki vezető: Löblin Imre
Kézirat beérkezett: 1954. IX. 30. — Imprimálva: 1954. XII. 22.
Megjelent 3000 példányban, 27.6 (A/5) ív + 16 tábla terjedelemben,
a MNOSZ 5601-54 és 5602-50 A szabványok szerint

1-544559 Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

A TÁNCKATASZTERRŐL ÉS TÁNCATLASZRÓL

I.

Népi tánckincsünk tudományos megismerése a néprajz nem egy kutatási területéhez képest viszonylag kedvező feltételekkel indult kibontakozásnak az első világháború után.

Réthei Prikkel Mariánnak többévtizedes munkásság gyümölcseként napvilágot látott összefoglaló munkája (A Magyarság Táncai, 1924.), mely a tánc történeti források tekintélyes részét föltárta, s valamelyest az élő tánc-hagyományra is kitekintett, széles alapot vetett és sok fogódzót nyújtott a tánc-történeti kutatás folytatása, valamint az élő népi táncok vizsgálata számára.

Az élő tánckincs iránti érdeklődés feléledésével szinte egyidőben került alkalmazásba a mozgáskincs megörökítésének egyik legfontosabb feltétele: a mozgófénykép (*Gönyey* Sándor). Így néprajztudományunk eredményeinek nagy összefoglalása, a Magyarság Néprajza táncfejezete, a sokoldalú néprajzi kutató *Gönyey* Sándor és a zenefolklorista *Lajtha* László munkája, már jelentősebb mennyiségű filmfelvétellel megörökített népi táncanyagra hivatkozva kísérelhette meg az addig feltárt népi tánckincs áttekintését.

A személyi-szervezeti, módszerbeli és technikai-anyagi feltételek ki nem elégítő volta miatt azonban mindezek ellenére a felszabadulást megelőző években úgy látszott, hogy művészeti néphagyományunk egyik legértékesebb részének megmentéséhez nincs meg a kellő szándék és felkészültség. Úgy látszott, hogy népismeretünk és nemzeti kultúránk számára egyaránt pótolhatatlan értékű népi tánckincsünk nagyobb része felgyűjtetlen marad, s így elkallódásra van ítélve. Felszabadulás utáni megváltozott tudománypolitikánk és hatalmas iramú kulturális szervezésünk azonban, a továbbra is jelentkező értékes egyéni kezdeményezésekre támaszkodva megteremtette népi tánc-kutatásunk korszerű kereteit.

Az 1947. esztendőben már megjelentek a korszerű tánc-kutató-munka utolsó hiányzó feltételei. *Molnár* István többszöndös táncgyűjtő tevékenységének eredményeit nyújtó könyvével (Magyar Tánchagyományok) jelentkezett a népi tánc-kutatásban eddig nélkülözött szakképzett koreográfus, s a *Lugossy* Emma által közvetített *Lábnak—Knust*-féle táncírással¹ a mozgás megörökítésének a filmfelvevőgép használata mellett is nélkülözhetetlen módszere lett alkalmazhatóvá tánc-kutatásunkban.

Kormányzatunk mindezeket figyelembe véve a felszabadulás utáni második esztendőben a volt Néptudományi Intézetben tudományos műhelyt biztosít-

tott a tánc kutatásnak, mely gyors ütemben kibontakozó táncmozgalmunknak segítségére sietve — s ugyanakkor a táncmozgalom munkásainak támogatását élvezve — kifejlesztette a népi tánc-kutatás tudományos módszerét. Az így megindult kétesztendő, fokozatosan fejlődő kutatómunka alapvető jelentőségű eredményt ért el népi táncaink összegyűjtése és tudományos vizsgálata terén.

A korszerű tánc kutatás komplex módszerrel dolgozó kutatócsoportjaiban a táncéleletet vizsgáló néprajzi szakember mellett táncíró koreográfus, magne-
tofonnal dolgozó zenefolklorista és filmoperatőr működött együtt. A kutató-
csoportok terepmunkája, s a hamarosan kiépített országos társadalmi gyűjtő-
hálózat felderítő segítségével révén alig két esztendő alatt az ország helységeinek
közel egyharmadából sikerült népi táncokra vonatkozó adatokat szerezni.
Ennek alapján világosan ki lehetett jelölni a gyűjtőmunka további irányait
és ütemtervét. De tánc kutatásunk e gyümölcsöző korszakának más eredményei
is voltak. Így akkor világviszonylatban is jelentős népi tánc-film-gyűjtemény
létrehozása, az ország területén tervszerűen eloszló mélyfúrás-jellegű kutatások,
továbbá egyes vidékek táncmonográfiájának elkészítése, valamint a gyűjtött
anyag rendszerezésének megindulása.²

A Néptudományi Intézet megszűnésével, megfelelő anyagi és szervezeti
feltételek hiányában, népi tánc kincsünk tudományos kutatása egyidőre mini-
málisra csökkent, majd a Tudományos Akadémia néprajzi munkaközösségei-
nek létrejöttével fokozatosan bővülő, de a szükséglethez képest továbbra is
szűk keretek között folytatódott.

A Népművészeti Intézet megalakulásával nagyobb lehetőség nyílt a tánc-
gyűjtő tevékenységre, ez azonban elsősorban népi táncmozgalmunk anyag-
szükségletének közvetlen kielégítésére irányult, s inkább csak felderítő jellegű
eredményeket hozott. Újabb időszakában egyre jobban megfelel a tudomá-
nyos igényeknek.

A gyűjtőmunka tervszerűbbé, szakszerűbbé és így gazdaságosabbá tételé-
ben jelentős szerep jutott a Magyarországi népi tánc kataszter és tánc atlasz
munkaközösség — röviden Tánc kataszter — létrejöttének.

A Tánc kataszter munkája a tudományos tánc kutatás ismertett két-
esztendő korszakában megindult anyagrendező munkában gyökerezik. Ki-
bontakozásához művészeti tömegmozgalmunk gyakorlati igénye adott lehető-
séget. Mai formáját a Népművészeti Intézet néprajzi osztályának kezdeménye-
zése, a művészileg felhasználható néphagyomány-anyag hozzáférhetővé tételét
szolgáló, ú. n. népművészeti kataszterek munkájának megindulása alakította
ki. Viszont ez a művészeti tömegmozgalom gyakorlati igényeit közvetlenül
szolgáló munka egy nagytávlatú — később még érintett — tudományos rend-
szerező munka megalapozását is szolgálja, melynek eredményeire természet-
esen szintén szüksége van művészeti életünknek is.

A Tánc kataszter munkája eszerint alkalmasnak bizonyul arra, hogy az
adott szükséglet kielégítésére törekedve, s az adódó lehetőségeket kihasználva,
közvetlenül és eredményesen szolgálja mind a néprajztudomány, mind pedig
művészeti tömegmozgalmunk időszerű szükségleteinek kielégítését.

Tudományos tánc kutatásunk ügye fentebb említett intézményes rendezésé-
nek megoldatlansága következtében tánc kutatásunk olyan stádiumban van,
hogy bizonyos alapvető — számbavevő, felderítő — munkálatok elvégzését

a szaktudomány ugyanúgy igényli, mint a művészeti tömegmozgalom. S ezek a mindkét fél számára sürgős és fontos alapvető feladatok tánckutatásunk jelenlegi állapotában nem is oldhatók meg másképp, mint a néprajztudomány és a művészeti tömegmozgalom együttműködése révén. A Tánckataszter szerencsés kezdeményezésében népi táncmozgalmunk alapvető szükségleteinek szolgálata eredményesen kapcsolódik össze a felszabadulás utáni kezdeti fejlődésében megrekedt tudományos tánckutatás megsegítésével.

A Tánckataszter célja, hogy számbavegye, rendszerezze és értékelje, s ezáltal a művészi felhasználás számára hozzáférhetővé tegye azt az anyagot, amelyet tánckutatásunk korszerűbb kutatómódszerek alkalmazására törekvő újabb szakaszában összegyűjtött.

A feldolgozó munka elsősorban a felszabadulás utáni — majd az azt megelőző — időszakból származó kézíratos táncadattári, táncfilm- és táncfénykép-anyagot, táncdallamanyagot, valamint az újabb táncszakirodalmat dolgozza fel. A néprajz tudományos intézményei és Népművészeti Intézet anyagának feldolgozása után fokozatosan munkába kívánja venni a más intézményeknél, művészegyütteseknél, valamint magános gyűjtőknél található anyagot is.

Művészeti tömegmozgalmunk e feldolgozó munka eredményeképpen további fejlődéséhez olyannyira szükséges, közvetlenül felhasználható népi táncanyaghoz jut; megismeri a tánckutatásnak azokat az eredményeit, melyek lehetővé teszik népi táncaink hű és életszerű, művészi feldolgozását és továbbfejlesztését; útmutatást kap központilag irányított gyűjtőmunkája szakszerűbbé, tervszerűbbé és ezáltal gazdaságosabbá tételéhez; s támpontokat nyer a még fel nem tárt népi táncanyag művészi és tudományos érdekből egyaránt igen jelentős, széleskörű társadalmi felderítéséhez és felkutatásához.

A Tánckataszter munkálatai a további gyűjtések területeinek kijelölése, a gyűjtések rendszeresebbé, tervszerűbbé tétele, és nagyrészt még feltáratlan népi táncincsiünk összegyűjtése tekintetében ugyanolyan jelentősek a tudományos tánckutatás számára is, mint a művészeti mozgalom számára.

Emellett a Tánckataszter feldolgozó munkája első üteme annak a messzi-távlatú elemző és rendszerező tevékenységnek, mely a magyar népi tánc-típusok elkülönítésére, a táncdialektus-területek határainak kijelölésére, valamint a népi táncaink elterjedését ábrázoló magyar népi táncatlasz megalkotására irányul.

II.

A Tánckataszter feldolgozó módszere a következő:

1. A kézíratos gyűjtésekből, a táncfilmekről, az irodalmi közlésekből, valamint a táncfénykép-anyagból, tánconként olyan sokszempontú *szakkartonok* készülnek, (I. sz. ábra.) amelyek a számbavétel, rendszerezés és térképezés alapjául szolgálnak. Ezek az illető tánc nevén és típusmegjelölésén kívül tartalmaznak a gyűjtésre vonatkozó legfontosabb adatokat; a gyűjtés minőségét, a tánc szociotípusát,³ eszközhasználatát, tartalmi jellegét, társadalmi meghatározottságát, valamint élő voltának fokozatait feltüntető rövidített megjelöléseket; továbbá — külön megadott szempontok szerint — a tánc legfontosabb néprajzi és koreográfiai jellemvonásait s a különféle utalásokat.⁴

A szakkartonok fogalmazványait maguk a gyűjtők készítik el.

NI. T/310

Kanásztánc

9. Karád

Andrásfalvy B., 1958

Kanásztánc

Somogy m.

Adatk.
Szöv.
Táncir.
Filmf.
Népr.
Kotta
Fényk.
Férfi
Nő
Vegyes
Gyermek
Egyes
Páros
Hármas
Négyes
Csop.
Észk.
Szórak.
Virt.
Jelk.
Játékos
Alk.
Bemut.

Ált.

Rétegh.
Arva

Él

Szórv.
Eml.

Jellemzés:

(I. Néprajzi. II. Koreográfiai.)

I.

1. Jó táncosok, kanászok járják.
2. Lakodalomban, marhaőrzéskor, kocsmában.
3. A „Hücs ki disznó...” nótára,
4. A legelőn tanulták a fiatalabb legények az idősebbektől.
5. Horváth János, Szabó György tudja.

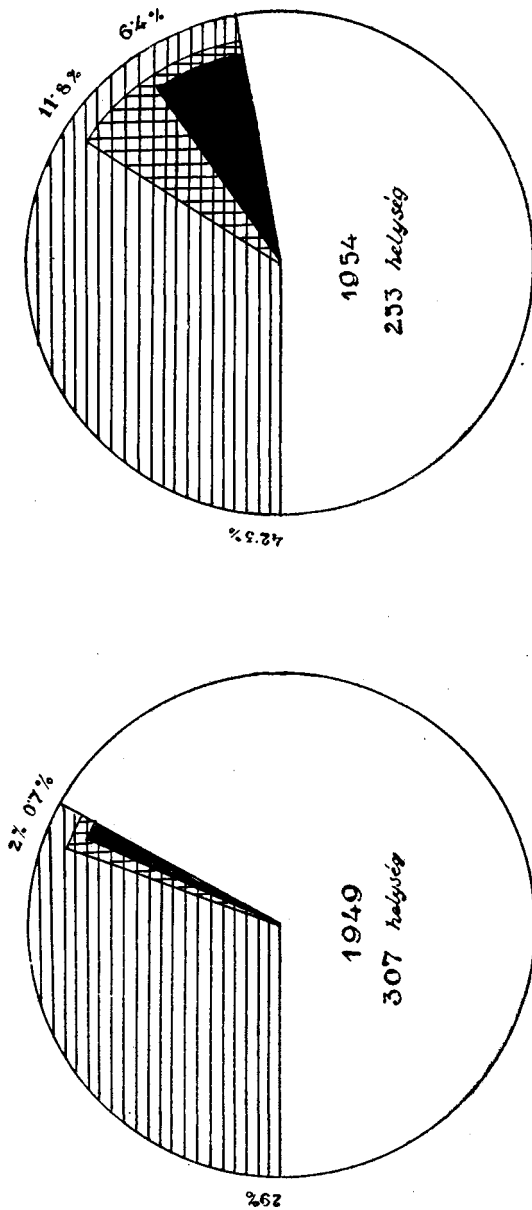
II.

1. Egy férfi, néha nővel.
2. Két keresztbe fektetett bot között; volt aki üveggel, volt aki anélkül.
3. A botokat először „megjárta karikába, akkor beugrott, úgy járta keresztbe”. Ha nővel járták, akkor az ke- rülgette körbe a táncolót.

I. sz. ábra. A Táncutaszter szakkartonya.

Utalások:

Irodalom:

2. ábra. A táncoktatás helyzete Somogyban 1949-ben és 1954-ben
(Felmegvárdszat a táncgyűjtési térképben, a 14-15. oldalon.)

A szakkartonokon alapszik az anyagkezelés, rendezés és további feldolgozás céljait szolgáló többféle egyéb karton (földrajzi utaló karton, községsi összesítő karton, táncnévkarton, térképkarton) elkészítése.

Külön kartonlapokon kerülnek feldolgozásra a táncfényképek és a táncdallamok.

Az egyes gyűjtésekben foglalt táncéleti anyagról külön szakmutató kartonok készülnek.

Külön gyűjteményben, úgynevezett gyűjtőborítékokban kerülnek feldolgozásra a közvetlen művészi felhasználásra alkalmas teljes táncleírások, a hozzájuk tartozó dallamanyaggal és néprajzi ismertetéssel együtt.

2. Ezekre az alapvető feldolgozó munkálatokra épül a térképezés munkája. Az anyag mielőbbi hozzáférhetővé tétele céljából, s a rendelkezésre álló gyűjtések egyenlőtlen területi megoszlása és minőségi különbségei miatt a térképezés megyénként történik.

Elsősorban az úgynevezett *megyei gyűjtési térképek* készülnek el. Ezt követik a *részletesen leírt táncok térképei*, majd az egyelőre szintén csak megyei *elterjedési térképek*.

A gyűjtési térképek egy példánya a megyei tanácsok népművelési osztályaihoz kerül.

A fenti térképek megszerkesztéséhez előmunkálatként különféle összesítő kimutatásokat (táncjegyzék, teljes táncleírások jegyzéke, táncnévmutató) kell készíteni.

A megyei tánc térképek szerkesztési munkálataihoz csatlakozik az egyes megyék táncéletének summás ismertetése. Ez kiegészítője a megyei népművelési osztályoknak eljuttatott térképeknek, s egyúttal vázlata a Megyei Táncgyűjtemények kötetei e tárgyval behatóbban foglalkozó fejezeteinek.

A fentiekén kívül a táncgyűjtés eredményeit országosan ábrázoló térkép is készül.

3. Ezekkel a munkálatokkal párhuzamosan, a nyilvánosságra hozott és később nyilvánosságra kerülő tánc térképek adataiból kiindulva, kérdőíves és közvetlen *kiegészítő gyűjtés* folyik. Ennek eredményei egyrészt művészeti mozgalmunk szükségleteinek kielégítését szolgálják, másrészt beletorkollnak az egyenletesebb területi megoszlású és minőségileg egynemű gyűjtésekre támaszkodó *magyar népi táncatlazsznak* fontosabb tánc típusaink és nemzetiségi táncaink országos elterjedését ábrázoló térképszerkesztési munkálataiba.

4. A feldolgozott anyagból a »Somogyi Táncok«-hoz hasonló kötetek készülnek. Ezek a kötetek a feldolgozás eddigi tanulságait levonva tervszerűen veszik számba az ország egy-egy vidékének táncait, s adnak lökést egy-egy sokatigéző terület fokozottabb felkutatásának.

III.

A Tánckataszter már eddigi munkájával is nagy vonásokban felmérte tánc kutatásunk helyzetét. Ennek alapján kijelölhette a gyűjtés további irányait, s megvethette alapját egy eddiginél tervszerűbb és szélesebbkörű gyűjtőmunkának.

A Tánckataszter elsőnek néhány olyan megye táncanyagának feldolgozását vette tervbe, melyeknél — a felszabadulás utáni tánc kutatás eredményeit számbavevő 1949. évi országos gyűjtési térkép⁵ útmutatása szerint — legered-

ményesebbnek és legsürgősebbnek látszott az erőteljesebb kutatómunka megindítása. A feldolgozási sorrend megállapításánál jelentős súllyal esett latba az a követelmény is, hogy ezek a megyék lehetőleg az ország minél több vidékét, táját képviseljék.

Ennek megfelelően Somogyot Pest megye, majd Szabolcs-Szatmár, Borsod-Abauj-Zemplén s a többi megye anyagának feldolgozása követte a legcélszerűbbnek látszó sorrendben. Így vált lehetővé, hogy a Népművészeti Intézet Néprajzi Osztályának kisebb mértékben kellett felderítő gyűjtésre fordítania erőit, s így fokozott mértékben munkába vehette egy olyan megye — Somogy — táncainak felkutatását, amelynél az 1949. évi országos gyűjtési térkép tanúsága szerint — amint ezt az alább közölt diagramm (2. sz. ábra) is mutatja — a táncadatok nagy számához viszonyítva igen kevés volt a részletebben leírt vagy filmrevett táncok száma.

Somogy táncanyagának elsőként való feldolgozását indokolja az is, hogy az országnak ez az egyik legnagyobb, s amellet helységei számát tekintve is az első közé tartozó megyéje egyúttal a Dunántúl nagyobb egységét is képviseli, s táncival és táncéletével azon belül is jellegzetes színfoltként jelenik meg.

Kötetünk, gyűjtési térképével, ehhez tartozó táncjegyzékével és részletes táncleírásaival, pontosan számot ad a somogyi tánckutatás mai helyzetéről és eredményeiről. A felsorakoztatott táncadatok és részletesen leírt táncokat beleilleszti a megye népének táncéletéről rajzolt képbe. Emellet — az előmunkálatok engedte módon — összefoglaló ismertetést, elemzést kíván nyújtani a megye táncéletére legjellemzőbb és az eddigi kutatás során leginkább megismert tánc típusokról: elsősorban Somogy legjelentősebb táncfajtájáról, a kanásztáncról. A kanásztáncok, párostáncok, leánytáncok és lakodalmi táncok elterjedését térképen is bemutatjuk. Ezzel a somogyi táncfajták mai tudásunk által megengedett áttekintése mellett — mint már érintettük — a tervezett egyetemes magyar táncatlasz előkészítésének ügyét is szolgálni kívánjuk. A somogyi tánczenének a fentiekhez csatlakozó vizsgálata nemcsak a megyei tánckutatás teljesebbé tételét szolgálja. Zenei tanulmányunk ugyanis az egész magyar népi tánczene-anyag és az ezzel kapcsolatos problematika szem előtt tartásával készült. A somogyi táncdallam-anyagon végzett vizsgálat tapasztalatai viszont — amint erre zenei tanulmányunk bevezetése utal is — jelentős mértékben segíthetik előbbrevinni egész népi tánczene-kutatásunk problémáinak megoldását.

A kötetünkben közölt táncleírások és táncadatok egyaránt szolgálni kívánják népi tánckincsünk szakszerű megismerését és népi táncmozgalmunk gyakorlati szükségleteinek kielégítését. Ez utóbbi cél szolgálata készített arra, hogy kötetünk anyagát hű népviselet-leírásokkal és az egyes tánc típusokhoz kapcsolódó, a legjellemzőbb és legművészebb táncdallamokat tartalmazó táncdallam-gyűjteménnyel is kiegészítsük.

Kötetünk munkatársai nagyobb részt a Népművészeti Intézetnek a Magyar Tudományos Akadémia néprajzi főbizottsága tánckutató munkacsoportjával együtt dolgozó fiatal táncgyűjtő-gárdájából kerültek ki. Olvasóink — úgy hisszük — meg fogják állapítani, hogy munkásságuk biztató ígérete s egyben elismerést érdemlő megnyilatkozása jelentős feladatok előtt álló tánckutató-sunknak.

★

A Tánckataszter munkája — amint ezt jelen kötetünk is bizonyítja — máris jelentős mértékben megteremtette a magyar népi táncok tudományos rendszerezésére irányuló vizsgálatok előfeltételeit, s már eddigi működésével is jelentős támpontokat szolgáltatott a típusmeghatározási és elterjedési problémák tisztázásához. Mostani s később következő köteteink anyagát bizonyára örömmel fogadja s jól fel tudja használni népi táncmozgalmunk. Reméljük azonban, hogy kötetünknek nemcsak közölt anyaga, hanem további kutatásra serkentő hatása is eredményesen fogja szolgálni művészeti életünk fejlődését.

Morvay Péter

¹ *Lugossy Emma* : Magyarázat a táncíráshoz. (*Lugossy E. — Gönyey S.* : Magyar népi táncok. Bp. 1947. 83—95. old.)

² L. erről részletesebben : *Morvay Péter* : A népi tánc kutatás két esztendeje. *Ethnographia* LX. évf. (1949.) 387—393. old.

³ Azt jelöljük e szóval, (jobb híján) hogy valamely táncot egyesben, párosan stb. járnak-e.

⁴ A szakkartonokon, a táncok származási helyének megjelölésénél, az anyag jobb áttekintése és a közigazgatási változásoktól független egységes kezelése érdekében, a régi megye és járásbeosztást is feltüntetjük az 1913. évi helységnévtár szerint.

A gyűjtés minőségének stb. jelölésére alkalmazott rövidített jelzések magyarázata a következő :

Adatk. = a táncra vonatkozó adatközlés. *Szöv.* = szöveges táncleírás. *Filmf.* = filmrevett tánc. *Táncír.* = táncírással lejegyzett tánc. *Népr.* = néprajzi leírás. *Kotta* = lekottázott táncdallam. *Fényk.* = fénykép a táncról. *Férfi, Nő, Vegyes, Gyermek* = férfi stb. járja. — *Egyes* = szólótánc. *Páros, Hármás, Négyes, Csop.* = párosan stb. járnak. — *Eszk.* = eszközzel járt tánc. — *Szórak.* = szórakozó (társas) tánc. *Virt.* = virtuskodó. *Jelk.* = jelképes, utanzó. — *Játékos* = táncos játék. *Alk.* = alkalmi, szertartásos, kultikus. *Bemut.* = színpadon bemutatott helyi népi tánc. — *Ált.* = általános (most vagy régebben minden táncolni tudó járta). *Rétegh.* (*Nemz.*) = társadalmi (foglalkozási, nemzetiségi) réteghez kötött tánc. *Arva* = a helyi hagyományban elszigetelten áll. — *Él* = a táncolni tudók általában ma is járnak. *Szór.* = szórványos, már csak egyesek tudják eljárni. *Eml.* = csak emlékezetben él, eljárni már nem tudják.

Az egyes táncokra vonatkozó fenti rövidítéseket a szakkarton kitöltésénél aláhúzással jelöljük meg. (A bemutatott mintán *dölt* betűkkel szedve.)

Az *Utalások* rovatába a kartonon feldolgozott táncra vonatkozó más gyűjtések, táncfilmek, fényképek stb. jelzései kerülnek. — Az *Irodalom* rovat az illető táncra vonatkozó nyomtatásban megjelent közlésekre utal.

A szakkartonok kitöltésénél alkalmazott néprajzi és koreográfiai jellemzés szempontjait a közölt minta csak részben tartalmazza.

⁵ *Morvay Péter* : I. m. 389. old.

SOMOGY MEGYE NÉPI TÁNC-GYŰJTÉSI TÉRKÉPÉHEZ

Táncjegyzékünk adatait járasonként, a gyűjtési térkép s egyúttal az 1952-es helységnévtár sorszámait követve közöljük.

A helységnevek után a gyűjtési térképen is használt egyezményes jelekkel összesítve feltüntetjük az illető helységben ismert táncadatok, illetve leírt, részletesebben jellemzett vagy filmrevett táncok számát.

Az egyes helységneveknél olvasható \wedge jel — akárcsak a helységnévtárban — valamely helységhez tartozó külterületi lakott helyet jelöli. (Például az I. járás 5. sorszámú helységénél: Alexandrapuszta Csokonyavisontához tartozik.)

Az egy helységből ismert táncok neveit az illető helységnevek után betűrendben, sorszámozva közöljük.

Az egyes táncneveken ismert táncokra vonatkozó gyűjtés minőségét a táncnevek betűtípusa jelzi az alábbiak szerint:

Egyszerű szedés (például *kanásztánc*) = adatközlés.

Dőltbetűs szedés (például *kanásztánc*) = leírás vagy részletes jellemzés.

Vastagbetűs szedés (például **kanásztánc**) = filmfelvétel.

A nemzetiségi, illetve más vidékről beköltözött telepés lakosság táncait az illető táncnév után olvasható alábbi, zárójelbe tett betűkkel különböztetjük meg: (C) = cigány, (D) = délszláv, (H) = horvát, (N) = német, (T) = telepés.

Azoknak a táncoknak neveit, melyek a filmfelvétel mellett szöveges vagy táncírással leírással is meg vannak örökítve, a fentiek értelmében dőlt betűtípussal közöljük, s e mellett a táncnév után zárójelbe tett, vastagon szedett (F) betűvel a rájuk vonatkozó filmfelvételt is jelöljük.

A zárójelbe tett táncnevekkel nevezett táncokat — gyűjtőjük szerint — ma már nem tudják eljárni az illető helységben, csak emlékezetben élnek.

Az olyan megállapíthatóan azonos táncokra vonatkozó adatközléseket, melyekről leírásunk, illetve filmfelvételünk is van, külön nem tüntetjük fel.

Az egyes tánc típusok eltérő formáinak megkülönböztetésére (a táncnevek után zárójelben) az alábbi rövidítéseket alkalmazzuk: *f.* = férfi, *n.* = női, *v.* = vegyes, *p.* = páros, *csop.* = csoportos.

A fentiekhez hasonló módon alkalmazott *eml.* rövidítés azt jelenti, hogy az illető táncot gyűjtője közelebbi meghatározás nélkül csak megemlíti.

Az egyes táncnevek után zárójelben olvasható szám arra utal, hogy ugyanaz a tánc különböző időpontokban vagy más-más táncosokkal ismételtelen filmes vagy leírásos megörökítésre került.

A gyűjtők nevét **Gy.**: jelzés után gyűjtésük időrendjében, sorszámozva közöljük. A gyűjtők neve mellett álló évszám a gyűjtés időpontját jelzi; a zárójelben ezután olvasható számok az illető gyűjtők által gyűjtött táncok sorszámjai.

A filmrevett táncok gyűjtőinek s gyűjtésük időpontjának megjelölése, valamint a táncnevek sorszámaira való hivatkozás a fentiekkel azonos módon történik.

Az egyes táncok irodalmi forrásaként több alkalommal megnevezett Magyarság Néprajza lapszámjelölései e munka első kiadására vonatkoznak.

A filmrevett táncok esetében **F.**: jelzés után a filmeket őrző intézményeket, valamint a filmtekercsek leltári számát is feltüntetjük. Az intézmények nevét az alábbiak szerint rövidítjük: *AE* = Állami Népi Együttes, *NI* = Budapesti Egyetemi Néprajzi Intézet, *Nm* = Népművészeti Intézet, *NM* = Néprajzi Múzeum. Az *Mt.* jelzéssel ellátott filmek magántulajdonban vannak.

Táncjegyzékünkbe csak az illető helységben hagyományos népi táncokat vettük fel, s a térképeken is csak ezeket ábrázoljuk. A népies mütáncokat (amilyen például a palotás, a magyar kettes vagy a sormagyar), valamint a népünk között — különösen az ország nyugati felében — évtizedek óta széles körben elterjedt — egyébként nem egyszer ugyancsak népi eredetű — nyugati polgári társastáncokat (amilyenek a játékosan utánzó, polgári contre-táncnak nevezhető Hogy a csibe . . . és társai, vagy az ugyancsak különösen a Dunántúl kedvelt különböző polkafélék, mint a Zöld erdő . . . stb.) nem tüntetjük fel. (Bár a népi táncélet teljes megismerése érdekében ezekkel is szükséges és tanulságos lesz más alkalommal táncutatásunknak foglalkoznia.)

Még kevésbé tartjuk számon térképeinken és jegyzékünkben azokat a nyugati párostáncokat (például a Somogyban »patinó« néven emlegetett századeleji divattáncot), melyek egy-egy városi táncdivat-hullám idején, a táncmesterek és zenészek, valamint a városban dolgozó vagy katonáskodó falusiak közvetítésével falura is elkerültek, ott azonban kérészéletüket hamarosan befejezték.

TÁNCJEGYZÉK SOMOGY MEGYE TÁNCGYŰJTÉSI TÉRKÉPÉHEZ

I. BARCSI JÁRÁS

1. BABÓCSA ⑤ △
 1. Csárdás. 2. Juhásztánc. 3. Kanásztánc. 4. Karikázó. 5. Lippentős.
 6. Mártogatós. 7. Rezgős. 8. Ugrós.
 Gy.: 1. Lengyel Imre, 1948 (1). 2. Csikvár József, 1953 (1–8).
3. BÉLAVÁR ④
 1. Csárdás. 2. Kanásztánc. 3. Seprűtánc. 4. Verbunkos.
 Gy.: Kertán Mihály, 1948.
5. CSOKONYAVISONTA ①
 ○ Alexandrapusztá.
 1. Tipegős.
 Gy.: Dombovári László, 1949.
10. HERESZNYE ② △
 1. Csárdás. 2. Ivánnapai tánc. 3. Lakodalmi tánc. 4. Szakácsné tánc.
 Gy.: Csikvár József, 1953.
11. HOMOKSZENTGYÖRGY ①
 1. Valóságos magyar csárdás.
 Gy.: Pesovár Ernő, 1953.
14. KÁLMÁNCSA ⑨ △
 1. Csárdás. 2. Gazdaasszonytánc. 3. Kanásztánc (f. négyes, botos). 4. Kanásztánc (v. p.). 5. Kanásztánc v. verbunk (v. négyes). 6. Körtánc. 7. Libbenő csárdás. 8. Menyecske tánc. 9. Sej ringi, ringi. 10. Ugrós. 11. Üveges. 12. Verbunk.
 Gy.: 1. Pakott Vilmos, 1952. (7. 11). 2. Pesovár Ernő. 1953. (1–10., 12.).
16. LAD ②
 1. Szóló tánc (magyar). 2. Szóló tánc (N.).
 Gy.: Csendes Géza, 1952.
17. LAKÓCSA ⑤ △ ⑬
 1. Bot kóló. 2. Csizmaverős (F). 3. Gazdaasszonytánc. 4. Husvéti kóló (F). 5. Kóló. 6. Kónyi kvataju. 7. Kopogós kóló. (F). 8. Krizsanye (F). 9. Menyecske tánc (F). 10. Okoraszticsa. 11. Povicsanak. 12. Rezgős kóló (F).

13. **Rostaöntés.** 14. (Seprútánc.) 15. Széna-szalma. 16. *Üveges kóló* (F).
17. **Verbunk.** 18. **Vranýisze.** — 1—18. (D).

Gy: 1. *Somos József*, 1949 (4—5., 10., 15—16.). 2. *Pusztai Imre*, 1953.
(5.). 3. *Éri Istvánné*, 1953. (1—4., 6—9., 11—14., 16—18.).

F: Nm. 2129. *Éri Istvánné*, 1953. (2., 3., 4., 6., 7., 8., 9., 11., 12., 13.,
16—18.).

18. **PATOSFA** ⑥

1. Csárdás. 2. Kanásztánc (f. egyes, botos). 3. (Kanásztánc) (eml.). 4.
Sapkatánc, 5. Söprútánc. 6. Verbunk.

Gy: 1. *Rónai Béla*, 1948 (1—3., 5—6). 2. *Sebők Lajos*, 1952 (1., 3., 4.).

19. **PÉTERHIDA** ①

1. Csárdás.

Gy: *Németh Lajos*, 1952.

27. **TÓTÚJFALU** ①

1. Kóló (H).

Gy: *Kovács Jánosné*, 1949.

28. **VIZVÁR** ⑦ △ ⑪

1. Bokázó. 2. Csárdás (F). 3. *Gazdaasszonytánc* (F). 4. *Kanásztánc* (F)
(v. p. botos). 5. *Kanásztánc* (f. egyes). 6. *Kanásztánc v. verbunk* (F). (f. p.).
7. *Karikázó*. 8. Lakodalmi körtánc. 9. (Lakodalmi menettánc). 10. Lakodalmi
tánc. 11. *Lippentős*. 12. Maskurások tánca. 13. *Menyasszonytánc*. 14. *Me-
nyecsketánc* (F). 15. Rezgőcsárdás. 16. *Seprútánc* (F). 17. *Ugrós*. 18. *Verbunk*
(F) (f. négyes). 19. *Vőfélytánc* (F).

Gy: *Csikvár József*, 1953.

F: Nm. 2127. *Csikvár József—Maácz László*, 1953 (2., 3., 4., 5., 6.,
11., 14., 16., 17., 18., 19.).

II. CSURGÓI JÁRÁS

1. **BERZENCE** ⑧ △ ⑨

1. *Ászlónivők tánca*. 2. Csárdás. 3. *Gyorscsárdás* (sima). 4. *Gyors-
csárdás* (F) (libbenős). 5. Kanásztánc (eml.). 6. *Kanásztánc* (n. p. üveges).
7. *Kanásztánc* (F) (v. p.). 8. *Kanásztánc* (F) (v. p.). 9. *Kanásztánc* (v. négyes).
10. *Kanásztánc* (f. p. sapka). 11. *Kanásztánc* (f. egyes). 12. *Karikázó*. 13.
Kettős (F). 14. *Kisszéktánc*. 15. Kolodva (H.). 16. Pavrögannec (H.). 17.
Párostánc. 18. Rezgős. 19. Söprútánc.

Gy: 1. *Együd Árpád*, 1951 (7). 2. özv. *Szabó Józsefné*, 1952 (2., 5., 17.,
18.). 3. *Csikvár József*, 1953 (2., 10.). 4. *Pesovár Ernő*, 1953 (1., 3., 4., 6., 7.
8., 9., 12., 13., 14., 15., 16., 19.). 5. *Gönyey Sándor*, 1933 (Magyarország Nép-
rajza IV. k. 107. l.). (11.).

F: Nm. 2124. *Pesovár Ernő*, 1953 (1., 3., 4., 6., 7., 8., 9., 12., 13.).

2. **CSURGÓ** ⑥ ②

1. Kanásztánc (eml.). 2. Kanásztánc (csop.). 3. *Kanásztánc* (f. egyes
botos). 4. *Kisszéktánc*. 5. *Párostánc*. 6. Sapkatánc. 7. Székely legényes
(T.). 8. Verbunk.

Gy: 1. *Együd* Árpád, 1949 (1., 2., 4., 6., 7., 8.). 2. *Molnár* István, 1951 (3).

3. *Rábai* Miklós, 1954 (5).

F: Nm. 2044. *Molnár* István, 1951 (3).

ÁE. *Rábai* Miklós, 1954 (5.).

7. INKE \cap Fazekasdencs

①

1. Kanásztánc.

Gy: *Szittár* Ilona, 1948.

9. POGÁNSZENTPÉTER

△

1. *Borosüvegtánc*.

Gy: *Kovács* Zoltán, 1949.

13. SOMOGYUDVARHELY

④

△

1. *Csárdás* (párelengedős). 2. *Csárdás* (v. p.). 3. Kanásztánc (eml.). 4. *Kanásztánc* (csop.). 5. *Kisszéktánc*. 6. *Menyasszonytánc*. 7. *Sapkatánc*. 8. *Seprútánc*. 9. *Seprútánc*. 10. *Seprútánc*.

Gy: 1. *Kiss* Józsefné, 1948 (1., 4., 5., 6., 7., 10.). 2. *Kiss* Zoltán, 1948 (1., 3., 5., 7., 9.). 3. *Csikvár* József, 1953 (2., 3., 5., 7., 8.).

III. FONYÓDI JÁRÁS

8. BUZSÁK

⑦

△

15

1. Csattogató. 2. *Csárdás* (eml.). 3. *Csárdás* (lippenős). 4. *Csárdás* (ugrós). 5. *Cséphadaró* (F). 6. *Disznóölő tánc*. 7. *Gyertyástánc*. 8. *Kanásztánc* (F) (f. egyes, botos). 9. *Kanásztánc* (v. p.). 10. *Kanásztánc* (n. p.). 11. *Kanásztánc v. verbunk* (f. egyes). 12. *Kanásztánc* (f. egyes, ostonnal). 13. *Kanásztánc* (eml.). 14. *Kanásztánc* (csop.). 15. *Karikázó*. 16. *Kopogós* (F). 17. *Libegős*. 18. *Libegős* (páreleng). 19. *Menyasszonytánc*. 20. *Ugrós* (páreleng.). 21. *Ugrós* (F) (libegős). 22. *Üvegcsárdás* (F).

Gy: 1. *Morvay* Péter, 1948 (12., 16., 17., 22.). 2. *Tánczy* Imre, 1948 (13., 14., 15., 16., 17., 22.). 3. *Lugossy* Emma, 1949 (1., 3., 4., 5., 8., 9., 10., 11., 15., 16., 17., 20., 21., 22.). 4. *Frais* Olga, 1949 (14., 15., 16., 18., 22.). 5. *Mádai* Zsuzsa, 1951 (6., 15., 16., 17., 22.). 6. *Tomcsányi* Éva, 1951 (2.). 7. *Pálfi* Csaba, 1951 (7., 13., 15., 16., 17., 19., 22.). 8. *Molnár* István, 1951 (12., 16., 22.). 9. *Hajba* János, 1952 (13., 15., 16., 17.).

F: NI. LXXXII. *Lugossy* Emma, 1949 (3., 4., 5., 8., 9., 10., 11., 15., 16., 17., 20., 21., 22.).

F: Nm. 1047. *Mádai* Zsuzsa, 1951 (6.).

F: Nm. 2093. *Molnár* István, 1951 (12., 16., 22.).

9. FONYÓD

⑥

△

1. *Csárdás*. 2. *Kanásztánc*.

Gy: *Bazsika* János, 1952 (1–2.).

FONYÓD \cap Balatonfenyves.

3. *Csárdás*. 4. *Kanásztánc* (egyes). 5. *Kanásztánc* (kettes). 6. *Magyar csárdás* (párelengedős). 7. *Verbunk*.

Gy: 1. *Bárdosi* Gábor, 1949 (2., 5., 6.). 2. *Lugossy* Emma, 1949 (3., 4., 6.).

13. LÁTRÁNY

②

1. Kanásztánc. 2. Verbunkulus.

Gy: *Seregélyes György*, 1948.

14. LENGYELTÓTI

①

1. Csárdás.

Gy: *Gaál István*, 1948.

15. ORDACSEHI

①

1. Csárdás.

Gy: *Bogdány* (keresztnev nincs feltüntetve), 1952.

16. ÖREGLAK

⑨

⑦

1. Csárdás. 2. *Cséptánc*. 3. (Gazdaasszonytánc). 4. (Hajarózsa). 5. *Kanász tánc* (f. egyes, botos). 6. *Kanásztánc* (f. egyes, üveges). 7. Kanásztánc (eml.). 8. *Kanásztánc* (f. egyes). 9. *Kanásztánc* (v. p.). 10. Kanásztánc (f. négyes). 11. Kanásztánc (csop.). 12. (Kocsikarázás). 13. Lenezés. 14. *Rezgős*. 15. Takács-tánc. 16. Üvegestánc.

Gy: 1. *Lugossy Emma*, 1949 (1., 2., 5–6., 8–10., 14.). 2. *Andrásfalvy Bertalan*, 1953 (3., 4., 7., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16.).

21. SOMOGYVÁR

③

1. Csárdás. 2. Kanásztánc. 3. Kettőslépés.

Gy: *Orbán László*, 1952.

22. SZÖLLŐSGYÖRÖK

②

1. Csárdás. 2. Körtánc.

Gy: *Ruttner György*, 1953.

IV. KAPOSVÁRI JÁRÁS

1. ATTALA

③

⑦

⑤

1. Csárdás. 2. *Kanásztánc* (f. négyes). 3. *Kanásztánc* (f. egyes, botos). 4. *Karikázó* (F). 5. *Karikázó*. 6. *Lippenős* (F) (gyors). 7. Maskarások tánca. 8. Menyecsketánc. 9. *Üveges* (F) (n. egyes). 10. Verbunk v. kanásztánc (v. p.). 11. *Verbung* (v. páros nyújtott kézfogással). 12. *Verbunk* (n. üveges).

Gy: 1. *Molnár István*, 1951 (1., 6., 9., 12.). 2. *Csikvár József*, 1953 (3., 4., 9., 10.). 3. *Srutek Júlia*, 1953 (1., 2., 4., 5., 7., 8., 11.).

F: Nm 2101. *Molnár István*, 1951 (1., 6., 12.).

F: Nm 1096. *K. Kovács László—Srutek Júlia*, 1954 (1., 4., 11.).

2. BATÉ

④

1. Csárdás. 2. Csillagtánc v. verbunk. 3. Gyertyástánc. 4. Leánykarikázó.

Gy: *Tomcsányi Éva*, 1952.

5. BŐSZÉNFA

④

①

1. Bokázó. 2. Csárdás. 3. *Kanásztánc*. 4. Üvegtánc. 5. Verbunkos

Gy: 1. *Molnár István*, 1951 (3.). 2. *Herner Ferenc*, 1952 (1., 2., 4.)

8. CSOMA

③

1. Csárdás. 2. Kanásztánc. 3. Verbunkos.

Gy: *Nagy Imre*, 1952.

10. ECSENY ②
 1. Csárdás. 2. Erdélyi táncok (T.).
 Gy: Nagy Margit, 1952.
11. EDDE ①
 1. Kanásztánc.
 Gy: ifj. Kéki István, 1948.
12. FELSŐMOCSOLÁD ③
 1. Karikázó. 2. Rezgőcsárdás. 3. Utcai tánc.
 Gy: 1. Fehér Béla, 1953 (1., 3.). 2. Martin György, 1953 (2.).
16. GIGE △
 1. Takácstánc.
 Gy: Seemayer Vilmos, Ethn. 1935. III. o.
17. GÖLLE ① △
 1. Kanásztánc. 2. Verbunk.
 Gy: Martin György, 1951.
18. HEDREHELY ④
 1. Csárdás. 2. Kanásztánc. 3. Kopogós. 4. Seprőtánc.
 Gy: 1. Hollósi József, 1948 (2., 3., 4.). 2. Sáfrán Ilonka (1., 2.).
19. HENCSE ③
 1. Dobogós. 2. Kanásztánc. 3. Seprőtánc.
 Gy: 1. Hollósi János, 1948 (1., 2., 3.). 2. Sáfrán József, 1948 (2.).
20. HETES ①
 1. Kanásztánc.
 Gy: Markolya Mátyás, 1949.
22. JÁKÓ ②
 1. Csárdás. 2. Kanásztánc.
 Gy: Könye István, 1949.
26. KAPOSFÜRED ②
 1. Csárdás. 2. Kanásztánc.
 Gy: Boros Ferencné, 1952.
28. KAPOSKERESZTUR ② △
 1. Kanásztánc. 2. Gyertyás tánc. 3. Verbunk.
 Gy: Martin György, 1951.
29. KAPOSMÉRŐ ②
 1. Csárdás. 2. Verbunkos.
 Gy: Vörös László, 1948.
30. KAPOSPULA ⑤ □
 1. Kanásztánc. 2. Karikázó (leány). 3. Verbung (eml.) 4. Verbung (csop.). 5. Verbung (f. egyes, kanásztánc-típus). 6. Verbung (mel.).

Gy : 1. Százuj Jenő, 1948 (1., 6.). 2. Martin György, 1951 (1., 3., 4., 5.).
3. Molnár István, 1951 (2.).

31. KAPOSSZERDAHELY (2)

1. Csárdás. 2. Karikázó.

Gy : Szalay Katalin, 1952.

32. KAPOSÚJLAK (3)

1. Csárdás. 2. Kanásztánc (v. p. botos). 3. Kanásztánc (eml.).

Gy : 1. Tódor János, 1949 (2.). 2. Fehér Imre, 1953 (1., 3.).

IV. KAPOSVÁR (2)

1. Aprószegetes. 2. (Csárdás).

Gy : 1. Nagy Ilona, 1948 (2.). 2. Somogy Ilona, 1948 (1.).

33. KAZSOK (2)

1. Csárdás. 2. Kanásztánc.

Gy : Maglódi János, 1948.

34. KERCESELIGET (1)

1. Kanásztánc.

Gy : Ismeretlen, 1952.

37. KISKERESZTUR (3)

1. Csárdás. 2. (Kanásztánc). 3. Verbunkos.

Gy : Szentistványi A., 1948.

38. KISKORPÁD (3)

1. Csárdás. 2. Kanásztánc. 3. Leánytánc.

Gy : 1. Könye István, 1948 (2.). 2. Pálfi Csaba, 1953 (1., 3.).

42. MERNYE \cap Mernyeszentmiklós (3)

1. Csárdás. 2. Kanásztánc. 3. Sapkatánc.

Gy : 1. Mohó Károly, 1948 (1–2.). 2. Martin György, 1953 (3.).

44. MOSDÓS (7)

1. Csárdás. 2. Gyertyástánc. 3. Kanásztánc. 4. Menyasszonytánc.

5. Üvegcsárdás. 6. (Verbunkos) (csop.). 7. Verbunk.

Gy : 1. Fekete József, 1948–1952. (1., 2., 3., 4., 6., 7.). 2. Szabó Vilmosné, 1952 (5., 6.).

45. NAGYBAJOM \cap Pálmajor (1)

1. Kanásztánc.

Gy : Cser János, 1949.

46. NAGYBERKI (17) \triangle (2) (3)

1. Csárdás (eml.). 2. Csárdás (kétlépéses). 3. Falukerülés. 4. Friss csárdás.

5. Gyertyástánc. 6. Hapapaja. 7. Kanásztánc (eml.). 8. (Kanásztánc) (f.

egyed, botos). 9. Karikázás. 10. Lakodalmi menettánc. 11. Lassú csárdás.

12. Libbögős. 13. Maskarás falukerülés. 14. Menettánc. 15. Menyasszony-

tánc. 16. Rezgős csárdás. 17. Ugró. 18. Üveges tánc. 19. Verbunkos (f. egyes).

20. Verbunk (csop.). 21. Verbunk (f. p.). 22. Verbunk (f. négyes).

Gy: 1. *Gaál* László, 1948 (9.). 2. *Fekete* József, 1949 (1., 9., 21., 22.). 3. *Molnár* István, 1951 (2., 5., 9., 15.). 4. *Pálfi* Csaba, 1951 (1., 8., 9., 12., 16., 18., 20.). 5. *Morvay* Péter, 1952 (3., 4., 10., 11., 13., 14., 20.). 6. *Tar* Sándor, 1952 (5., 15., 19.). 7. *Csikvár* József, 1953 (4., 6., 7., 11., 17., 18., 19.).

F: Nm. 2063. *Molnár* István, 1951 (2., 5., 9.).

48. OSZTOPÁN (12)

1. (Bérestánc.) 2. Bokázó. 3. Csárdás. 4. Kanásztánc (f. egyes, botos). 5. Kanásztánc (f. p., botos). 6. Kanásztánc (csop.). 7. (Karikázó). 8. Menyecske-tánc. 9. Rezgő. 10. Üvegtánc. 11. Verbunk (csop.). 12. Verbunk (egyes).

Gy: 1. *Horváth* György, 1952 (2., 3., 4., 9., 10., 12.). 2. *Szendrey* Akos, 1953 (1., 4., 5., 6., 7., 11.).

49. PATALOM (2)

1. Kanásztánc. 2. Üvegcsárdás.

Gy: *Bucsi* Ignác, 1951.

51. RÁKSI (5)

1. Csárdás. 2. Gyertyástánc. 3. Kanásztánc. 4. Menyasszonytánc. 5. Verbunk.

Gy: *Fónay* Tibor, 1952.

54. SIMONFA (18) 5

1. Csárdás (párelengedős). 2. *Hajabokázó*. 3. Kanásztánc (n. botos). 4. Kanásztánc (f. egyes, botos). 5. Kanásztánc (f. egyes, botos, üveges). 6. (Kanásztánc) (f. egyes, kézben bot). 7. (Kanásztánc) (f. egyes, baltával). 8. Karikázó (v.). 9. *Karikázó* (n.). 10. Kopogós csárdás. 11. Lassú csárdás (kétlépéses). 12. Lassú csárdás (egylépéses). 13. Rezgő csárdás. 14. Üvegcsárdás. 15. Verbung (f. egyes, üveg a fejen). 16. Verbung (f. egyes üvegek között). 17. Verbung (f. p. üveg a kézben). 18. Verbung (n. egyes). 19. Verbung (f. négyes, üveg kézben). 20. Verbung (f. négyes). 21. Verbung (csop.). 22. *Verbung* (F) (f. egyes, üveggei). 23. *Verbung* (f. egyes) (4.). 24. *Verbung* (f. páros). 25. *Verbung v. kanásztánc* (f. csop., üveggel).

Gy: 1. *Hegedüs* József, 1949 (1.). 2. *Pesovár* Ernő, 1953 (2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 10., 11., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26., 27.). 3. *Pesovár* Ferenc, 1953 (1., 9., 12., 22., 23., 24., 25., 26., 27.). 4. *Martin* György, 1953 (2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26., 27.).

F: Mt. — *Pesovár* Ernő—*Pesovár* Ferenc—*Martin* György, 1954 (22., 23., 24., 25., 26., 27.).

F: Nm. *Martin* György—*Pesovár* Ernő—*Pesovár* Ferenc, 1954 (23., 24., 25., 26., 27.).

55. SOMODOR (21) 8

1. Botos. 2. Csárdás (eml.). 3. Csárdás (libegős, párelengedős). 4. *Gyors csárdás*. 5. Kanásztánc (f. egyes, botos, üveges). 6. Kanásztánc (v. p.). 7. Kanásztánc (f. egyes, kézben bot). 8. (*Kanásztánc*) (f. p. botos). 9. Kanásztánc (f. egyes üveges). 10. *Kanásztánc* (f. p.). 11. *Kanásztánc* (f. négyes). 12. *Kanásztánc* (v. p. üveges). 13. *Kanásztánc* (f. négyes, üveges). 14.

Kanásztánc (f. egyes). 15. Kanásztánc (eml.). 16. Kanásztánc v. verbunk (v. négyes, botos). 17. Karikázás (n.). 18. *Karikázni* (v.). 19. Kopogós. 20. Menyecske-tánc. 21. Régi csárdás. 22. Remegős. 23. Söprútánc. 24. Tulipán csárdás. 25. Verbung (f. egyes, söprúvel). 26. Verbung (f. p., söprúvel). 27. Verbung (csop.). 28. Verbung (v. négyes, botos). 29. *Zsebkendő tánc*.

Gy: 1. *Majtényi József*, 1948 (1., 2., 4., 6., 10–13., 17., 19., 21., 22.). 2. *Pathy Gyula*, 1948 (10., 15., 17.). 3. *Martin György*, 1953 (3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 14., 16., 18., 20., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 28.).

58. SOMOGYJÁD ④

1. Csárdás. 2. Kanásztánc. 3. Menyasszonytánc. 4. Verbunkos.

Gy: *Takács Gyula*, 1952.

62. SZENNA ④ : △ 13

1. **Csárdás**. 2. *Gyorscsárdás* (F). 3. Kanásztánc (f. egyes, botos). 4. *Karikázó* (F) (kettős kör). 5. **Karikázó**. 6. *Lassú csárdás* (F) (rég, új). 7. Menyasszonytánc. 8. Menyecske-tánc. 9. *Verbunk* (F) (egyes). 10. **Verbunk** (v. p.)-II. *Verbunk* (f. egyes). 12. **Verbunk** (csop.). 13. *Verbunk v. kanásztánc* (v. négyes). 14. **Verbunk v. kanásztánc** (f. egyes). 15. **Verbunk v. kanásztánc** (f. p.). 16. **Verbunk v. kanásztánc** (v. p.) 17. **Verbunk v. kanásztánc** (csop.). 18. **Verbunk** (zsebkendővel).

Gy: 1. *Gönyey Sándor*, 1930 (Lugossy–Gönyey: Magyar népi táncok 19. l.). (4). 2. *Fekete László*, 1948 (2., 13.). 3. *Pesovár Ernő*, 1953 (1–3., 5–7., 9., 10., 12–18.). 4. *Pesovár Ferenc*, 1953 (2., 5., 6., 8., 9–11., 18.).

F: NI. *Gönyei Sándor*, 1930 (4.).

F: Nm. 2141. *Pesovár Ernő*—*Pesovár Ferenc*, 1953 (1., 2., 5., 6., 9., 10., 12–17., 18.).

65. TASZÁR ⑤

1. Csárdás. 2. Gyertyástánc. 3. Menyasszonytánc. 4. Üvegcsárdás. 5. Verbunkos.

Gy: 1. *Takács Gyula*, 1952 (2., 3., 4.). 2. *Horváth József*, 1953 (1., 5.).

66. TOPONÁR ①

1. Kanásztánc.

Gy: 1. *Martin György*, 1954. 2. *Pesovár Ernő*, 1954.

67. TÖRÖCSKE ② △

1. *Kanásztánc*. 2. Mozsártánc. 3. Verbunk.

Gy: 1. *Bárkányi Ferenc*, 1949 (3.). 2. *Morvay Péter*, 1952 (2.) 3. *Pesovár Ferenc*, 1953 (1.).

71. ZIMÁNY ①

1. Húsvéti tánc.

Gy: *Hétházi Károly*, 1949.

72. ZSELICKISLAK ④ △

1. *Csárdás*. 2. *Karikázó* (futós). 3. *Karikázó*. 4. Üveges tánc. 5–6. *Verbung*. 7. *Verbung*.

Gy: 1. *Ledényi István*, 1949 (2., 4., 7.). 2. *Pesovár Ferenc*, 1953 (1., 3., 5., 6.).

73. ZSELICSZENTPÁL

⑬

△ 3

③

1. *Hajaboka*. 2. Kanásztánc (f. egyes). 3. Kanásztánc (f. egyes, botos). 4. Kanásztánc (f. p., botos). 5. Karikatánc. 6. Lassú csárdás. 7. *Lassú csárdás* (F). 8. *Lassú csárdás*. 9. **Lippenős** (gyorscsárdás). 10. Üveges csárdás. 11. Verbung (f. egyes, üveges). 12. Verbung (f. egyes, üveg a kézben). 13. Verbung (f. p.). 14. Verbung (v. p.). 15. Verbung (v. négyes). 16. Verbung (csop.). 17. **Verbunk** (1 n.). 18. Verbung.

Gy: 1. *Bóna Sándor*, 1948 (2., 15.). 2. *Martin György—Pesovár Ernő*, 1954 (1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15. 16., 17., 18.).

F: *Mt. Pesovár E.—Martin Gy.* 1954 (7., 9., 17.).

74. HAJMÁS

②

1. Csárdás. 2. Verbung.

Gy: *Mohos Béla*, 1953.

76. ZSELICKISFALUD

④

△ 1

1. Duda. 2. *Kanásztánc*. 3. Rókatánc. 4–5. Verbung v. béres habári. Gy: 1. *Lóczy Lajos*, 1953 (1., 2., 4–5.). 2. *Magyarság Néprajza* IV. 109. l. (2.). 3. *Gönyey Sándor* (fénykép a Néprajzi Múzeum Adattárában) (3.).

77. PATCA

②

1. Kanásztánc. 2. Üvegcsárdás.

Gy: *Handó János*, 1949.

V. MARCALI JÁRÁS

1. BORONKA

⑤

1. Csárdás (ugrós). 2. Csárdás (eml.). 3. Kanásztánc (eml.). 4. Magyaros csárdás. 5. Rezgő csárdás.

Gy: *Lugossy Emma*, 1949.

8. KÉTHELY

①

1. Csárdás.

Gy: *Mészégető János*, 1948.

10. MARCALI

①

△ 1

③

1. **Csárdás**. 2. *Kanásztánc*. 3. **Magyar csárdás**. 4. **Magyar csárdás** (újabb, kétlépéses). 5. Verbung (f. egyes).

Gy: *Lugossy Emma*, 1949.

F: *NI. Lugossy Emma*, 1949 (1., 3., 4.).

12. NAGYSZAKÁCSI

①

1. Csárdás.

Gy: *Ismeretlen* 1952.

14. NEMESVID

①

1. Kanásztánc.

Gy: *Marosi Vince*, 1949.

16. PUSZTAKOVÁCSI ○ Alsókölked

△ 2

1. *Kanásztánc*. 2. *Libegős tánc*.
Gy: *Ihász Magda*, 1951.

18. SOMOGYFAJSZ (1)

1. Csárdás.
Gy: *Péter Ilona*, 1952.

19. SOMOGYSÁMSON (4)

1. Csárdás. 2. Fehér kendő. 3. Gyere be rózsám. 4. Sapatánc.
Gy: *Simon József*, 1952.

21. SOMOGYSZENTPÁL (4)

1. Cinegetánc. 2. Kanásztánc. 3. Libegős. 4. Üvegtánc.
Gy: *Regert Ferenc*, 1949.

26. VÉSE (2)

1. Kanásztánc. 2. Seprőtánc.
Gy: *Kuthy László*, 1948.

27. BIZE (1) (1)

1. Csárdás. 2. *Csárdás*.
Gy: *Lugossy Emma*, 1949.

28. KELEVIZ (4)

1. Csárdás (kétlépéses). 2. Kanásztánc. 3. Körtánc. 4. Magyaros csárdás (eml.).
Gy: *Lugossy Emma*, 1949.

31. SZENYÉR (15) (8) (11)

1. *Becsali csárdás* (F). 2. *Csárdás* (F) (lippenős). 3. *Csárdás* (egy lépéses, lippenős). 4. *Csárdás* (lassú, gyors). 5. *Cséptánc*. 6. *Emelgetős csárdás* (nyújtott kézfogás). 7. *Gazdaasszonyok tánca* (F). 8. *Gyertyástánc*. 9. *Hatostánc*. 10. *Kanásztánc* (F) (v. p., botos). 11. *Kanásztánc* (v. p.). 12. *Kanásztánc* (F) (v. p., üveges). 13. *Kanásztánc* (F) (f. egyes üveg fölött). 14. *Kanásztánc* (F) (n. p., üveg fölött, fejükön üveg). 15. *Kanásztánc* (f. egyes, botos). 16. *Kanásztánc* (f. egyes, üveg a fejen és üveg fölött). 17. *Kanásztánc* (eml.). 18. *Karikázó*. 19. *Lassú csárdás*. (kétlépéses). 20. *Menyasszonytánc*. 21. *Rezgő csárdás*. 22. *Söprútánc* (F). 23. *Söprútánc* (eml.). 24. *Üvegtánc* (f. egyes, 6 üveg fölött). 25. *Üvegestánc* (eml.). 26. *Verbung*.

Gy: 1. *Seemayer Vilmos*, *Ethnographia* 1935. 110. 1. (22.). 2. *Ihász Magda*, 1951 (7.). 3. *Gönyey Sándor*, 1952 (2., 7., 13., 20., 23., 25., 26.). 4. *Molnár István*, 1952 (3., 14.). 5. *Magyari Gizi*, 1952 (2., 4., 5., 7., 17., 20., 23., 25.). 6. *Martin György*, 1952 (2., 5., 7., 8., 9., 12., 18., 19., 21., 22., 24.). 7. *Pálfi Csaba*, 1953 (1., 2., 5., 7., 10., 11., 12., 20., 22., 23.). 8. *Gönyey Sándor*, 1932 (*Magyarság Néprajza* IV. k. 122. l.). (13.).

F: NI. XV. 2. *Gönyey Sándor*, 1936 (13.).

F: Nm. 2090. *Molnár István*, 1952 (3., 14.).

F: Nm. 1088. *Pálfi Csaba*, 1953 (7., 12., 20., 22.).

F: Nm. 1089. *Pálfi Csaba*, 1953 (1., 2., 10., 11.).

VI. NAGYATÁDI JÁRÁS

2. BELEG ④

1. Csárdás. 2. Kanásztánc. 3. Lippentős. 4. Seprútánc.

Gy: *Tóth György*, 1948.

4. CSÖKÖLY ⑥ △₃ □₂

1. **Cigánytánc.** (C.) 2. Csárdás. 3. Kanásztánc (eml.). 4. *Kanásztánc* (f., egyes botos). 5. *Kanásztánc* (f. p., botos). 6. *Kanásztánc* (f. négyes, botos). 7. Karikás. 8. Párostánc (párelengedős). 9. **Rókatánc** (C.). 10. Verbunk (eml.). 11. Verbunk (csop.).

Gy: 1. *Kumnecz Imre*, 1949 (3., 7.). 2. *Maácz László*, 1953 (1., 2., 3., 9., 11.). 3. *Pálfi Csaba*, 1953 (4., 5., 6., 8., 10.).

F: ÁE. F. 20. *Maácz László*, 1953 (1., 9.).

7. KISBAJOM ①

1. Kanásztánc.

Gy: *Kiss József*, 1949.

9. KUTAS ④

1. Csárdás. 2. Kanásztánc. 3. Menyecske-tánc. 4. Vőfélytánc.

Gy: *Kiss Gyula*, 1941.

12. NAGYATÁD ⑦

1. Csárdás. 2. Kanásztánc (eml.). 3. Kállai kettős. 4. Koszorú. 5. Lejtő. 6. Mártogatós. 7. (Verbunkos) (eml.).

Gy: *Nagy Mihály*, 1948.

14. ÖTVÖSKÓNYI ①

1. Csárdás.

Gy: (neve a gyűjtésen nincs feltüntetve), 1952.

15. RINYABESENYŐ ②

1. Kanásztánc. 2. (Seprőtánc).

Gy: *Farkas Ferenc*, 1948.

17. SEGESD ③

1. Csárdás. 2. (Kanásztánc) (eml.). 3. (Verbunkos) (eml.).

Gy: *Szabó József*, 1948.

19. SZABÁS ①

1. Csárdás.

Gy: *Lénárt Gyula*, 1952.

VII. SIÓFOKI JÁRÁS

1. ÁDÁND ③

1. Csárdás. 2. Kanásztánc. 3. Lippenős.

Gy: 1. *Matolcsy István*, 1948 (2., 3.). 2. *Veiser Imre*, 1952 (1.).

4. BALATONKILITI ④

1. Bottánc (eml.). 2. Csóri kanász (v. négyes). 3. Kanásztánc (f. egyes).
4. Kanásztánc (eml.).

Gy: 1. *Horváth Farkas*, 1949 (2., 3.). 2. *Szoboszlainé Raffay Anna*, 1951. (1., 4.)

9. JUT

①

1. (Kanásztánc).

Gy: *Posta Béla*, 1948.

13. NYIM

①

1. Csárdás.

Gy: *Zeke Ferenc*, 1952.

17. SZOLÁD

△

1. *Húsvéti játék*.

Gy: *Ihász Magda*, 1951 (*Lugossy Emma*: 77 leánytánc 23. l.).

VIII. TABI JÁRÁS

1. ANDOCS

②8

△8

1. Csárdás (eml.). 2. Cséphadarótánc. 3. Dübörgő csárdás. 4. Frisscsárdás (lippentős). 5. Gyertyás. 6. Gyorscsárdás (egylépéses). 7. Kanásztánc v. verbung (v. p.). 8. *Kanásztánc v. verbunk* (v. négyes). 9. Kanásztánc (kétbotos). 10. *Kanásztánc* (f. egyes, üveges). 11. Kanásztánc (f. p., botos). 12. Kanásztánc (f. egyes, baltával). 13. Kanásztánc (eml.). 14. *Karikázó* (v.). 15. *Karikázó* (n.). 16. Lassú csárdás (kétlépéses). 17. Májusfatánc. 18. Menyasszonytánc. 19. Mozsártánc. 20. Rezgő csárdás. 21. *Sapkatánc*. 22. Seprútánc (csop). 23. Seprútánc (egyes). 24. Seprűs-üveges. 25. Siratótánc. 26. Szakácsasszonyok tánca. 27. Széktánc. 28. Takácstánc. 29. Topogós (N). 30. *Üvegcsárdás*. 31. (Verbung) (eml.). 32. Verbung (csop.). 33. Verbung (v. p., botos). 34. Verbung (f. négyes). 35. *Verbung* (f. egyes, kanásztánc). 36. *Verbung* (n. egyes, botos).

Gy: 1. *Lugossy Emma*, 77 leánytánc 53. l., (15.). 2. *Lugossy Emma*, 1948—1952 (2., 3., 5., 9., 10., 13., 15., 19., 21., 23., 24., 26., 27., 30.). 3. *Rózsa Sándor*, 1949 (1., 7., 8., 18., 22., 29., 30., 32.). 4. *Kocka Sándor*, 1951 (1., 8., 9., 14., 30.). 5. *Major Mária*, 1952 (17., 25.). 6. *Morvay Péter*, 1952 (2., 19., 23.). 7. *Andrásfalvy Bertalan*, 1953 (4., 30.). 8. *Martin György*, 1953 (2., 4., 6., 7., 8., 11., 12., 13., 15., 16., 20., 28., 30., 32., 33., 34., 35., 36.).

7. GAMÁS

①0

1. Birkástánc. 2. Bokázó. 3. Csárdás. 4. Gyorscsárdás. 5. Juhásztánc. 6. Kanásztánc. 7. *Karikázó*. 8. Menyasszonytánc. 9. Menyecsketánc. 10. Rezgős.

Gy: 1. *Geszti Lajos*, 1949 (1., 2., 3., 5., 6', 10.). 2. *Torma István*, 1953 (4., 6., 7., 8., 9.).

8. KAPOLY

②

1. Kanásztánc. 2. Verbungos.

Gy: *Volyay Lajos*, 1948.

9. KARÁD

⑬

⑫

⑪

1. *Bébug verbung*. 2. Csárdás (párelengedős). 3. *Csárdás* (F) (egy-, kétlépéses, libbenős). 4. *Csárdás* (sima). 5. Cséphadaró. 6. Dobbantó. 7. Erdőjárózás. 8. *Gyertyástánc*. 9. Hajarózsa. 10. *Halkopogós* (F). 11. *Huszárcsárdás* (F). 12. Juhástánc. 13. *Kanásztánc* (F) (f. p., bot, ostor). 14. *Kanásztánc* (f. egyes, botos). 15. *Kanásztánc* (f. egyes). 16. *Kanásztánc* (v. p., botos). 17. *Kanásztánc* (eml.). 18. *Kanásztánc* (f. hármás, botos). 19. *Kocsikala* (F). 20. Karikázó. 21. Körkopogós. 22. *Lenezés*. 23. *Rezgő* (F) (3.). 24. Söprútánc. 25. Süveges. 26. *Takáctánc* (üveges). 27. *Takáctánc* (seprűs). 28. *Üvegcsárdás* (F) (2.). 29. *Üvegcsárdás* (kanásztánc-típus). 30. *Verbung* (f. p., kétkézfogás). 31. *Verbung* (csárdástípus). 32. *Verbung* (f. négyes).

Gy: 1. Gönyey Sándor (Magyarság Néprajza IV. k. 102., 113., 128., 152. l.) (1., 6., 12., 14., 19., 28.). 2. *Lugossy Emma*, 1948 (3., 10., 11., 13., 19., 23.). 3. *Herk Mihály*, 1948 (3., 7., 19., 23., 25., 27., 28.). 4. *Molnár István*, 1951 (4., 13., 18., 23., 26., 28.). 5. *Andrásfalvy Bertalan*, 1953 (3., 7., 9., 11., 13., 14., 16., 19., 20., 22., 23., 24., 29., 30., 35.). 6. *Lányi Ágoston*, 1953 (3., 8., 9., 10., 11., 13., 14., 19., 22., 23., 26., 28., 29., 31.). 7. *Martin György*, 1953 (5.). 8. *Pesovár Ernő*, 1953 (2., 3., 13., 14., 21., 23., 28., 32.).

F: Mt. *Lugossy Emma*, 1948 (10., 11.).

F: Nm. 2103. *Molnár István*, 1951 (4., 13., 18., 23., 26., 28.).

F: Nm. 2127. *Lányi Ágoston—Andrásfalvy Bertalan*, 1953 (3., 13., 19., 23., 28., 29.).

12. KÖTCSE

②

1. Csárdás. 2. Körtánc.

Gy: *Horváth Pál*, 1952.

13. LULLA

②

1. Kanásztánc. 2. Üvegtánc.

Gy: *Kőrösi János*, 1948.

19. SOMOGYACSA

①

1. Botos pásztortánc.

Gy: *Gönyey Sándor* (Magyarság Néprajza IV. k. 123. l.).

22. SOMOGYMEGGYES

①

1. Karikázó.

Gy: *Halász Pál*.

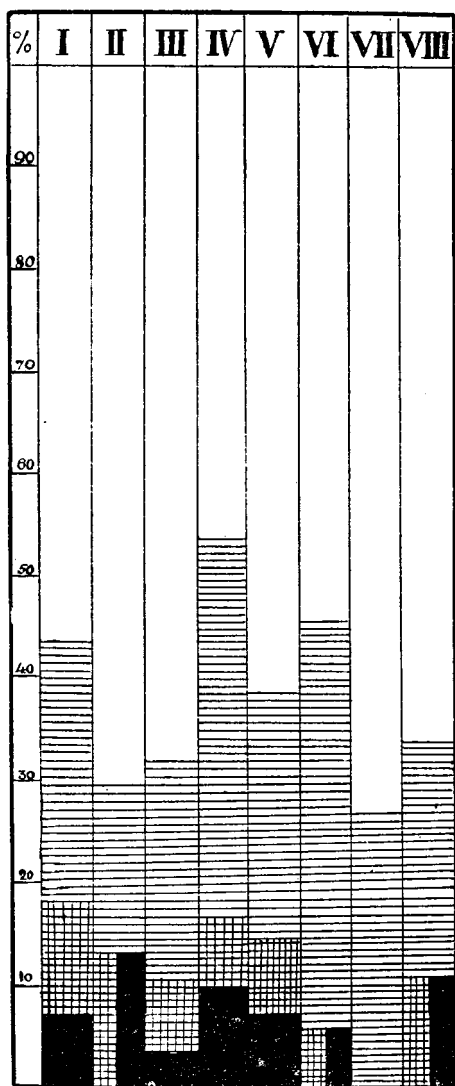
26. TÖRÖKKOPPÁNY

③③

⑥

⑨

1. *Csárdás* (libbenős). 2. *Csárdás* (egylépéses). 3. *Csárdás* (harmadfél lépéses). 4. *Csárdás* (kétlépéses). 5. Ételhordók tánca. 6. Erdőjárózás. 7. Falukerülés (lakodalmi). 8–9. *Gazdasszonytánc*.* 10. *Gyertyástánc*. 11. *Gyorscsárdás*. (eml.). 12. *Hajaruzsázní*. 13. Hátravágós (eml.). 14. Hátravágós (p.). 15. *Kanásztánc* (v. p., botos). 16. *Kanásztánc* (v. p.). 17. *Kanásztánc* (f. négyes). 18. *Kanásztánc* (n. p.). 19. *Kanásztánc* (n. négyes). 20. *Kanász-*

Somogy megye felkutatott tánci járásoként
(felmagyarázat a táncgyűjtési térképen, a
14-15. oldalon.)

tánc (F) (f. egyes, botos). 21. Kanásztánc (f. p., keresztkezfogas). 22. Kanásztánc (egyes, eml.). 23. Kanásztánc (kettes, eml.). 24. Kanásztánc (nyolcas, eml.). 25. *Karikázó* (F) (n.). 26. *Karikázó* (v. csop.). 27. Lassú csárdás (eml.). 28. Libbegős (üveggel). 29. Libbegős (harmadfél lépéses). 30. *Libbegős* (oda-vissza haladó). 31. Magyar csárdás. 32. Maskarás tánc. 33. Menyasszonytánc. 34. *Menyecsketánc*. 35. Párostánc. 36. Pördülős csárdás* (párelengedős). 37. **Reszelős**. 38. **Seprű- és üvegtánc**. 39. *Söprűtánc* (F). 40. Ugralós. 41. Ugrós. 42. Üvegcsárdás. 43. Verbung (eml.). 44. Verbung (csop.). 45. Verbungos (f. p. jobbkézfogas).

Gy : 1. *Fél Edit*, 1937 (22., 28., 43.). 2. *Horváth Lászlóné*, 1949 (35.). 3. *Lugossy Emma*, 1952 (1., 2., 5., 7., 8., 10., 12., 15., 16., 17., 25., 26., 30., 33., 34., 37., 38., 39., 42.). 4. *Martin György*, 1952 (41.). 5. *Morvay Péter*, 1952 (1., 2., 3., 4., 5., 16., 7., 9., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17-24., 25., 26., 27., 29., 31., 32., 33., 34., 36., 37., 38., 40., 41., 42., 44., 45.). 6. *Zana Ferenc*, 1954 (4., 42.).

F : NM. 1080. *Lugossy Emma—Morvay Péter*, 1952 (1., 2., 15., 16., 38.).

F : Nm. *Lugossy Emma—Morvay Péter*, 1952 (16.).

30. KÁRA

②

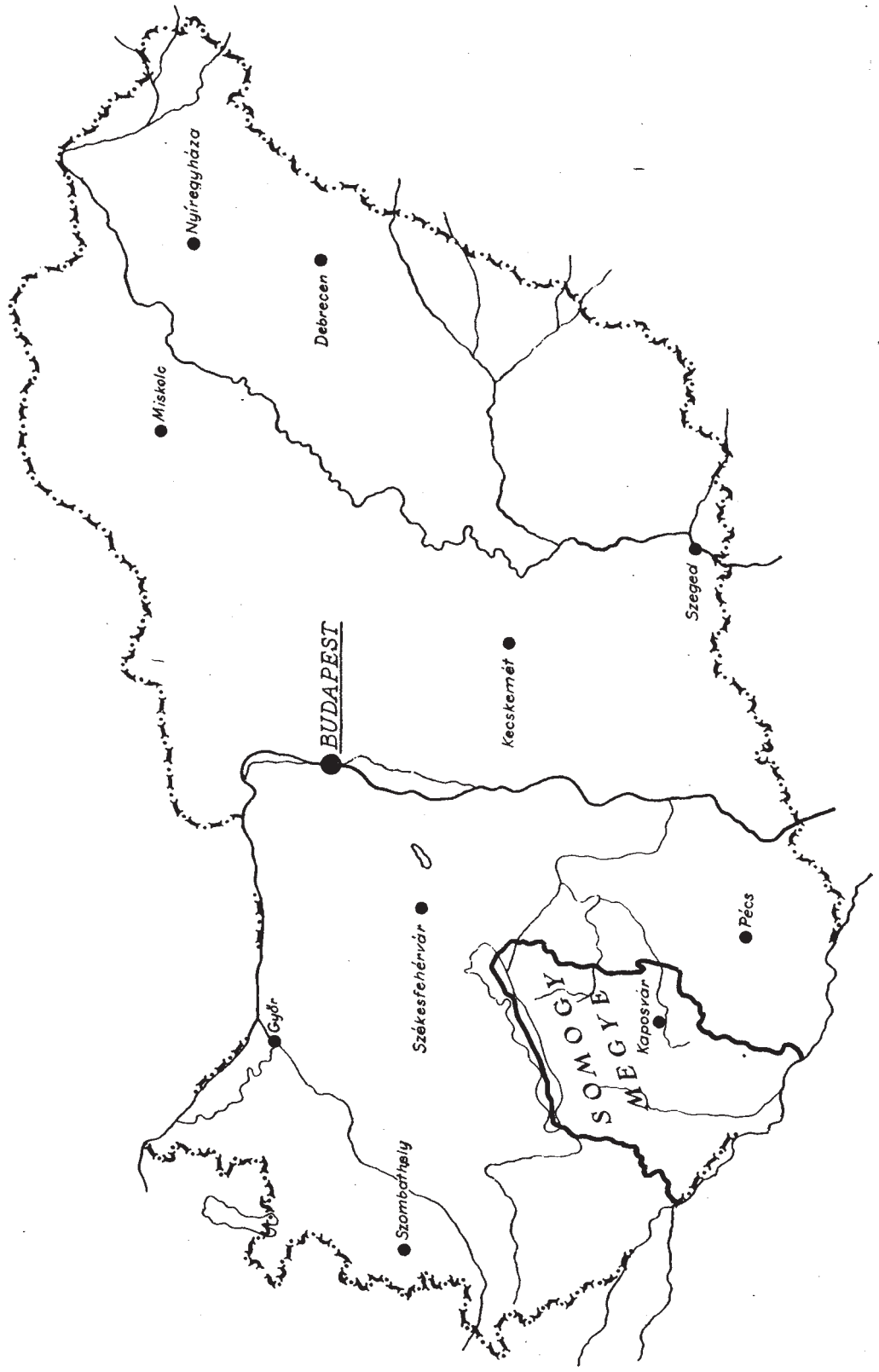
1. Csárdás. 2. Kanásztánc.

Gy : *Kanizsai János*, 1954.

SOMOGY MEGYE FELKUTATOTT TÁNCAI JÁRÁSONKINT

(1954. VIII. 20.)

J Á R Á S	Összes helységek	E b b ö l :						Felkutatott helység		
		Táncadatok	%	Leírt tánc	%	Filmre vett tánc	%		Összes felkutatott helység	
I. Barcsi	28	12	42.9	5	17.8	2	7.2	12	42.9	16
II. Csurgói	17	5	29.4	2	11.8	2	11.8	5	29.4	12
III. Fonyódi	28	9	32.1	3	10.7	1	3.6	9	32.1	19
IV. Kaposvári	79	43	54.4	12	15.2	7	8.9	44	55.7	35
V. Marcali	32	12	37.5	4	12.5	2	6.2	13	40.6	19
VI. Nagyatádi	20	9	45.0	1	5.0	1	5.0	9	45.0	11
VII. Siófoki	19	5	26.3	—	—	—	—	5	26.3	14
VIII. Tatabánya	30	10	33.3	3	10.0	2	6.6	10	33.3	20
M E G Y E	253	105	41.5	30	11.8	17	6.4	107	42.3	146

NÉHÁNY SZÓ SOMOGYRÓL

Somogy — régi szóval élve *Somogyság* — a Balatontól a Drávaig nyúló dombos vidék. Változatos arculatú kisebb tájegységeket foglal magába, s e tájak eltérő adottságai szembetűnően megmutatkoznak a bennük élő lakosság életmódjában is.

Somogy legészakibb része, a Balaton déli partszegélye és a hozzá csatlakozó *Nagyberek*, lapos, mocsaras táj. Az egykor magasabb vízállású Balaton öblei itt mélyen benyúltak Somogyba. Ezek azonban beiszapolódtak, feltöltődtek, tőzeges, mocsaras lapályokká lettek.

Délebbre — a megye nyugati részében — *Belsősomogy* táblája következik. Felszíne kiegyenlíte:tebb, mint Somogy többi részében, s homok borítja: néhol durvább, megkötött, másutt futóhomok. A halmok közti széles völgyek vizét a Rinya gyűjti össze.

A megye közepén, a Kapostól és Kaposvártól délre elterülő *Zselicséget* magasabb dombjai, régi, hatalmas erdőinek ma is jelentős maradványai különböztetik meg. Régóta számontartott tájegység: neve már árpádkori oklevelekben is előfordul. Dombjait — csakúgy, mint Belsősomogy kivételével az egész megyét — vastag, termékeny lösztakaró borítja.

Külön tájként vehetjük számba a Kapos völgyét, a környék szójárása szerint a »Vízmenté«-t. Kis esésű, mocsarasan terjengő folyóvíz volt a Kapos, míg a múlt század első felében nem szabályozták. Híd, átjárás alig akadt rajta, szinte kettészelte a megyét. Különösen az északi partján (Kaposvártól—Dombóvárig) sorakozó faluk mutatnak bizonyos összetartozást.

Külsősomogy, a megye északkeleti része valóban külső, kifelé tekintő tájegység. Dombjai a tolnai dombokkal simulnak össze, vizei — a Kis- és Nagykoppány — ugyancsak keletre igyekeznek a Sió—Sárvízbe. Népe is, életmódjában, nyelvében, sok olyan vonást hordoz, mely elkülöníti a Kapos alatt lakóktól.

*

Somogyot sűrűn benépesítette a honfoglaló magyarság. A középkorban mint apró falukkal betelepített virágzó táj áll előttünk; a régi nemzetségi szállások mellett terjedelmes királyi és egyházi birtokokkal. *Belsősomogy* ekkoriban külön igazgatási egység, szinte megye volt, mint királynői uradalom: *Segösd vármegye*. Sokszor valóban itt időzött a királynői, sőt királyi udvartartás.

A török pusztítás korán elérte, s keményen sújtotta Somogyot. Váraiban (Babócsa, Curgó, Szenyér, Berzence stb.) — melyek általában Kanizsa és Szigetvár védőrendszerébe tartoztak — végvári harcok folytak. A lakosság

futott, menekült, erdőbe vette magát, nagy részében pedig mindörökre elveszett. Több száz olyan középkori faluról tudunk Somogyban, mely a török után nem éledt újra. A táj elvadult, rengeteg erdőségek s mocsaras völgyek borították a megyét. A völgyek elmocsarasodását a vízimalmok gátjai is előmozdították, melyek sokfelé elrekesztették a vizek természetes lefolyását.

A megye újranepekedése nagyarányú népmozgással, telepítésekkel történt. A megmaradt népebb falvak is bocsátottak ki rajokat; a felsőbb, töröktől jobban megkímélt országrészek is küldtek telepeseket. Sok idegen is érkezett. A délszlávok behúzódása még a török alatt megindult. A horvátok főleg a Dráva mellett jutottak összefüggő területhez. A török telepített Somogyba szerbeket (rácokat) is, katonai kötelékekben; ezek az alig megtelepült mozgó csoportok azonban később nagyrészt visszahúzódtak délre. Jöttek németek is. Szigetvár mellett, ahol a seregek gyakori táborozása nagy pusztítást tett, szálltak meg több falut az Almás völgyében; ezenkívül elszórtan többet a *Zselicben*, *Belsősomogyban*. Ezek a német telepések sokszor már korábban megszállott bakonyi, baranyai falukból rajzottak ki Somogyba. A telepítés ugyanis hosszú időn keresztül tartott, s még a múlt század második felében is telepítettek több zsellér-falut. Befejezésül még a Buzsák s Lengyeltóti környékén lakó megmagyarosodott »tótokat« (sokácokat) említjük, kiknek varrásai ma már országszerte ismertek.

A XVIII. században lett Somogy a nagybirtok hazájává. Nagy birtoktestek jutottak új, sokszor idegen birtokosok kezére. A század folyamán egyre nőttek a jobbágy terhei, egyre terjeszkedett a majorsági szántóföld, a legelőn pedig az urasági nyájak szorongatták a parasztság jószágát. A jobbágy-fel szabadítás meghagyta ezeket az ellentéteket, s emellett a parasztságon belül is fokozta a társadalmi különbségeket. Az első világháború előtt Somogyban a 100 holdon felüli birtokok a föld 66%-át foglalták el, az 1000 holdon felüli nagybirtokok, jórészt hitbizományok pedig ezen belül 48%-ot. A nagybirtok által szorongatott falukból jelentős elvándorlás folyt, főképpen Szlavónia felé. S itt emlékezünk meg arról is, hogy a múlt század dereka óta főleg a református magyar faluk népét erősen sorvasztotta az egyke. Érthető, hogy ezen a téren is döntő változást hozott a földreform, mely a nagybirtokot Somogyban is felszámolta.

Somogy régi társadalmának bemutatásánál szólnunk kell még a kuriális nemesi falukról. Ezek a kisnemesek által lakott faluk úgy éltek, gazdálkodtak, mint a környező parasztok, mégis öltözetükben, viselkedésükben, szokásaikban számos jel mutatja nemesi voltukat. Sok ilyen falu nevében viseli nemesi címét: Nemesdéd, Nemesvid, Nemespátró, Nemeskisfalud stb.

*

Ha a somogyi parasztság életmódjának sajátos megkülönböztető vonásait keressük, legcélszerűbb a táj adottságaiból kiindulnunk. 100 évvel ezelőtt még Somogy nagy része erdő volt, »erdő erdőre borult« — mint *Baksay Sándor* írta — »s az erdőségek lombjai a falvak végső házait, kertjeit árnyékozták«. Már a középkori oklevelek királyi vadász, kanász, méhészt (mézadó) községekről beszélnek Somogyban (ez mind erdei foglalkozás volt), s a *Zselicben* éppen tíz kanászfalut sorolnak fel.

A szántóföldeket fáradságos irtással hódították el az erdőtől. Az eltelt századok tele vannak irtással kapcsolatos jobbágyi panaszokkal, kérésekkel; a dülönevek pedig ma is híven őrzik az egykori rengeteg emlékét. Somogyban megtermett mindenféle gabona; a rozs és burgonya termesztése leginkább a homokos *Belsősomogyban* volt jelentős, s az öregek még emlékeztek a régente kásaként fogyasztott hajdinára is.

Az erdő nyújtott legelőt a jószágoknak, lónak, ökörnek, s hizlalta makkal, vadgyümölcscsel a disznót. Különösen a somogyi disznótartás volt híres és jelentős. Az ólba sohasem zárt, erdőn hizlalt sertéseket lábön hajtották a nyugati piacokra. Őrzői kanászok voltak. Rövidre szabott, befenekelt ujjú cifraszűrt s a nótában megénekelt »tűzött-fűzött bocskort«, nyalka csizmát viseltek. Kezükből nem maradt el a szerszámnak — fegyvernek egyaránt használt fényes balta. A disznónevelés szinte jelképe volt az egész megyének, így ír róla *Csokonai* is:

*»Hát csak sertést nevelt-é
Itt a makk s haraszt?
Hát csak kanásznak termett
A somogyági paraszt?«*

(Jövendölés az első oskoláról Somogyban)

A pásztorok a jószág mellett ráértek arra is, hogy különböző szerszámokat, használati tárgyakat cifrázzanak. Ennek Somogyban legjellemzőbb díszítő technikája a »spanyolozás«, a színes spanyolviasszal való berakás volt.

Nem szabad megfeledkeznünk a gazdálkodás egy másik, Somogyra jellemző s nagy hagyományú ágáról sem: a szőlőművelésről. Szinte minden falunak van szőlőhegye vagy — ha földje nem megfelelő — idegen szőlőhegyben részesedése. Fából rótt falú, zsúpfedelű pincék várták kint a gazdát és vendégeit, hiszen szüretkor és szüret után, pinceszerezések alkalmával, vidám társasélet színtere volt. Egy régi feljegyzés szerint még az eljegyzés is csak akkor volt érvényes, ha utána az örömapa, s a vőlegény kiment a »hegy«-re a »menyasszonyt beinni«.

Bora s szőlője mellett gyümölcse is sok termett Somogyban. A falukat általában rétek veszik körül, a rétekben pedig nagyszámú gyümölcsfa áll. »Somot, almát, körtvélyt itt eleget ehetsz«, tanította már a Hármás Kistükör is Somogyról. Termett a gyümölcs vadon is az erdőkben; fogyasztotta is ember s jószág egyaránt. Erről tanúskodik a megye neve is, mely voltaképp somban bővelkedő tájat jelent.

Milyenek is voltak a somogyi faluk, házak? Vastag gerendákból rótt talpra épültek, tetejük zsúpp, kontyos. Elöl általában faragott oszlopokon nyugodott a kiugró eresz. (A faanyag bőkezű használata ismét csak az erdők jelentős szerepéről tanúskodik.) Kéményük nem volt, a konyhából a szabad tűzhely füstje az ajtón s a füstlyukon távozott, esetleg egy fölemelt deszkán a padlásra jutott. Innen, a konyhából fűtötték a szép, cserepekkal kirakott szobai kályhát.

A régi somogyi viselet — az ország más részeihez hasonlóan — fehér háziszövésű vászonból készült. Kenderfonálból vagy Belsősomogy egyes részein lenből is. Díszítése: lyukvarrás és fehérhímzés. Ennek a hímzésnek

két stílusa különböztethető meg: a korábbi mértanias jellegű és a későbbi, mely növényi díszítvényeket, sőt madáralakokat is alkalmaz. A viseletleírások közt hátrább bemutatott, színes gyári kelmeiből varrt öltözetek Somogyban is újabbak. A múlt század második felében terjedtek el.

*

Befejezésül néhány tájékoztató adatot adunk a somogyi parasztsággal foglalkozó tudományos, főképpen néprajzi munkákról. Ez egyben eligazításul szolgál azoknak, akik a fenti, igen hézagos áttekintésnél mélyrehatóbb ismereteket akarnak szerezni Somogy népéről.

Elsőnek *Bél* Mátyást kell említenünk. A török uralom után újraeledő magyar tájak — ezek közt Somogy — tudományos megfigyelője volt, s a nép életéről is sok fontos adatot rögzített. Somogyi kötete (*Notitia Comitatus Simighiensis*) sajnos kézirat maradt.

A múlt század elejének ébredező romantikus néprajzi érdeklődése Somogyról is hozott több közleményt. Kettőt megemlítünk közülük, mivel ma is jól használható leírás található bennük a régi fehér viseletről, szokásokról, lakodalomról. Az egyik *Vitali* folytatásos közleménye az *Iris* 1828-as évfolyamában, a másik *N. Apáti Kis* Sámuel értekezése Somogyról. (Tudományos Gyűjtemény, 1822. V. kötet.)

A század elejének tájleíró munkásságához kapcsolódik *Csorba* József monográfiája (Somogy vármegye ismertetése 1857), hasznos, de rendszeretlen néprajzi adatokkal. Ez mondható a Magyarország Vármegyéi és Városai c. sorozatban *Csánki Dezső* szerkesztésében megjelent vaskos somogyi kötetéről is. (Somogy vármegye. Szerk. *Csánki Dezső*, Bp. é. n.) *Baksay* Sándor hiteles művészi leírást ad Somogyról az *Osztrák–Magyar Monarchia* Írásban és Képben c. sorozat IV. kötetében. Sokszempontú tájleírást nyújt a Somogyban található kisebb tájegységekről *Kogutowicz* ~~F.~~ *Ár*óly jól használható könyve, a »Dunántúl és Kisalföld írásban és képben« I. kötete 1930.

Somogy népköltészetének első rendszeres gyűjtője és kiadója *Vikár* Béla. Somogy szülőföldje volt, egyik adatközlője saját édesanyja. Több évtizedes gyűjtése anyagát adta ki 1905-ben a »Magyar Népköltési Gyűjtemény« VI. köteteként. A kötet dalokat meséket, játékokat stb. tartalmaz, az ekkoriban szokásos műfaji csoportosításban. Lejegyzései — bár elnagyolt fonetikai átírást követnek — jelentős eredménynek számítanak a szöveg hű megörökítésében. Másik érdeme a kötetnek, hogy néhány dallamot is tartalmaz, mégpedig a *Vikár* által legelőször alkalmazott népzenei fonográf-felvételek alapján.

A két világháború közötti néprajzi munkálkodás Somogyra vonatkozó eredményei közt elsőnek *Gönczi* Ferenc könyveit említjük. Bejárta, jól ismerte egész Somogyt. Ő vetette meg az alapját a kaposvári múzeum néprajzi gyűjteményének is. Könyveiben a somogyi gyermekjátékokra, a gyermeknevelés szokásaira és a régi betyáréletre vonatkozó gyűjtését teszi közzé. (A somogyi gyermek, *Csurgó*, 1937. Somogyi gyermekjátékok, Kaposvár, 1949. A somogyi betyárvilág, Kaposvár, 1944.)

Gönyey Sándor elsősorban a tárgyi világ, a gazdálkodás, település, építkezés, mesterségek felől gyűjtött anyagot, de figyelme kiterjedt a lakodalmi szokásokra stb. is. Jórészt a *Zselicségre* vonatkozó tanulmányai, közleményei az

Ethnographia és a Néprajzi Múzeum Értesítőjének 1929—36. évfolyamaiban található. *Seemayer* Vilmos ugyancsak tárgyi adatokat: gazdasági épületeket, tüzelőberendezéseket vizsgált, de gyűjtött népdalokat, táncos gyermekjátékokat is és részletesen leírta a nemespátrói lakodalmat. Értékes táncgyűjtést is végzett. Gyűjtési köre *Belsősomogy* nyugati részeire terjedt. Cikkjei a fent idézett folyóiratokban található.

Madarassy László a somogyi pásztorművészet emlékeit és művelőit ismertette munkáiban. (Dunántúli tükrösök. Művészkedő pásztorok.)

Megemlékezünk még a csurgói református gimnázium kiadványsorozatáról, a *Csurgói Könyvtár*ról, mely több kötetében közöl néprajzi anyagot. Egyik kötete a zselicségi német és magyar faluk kapcsolatát, érintkezését vizsgálja a folklór tükrében. (*Vargha* Károly: A délkeleti Zselic.)

Hofer Tamás

SOMOGY TÁNCÉLETE*

A Somogyban élő, részben már csak az emlékezet homályába tűnő táncokat vizsgálva a kutató előtt önkénytelenül felvetődik a kérdés: honnan van ez a táncbőség, a táncoknak ez a minden várakozást felülmúló gazdagsága? Igaz, a mintegy hatvan tánc¹ tágabb értelemben véve műfajilag eléggé egységes, majdnem mindegyik a »népi társastánc« címszó alá utalható, abban az értelemben, hogy nem szolgál többre, mint a pusztai életöröm kimutatására, mulatási-szórakozási igények kielégítésére. A lakodalmi táncok és a farsangi maszkos táncok kivételével nem találkozunk szertartásos és pantomimikus jellegű táncokkal, s népi eredetű bemutató táncnak talán egyedül a kanásztáncot mondhatnánk, de ez is csak inkább fejlődése során lett azzá. A táncoknak mintegy egyharmada eredetében a tánciskolák és a polgári táncmesterek tevékenységére vezethető vissza, akár mint más nemzetiségű népi vagy polgári tánc, akár mint úgynevezett műmagyar tánc. (Később még szó lesz ezeknek a táncoknak a sajátos sorsáról.) A fennmaradó többség azonban kétségtelenül népi eredetű és — eltekintve a most tárgyalásra nem kerülő délszláv (szerb, horvát) szórvány-települések tánckincsétől — lényegében magyar.

Hogyan keletkeztek tehát a táncok? A táji környezet és a gazdasági fejlődés vizsgálata *közvetlenül* csak kevés magyarázatot ad: egyedül a gazdag változatú kanásztáncokat vezethetjük vissza a múlt században Somogyban még annyira elterjedt erdei pásztorkodásra. A többi táncnál azonban más a helyzet. A kérdés nyitját elsősorban a táncéletben kell keresnünk. Somogy gazdasági és társadalmi fejlődése létrehozta a táncélet kivirágzását is. A táncalkalmak sokasága, a paraszti életet át- meg áthálózó kisebb-nagyobb ünnepi szokások tömkelege, a táncos munkaalkalmak, röviden: *a táncolási lehetőségek bősége* tette azt, hogy a somogyi ember egyben táncos emberré is válhatott, hogy — élve az alkalmakkal — szabadon és gyakran fejleszthette (sokszor nagyon is tudatosan) tánctudását, átvehette az öregek tánckincsét és variálhatta saját kedve szerint. Hogy ez így van, azt a közelmúlt évek tapasztalata is bizonyítja, amikor is a táncalkalmak tekintélyes részének elmaradása egyben a táncok számbeli csökkenését is eredményezte.

*

* A fejezet anyaga csaknem kizárólag a Népművészeti Intézet táncgyűjtő munkaközösségének legújabb gyűjtésein alapul. A korábbi néprajzi-irodalmi adatok felhasználására csak részben törekedhettünk, s helyszűke miatt a munkaközösség anyagában felmerülő problémák tekintélyes részének érdembeli tárgyalását szintén mellőzni kellett. A fejezet tehát inkább ideiglenes összefoglalás és elsősorban az eddigi táncutatás során elhanyagolt kérdésekre kíván feleletet adni. — A gyakori utalások elkerülése végett a fejezet végén közöljük a feldolgozás alapjául szolgáló jelentősebb gyűjtések jegyzékét.

Hogy legalább vázlatosan bepillantassunk Somogy táncéletébe, kísérjük végig egy hosszú emberöltőn át a mai 65–70 évesek életét. Ez a generáció az, amelynek emlékezete és táncudása alapján még aránylag biztos kézzel rajzolhatjuk meg a régi táncos Somogy képét és az időhozta változásokkal együtt a mait is.

Alig lépett ki a bölcsőből a gyerek, anyja már így vezetgeti: »Táncujj kisfiam!« S a szót értő gyerek figyel is. Ha lakodalmi menet megy el az ablak előtt, már jelzi nagyanyjának: »Szüle, dalolnak«. Vinni kell a ház elé, hogy hallja a nótát. Ha már egy kicsit felcseperedett, a maga lábán is elmegy a fonóba hallani, látni játékokat, nótát, táncot. Bizony most még meg kell húznia magát és örülhet, ha beengedik egy kis nézgelődésre, mert ha rosszul viselkedik, könnyen kiteszik csínytevő társaival együtt. De ha vigyáz magára, ottmaradhat. Figyeli az idősebbek táncát és látás után próbálgatja ő is — ha van kivel. Összefogódkodik a vele egyívásúakkal és úgy járja. Néha egy nagyobb gyerek is »félpartolja«, megforgatja egyszer-kétszer. Nem nagy még a tudománya, nem is tánc ez még, inkább csak játék. De aki »arra született«, nem nyugszik meg. Ott lábatlankodik a házibálokban, fonókban, néha az anyja is elviszi valamilyen mulatságba, kezén vezeti, mutatja a lépést. A tanyai gyerek is elvetődik a házi-bálokba, ott figyeli a legények táncát, hallgatja a citeraszót, ott kapaszkodik össze társaival, kipróbálja a lépést. Igyekeznit kell, mert aki nem tanul, könnyen táncospár nélkül marad.

A tánc még játék. Kálmáncsán az alig iskolás lányok »lakodalomban« fejlesztik táncudásukat. Vőlegény, vőfély, menyasszony kerül ki közülük, a lakodalmi kalácsot kenyér pótolja. Játék, nóta közben már járják is a csárdást, a lassút, a gyorsat, sőt a »krajcputkát« is.

Az igények egyre komolyabbak. A gyerek már megkívánja, hogy komoly táncmultságba mehessen. Az ám, de a nagyok báljára, kocsmába nem mehet. Összeállnak hát a kicsik — ekkor már 8–9 évesek — és maguk rendeznek gyermekbált. Téli időben leginkább húshagyó táján tartják ezeket a »korpásbálakat«, »csöcselékbálakat«. (Igy nevezik a gyermekbálokat Karádon, illetve Berzencén.) Legtöbbször maguk a szülők is segítenek és esetleg ott is rendezik a bált valamelyik szülői háznál. De lehet másutt is. Üres lakásban, vagy ahol bérbe adnak egy helyiséget néhány órára. Fizetni is kell, nem engednék a szobát ingyen összetaposni, petróleumra is szükség van, a citerásnak is kell hűrravaló. Így aztán ki-ki befizeti a tíz-húsz-harminc krajcárt és — rendszerint szülői kísérettel — bemehet a bálba. »Hosszi furuglára«, de leginkább citeraszóra táncolnak, tanyahelyen különösen. Később ugyan már a harmonika adja több helyen a zenét. Komoly zenére komoly tánc. A csárdás mellett már a verbungot tanulják (már ott, ahol az idősebbek is ismerik), de a keringőt is itt ismerik meg közelebről. Itt is egymás segítségével tanulnak és az örökdő anyák is időnként hóna alá nyúlnak a gyámoltalanoknak.

Nem minden gyerek egyforma. Van, akinek nehezebben áll rá a lába, ez aztán nem mer a fonóba elmenni. Elbújik, a pajtában ugrál, vagy másutt gyakorol. Szennán az istállóban tanul előbb a gyerek és csak aztán bátorkodik arra, hogy nyilvánosság előtt is táncoljon. Előfordul az is, hogy már legénysorba jutott, s még mindig nem megy a tánc. Karádon és Somodoron megtörtént, hogy a legény seprút fogott az istállóban, azzal tanult meg táncolni. Egyik idős adatközlőnk szerint az ilyen legény barátaival is csak ritkán táncolt,

leginkább egyedül tanult: »Nehogy megtudják. Az volt a fontos, hogy tudott. Oda nem nagyon hívtak senkit. Az olyan, aki már az istállóban ellátta a jószágot, a tíz-tizenöt esztendősek már próbálgatták. A lányok is, egyik a másiktól próbálta, azoknál könnyebben megy, jobban van rá hajlamuk. Aki jobban tudta, tanította a másikat: „öreganyám így szokta, nézd-e!” aztán feltette a fejére az üveget, aki ügyesebb volt.« Nem kellett persze mindig bújva tanulni. A réten legelő marha mellett a legényeknek nem sok gondot okozott a család jószágának megőrzése. Így aztán összeálltak néhányan és tanultak a legjobb táncostól. Karádon így tanulták meg a legények a kanásztáncot.

*

A mai 60—70 évesek gyermekkorát megvizsgálva eljutottunk a századfordulóig. Nevezetes időpont ez Somogy táncéletében is. Ekkor kezdik meg működésüket az első tánciskolák. Egy évtizeden belül szinte a legkisebb községben is kinyitották kapuikat, árasztani kezdték a polgári táncművelés gyökeres és kétes értékű táncait. Berzencén 1900-ban, Szennán és Vízváron 1902-ben, a többi helyeken is ezekben az években kezdett megismerkedni a parasztság az új táncokkal. Sajátságos, hogy éppen Somogyban, ahol már ilyen korai időben paraszti származású táncmesterekkel is találkozunk (Kálmáncsán ketten is voltak helyi származásúak. Az egyik nyáron aratott, télen táncot tanított...), a parasztság kezdetben csökönnyös elutasító magatartást tanúsított a tánciskolákkal szemben. Mint Berzencén mondták: »Pógárgyerek, pógárlány nem ment itt tánciskolába, csak az iparosok.« Valóban, a parasztság — nem is beszélve a pusztai, tanyai lakosokról, a cselédekről és a pástorokról — sokáig nemcsak a tánciskolától tartotta távol magát, hanem azoktól a bálóktól is, ahol már inkább az új táncokat járták. Ma sem tudjuk pontosan, milyen indoklás vagy előítélet játszott itt szerepet. (Egy-két elejtett megjegyzés arra enged következtetni, hogy az új táncokat neveléseselemek, magukhoz nem illőknek tartották.) Tény az, hogy az ellenszenv csak lassan engedett fel. Az iparos fiatalok mellett a parasztlányok kezdtek először eljárni a tánciskolába.

A táncmesterek az akkor legjobban kedvelt csárdás- és polkaváltozatok mellett tanítottak félig népi eredetű táncokat (»gólya«, »hogya a csibe?«), »magyaros« műtáncokat és kompozíciókat (»kuruc csárdás«, »magyar szülő«, »körmagyar«, »körszülő«, »magyar kettős«), s idegen népi és polgári eredetű táncokat (keringő, mazur, »vansztep«, bosztonkeringő, »pati-patinó«). A fox, a tangó, az angolkeringő már jóval később terjedt el, nem egy helyen csak a 40-es években.

A betanított táncok sorsa nagyon különböző lett. A »gólya« és a »hogya a csibe?« nem ritkán bekerült a paraszti mulatságok táncrendjébe, de hamarosan az ifjúkor mosolygásra készítő emléke lett belőlük. A polkafélék sokáig népszerűek maradtak, sokszor még lakodalmakban is a csárdással egyenértékűen szerepeltek. Ma azonban már ezeket sem járók, legfeljebb az öregek. A magyaros műtáncok kezdetől fogva bálkezdő, »reprezentatív«, bemutató jellegű táncnak indultak, s annak is maradtak, már ameddig. Mint ahogy más sem, a somogyi ember sem tudott életet lehelni ezekben a mechanikus mozgáskombinációkba. Dróton rángatott mozdulatokból sohasem lehet igazi társas-

tánc. Így, ha nem jelentek volna meg még később is a kulturális rendezvényeken, a mai fiatalság már csak legfeljebb az öregek emlékezete alapján ismerné őket. A polgári társastáncok többsége is rövid életű volt. A folyamatosan működő tánciskolák ösztáncain természetesen újlag előkerültek, de azon kívül alig, s ha megszűnt a tánciskola, legfeljebb az iparosbálok és a majálisok tarthatták fent ideig-óráig. Nem lehet ugyan tagadni, hogy ezek táncok sokkal inkább táncok voltak, mint a magyaros műtáncok csattogatóval irányított mozdulatai, mégis azt tapasztaljuk, hogy néhány évi, legfeljebb másfél évtizednyi gyakorlat után azok is elfelejtették, akik valaha buzgón járták. Egyedül a keringő, a fox és a tangó maradt mindmáig népszerű, nem annyira a középkorú, mint inkább a fiatalabb generáció előtt.

*

A legény- és adólánysorba kerülő somogyi fiatal életének »legtáncosabb korszakába«¹ érkezett. Leszámítva a különböző társadalmi helyzetből adódó megszorításokat, a fiatalság most minden táncalkalmon részt vehet, hiszen majdnem minden mulatság elsősorban öregete van.

Az első világháború előtt se szeri, se száma a táncos megmozdulásoknak. Az egyházi év ünnepei,² a társasmunkák, a családi élet ünnepei mind alkalmat, lehetőséget kínálnak a táncolni vágyó fiatalságnak. »Ahány ház, annyi szokás«³ — ez érvényesül a mulatságok rendjében is. Gyakran egy falun belül is különböző volt például a fonók táncrendje. Egyik faluban a kettős egyházi ünnepeknek csak a másodnapján rendeztek táncmulatságot, a másik faluban mindkét napot áttáncolták. Volt, ahol a farsangi, húshagyói mulatság csak egy napig tartott, volt, ahol a legény vasárnap este ment el mulatni és csak szerda reggel vetődött haza. A szokásbeli változatos gazdagságára természetesen most nem lehetünk tekintettel, s helyszűkében meg kell elégednünk egyrésztüknek futó felsorolásával s a többenél is mellőznünk kell a kevésbé táncos mozzanatok.

Az esztendő fordulását ünneplő szilveszteri és újévi bálok után hamarosan elközelít a várva-várt *farsangi időszak*. Már húshagyó beköszöntéséig is gyakran tartanak bálakat, hiszen legjobban télidőben érnek rá mulatni. Az egyik, 90-ik évét taposó adatközlő szerint a régi Osztopánban farsangkor mindennaposak voltak a mulatságok. Dudaszóra, később cigányzenére mulattak, délután kettőtől este tízig. Nagyberkiben a 10-es években húshagyó hétfőn a legények és a lányok végigjárták a falut. »A házaknál a legények kint karikáztak, letették az üveget a földre és verbuváltak.«⁴ Vizváron már karácsony másnapján megtartották az első batyusbált, s utána a farsang végéig kettőt-hármat, mindig annyit, ahány kocsmá volt a faluban. A századforduló idején ugyanis még a kocsmában rendezték a batyusbált és csak 1904 után kezdték a magánházaknál is. Ekkorra már a gazdasszonyoknak is több gondot okozott a bál. Régen elég volt, ha fánkot és bort vittek, most azonban a sonka és tojás mellett többféle kalácsot és süteményt kellett készíteni, különösen a lányok anyáknak. A tánc korábban itt is duda- vagy citeraszóra ment és csak később jött a cigányzenekar. Elsősorban csárdást és polkát jártak, a zárótánc »krajc-pulka«⁵ volt »a végkimerülésig«.

Vizváron a lakodalmakból és disznótorokból is jólismert maskarásoknak farsangkor volt az igazi ünnepük.⁶ Már karácsony után elkezdtek tréfáikat.

Csak férfiak, főleg legények öltöztek be, a legváltozatosabb jelmezekbe. Megtaláljuk köztük az állatbőrökbe, kifordított bundákba bújt, néha felszarvazott ősi alakoskodókat, amint az állatokat utánozva játszanak. Mellettük megjelennek a régi falu vezető emberei, a bíró, a jegyző, a kántor, a szoknyába, alsószoknyába öltözött »pap« a ministránssal. Végül láthatjuk a falusi ünnepi és köznapi élet jellemző alakjait: a menyasszonyt, a vőlegényt, a takarosan felkontyozott menyecskét, a pipázó cigányt rajkókkal, a cigányasszonyt visító csecsemővel, a világtalan koldust. Egészen húshagyó vasárnapig, a háromnapos záróbálig ment a *deda-járás*. Ki gyalog, ki hosszú gólyalábakon járta végig társaival a falut. A házakban jóleső félelemmel vegyes kíváncsisággal fogadták a fátyollal, kendővel eltakart arcú dedákat. Különösen a lányok izgultak: köztük van-e »a fiú« is? Az összemelegedés első percei után rendszerint máris előkerült a citera és a dedák táncra perdültek a ház fiataljaival. A menyecskének, vőlegénynek, cigánynak öltözött legények tánca méltóságosabb volt. Csárdást, lassút és gyorsat táncoltak, polkát. A kifestett, bundába öltözött dedák szabadon, szinte primitív ösztönöket követve táncoltak, ugráltak a zene ritmusára, forogtak, bukfenceztek. Tánc közben ha egymásra talált a választott legény és a lány, a legény félrehúzta a fátylat és megmutatta arcát. Így aztán kicsit megölelgethették egymást... Mulatozás alatt a háziak borral kínálták a dedákat, végül pedig megköszönték a látogatást. A dedák továbbálltak, hogy más háznál is megtáncoltassák a lányokat. Sokszor éjfélig is elidőztek.

A farsangot Vizváron a húshagyói bált követő tréfás hamvazkodás zárta le. A szerda reggelig tartó bál után a fiatalok kiszedték a hamut a kályhából, bekenték egymást és utoljára még egyszer végigkurjongatták a falut.

Ma már nem tartanak *hatyusbálat* a vizváriak, a dedajárás is elmaradt. Mindkét szokás 1930–35 táján szűnt meg.

A farsangot követő tilalmas *böjti időszakban* csakúgy, mint a karácsonyt megelőző adventben, Somogyban — a legújabb időktől eltekintve — nem tartottak zajos táncmulatságokat. (Az óvatosabb anyák Somodoron így intették mulatni vágyó lányukat: »Aki büjtben, adventben táncol, lehullik a szíve.«) A táncolás azonban ebben az időszakban sem szűnt meg teljesen, csak szelídebb formát öltött. Délutánonként, ha meg gondolták magukat a lányok, »cso-móra mentek« valahol a szabadban, táncos játékokat, körtáncokat jártak. Ilyen játékos tánc volt Karádon a »hajarózsázás«. Inkább pihentető, lassú lépegetés volt ez, ha már elfáradtak a »kocsikalázás«-ban.⁴ A nagy lányok mellett beálltak a körbe a kisebbek is, sőt — egyéb táncalkalom híján — a legények is. Simonfán és Zselicszentpálon a böjti időben a hidakon »hajabukát«, »hajabokázót« jártak a lányok. A legények itt is beálltak közéjük.⁵ Buzsákon adventkor és böjtben »szokák«-at tartottak. Hidegebb időben benn a házakban gyűltek össze, pátogatott kukorica mellett szóttek, fontak, daloltak, táncoltak. Jó időben szabad téren, iskola előtt, templomkertben jöttek össze. Itt karikáztak a litánia után. Néha ötvenen is körbeálltak. A legények itt nem álltak be, csak kívülről szemezgették a lányokat, s aztán sötétedéskor hazakisérték őket.

Ezek a körtáncok csak a böjti és az adventi időben kerültek elő, máskor nem táncolták. A karikázókban általában a még nem házas fiatalok vettek részt. Menyecskéhez, házas emberhez már nem illett az ilyen.

Természetesen körtáncokat máskor is jártak, s majdnem egész Somogy-

ban. A bálokon kívül, amikor a cigányok pihenőjében karikáztak a lányok, rendszerint a tavaszi és nyári vasárnap délutánokon álltak össze. Gamáson a szérún vagy a réten verődtek össze a lányok és egy kis pletykázás, éneklés után körbeálltak. A legények is beálltak, ki-ki a maga választottja mellé. Így »ridáztak« a körben, előbb lassan, aztán gyorsan. Kálmáncsán a faluvégén pörgő »ördöghinta« körül gyülekeztek, csárdásra, karikatánra. Karádon vasárnap délután »lilézés« volt. Ez is egyszerű körtánc énekszóra. Nagyberkiben »hapa-paját« játszottak a 13—18 éves lányok; a középben táncoló két kislányt nótaszóval körbefutották:

*Azért jöttem ide karikázni,
Ha a babám itt találna lenni,
Kezét-lábát ki találná törni,
Faj de nagyon meg tudnám siratni.*

Csak esti harangszókor, kilenc órakor mentek haza.

Sajátságos, hogy míg a vasárnap délutáni karikázók sokáig fennmaradtak, a csak böjti alkalommal járt körtáncok már korábban kimentek a gyakorlatból. Karádon például már közvetlenül az első világháború előtt elmaradt a »hajarózsázás« és a »lenezés«. ⁶ Jórészt a modern táncok bejövételének tulajdonítják ezt a tényt, s annak, hogy az »uraskodó« lányok kezdték lefitymálni ezeket az egyszerűbb táncokat.

Berzencén az újabb szokások közé számít a »mátkázó vasárnap« megünneplése. Mintegy negyven éve kezdték és még manapság is megtartják. Húsvét után az első vasárnapon ezzel az ünneppel zárták le az új fonás idejéig a fonók életét. A lányok hímestojást, téli almát, narancsot, húst, meg süteményt vittek zsebkendőbe kötve. A legények bort. A fonóházban gyülekeztek. A lányok átadták a tojást a legényeknek, leginkább a mátkájuknak — még a dudásnak is jutott. Csak az a lány adta oda a kendőt is, aki már tudta, hogy biztosan menyasszony lesz. Az ajándékozás után vacsoráztak, énekelgettek, táncoltak. A tánc volt a fizetség a legények részéről az ajándékért. Sokszor éjfél után két óráig elmulhattak . . .

A felsőbb társadalmi osztályok közvetítése folytán a somogyi parasztság is megismerkedett a *majálissal*. Nem mondhatjuk azonban azt, hogy a majális vagy a hasonló jellegű jünialis meggyökeresedett paraszti szokássá lett, noha sok helyen megtartották. Csökölyön elnépiesedett, amolyan szabadban tartott kocsmái bál lett belőle. Vizváron a parasztság inkább passzív szemlélő volt, s a majális megmaradt az urak lampionos szórakozásának. Itt 1924—25-ben már meg is szűnt.

Nevezetesebb időpont azonban a paraszti táncéletben *pünkösd* ünnepe. Nagyberkiben a kislányok — közrefogva a kis királynőt, a »cucorkát« — tiz-tizenötös csoportokban mentek be minden házba köszönteni a háziakat az ünnepen. Befejezésül karikában táncoltak az udvaron. Osztopánban pünkösdkor volt a májusfa »kitáncolása« is. A legény, aki korábban a májusfát állította a lánynak, társaival együtt zenés kísérettel a lányos házhoz ment. A fa kidöntése után benn mulattak. Ilyenkor leginkább csárdást és verbunkot táncoltak.

Ma már emlékeiben is alig nyomozható rituális táncalkalma volt a somogyi fiatalságnak a nyári napforduló ünnepe: Szent István napja. Leginkább a

horvát-lakta területekkel határos helyeken (Vizvár, Bélavár, Heresznye) járták a lányok és a menyecskék körtáncaikat a Szent Iván ünneplő énekek dallamára. Sokszor már hetekkel az ünnep előtt — és minden este — eljárták a táncot a faluban vagy a berekben. A régi Mozsgón az ünnepi tűzgyújtás előtt löversenyt tartottak a legények a vásártéren. A győztes gyújtotta meg a tüzet és ő kezdte meg a táncot. A többiek is csak az ő intésére táncolhattak.

Ezzel tulajdonképpen véget is értek a paraszti életnek az esztendő ünnepeihez, részben az egyházi évhez kapcsolódó táncalkalmak. A decemberi idő eljöveteleig már csak a falunként különböző időpontokban megtartott búcsúban és a kiemelkedő ünnepeken rendeztek a somogyiak nagyobb szabású táncmulatságokat. A munkában zajló nyári időben a parasztság legfeljebb a termény betakarítását ünnepelhette meg és ősszel is csak inkább a társas feldolgozó munkák során szakíthatott időt egy kis szórakozásra, táncra.

Az emlékezet szerint a korábbi sarlós aratás korszakában Somogyban még nem tartottak *arató bálakat*, csak később, a kaszás aratás idején. Úgy látszik, hasonló volt itt a szokás az ország többi részén ismerthez: a maga kezével magának arató paraszt nem ünnepelt. Csak a nagyobb gazdák és az uradalmak földjére felfogadott aratók rendeztek ilyenkor mulatságot. Gamáson a munka végén az arató gazdához vonultak az aratók és átadták a kalászból, mezei virágból font koszorúikat. Az arató gazda azután megvendégelte őket. Berzencén csak az uradalmakban tartottak arató bálakat, benn a faluban nem. Az uraság fölköszöntését és a koszorú átadását itt is multság követte. Az uradalom adta a bort és fizette a zenészeket. Az adatok nem szólnak arról, hogy milyen táncok kerültek elő ilyenkor. Feltehetően az aratóbál inkább mulató-, mint táncalkalom volt.

Szeptember elején tartották Nagyberkiben a *»kendernyomást«*. A megtiltott kendert deszkákon a földre tették, úgy taposták, nyomták, puhították a lányok este hét órától sokszor 11—12-ig is. A vidám énekszóra a legények is hamarosan odagyülekeztek és kezdetét vette a beszélgetés, játék. Néha előkerült a citera is. Nyomás végén a gazdák megvendégelték a lányokat. Ezután már a legények is bementek és együtt mulattak.

Az arató szokásokhoz hasonlóan az országosan ismert változatokkal rokonjellegű volt a *szüreti multság* kevésbé feudális ízű szokása is. Csökölyön az emberemlékezet szerinti legrégebb időben szüret táján még csak felvonulásokat tartottak. Tehenes-, ökrösfogatokon vitték a hatalmas hordókban álló lányokat. A századfordulón ez bandériumos felvonulássá alakult, *»magyar«* ruhába öltözött legények és lányok járták végig lóháton, felpántlikázott kocsikon a falut. A megállóhelyeken dobos adta hírül a lakosságnak, hogy multság lesz. Körülbelül 20—30 éve új alakok csatlakoztak a menethez: gebétől vonszolt rossz kordén, cigánynak öltözött kormos maskarások kuporogtak. — A felvonulást manapság szeptember végén, közvetlenül a szüret előtt rendezik. A lovas menet mellett helyet kap az új életet jelképező traktor is. Az esti bál a közismert módon zajlik le. A szalagokkal, szőlőfürtökkel földszíthetett kocsmahelyiségben csőzlányok őrzik a szőlőt és az elcsípett tolvajokat a bíró és a bíróné elé viszik. A büntetéspénz — 10—20 forint — az ifjúság pénztárába kerül. A szőlő elfogytaig, éjfélig megy ez a játék. Utána nyugodtan folyik a bál.

A régi Vizváron a lakosság túlnyomórészt kukoricatermeléssel foglalkozott. Ezért emelkedett nagy rangra itt a *kukoricatörés és fosztás* szokása.

Mivel sok munkaerő kellett, a gazda már az előző napon végigjárta és meghívta a rokonokat, ismerősöket. Másnap a gazdasszony nagy reggeli után a virággal, zöldséggel földiszított kocsikon útnak indultak. A lányok és a legények virágot, rozsmaringot tűztek ruhájukra, kalapjukra. Napnyugtáig kint törték a kukoricát. Este, a közös vacsora után hozzáálltak a fosztáshoz. Ehhez még külön hívtak vendégeket, így sokszor negyven-ötvenen is összeverődtek. Munka közben nótával, tréfával töltötték el az időt. A fosztás végén abroszt terítettek a »csumára«. Pogácsa, lépes méz, pálinka került rá. Ismét elővették a citerát és eltáncoltak éjfél után egy-két óráig. Csárdás ment ilyenkor, lassú és gyors. Az ügyesebbje a kanásztáncot járta.

Amikor az őszi a télbe fordul, elérkezik a házibálok, a tollfosztók és a fonók igazi ideje. Karádon a tollfosztókat ma is megtartják. A lányok elvégzik a fosztást, utána elhívják a legényeket. Ha akad köztük citerás, táncolnak egyet. Legények híján magukban is táncolnak a lányok. Ilyenkor dorombra járják, vagy fésűre »hályogpapírt« tesznek, azt fújják. A karádi tanyavilágban még zajosabbak voltak a tollfosztók. Munka végeztével, 10–12 órakor összehozták az asztalokat és tollasbált rendeztek. Pattogatott kukorica, főtt aszalt gyümölcs, fánk és bor mellett mulattak. Citera-, harmonikaszórá járták a polkát, a »kétlépéses« lassút és az egylépéses gyorscsárdást. Ugyanígy tartották a tanyákban felváltva a »kukoricacsúrolást« is. Itt is táncoltak, ha jó kedvük volt.

A táncban leggazdagabb társas munkaalkalom, a fonó, Somogyban ma már legtöbb helyen a múlté. Vizváron a 10-es években szűnt meg. Ekkor még a dedának öltözött legények látogattak be nótaszóval a lányokhoz. Elidőztek éjfél után 3–4 óráig is. Vittek magukkal hegedűt, citerát, arra táncolták külön a lányok a karikázót, a legények a verbunkot és együtt az »ugróst«, »mög ami gyütt«. Osztópánban az ilyen fonókban huszan-harmincan is összejöttek. Itt is táncal fejezték be a munkát, akár Szennán, ahol gyakran éjfél után két óráig járták a régi gyorscsárdást és a lassút, a polkát és a valcert.

Berzencén még ma is tartanak néhány házban fonót. Ez ugyan csak névlegesen fonó, mert már nem fonnak, de a fonóházban tartott kis házibálok most is így nevezik. A lányok már 13 éves koruktól eljárnak, rendszerint kis csoportokban. Az egy utcából való barátnők egy helyre mennek, a legények sem járnak át más utcába. Még a közelmúltban is igen élénk táncélet folyt itt. Előfordult, hogy nemcsak éjfélig, hanem másnap reggelig, sőt délig is táncoltak. Másik színes mozzanata az itteni időtöltésnek a felpántlikázás szokása volt: a lányok rozsmaringot, színes szalagokat tűztek a legények kalapjára. — Természetesen a régi berzencei fonóélet gazdagabb volt. Sok volt a fonóvaló is és azt mind maguknak kellett feldolgozni. Így esett meg, hogy néha harminc háznál is táncoltak. Általában minden utcában volt két-három fonóház. A magányosabb öregek gyakran minden ellenszolgáltatás nélkül engedték meg, hogy fonót tartsanak náluk, csak azért, hogy a fiatalok játéka mellett maguk is elszórakozzanak. Minden háznak megvolt a maga »törzsközönsége«. A lányok rendszerint hármas-négyes-ötös csoportokban mentek fonni, a fiúk is ugyanígy, csak mindig eggyel többen, hogy tánc közben váltani tudják egymást. Már a 13–14 éves lányok és a 15 éves fiúk is eljártak a fonóba. A tánc mindig az adott körülményektől függött. Főleg attól, hogy mennyire bírta a legények zsebe a zenészek fizetését. Régen itt is dudást fogadtak, csak később

jöttek a cigányzenészek. Ha nem tudtak muzsikust fogadni, maguk játszottak citerán, tamburán, harmonikán. Ilyenkor, ha a zene szólt, a nem hivatalos, más utcabeli, »idegen« legények is benéztek párórás táncra. Hétköznap természetesen kevesebb tánc volt, hiszen a lányoknak dolgozni kellett. Eközben a legények beszélgetéssel, kártyával ütötték agyon az időt és a szomszéd fonókat látogatták. Tartottak azonban vasárnaponként külön táncos összejöveteleket is. Ilyenkor is a fonóházba mentek, most azonban a lányok nem vittek rokkát. Megvendégelték egymást és táncoltak. A költségeket a hagyományos rend szerint osztották meg: a lányok gondoskodtak az enniv lóról, a világításról, tűzifát is ők vittek a háziasszonynak. A legények szerezték be a bort és a pálinkát, ők fizették a zenészeket. Farsangkor húshagyó idején tartották a legnagyobb fonóbeli táncmulatságokat.

A tél egyben a *bálok* igazi ideje is. Nehéz volna — akár csak megközelítően — egész Somogyra egyetemesen érvényes képet adni a bálokról. A vizsgált időszak — az 1900 és 1920 közti periódus — Somogy táncéletének kétségtelenül a leggazdagabb szakaszát képviseli. Ez a gazdagság azonban nem jelenti a táncművelés szintjének, egyszintűségét, tartalmi és formai szempontból a változatok sokaságát tapasztalhatjuk. Arról nem beszélhetünk, hogy ezen a perióduson belül időbeli egyenértékűség uralkodott volna. Nem, a táncos szokások gazdagsága ebben az időben talán éppen abból adódik, hogy még megtalálunk mindent, ami jellemző volt és ami még uralkodóféltben van és már föllelünk mindent, amiből valaha valami is lehet.

A polgári kultúra hatásainak fokozatos érvényesülésével egyidejűleg megbillen a paraszt hagyomány addigi rendje és emberi magatartást szabályozó egyensúlya, s mivel a hatások különböző helyeken nem egyidejűek, a régi formák nem egyforma gyorsasággal vesznek el kötelező erejüket, mint ahogy az újak sem egyformán lesznek uralkodóvá. Ez a körülmény magyarázza a táncéleten belül a bálók rendjének, a táncos magatartásának, a táncillemnek a különbözőségét. Ami az egyik faluban törvény, a másikban ismeretlen dolog, a harmadikban talán éppen ellenkező szokás uralkodik. Hogy csak futólag említsünk egy-két apró példát: helységenként különbözött, hogy szabad-e a kisebb gyerekeknek a (kocsmában rendezett) bálba elmenni, vagy sem? Illik-e a házasembernek bálba menni, vagy ez már csak a fiatalok joga? A párostáncok szünetében a legények az ivóba mennek-e, vagy éppen verbungolni kezdenek; s a lányok csöndben várják-e az új táncot, vagy esetleg karikáznak? — ezek mind olyan kérdések, hogy külön, falunként kellene válaszolni rájuk. Meg kell elégednünk azonban néhány jellemzőnek mutatózó példa bemutatásával.

Főként a berzencei gyűjtés tapasztalatai alapján állíthatjuk, hogy a somogyi parasztság a századforduló előtt csak igen kevésbé vett részt a mai értelemben vett bálokon (tehát az év ünnepeitől, a paraszti élet rendjétől függetlenül, csak táncot szolgáló szervezett mulatságokon). Ennek oka valószínűleg az lehetett, hogy a parasztság igényeit teljesen kielégítette az életrendjéből adódó táncalkalmak köre. A századforduló után azonban az egyre szaporodó iparosbálók kezdték megtörni a jeget. Míg korábban »pógárlegény, pógárlány« nem igen ment el a kocsmákban rendezett bálókba, a 10-es években már gyakran eljárnak. A berzencei várdombon tartott szabadtéri bálók is vonzani kezdték a paraszti közönséget. Először a tűzoltó bálók tettek szert népszerűsége. Ezen egyaránt képviseltette magát az iparos- és a parasztfiatalság. Az utóbbiak az

iparosbálokról, különösen a jelmezbálokról egyelőre távolmaradtak. (Ezt a magartást a parasztság általános idegenkedése mellett az iparosbál zártkörű rendezése is indokolta.) A századforduló előtt a nagyvásárok alkalmával rendezett kocsmai báloktól főleg a lányok idegenkedtek: »Csak olyan megesett személyek voltak a kocsmában táncolni. Pógárlány soha nem ment el a kocsmába, akkor nem volt divatban, mint máma.« Idő múltán azonban fölengedett a bizalmatlanság, sőt a jövevény szokáselemek közül is meggyökeresedett egy-kettő. Ilyen volt például a névre szóló meghívó, melyet néhol kisebb házibálszerű mulatságok alkalmával is szétküldtek. A volt urasági cselédekkel benépesült Somodorban a kényszerűség két báltípust alakított ki: a »vegyes« bálók és a »rendezett« bálók formáját. A vegyes bálba a hirdetés után bárki szabadon elmehet, öregje, fiatalja. Így viszont rendszerint nincs elég hely a táncra. Ezért rendezett vagy »meghívó« bálakat is tartanak. Ilyenkor a különböző korosztályok külön tartják a bált. Az elegendő táncteret névreszóló meghívó biztosítja.

Az adatközlők tanúsága szerint az 1900-as és 1910-es években a bálakat általában sokkal korábban kezdték, mint ma. Vizváron délben, másutt délután 2—3, legkésőbb 4 órakor már megkezdődött a mulatság. A zenészek rendszerint előbb kiálltak az ajtóba vagy a kocsmá elé, hogy csalogassák a közönséget. Simonfán — amíg ez a hangulatkeltés tartott — a zenészek fúvós hangszereken játszottak, s csak ha már elegenden jöttek össze a táncra, akkor vették fel a vonót.

A mulatság színhelyére ki-ki az ünnepélyes alkalomnak megfelelően öltözve állított be. Berzencén régen azok a legények is csizmát húztak a táncra, akik különben még bocskort viseltek. »Hat-hétszéles beszegett fehér gatyában, fehér ingben, bruner lajbiban. Meg szép pörge kalapot hordtak. Az ing, az kívül lógott. A kalapon rozmaring, körös-körül, mint a koszorú. A kalap a fejen volt tánc közben.« Egészen az első világháborúig ez volt a viselet. Zselicségben a legények színes gyári kendőt tűztek előbb a gatyá-, majd az ellenzős nadrág derekába. A női táncviselet is szebb és fényesebb volt a köznapiál, de — mint Karádon megjegyezték — nem egyezett a templomban hordott ünnepi viselettel. Berzencén a női viselet »karikós szoknya és habos ing. A lányok haja befonva és a végiben szalag. Kezükben zsebkendő, meg rozmaring.«

Az a ma is közismert báli szokás, hogy a lányok szülői kísérettel mennek a táncmulatságba, Somogyban a legtöbb helyen szintén ismert volt. Találunk azonban kivételeket is. Vizváron a lányok maguk voltak estig és csak kanász-hajtás után (este 6—7, nyáron 8 óra) mentek az asszonyok táncolni, amikor a lányok már »hazatakarodtak«. A szabadabb táncéletű Karádon a kocsmába »elmehetett maga a lány is egyedül, befizetett és nem parancsolt senki«. Ez azonban valószínűleg újabb fejlemény, mert a legtöbb helyen súlyos megítélés alá esett, ha egyedül ment a lány a bálba. Berzencén »háború előtt egy lány be nem lépett volna a kocsmába, inkább az életét veszítette volna el.«

A régi bálokon a táncrakérés meglehetősen feudális jellegű formák között zajlott le. A legtöbb helyen a tánc kezdetekor csak a legények voltak bent a kocsmában, a lányok sorokra várva kinn a kocsmá előtt ácsorogtak. Ha jobb kedvük volt, a közös tánc kezdetéig néha karikáztak. Simonfán már benn a kocsmában álltak karéjban a lányok. Leginkább azonban kívül voltak és onnan szólították be őket névszerint a kocsmáajtóba kiálló legények. »Még akkor nem volt ilyen civilizált világ, a tánciskolák ideje előtt. Nem mondta a legény,

hogy szabad kérném, vagy mifene, hanem csak odament hozzá, megfogta a kezét, oszt azt mondta: gyere velem táncolni. Ennyi volt az egész. Nemigen fordult elő, hogy nem akart menni a lány, mert ha már megfogta a kezét, akkor el kellett menni táncolni.« (Csököly). Osztópánban »a lányok kinn álltak körben. Ha a legény táncolni akart, akkor kiszólt: gyere be, Juli, Treszka, Nani! Ha volt ilyen nevű kettő is, akkor kérdezték, hogy melyik. Akkor a legény rámutatott: te gyere be. Csak intettek.« »Minket mikor behívtak, az utcán mentünk át. Egy kapuban álltunk, csak odakátottak. Akinek szeretője volt, az csak intett a fejével.« (Karád) »Nem mentek karonfogva akkor még be, hanem ment elől a fiú, a lány meg kullogott utána.« (Vízvár).

A tánc közben való »lekérés« újabb szokásnak számít.« Ez egy kicsit furcsa szokás máma, hogy valakinek van jó táncosa, aztán odamegy egy másik legény és meghajol; mondja: gyere. Ebből nagy baj lett volna régen.« (Berzence) »Tánc közben nem lehetett lekérni, nem is adta volna oda, inkább meghaltak volna együtt« (Kálmánca).

Pontosan lerögzített táncrendről egyik helységből sincsen tudomásunk. Voltak azonban iratlan hagyományként uralkodó szokások. Így például az, hogy a táncot rendszerint lassú csárdással kezdték s csak ezután jött a gyorscsárdás. Ezt követték a polgári társastáncok, a polka, a keringő. Tisztán paraszti táncmulatságokban a modernebb jellegű táncokból kevesebb volt, viszont a hangulat fokozódásával helyet kapott a táncrendben a verbung és a kanásztánc is. Mindkét táncot csoportban és egyedül is járták, mikor hogy' esett. Jó kedvében néha a sóprútáncot is eljárta valaki.

A táncok zenéjéről már több ízben szóltunk. Csak annyit kell még megjegyezni, hogy míg a gyöngébb hangú citera a nagyobb bálokon már nem kaphatott teret, a duda sokáig kedvelt maradt, még a vonószenekarok elterjedésekor is. Megemlítenéd az is, hogy a vonós jellegű magyar- és cigányzenekarok mellett igen nagy népszerűségnek örvendtek a rezesbandák, a fúvószenekarok. Andocson jobban is szerették a rezest. Vízváron a századforduló táján jött divatba a cigányzene, de a 10-es években már a rezesek jutottak túlsúlyra. A 30-as években ismét a vonósok lettek népszerűek, egészen a felszabadulás idejéig; most újból a fúvósok szolgáltatják a zenét, főleg a lakodalmakban. Az igényeknek ez a különbözősége alkalmazkodásra készítette a paraszti zenekarokat: a zenészek megtanultak két hangszeren játszani. Így lettek Csökölyön, Gigén és Simonfán egyszerre »muzsikusok« (= vonószenészek) és rezesek. A fúvószene leginkább a szabadtéri összejöveteleken, ünnepélyeken, felvonulásokon szólt, de előfordult nem egyszer, hogy mint tánczene is egyenrangú volt a vonósok muzsikájával. — A dzsesszel már inkább a második világháború után ismerkedett meg a somogyi parasztság, részben a rádió és a gramofon elterjedése, részben a cigányzenekarok közvetítő tevékenysége folytán.

Visszatérve a bál leírására, szólnunk kell még az ott uralkodó táncos magatartásról és a bál további lefolyásáról. Utaltunk már rá, hogy a táncszüneteket helyenként különbözőképp töltötték ki a táncosok. Egyik helyen körtáncokkal, másutt énekléssel, ismét másutt pihenőkkel. Esetenként itt a nemek részvétele is különböző volt. Általában csak egyet követeltek meg a zenéstől, hogy táncnóta helyett játsszon »mulatóst« is, melyet nyugodtan elhallgathatnak és ha kedvük kerekedik, énekükkel kísérhetnek.

Emberileg és táncos szempontból is érthető, hogy nem minden táncos párral táncol egyformán a legény vagy a lány. »A lány, akivel kedvelt táncolni, szépen táncolt, akivel nem volt kedve, azzal csak elugrált« (Kálmánca). A táncosok azonban szigorú ellenőrzés alatt voltak, nemcsak a táncos társak, hanem a szülők részéről is és volt mit hallgatni, ha valami nem úgy történt, mint ahogy azt az illendőség megkövetelte. Főleg a testtartást és a párok összefogását kísérték éber szemmel. »Itt minden tánc szép, csak azt ítélik meg, ha a fiú nagyon magához vonja a lányt: Ni, hogy rátehénkedik! — az a szép, aki távol tartja a lányt« (Vizvár). Ezért — bár a legények kevesebbet adtak a szóbeszédre — ők sem szerették, »ha ott vannak a kritikusok, az öregasszonyok a táncnál, mert azok figyelik, aztán elpletykálják« (u. o.). »Előfordult tényleg, hogy magához húzta a táncosnőt, de esetleg a másikat meg távol tartotta. Hát az asszonyok, öregasszonyok persze, kezdtek súgni-búgni, mert hiszen ott ültek a szülők meg az asszonyok körben a padon — de hát nem volt különösebb baj, akkor úgy volt a szokás.« (Csököly) Míg a legényeknek csak a pletykát kellett elhallgatni, a lányok szigorú megrovást kaptak, ha valamit vétettek az illem ellen. »Hogyha a legénnyel táncolt a lány csárdást és egy kicsit odasímult, kikapott ám. Csak úgy volt szabad táncolni, hogy fogta a vállát és egy kicsit kifelé kellett tartani a farát. Mikor a fox jött, nem is akarták a parasztlányok táncolni, mert annál nagyon be kell lépni. Ha egy kicsit jobban rátámaszkodott a legényre, mindjárt leintette az anyja: így köll táncolni? A legények csak úgy táncoltak, hogy átfogták a lány derekát egészen és magukhoz szorították a lányt« (Berzence).

A táncot néha kellemetlen esemény is félbeszakította: a »kitáncoltatás«. Karádon, de másutt is előfordult, hogy a lányra valamiért haragos legény táncra kérte és barátai kíséretében az ajtóig táncoltatta a lányt. Ott aztán kilökték. Ha megneszelte valamelyik, hogy mi készül ellene, inkább előre eltűnt a tánchelyről, hogy elkerülje a szégyent. — Adataink hallgatnak arról, hogy ez a szokás ma is érvényben lenne.

A tánc befejezése korszakok, ünnepek és a táncosok neve szerint ismét különböző volt. A szívesen fölemlgetett régi kétnapos bálkon valószínűleg nem sok korlátozás lehetett, ki meddig bírta, addig táncolt. Azt is megfigyelhettük az előbbieken, hogy a munkaalkalmakhoz kötődő táncos mulatságok szinte az esetek többségében rendszertelenül és későn, jóval éjjel után fejeződtek be, a táncosok együttes szabad elhatározását követve és nem valamilyen előre megállapított szabály alapján. Annál feltűnőbb viszont, hogy a bál befejezését igen sok faluban konkrét időponthoz kötötték. Az igaz, hogy ezek az időpontok kizárólag a lányok hazamenetelére vonatkoztak. (Meg kell jegyeznünk különben, hogy ma már ezen a téren sem ilyen sérelmes a lányok helyzete.) A hazaérkező kanász elvonulása, az esti harangszó — ezek adtak jelt a távozásra. Nagyberkiben »az éjjeli őr harangozás után végigjárta a falut és elkiáltotta: kilencet ütött már az óra... Ezután a lányokat még odakötözni sem lehetett volna. Aztán nekiálltunk verbungolni, mert a férfinep akkor ment haza, mikor kedve tartotta«. Jellemzően mutatja ez az adat is, hogy a lányok hazamenetele a legtöbb helyen csak új szakaszt nyitott a bálban: kezdetét vette a duhajabb férfimulatság. Simonfán »éjjel, mikor jó spiccesek a férfiak, körbeállnak csipőre tett kézzel vagy üveggel és verbungolnak. Tizen is körbeállnak... Amíg nem voltak lányok, a legények maguk verbungoltak. Hajnalban

is verbungoltak.« Csökölyön, ha már megelégette valaki a mulatozást, zenés kísérettel ballagott haza, illetve addig, amíg a zsebéből és a zenészek idejéből futotta. Így fogyott lassan a bál közönsége, míg végül a »mars« hangjai az utolsó táncosokat is távozásra készítették . . .

*

Meg kell emlékeznünk röviden a parasztsággal kapcsolatot tartó társadalmi rétegek táncéletéről is. Az iparosság táncéletére helyel-közzel már utaltunk. Bővebb említést érdemelnek azonban *pusztai életet élő régi cselédek és béresek*, valamint a *pásztorok* táncos szokásai.

Magától értetődik, hogy — bár a pusztaiak területileg és foglalkozás szerint különáltak a falu parasztságától — nem beszélhetünk velük kapcsolatban teljesen különálló tánc kultúráról. A pásztorság és a cselédség anyagi szükségleteinek kielégítésére is gyakran kényszerült felkeresni a falut, s érthető, hogy nem mulasztotta el ilyenkor az alkalmat, hogy részt vegyen valamilyen mulatságon és így kárpótolja magát a kinti egyhangúbb életért. Kálmáncsán így táncoltak együtt a juhászok a »pógárokkal«. A falubeli parasztságnak és a pásztornak sok alkalmuk volt a találkozásra (pásztorfogadás, lakodalom, vásári bálók stb.). Amellett, hogy ilyenkor a virtuóz pásztortáncokat szinte művészi produkcióként nézték és értékelték a falubeliek, saját táncmulatságaiknál is gyakran rászorultak a pásztorság zenei tudására, hiszen a »hosszi furuglá«-n és főleg a dudán elsősorban a pásztorság játszottak. Hasonló volt a cselédség helyzete. Ők is, akár a pásztorság, gyakran bementek a faluba, pusztán a szórakozás kedvéért is. Berzencén »a cselédek bejártak a faluba mulatni, keveredtek a parasztsággal közre táncolni«.

A pusztaiak táncos kedvéről, táncszeretetről sok jellemző emlékünk maradt. Közülük csak egyet-kettőt említünk. A karádi pásztorság között »volt egy híres ciráki kanászszármazás. Többen voltak, mindig volt egy tartalékban. Hárman szolgáltak két komencióra. Ha a két fia őrzött, az öreg kujtorgott a kocsmákban«. — Az osztopáni béresek »bejártak a faluba is, a kocsmába, meg voltak a lakodalmakban is. Ha aztán jókedvük kerekedett, akkor eljártak a táncukra. Régi tánc volt ez, tenyerbe csaptak és ugráltak. Karikára táncoltak. A nótája ez volt :

*Béres gyerek béres lányát szereti,
Muzsika szól, a táncba elkíséri.
Az anyja meg az ablakon neveti,
Hogy a lányát béres legény szereti.«*

Hogy a gazdák nem mindig nézték jó szemmel ezt a táncos kedvet, azt a simonfai nóta mutatja :

*Elküldöm a bérösöket szántani,
Ne mőnjenek a kocsmába mulatni.
Veszek nekik sejhaj, sodrott szarvú hat ökröt,
Csárda előtt hadd szántsák fel a gyöpöt . . .*

Mint említettük, a pusztaiak táncéletét nem lehet élesen elválasztani a falusi parasztság táncéletétől. A szokások és a táncok nagyjából azonosak.

A különülésnek azonban a táncéletben is megvoltak a maga természetes következményei. A falvaktól távolosó és télidőben elzárt puszták bizonyos önellátásra szorultak a multságok rendezése terén. Gyakran például nem kaptak zenészt és maguknak kellett gondoskodni a talpalávalóról. Nagy hasznát vették ilyenkor a betoppanó furulyás juhásznak, citerás, dudás kanásznak. Ha ezek se jöttek, szükség-hangszerekre szorultak: orgonalevélen fújtak, halkszavú dorombon játszottak vagy »höppögön«. ⁷ »A másik meg a ládán böngőzött az ujjával. Meg a sodrófát is az ujjával húzkodta a ládán. Mi meg daloltunk. Olyan szépen szólt. Nagyon szép hangja van a tejesköcsögnek, olyan, mint most a bendzsó.« (Karád)

Táncaikat nézve azt tapasztaljuk, hogy a modern táncok viszonylag gyors megismerése mellett a falusi parasztságnál sokkal jobban megőrizték korábbi hagyományos tánckincsüket is. »A faluban már régen elfelejtették a verbungot, ott még vették elő a citerát és verték a verbungot és a kanásztáncot. Ugrós, polka, kanász: ez nővel ment. De egyedül is megjárják a kanászt. Nők is járták egyedül. Férfiak a bot között jól értették.« (Kálmánca). »Akkor ment a lassú, meg a gyorscsárdás, meg a pulka, meg a lengyelke, csak azután jött divatba a „menj el tőlem, jőjj hozzám” (fox).« (Karád) — Táncalkalmak terén is módosult a helyzet a pusztai életben. A nagygazdaságokban uralkodó folyamatos munka, a nagyobb jószágállomány ellátásának szükségessége nem engedte meg, hogy nagyobb ünnepeket tartsanak. Helyette inkább a munka végeztével tartottak többször kisebb multságokat: »minden vasárnap táncoltunk. Citerára meg cimbalomra. Egyik elment oda, ahol a citera szólt, másik oda, ahol a cimbalom szólt, a harmadik, ahol a hegedű szólt.« (Kálmánca) A tánc színhelyéül nyáron az udvarokat, télen az uradalmi cselédházak nagyobb szobáit rendezték át.

A cselédség táncélete és tánca volt az átmenet a falusiak és a pásztorok tánc kultúrája között. A pásztorok gyakran részt vettek a közelükben lévő tanyák, cselédházak multságain és a cselédség szívesen fogadta őket. Ezért nem csoda, hogy — mint a munkaközösség egyik tagja, Andrásfalvy Bertalan írja Karádról — »a kanásztánc leghamarabb innen, a cselédek sorából kerülhet elő, hiszen akárki az idősebbek közül emlékszik, hogy a cselédházakban rendezett multságok során hogyan nyílt meg hirtelen az ajtó, hogy a rideg pásztorok lány nélkül, saját muzsikára kimulassák magukat. Ilyenkor mindenki félreállt és „lesett”.«

A későn nősülő pásztorok sokáig éltek a legények szabad, mulatós életét. Ha nem mentek be a faluba vagy a cselédházakba, maguk közt rendeztek multságot a pásztortanyákon vagy a mezőn. Ilyenkor az uradalmiak és a falubeliek is szívesen felkeresték őket. »Óregapám juhászgazda volt és mikor hoztam ki neki az ebédet, akkor mondták ezek a pásztorok, hogy gyere kislány táncolni — mert vasárnaponként szólt a citera.« (Kálmánca) »A pásztorok este citerát tartottak a tanyáikon, vittek oda bort, ott volt a multság. Voltak ott olyan kicsit jóféle fehérnépek, azok kimentek oda, pógárokból, cselédségből is.« (u. o.)⁸

*

A somogyi ember házasságkötésével életének új szakaszába lép. Ez a fordulópont nemcsak addigi társadalmi és családi helyzetében hoz változást,

hanem táncéletében is. A *lakodalom* színes forgataga és meg-megújuló táncai szinte figyelmeztetni látszanak: »Használd ki még egyszer az időt, mulass és táncolj kedved szerint, mert ezután csak ritkán lesz részed benne. Házasszónak, asszonynak nem illik, nem lehet annyit táncolni, mint a legénynek vagy a lánynak.«

A családi élet táncalkalmaiból a lakodalmak részletes leírását ezúttal mellőzzük, hiszen a gyűjtött anyagból külön kis kötet telne és nincs értelme, hogy a gazdag változatok helyett valamilyen sematikus lakodalmi képet szerkesszünk.

Az 1910-es évek lakodalmainak már az előkészületeit is táncos mozzanatok kísérték. Nem egy helyről vannak adataink arról, hogy a lánykérés (»kisvendégség«) és az eljegyzés ünnepélyes szertartásai végül táncban oldódtak fel. Berzencén a lakodalom előtt három-négy nappal volt a »pogácsavitel«. A vőlegény este ünnepélyes kísérettel elvitte ajándékát a menyasszonynak. Ezután a vőlegény násznépe dudaszó mellett mulatott. A lakodalmat közvetlenül megelőző napon — főleg este — ugyancsak zajos volt a leendő ifjú pár házatája. Csökölyön ilyenkor »csókvendégséget« tartottak a menyasszonyos háznál. Ez amolyan reggelig tartó »kis« lakodalom. Szennán ma is szokás, ha más faluból hozzák a menyasszonyt, hogy megérkezése után a falubeliek elmennek »vendégnézőbe« és táncolnak az új asszonnyal. Törökoppányban a szakácsasszonyok ricsaja jelezte a falu népének, hogy lakodalom készül: énekelve, táncolva »kerülték« a falut és borral, pereckaláccsal kínálták a szembejövőket. Előre kivették a részüket a mulatságból, utána úgyis nekik lesz a legtöbb dolguk.

Nézzük meg a leggazdagabb berzencei példán, hogy a lakodalomban milyen változatos körülmények között kerültek elő a táncok. Már esküvőre menet járta a lakodalmas nép. Esküvőről jövet a menyasszony vendégei a menyasszonyos háznál ragadtak le egy kis táncra. Az ifjú pár díszes kísérei, a »zászló-tartók« innen a vőlegényes házhoz mentek, ahol a zászlókészítő lányokkal táncoltak. (Felszalagozott botokra színes kendőket kötöttek: ez volt a zászló. Legtöbbször négy zászlóslegény volt, ezek kísérték táncos menetben a közrefogott vőlegényt, menyasszonyt, vagy együtt a fiatal párt.) Reggeli után a vőlegényes háznál általános tánc volt. Ezután vonult át — rendszerint ismét táncos menetben — a vőlegény háznépe a menyasszonyos házhoz, ahol újra jární kezdtek. Ebéd után, amikor már kiadták a menyasszony bútorát és ágyneműjét, ismét táncoltak a menyasszonyos háznál. Ugyanígy este a vőlegényes ház udvarán is, a menyasszony búcsúztatása, illetve az új házbá való befogadása után. Itt este kilenc óra tájban kezdődött a vacsora. Ezt az időt használták ki — különösen télen — a hivatlanul betoppanó maszkások. Egy kis evés-ivás után ők is eltáncolták a magukét. A vacsorát közvetlenül a kásapénz szedéssel egybekötött gazdasszonytánc zárta le. Vacsora után általános jellegű lett a tánc, ilyenkor már előkerült a csárdás mellett a »körülpulka«, a kanásztánc és az üveges tánc is. Éjfél tájban a menyasszony átöltözése és felkontyolása után gyors csárdásra járták a menyecsketáncot (az öregek ilyenkor csak fizettek és megcsókolták a menyasszonyt, de nem táncoltak). Ezután ismét általános tánc kerekedett. Most már rendszerint az öregeknek is megjött a kedvük és előszedték a maguk tánc tudását. Ekkor, az éjfél utáni időben volt igazán helyén a lassú és a friss mellett a kanásztánc, a verbung, az üveges tánc és a

söpűrűtánc. Másnap reggelig, de igen gyakran estig is folyt így a mulatság ; ha a »hangászok« közben elmentek, dudaszóra táncoltak tovább.

Természetesen nincs minden helységről annyi adatunk, hogy a berzencei képet az egész Somogyra általánosíthatnánk (bár a további kutatás még sok mindenre fényt vethet). Emellett azonban az is igaz, hogy sok olyan tánc és táncos mozzanat került elő más lakodalmakban, amelyre viszont Berzencén nem találunk példát. Ilyen a gyertyás tánc, amelyet vagy a felkontyolás, vagy közvetlenül a menyasszonytánc előtt járnak (ismerik Buzsákon, Batén, Nagyberkiben, Karádon). Ilyenek az éjjél után sorrakerülő egyéni-, páros- és csoporttáncok. Törökkoppányban az asszonyok még a keringőt is üveggel a fejükön járták. Hogy a lakodalom mennyire kiemelte az embereket hétköznapi érzelmi és mozgásvilágukból, azt a heresznyei gyűjtés után láthatjuk : a menyasszonynak a vőlegényes házhoz kísérése után a násznép táncolva ült helyére, a vacsora alatt pedig a gazdasszonyok az ételeket táncolva tálalták fel.

Utaltunk már rá több ízben, hogy a lakodalommal lezáródott a somogyi ember igazi táncélete. Az új házások már ritkán mentek el azután a kocsmákban rendezett táncmulatságokra és ha kedvük kerekedett a táncra, meg kellett várni, míg a rokonság körében adódott valami vendégség, házi mulatság. Az öregeknek pedig éppen csak a lakodalom maradt meg táncalkalomnak.

A családi és társadalmi élet szokásain belül két alkalom volt még, amely csak a házasemberek mulatási kedvét szolgálta : a »komabál« és a »pinceszerezés«. Ezek fölött még ma sem múlt el teljesen az idő. A komabál különbenis újabb szokásnak látszik, Berzencén a nyolcvan éven felüli öregek fiatal korukban még nem ismerték.

A *komabált* általában egy-két héttel a gyermek születését követőleg, közvetlenül, vagy egy héttel a keresztelő után rendezték. Csökölyön néha disznótorral egybekötött valóságos kis lakodalmat tartottak ilyenkor. A rendezés elsősorban a keresztszülők, a komák feladata volt, de külön szakácsasszonyok is segítettek őket. Az ünnepi ebédre a közelebbi rokonságot hívták meg és egy-két zenészt. Ebédtől vacsoráig és estétől reggelig tartott a mulatság. Vegyesen táncoltak csárdást és tánciskolában tanult táncokat.

A *pinceszerezést* Törökkoppányban leginkább farsang táján tartják, de már korábban is, mikor megforrott a pince szere, a bor. Egy-egy gazda pincéjében összegyűl az egybetartozó társaság és este héttől éjjél után kettőig, gyakran reggelig is elmulat. Harmonika, hegedű vagy citeraszóra táncolnak.

*

Az előbbieken során igyekeztünk az egyes szokások élettartamáról is képet adni. Ezen a téren a két világháború közti időszak — tehát amikor az általunk vizsgált somogyi embertípus már régen asszony- és emberéveit tölti — nem szolgált különösebb tanulságokat. Találkoztunk ugyan olyan táncéletbeli jelenségekkel és szokásokkal, melyeknek kiteljesedése éppen erre az időre esik, azonban láthattuk, hogy ezek kisebbségben vannak. A táncéletre, az egyes táncokra, a szokásokra és a viseletre vonatkozó adatok egyöntetűen azt bizonyítják, hogy *Somogyban a táncélet közvetlenül a századfordulótól az első világháború végéig élte igazi virágkorát*. Ami utána jött, az egyre inkább

hasonlít az országosan ismert állapothoz. A parasztság fokozódó gazdasági leromlása, egyre nyomasztóbbá váló társadalmi helyzete a paraszti kultúra szétzúllásához, elszürküléséhez vezetett.

A táncélet sivárodásának és a táncok kihalásának folyamata Somogyban is felvetette a jelszót: Menteni, ami még menthető! Így kapcsolódott be a 30-as években Buzsák és Karád a »Gyöngyösbokréta« mozgalomba. Buzsák lakodalmas jelenetével vett részt rendszeresen a bokrétás bemutatókon. Karád műsora gazdagabb volt: pincszeres játék, kocsikala, kanásztánc, hatkopogós, seprútánc, lakodalmas körtánc, rezgő, üveges tánc, mártogatós csárdás és verbung — ezek voltak a számaik. A bokréta vezetője — Herk Dániel — magyaros mütáncokat és polgári társastáncokat is tanított, ezeket azonban a bokréta nem vitte színpadra és a lakodalmi táncéletben is csak ritkán kerültek elő. — A karádi bokrétával kapcsolatban el lehet mondani mindazt a jót és rosszat, melyet általában a Gyöngyösbokréta mozgalomról szoktak elmondani. Saját paraszti tánckincsüket vitték színpadra, vegyesen a bokrétavezető által gyűjtött és színpadra betanított anyaggal. De másvidéki táncokat is átvettek; így ismerték meg például Karádon az Andocszon szokásos mártogatást. A színpadra való beállítás körülményeiről utólag kár lenne itt vitázni s ez nem is tartozik ide, ellenben szólni kell a bokrétás táncok és a karádi paraszti táncélet viszonyáról. A bokréta táncai színpadi táncok lettek — és ez az érdeme egyben a kára is a bokrétának. Érdeme, amennyiben hozzáférhetővé és — bár változtatott formában — közkinccsé tette a karádi táncművelés hagyományait, kára, hogy a pusztai lerögzítésén kívül nem tudott más eredményt elérni. A Gyöngyösbokréta itt is úgy járt, mint másutt az országban: kovász akart lenni, de nem erjesztett. Így megmaradt a külföldi bemutatók csillogó szépségének és a Magyarországot járó »ángilusok« látványosságának. Nem vitás, hogy a karádi bokréta a saját tagságában nagyban tudatosította a népi kultúra ügyének fontosságát, a kívülálló többség azonban részvétlenül nézte az események folyását.

Itt — a szervezett néptáncmozgalom első jeleinél — kell megemlítenünk azt a jellemző tény, hogy gyakran maguk a hivatásos táncmesterek is tisztában voltak azzal, mi a különbség az általuk betanított és jól-rosszul elsajátított mütáncok és az élő paraszti táncok között. A 30-as, 40-es években ugyanis a táncitanárok nem egyszer rendeztek táncversenyt az egymáshoz közel eső somogyi falvak tánciskolái között. 1944-ben Somodor és Mernye mérkőzött így. A somodori táncanár úgy látszik, nem bízott a körülményekben és felkérte az egyik jóhírű falubeli táncost, lépjen fel ő is: »A táncanár megkért, hogy táncoljak, mert levörsönölnek másképp. A lányommal táncoltam egyet. Akkor táncoltam a zsebkendő táncot.« A versenyt meg is nyerték.

*

Elérkeztünk a mába, amikor a megöregedett somogyi táncos ember tudását a néprajzi gyűjtőnek adja át és közben így nyilatkozik: »Most, ha csárdást húz itt a cigány, a legények kiállnak a táncból, csak azt a lökd ide — lökd oda táncot járnak.« (Vizvár)

Valóban, az új Somogy táncélete erősen megváltozott és gondolkodni lehet, hogy ezt a változást — minden elfogultságtól mentesen — lehet-e jó értelemben vett fejlődésnek nevezni? Az eltűnt szokások egy részéért (az

arató köszöntőknek, a táncbakérés rideg formáinak elmaradásáért) igazán nem kár.

Az ember alá- és fölérendeltségét hangsúlyozták, megalázták az emberi méltóságérzést. Más részük (például a fonók) felett a gazdasági fejlődéssel szükségszerűen eljárt az idő, s a parasztság sem újítja fel azt a szokást, amelynek nem látja értelmét. — Aggasztó azonban, hogy egész sorra való olyan táncos szokás is eltűnt vagy elszintelenedett, amelyről igazán nem lehet azt mondani, hogy létében ellenkezik a népi demokrácia gazdasági vagy társadalmi rendjével. Miért? Miért nem járnak a vidám dedák és miért nem »lesik« már a pásztorok táncát, mikor most igazán szabad vidámnak lenni és pásztorok is vannak? A polkát itt-ott járók, a csárdás még a legtöbb helyről előkerül, de már gyakran látjuk, hogy csárdás-zenére is foxot táncolnak. Attalán és Simonfán a május 1-i bál szünetében még járók a lányok a karikázót, Töröcskén a legények a bálban még eljárák a verbungot, de hol a többi tánc és a többi táncalkalom? Csökölyön a mai lakodalmi dalok felől megkérdezett általános iskolások kapásból harmincegy dalt soroltak fel. Ebből tizennégy szentimentális »magyar« nóta volt, hat egészen új és hat régebbi sláger, végül négy újstílusú népdal után egy népies műdal zárta le a sort. Naív dolog lenne ilyen körülmények között még kanásztáncot is várni.

A sok miért vizsgálatánál háttérbe kell szorulnia a néprajzi kutató esetleges szakmai elfogultságának. Egyetlen egy szempont lehet mérvadó ezen a téren: Jobb-e az új a réginél — vagy csak újabb? Az bizonyos, hogy a régi táncok egy része már nem elégíti ki a mai ember táncos igényeit. Kérdés azonban, hogy az új táncok megfelelnek-e? S az öreg somogyi »pógár«, aki nem éppen épületes jelzőket mondott a »taszigalós« táncokról, talán nem is sejtette, hogy mennyire elevenére tapintott az országos problémáknak. Az új Somogy ezen a téren már semmiben sem különbözik az országszerte uralkodó állapottól.

A kérdések tehát megoldásra várnak és sok még a tennivaló, hogy a somogyi népet ismét olyannak, sőt még táncosabbnak láthassuk, mint ahogy megismertük.

A régi Somogy táncélete sok mindenre megtanít. Megtanít arra, hogy jó az öntevékeny művészeti munka, hasznos a táncegyütteseket patronáló mozgalom, de önmagában mindez még nem lehet mindenható orvosság az eddigi bajokra. Karád és a többi bokrétás hely példája mindig figyelmeztessen bennünket!

A régi Somogy táncéletének vizsgálata azonban feljogosít arra, hogy bizva nézzünk az új táncos Somogy kialakulása elé. Hiszen akkor táncol az ember, ha megvan a módja és az ideje hozzá, ha elégedett, ha megvan a kenyere és a bora.

Igy bármilyen furcsának tűnjék is, a néprajzi kutatás mégis azt bizonyítja, hogy Somogy jövődő »táncos sorsát« is csak a parasztság teljes felemelkedése, mezőgazdaságának az eddigieket felülmúló kivirágzása mozdítja elő. Ki tudja, sok idő kell-e még ahhoz, hogy a termelőszoövetekzetek udvarán az új közösségi munkát ismét táncsal zárják le és, hogy a multnál sokkal jobban boldoguló »pógárok« új és szebb táncokkal ünnepeljék a komabálon az újszülöttet . . . ?

Maác László

A FELHASZNÁLT LEGJELENTŐSEBB NÉPRAJZI GYŰJTÉSEK
(A Népművészeti Intézet kéziratárának anyaga)

Andrásfalvy Bertalan	Karád	T. 310
Csikvár József	Heresznye	T. 276
Csikvár József	Nagyberki	T. 281
Csikvár József	Vízvár	T. 277
Lányi Ágoston	Karád	T. 266, 291, 319
Lugossy Emma	Törökkoppány	T. 348
Maácz László	Csököly	T. 318
Maácz László	Vízvár	T. 294
Martin György	Somodor	T. 333
Pesovár Ernő	Berzence	T. 297
Pesovár Ernő	Kálmánca	T. 286
Pesovár Ferenc	Simonfa	T. 280
Szendrey Ákos	Osztopán	T. 351

Felhasználtam még emellett a »Magyarország vármegyéi és városai« sorozatban megjelent »Somogy vármegye« c. kötetből (*Szerk.* Csánki Dezső Bp. 1916.) *Endrei Ákos*: Somogy vármegye népe c. tanulmányának anyagát.

*

JEGYZETEK

¹ Ezt a számszerű összegezést történetileg és rugalmasan kell értelmeznünk. *Ennyi* tánc együtt még olyan helységekből sem került elő, ahol valóban alapos gyűjtés folyt, ahol tehát a ma már divatjamúlt, vagy még éppen csak teret hódító táncokról is bőven szó esett az élő táncok mellett.

² Az egyházi ünnepekhez kötődő szokásokkal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy ezek nagy része közel sem egyértelműen vallásos jellegű. A le nem tagadható vallási vagy egyházi vonatkozások mellett a szabad időt adó ünnepek jórészt csak ürügyként szolgáltak mulatságok rendezésére és nem egyszer profán hangok nyomták el az eredetileg ünnepélyes hangulatot.

³ Az adatközlők szerint 1900-ban kezdődött meg a maskarajárás. A szokás valószínűleg horvát eredetű. Erre mutat a maskaras alak és az általa használt gólyaláb jelölése is: »dedac« és »srabja«.

⁴ »Kocsikala«, »kocsikara«: a lányok körtánca. Lassú és gyors részből áll.

⁵ A »hjabuka«, »hjabokázó« szintén kétrészes tánc volt, a lassú lépőt a gyors futó-lépés követte. A táncot karéjban, körben járták, középpont két lány állt.

⁶ »Lenezés«: a lányok húsvétkor járt sortánca.

⁷ »Höppögő«: disznóhólyaggal fedett tejesköcsög, középen nádszállal. A nádszálat megnyalazott ujjukkal húzogatták, így kaptak hangot. Másutt köcsögdudának is nevezik.

⁸ A pásztortáncokkal könyvünk következő fejezete foglalkozik bővebben.

SOMOGYI TÁNCOK

Az eddigi kutatások alapján Dunántúlon négy jelentős táncdialektus körvonalai bontakoznak ki. Ezek a következők:

I. *Északdunántúli*: magában foglalja a Rábaköz, Szigetköz, Kemenesalja ethnikai csoportjait, továbbá Veszprém megye északi, Vas megye északkeleti részét.

II. *Keletdunántúli*: Tolna, Baranya megye keleti része, Fejér megye déli része. Ez a táncdialektus szervesen folytatódik a Duna—Tisza közén, Kalocsa környékén és az attól délre eső területeken végig a Duna mentén.

III. *Nyugatlunántúli*: Órség, Göcsej, Hetés vidéke, tehát Vas és Zala megye jelentős része.

IV. *Déldunántúli*: Somogy megye, Tolna-Baranya megye nyugati, Veszprém megye déli része és Zalának Somoggal érintkező területe.

A további kutatás feladata, hogy eldöntse Fejér megye északi felének, Esztergom-Komárom megyék, valamint Pest megye nyugati részének táncbéli hovatartozását, esetleg elkülönülését. A Dráván túli magyar szigetek tánc-kultúrája feltevésünk szerint a déldunántúli területhez kapcsolódik.

*

A déldunántúli táncdialektus legjellemzőbb területe Somogy megye. Sokszínű, de egységes tánc-kultúrájának kisugárzó hatása erősen érezhető a szomszédos területeken. Belső elkülönülést csak a hagyományörzés intenzitása alapján lehet megállapítani.

A somogyi táncok vizsgálata különösen alka'mas volt arra, hogy a legkülönbözőbb elnevezések mögé rejtőzött táncokat rendszerező munkánk során néhány alapvető típusba soroljuk és történeti-társadalmi alakulásukat nyomon kísérjük.

KANÁSZTÁNCOK

A KANÁSZTÁNC

SOMOGY megye egész tánckultúrája magán viseli a történeti multban gyökerező kanásztánc-alapréteg jegyeit. Déldunántúlon, különösen Somogy megye területén az egész magyar történelem folyamán jelentős szerepet töltött be ennek a tánckultúrának elsődleges hordozója, a pásztorság.

A pásztorfoglalkozást még nagymértékben űző honfoglaló magyarság letelepülési területei közé tartozott az erdőben gazdag Somogy is.¹ A kanászok legkorábbi említése XI. századi adománylevelekben található.² A Pannonhalmi Apátság 1240 körüli részletes birtokösszeírása Somogy vármegyéből 300 kanászt említ, a Zselicégben élő 10 kanászfalu népét, szemben a többi dunántúli vármegyékben lévő birtokok csekélyszámú pásztorságával.³ Az Árpád-kor végéről származó adatok szerint Belső-Somogy őserdeiben tanyázott a királyi nyájak »fékezhetetlen« kanásztársadalma. Ezek a hatalmas erdőségek a török hódoltság korában is védelemet nyújtottak az ősfoglalkozást folytató kanászoknak.⁴ A XVI. században egyre nagyobb méreteket öltő állatkivitelben valószínűleg továbbra is jelentős szerepe van a déldunántúli sertésenyésztésnek,⁵ egészen a múlt század közepéig, amikor még mindig elsők között említi Fényes Elek a somogyi sertéstartást.⁶ Tehát a XVIII. század végén még virágzó pásztorokultúrában éli a somogyi kanászság a maga elzárt életét.⁷ Az azóta eltelt 150 esztendő ennek a *viszonylag* különálló kultúrának, és így táncainak életében is jelentős változásokat hozott. Az írásbeli emlékek, a szájhagyomány és a ma még töredékeiben fellelhető anyag alapján nagyjából rekonstruálni tudjuk a XVIII. század végi, illetve XIX. század eleji pásztoréletmódot, műveltséget és ezen belül a táncok állapotát is.⁸

A *kanásztánc volt az itt élő pásztorok* (kanászok, gulyások, juhászok, csikósok) *közös tánca*,⁹ akiket a rideg életforma összekötő hatása egybefűzött.¹⁰ Kanásztánc elnevezéssel, mint a déldunántúli pásztorok jellegzetes táncának *összefoglaló* nevével, már a múlt század első felében találkozunk.¹¹ Nem tarthatjuk ezt véletlennek, hiszen Dunántúlon az állattenyésztésben a sertéstartás foglalta el a legjelentősebb helyet s így a pásztorrangorban természetesen a kanászok álltak az első helyen, »a kanászok voltak a legfölkötőbb valók«¹². Ez a pásztoröntudat csendül ki az elterjedt kanásznótából is:

*Megismerni a kanászt
Ékes járásáról
Űzött fűzött bocskoráról
Tarisznya szíjjáról*

*Felkőti a bocskorát,
Arany sarkantyúra
Mégfűjja a furulyáját
Szomorú nótára¹³*

A rideg életmód a pásztorokat közös kultúrába fűzte, viszont élesen el-

választotta a parasztságtól, vagy ahogy Somogyban mondják, a »pógárságtól«. Ennek a parasztságon kívülálló, betyáros hetykeségnek ad hangot az alábbi kanásznóta :

»Zárd be pógár ólaidat,
Mer elhajtom disznóidat,
Ugy elhajtom egy éccaka,
Nem találsz rá pógár, soha.«¹⁴

A pógárok lenézése nyilvánult meg abban is, hogy a pásztorok multságain nem túrték meg őket : »Mikor a kanászok bementek a kocsmába, a pógárok mind huncókodtak ki.«¹⁵ A lenézés kölcsönös volt, a pógárember juhással még csak mulatott közösen, kanással már nem szívesen, mert kanász és betyár az ő szemében szinte ugyanazt jelentette.¹⁶ A pásztorársadalmon belül is volt bizonyos ellentét. Az első helyet elfoglaló kanászok voltak a leghetykébbek, »a hegyesfogú legények«¹⁷, amit igen jól mutat az alábbi elbeszélés : »Juhászok, kanászok tánc közben összeverekedtek. Egyik juhász a fokost odavágta a kanászokhoz, a kanászok visszavágták baltával. Az egyik kanász pedig felhúzta a bőgatyát, levágott a baltalappal a combjából egy darabot, odadobta a juhászoknak és mondta : nesztek, egyetek kutyák !«¹⁸

A rideg állattartás a pásztorot télen-nyáron a »fóka« mellé kötötte, rendszerint későn nősült, és családjához is ritkán járt be a tanyára vagy a faluba.

Mulatni éjszaka meg vasárnap jártak, nagyobb mulatozásra pedig a jelentősebb pásztorünnepek, pásztorfogadások és pásztorlakodalmak adtak alkalmat.¹⁹ Kedvelt mulatóhelyük az útszéli csárda volt, néha a tanya, ritkábban a falubeli kocsmá.²⁰ Mulatságaik szinte kizárólag férfimulatságok voltak, melyekben nő ritkán vett részt. Pásztorokról mondja az egyik adatközlő : »Akiiket ismertem, az kevés volt, aki nővel táncolt, csak maga mulatott.«²¹

A kutatás jelenlegi állapotában csak arra vállalkozhatunk, hogy a kanásztáncnak körülbelül 150 évvel ezelőtti formáját rajzoljuk meg. Kiinduló pontul szolgál ehhez Czuczor Gergelynek 1843-ból származó leírása, amiben a Bakony-vidéki kanásztáncról kapunk igen színes és részletes jellemzést:

»Rövid vázlata e táncnak következő : *Duda* vagy *hosszúfurulyaszó*ból áll a zene, melynek rythmusa egészen különböző a toborzó vagy a fris magyarétól, s hallására szinte kénytelenek földet *dobogtatni* a lábak, mert igen *jellemzett, egyszerű taktusa* van. Valamint a frisben férfi nővel, úgy itt *férfi férfival szembe állva* dobogtatja a földet, s mindenik *botot* vagy *fényes baltát perget ujjával* és pedig néha szinte ijesztő gyorsasággal, ugyanezen eszközöket egymásnak *dobálják* s így történik, hogy míg *egyiknek kezei üresek*, azalatt a másik *mindkét kézzel* fegyverkezve fitogtatja pergető ügyességét ; majd *leteszik botjaikat* s azokat rythmus szerint balról jobbra és viszont *átugrándozzák* ; majd *lábai közé vett botjára gugorodik* az egyik, a másik *kerülgeti őt*, néha *át is ugorja* stb.«²²

Megerősíti és részben kiegészíti Czuczor leírását Réthei Prikkel Marián, aki gyermekkori emlék alapján, tehát a múlt század végéről a következőket írja :

»Gyermekkorunkat a Dunántúl egyik félreeső pusztáján töltvén, volt párszor alkalmunk látni a már kiveszőben lévő pásztori táncot, még pedig két változatban, tudniillik mint *juhász-* és mint *kanásztáncot*. Mind a kettőt *dudaszóra* lejtették. Az előbbi két idősebb juhász járta *kampósbotokkal*, melyeket nemcsak *pergettek* és *dobáltak egymásnak*, hanem a *lábszáraik* közt is gyorsan *átkapkodtak*. Emellett nehéz csizmájukkal teljes erővel *dobogtatták* a földet; közben magasra *ugorva összekapták* a levegőben *bokáikat*; majd meg *lekuporodtak*. A kanásztáncot csupán egy bakonyvidéki kanásztól láttuk, aki *szekeceforgatva* járta. Táncmozdulatai a *juhászokéhoz hasonlítottak*, csak groteszkebbek s *vadabbak*: így például néhányszor egészen — de ügyesen — *földhöz vágta magát*; majd *leguggolt* s ily állapotban *lábszárait váltakozva kirugdalta*. A végén pedig *szekeercéjét* meglepő ügyességgel a *mestergerendába vágta*.²³

A hajdani kanászfalvak (Zselicség) kanászainak táncáról a következőképp számol be egy néprajzi tanulmány:

»A *baloska* és a *furkósbot* nemcsak védőfegyvere volt a kanásznak a járó betyárok és vadak ellen, de címere is, legfőképpen mulatozáskor. Ha elérkezett István vértanú napja, a kanászok nagy ünnepe, összegyűltek a kocsmába és énekeltek:

*Leesett a makk a fáról,
Most jöttem be a tanyáról...*

Közben *döngött* a föld a kanásztáncról, *vagdalták egymás felé a baloskát*, csak úgy szikrázott bele, mikor *összevágták*; majd *belecsapkodták* élit a *gerendába*. Egy föltartotta a baltát, a többi feléje csapkodott s mikor a közbülső elkapta a baltáját, a többieké összekoccant. Harsogott a nóta: Huj ki disznó a berekből...²⁴

Déldunántúl fáradhatatlan kutatója, Gönczi Ferenc így ír a betyárok táncáról:

»Egyesben táncoltak, hujogattak, daloltak, *baltájukkal* művészien *játszadoztak*, azokat kitoró jókedvükben az asztalba vagy a *gerendába* *vagdalták*. A hagyomány szerint Patkó Pista borozás közben *egy-egy baltát* (fokost) *tartva kezében azokat úgy forgatta ujjain, hogy sohasem ütődtek össze...* *Keresztbe tettek két botot s azok között csipőre téve kezüket, fennállva vagy 'legugyóva'* különböző figurákat ugrálva ki.²⁵

Az eddigiek alapján megállapíthatjuk, hogy a rideg életmód, ennek mulatsági formája és a pásztorfoglalkozásban jelentős szerepet játszó eszköz rányomta bélyegét a táncra: *A kanásztánc* tehát a szó régebbi értelmében *pásztoreszközszel jár, virtuskodó férfiánc volt*. Járt a kanász, gulyás, juhász, (és a tőlük életformában alig különböző betyár) mindegyik a maga »kezebeli-jével«, baltával, bottal, kampóval.²⁶

A régi kanásztánc mozzanatai és változatai a következők voltak:

1. A pásztorok eszközzel a kezükben járták a táncot. Az eszköz használata sokféle lehetett. A bot vagy balta végét fogva fejük fölött lengették és csapkodtak²⁷ (1. 2. ábra), összeütötték,²⁸ vagy a mestergerendába vágták.²⁹ A

1. ábra

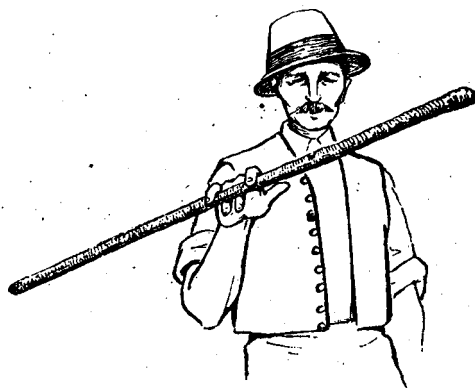

2. ábra

baltával egymás felé ütöttek, egymáshoz vagdalták és elhárították,³⁰ vagy dobták és elkapták.³¹ A botot, baltát vagy kampót kezükben³² (3. ábra) vagy ujjaik (4. ábra) között³³ porgették, néha mindkét kézben egyszerre³⁴ (5. ábra). A

3. ábra

4. ábra

táncos tartását nagymértékben befolyásoló botfogások : a félkézbe fogott botot egyik vállára fektette³⁵ (6. ábra), vagy mindkét kézzel hátára³⁶ (7. ábra) vagy derekára³⁷ (8. ábra) szorította. Ez utóbbi tartás megszokott bothordozási mód pásztorainknál, amint azt még ma is megfigyelhetjük. Gyakori az eszköz láb

5. ábra

6. ábra

7. ábra

8. ábra

alatti dugdosása, melynek három módja volt : az egyiknél a bot közepét fogva felemelt lábszárára merőlegesen, (9. ábra), a másodiknál előre-hátra dugta át³⁸, a harmadik esetben pedig a bot egyik végét a földre támasztva kapkodta át lábai alatt³⁹, vagy átugrotta⁴⁰ (10. ábra). Használták tánc közben a pásztoroknál még ma is megtalálható jellegzetes pihenési módot, a botragugglást, mikor a két kézre fogott botot lábai közt hátra dugva »gugra ült«⁴¹

9. ábra

10. ábra

(11. ábra). Végül az eszközt földhöz is vágta, vagy egyszerűen letette⁴². »Egy a bot felett táncolt, amit jókedvében földhöz vágott, a többi körülötte. Ha egy kifulladt közepén, helyébe ugrott más.«⁴³ Van adat arra is, hogy tánc közben a kanász ostorával durrogatott.⁴⁴ A régi kanásztáncnak ebben az első mozzanatban felsorolt változatai már csak töredékeiben és egész szórványosan található Somogyban, inkább csak a szájhagyomány őrizte meg.

2. A pásztorok a földrerakott eszköz körül és fölött járták a táncot. Egyszerűbb formája, amikor egy bot körül és a boton átugorva járták⁴⁵, vagy ugyanezt tették földbevágott baltán keresztül⁴⁶. Még ma is a legelterjedtebb formák közé tartozik az egymáson keresztbe tett eszközök körül⁴⁷ és fölött való táncolás⁴⁸. Szoktak baltát⁴⁹, furkósbotot⁵⁰ és néha ostort⁵¹ is keresztbe fektetni. »Letették a botot keresztbe, akkor volt négy fiókja, abba táncoltak«⁵². Osztópánban pedig így emlékezett erre egy 88 éves adatközlő: »Először

11. ábra

köröskörül járták, letettek keresztbe a földre két botot és így járták körös-körül. Amikor aztán úgy gondolták, hogy menjen bele a friss, akkor kell a frisset s jött az ugrálás, ugráltak át a boton előre, meg hátra.«⁵³ Ennél a formánál a táncnak elengedhetetlen része volt a botok közeiben való táncolás és iratlan szabályai közé tartozott az, hogy nem szabad a botokat szétrúgni. »Nem kanásztánc az amibe csak karéjba kerültek. Karéjra mászkálni még a kisgyerek is tud. Először körüljárták a botot, utána közibe ugrottak, nem rúgták el a botokat. Vót ott két zsandár, biztatták őket, hogy ugorjanak, de ők csak karéjba kerültek, nem mertek beleugorni. Így nincs formája a táncnak. A kanásztánc nehéz,

nem sokáig lehet csinálni» — mondotta a 76 éves Puska M. Mihály Göllén, visszaemlékezve a pásztorok mulatozására.⁵⁴ A táncos virtuskodás kimagasló teljesítményei közé tartozott a botokon való táncolás megnehezítése a következő módokon : a bot szögleteibe egy-egy tojást helyeztek⁵⁵, vagy tojásból rakták ki a keresztet⁵⁶. A másik formája, hogy a botok négy végére vagy szögleteibe egy-egy üveget állítottak és ketten táncolva kergették egymást a botok fölött. »Aki felrúgja az üveget, az füzet.«⁵⁷ De üvegből is kirakták a keresztet s úgy táncoltak.⁵⁸ Ezeket a virtuskodásokat rendszerint fogadásból csinálták. A két földretett bot fölött táncolt változattal ma is sokszor találkozhatunk Somogyban.

3. *Eszköz nélküli tánc* : A régi kanásztánc egyik *elemeként* kell megemlítenünk azt is, amikor eszköz nélkül, egyedül, ketten vagy csoportosan járták a tár cot. Alkalmilag ketten jobbkéz fogással,⁵⁹ csoportosan pedig vállfogással⁶⁰ is táncoltak.

4. *Páros kanásztánc* : Az adatok egyöntetű tanúsága alapján a régi kanásztáncban nőnek ritkán jutott szerep, a fentebb már említett okok miatt (rideg életmód). Előfordult azonban, hogy a pásztorok férfimulatságain néha részt vevő »kicsit jóféle fehérmépek«-et⁶¹ bevonták a kanásztáncba. Babócsáról,⁶² Somodoról⁶³ és Szenyerről (1. a közölt táncok között) ismerjük a botföldről kanásztáncnak azt a formáját, amikor férfi és nő szemben táncol egymással.

12. ábra

5. Van adatunk a kanásztánc *dramatikus* változatára is. Ezt a típust írja le Seemayer Vilmos : »Először egy kanász egyedül járta, kezében a baltával. Felső testét ütemesen ringatva, a kanásztánc jellegzetes lábmozdulatait végezte... A tánc alatt a kanász baltájával a magasban ütemesen hadonászott. Később egy másik kanász hozzálépett, lekuporodott négykézláb, mintha disznó lenne és úgy tett, mintha kan módjára támadná a kanászt. Ez meg úgy tett, mintha félne tőle és útjából elugrált, a disznó meg mindenütt utána. Végül a kanász

a disznót baltájával levágta (nagyot csapott melléje a földre), mire a disznó elterült, mintha megdöglött volna. A kanász most ütemesen feldaraboló mozdulatokat végzett és a jelenlévők közt szétoztotta a disznót, kit-kit öklével jól hátbaütve és fennhangon jelezve, hogy kinek mit ad. A lányoknak, menyecskéknek a »vaszoráját« adta (genitáliák), a máj, tüdő a vénasszonyoknak jutott.⁶⁴ Ezzel a dramatikus kanásztánc típussal hozhatók kapcsolatba az állat megtermékenyítését félreérthetetlenül célzó obszcén kanásztánc nótaszövegek.⁶⁵ A táncnak ez a változata ad támpontot arra, hogy megragadjuk a kanásztánc mágikus (termékenységvarázsló, gonoszt távoltartó) gyökereit és ide kapcsolódhat a buzsáki disznóölő tánc mozgásmódja is⁶⁶. (12. ábra)

A kanászok táncközbeni magatartására a féknélküli szilajság, a felszabadult, duhaj mulatozás a jellemző. Erről számolnak be az irodalmi feljegyzések és a kanászmulatságokat visszaidéző szóbeli elbeszélések.⁶⁷ A bocskorban⁶⁸ járt táncokat vad hujjogással és dűnyögő énekléssel kísérték.⁶⁹

A kanásztáncot Somogyban kivétel nélkül a számtalan változatban elterjedt kanásznótára járták. Erre a sajátos módon előadott jellegzetes táncdallamra főként a régi és a mai kanásztáncra is jellemző ♩ ♩ ritmusú mozgásokat táncolják. Nincs olyan somogyi kanásztánc (és eddigi ismereteink alapján pásztor-

tánc sem, az ország egész területén)⁷⁰, amiben ez a ritmus ne szerepelne. Ezen túlmenően az egész magyar táncművészetében igen régtől széles rétegben elterjedt lehetett. Már Czuczor általánosnak mondja, Szenczi-Molnár szótárára hivatkozva (1604): »Molnár Albert szerint tripudiumnak mondják, mi annyi, mint tripodium, azaz háromlábú, vagyis háromütéses... melyek közül a két első (az üteny első fele) kissé rövidebb, s az utolsó (az üteny másik fele) hosszabb«⁷¹. Régi szótárainkban és szótártöredékeinkben⁷² már a XVI. századtól kezdve szerepel a táncnak egyik latin elnevezése: »tripudium.« Ez a latinban »hármaslépésben tartott fegyvertánc, Tripudium Hispanorum« neve volt⁷³. Valószínűnek kell tartanunk, hogy a magyar szótárírók a kétfajta latin táncelnevezés eredeti jelentését ismerték. Mutatja ezt az is, hogy a latin *chorea* szóhoz (ami a latinban is csak általában a táncot, kántortáncot és nem egy bizonyos táncot jelent)⁷⁴, magyarul is legtöbbször a tánc fogalmát általánosan fedő német eredetű *tánc* szavunk járul. A tripudium szónak a magyar megfelelői viszont mindig a szilajabb, vadabb táncolást is jelentik. (Toborzék, tombolás, szokás, ugrás.)⁷⁶ A magyar szótáríró tehát nyilván azért párosította szilajabb táncolást jelentő szavainkkal a tripudium elnevezést, mert ezek a táncok háromlépésűek és talán éppen ritmusúak lehettek, amit mai néptáncaink ritmikája is alátámaszt. A ritmusa mellett ez a szilajság is jellemző vonása a kanásztáncnak.

Ezen az uralkodó ritmuson kívül még a , és a ritmusú mozgások fordulnak elő nagyobb számmal a kanásztáncban, továbbá ezeknek az egyszerű ritmusoknak összetett variációi. Például: stb. Ma élő dősebb pásztorok táncában a »hármás dobogás« ritmikája kis módosulást mutat: .⁷⁷ Ez egyúttal szaggatott súlyos mozgásmóddal párosul. Nem ritka kanásztáncainkban a ritmus sem.⁷⁸

13. ábra

A tánc legjellemzőbb mozgásai a következők:

1. *Földhöz közelítő, mély mozgások*: Ilyen a földhöz lapuló⁷⁹, négykézlábon járt⁸⁰ és földreülő⁸¹ (13. ábra) mozgás. A térdelő mozgások két fajtája pedig a következő: mindkét térd a földön van⁸² (14. ábra) vagy féltérddel közelíti, illetve érinti meg a földet⁸³ (15. ábra). Guggoló mozgásai a táncnak, mikor mindkét lábon van a testsúly⁸⁴ vagy csak egyik lábon s eközben másik lábát előre nyújtja, esetleg lábait váltakozva kirugdalja.⁸⁵

2. *Felfelé törő, nagyobb ugró mozgások*: A nagyobb ugró mozgások közül kettőre van adatunk: egyiknél földön guggoló társát átugorja⁸⁶, másik, esetben pedig bokáit összeüti a levegőben.⁸⁷

A régi kanásztáncnak ebbe a két csoportba tartozó mozgásai a táncra igen jellemzőek lehettek, mert régi adataink hangsúlyozottan kiemelik őket. Ezek a mozgások választották el többek között a legszembetűnőbbben a pásztor táncot egyéb táncainktól. A pásztorélet adta testalkat tette lehetővé e mozgások, különösen a nagy energiakifejtést igénylő guggoló mozgások végrehajtását.⁸⁸

14 ábra.

15. ábra

Éppen ezzel magyarázható az, hogy a táncnak ezek az archaikusabb mozgásai ma már igen szórványosan fordulnak elő. Régi pásztortáncaink mellett a hajdú-táncban is igen jelentős szerepet játszottak.⁸⁹

3. *Kisebb ugró és szökdelő mozgások* : Ezek közül legáltalánosabbak a háromtagú ugró mozgások, melyeknek háromféle változata ismert Somogyban : a) amikor mind a három fázis ugró, b) amikor az első fázis ugró, a másik kettő pedig lépő, c) az első és utolsó fázis ugró, a közbülső pedig lépő.⁹⁰ Mindhárom változat rendszerint előrevágó mozgással párosul.

A kéttagú ugrómozgások közül idetartozik a keresztbe tett botok fölött terpeszben történő ugrálás.⁹¹

A szökdelő mozgások kéttagúak, rendszerint emelgető, lengető és előrevágó mozgásokkal párosulnak⁹².

4. *Lépő mozgások* : Leggyakoribb lépő mozgás a háromlépés, ami párosulhat hátravágó vagy előrevágó mozgással ; előfordul még a kéttagú és egytagú lépőmozgás⁹³.

5. *Csapásoló, tapsoló mozgások* : földütés⁹⁴ (12. ábra), talpütés,⁹⁵ csizmacsapás egy- és kétkézzel⁹⁶, combütés és mellütés⁹⁷. Taps a láb alatt⁹⁸, test előtt és mögött⁹⁹ és fej fölött.¹⁰⁰

Sorozatos csapásolás ritka a somogyi kanásztáncban, a csapásolás és tapsolás legfeljebb díszítő elemként szerepel.

A kanásztánc mozgásai, mint láttuk, igen sokfélék. Ezeket a mozgásokat bizonyos mozgásmódbeli (előadásmódbeli) sajátosságok foglalják viszonylagos egységbe. A mozgásmódbeli sajátosságok a következők : dobogó, kopogó, hegyező, ami azt jelenti, hogy ugyanazon mozgásokat egész talpon, súlyosan *dobogtatva* (vagy *topogtatva*), sarokkal *kopogtatva* és lábhegyérintéssel könnyedén lábhegyen vagy féltalpon lehet járni.

A dobogató mozgások az idézett multszázadi adatok alapján a kanásztáncban túlnyomó többségben voltak. A XVI. századtól kezdve felmerülő adatok bizonyítják, hogy a dobogató-topogató mozgásoknak igen jelentős szerepük volt a régi magyar táncban.¹⁰¹ Egyik sokat vitatott régi, a tánc foglal-

mát nagyjából fedő szavunk a »toborzok, doborzék« szintén a dobogtatva toporzékolva járt táncot jelenti, tehát a korabeli magyar tánc egyik jellegzetes mozgásmódjára mutat. Réthei Prikkel Mariánnal ellentétben, aki a toborzok szót csupán a tánc általános fogalmával párosítja, mi egy bizonyos módon, azaz dobogtatva, topogtatva járt tánc megjelöléseként értelmezzük. Ezt a feltevést támasztja alá a szó etimológiája is, továbbá a régi »táncot topni«¹⁰² kifejezés. Érdemesnek tartjuk megemlíteni, hogy a XVI. században először¹⁰³ előforduló hajdútánc-adat Verancsics krónikájában szintén dobogtató jellegűnek jelöli a táncot.¹⁰⁴

A másik mozgásmód a hegyezés (lábujjhegy-érintő és lábujjhegyen vagy féltalpon való táncolás) ma is¹⁰⁵ és a múltban is szintén általános mozgásmódja a magyarságnak. A múlt század első feléből és közepéről való táncábrázolásainkon túlnyomórészt hegyező mozgások fordulnak elő.¹⁰⁶ Tehát a kanásztánc hegyező mozgása révén is bekapcsolódik az általános magyar mozgásmódba. Múlt századi kanásztánc leírásaink nem beszélnek ugyan a hegyező mozgásról, de az öreg pásztorok táncaiban ez a mozgásmód is jelentős.¹⁰⁷

A kopogó mozgásmódot jelölő szavunk a XVIII. században fordul elő először,¹⁰⁸ másrészt táncnév anyagunkban országosan elterjedt ma is. Táncnévadásunkban a mozgásmódot jelölő szavaknak igen jelentős szerepük van, ugyanis az illető táncban előforduló mozgásmód elnevezés, mint az egész táncot jelölő név, önállósul.

A kanásztánc mozgásmódja zárt. Néhány mozgás, melyeket a botföldről táncolásban használnak, nyitottabb.¹⁰⁹ Ezekben az eszköz a mozgásmódot döntően befolyásolja.

Beszélnünk kell még a kanásztánc kéztartásáról is. Kétféle kéztartás szerepel: a kötött és a kötetlen. Kötött a csipőre tett kéz. Két változata, amikor az ökölbe szorított kézfőt vagy a tenyerét támasztja csipőjére a táncos,¹¹⁰ és a hátul összefogott kéz.¹¹¹ A szabad kéztartásra adatok csak az eszközzel végzett formáról vannak. De a recens anyagból kiindulva valószínűnek kell tartanunk, hogy ezen túlmenően is szerepe volt a táncban.

A régi kanásztánc szerkezete kötetlen, azaz a táncos a kanásztánc motívumkincsét szabadon variálja és fűzi egymás után. A háromtagú kanásztánc-lépést a táncban sorozatosan ismétlik, ami mintegy megadja a tánc menetének vázát s ezt időnkint változtatja más mozgás. Ugyanazt a motívumot gazdag dinamikai árnyalásokkal táncolják.¹¹² A táncból általában hiányoznak a kádenciák.* A keresztbe tett botok fölötti változatban némi kötöttséget jelentett az, hogy a botok körüli táncolást változtatja a botok fölött járt tánc.¹¹³ A tánc kötetlen szerkezetét a Gyöngyösbokréta teljesen megkötötte a hosszútetényi, koppányszántói és karádi kanásztáncban. A Gyöngyösbokréta lényegében átvette a kanásztánc motívumkincsét, mozgásmódját, test- és kéztartását, valamint bottartásait, legfeljebb néhol, mint a karádi kanásztáncban, szőtt bele mótánclemeket.¹¹⁴ A kanásztánc kötetlen koreográfiájával szemben viszont megkötötte a tánc menetét s így megfosztva azt egyik leglényegesebb tulajdonságától, megmerevítette. Jól rávilágít erre egy 84 éves karádi ember megállapítása: »A kanásztáncot is járták, nem úgy taktikára, ahogy a Gyöngyösbokréta.«¹¹⁵ Buzsák esetében a tánc kötetlensége is megmaradt, nyilván

* Kádencián (zárlaton) értjük a dallamvégen, földallamvégen, esetleg sorvégeken jelentkező záró mozgást, mely lezár vagy elhatárol egy bizonyos figurasort.

azért, mert a kanásztáncot jól tudó pásztorember táncolta, s így egyik leg-
szébb példája volt a régi kanásztáncnak.¹¹⁶

A kanásztánc töretlen hagyományozódása biztosítva volt azáltal, hogy a mesterség nemzedékről nemzedékre öröklődött. »Amelyik pástornak 5—6, sőt több fia volt, az mind apja foglalkozását akarta követni, sőt kellett is követnie, mert a pásztoroknál a legerősebb kasztrendszer uralkodott: kanásznak fia csak kanász, juhász, gulyás, csikós stb. fia szintén csak apja foglalkozásában helyezkedhetett el. Mint mondták: „a pásztorságba bele kellett születni”.¹¹⁷ De nem is fogadtak meg olyat, »aki nem igazi pásztorvérből származott».¹¹⁸ Így aztán örökölték nemcsak a pásztortudományt, de a táncos lábat is.¹¹⁹ Ez a nemzedékről nemzedékre való öröklődés biztosította a kanásztánc régi formájának továbbélését a pásztortársadalom felbomlása után is, és néhány esetben egész a legutóbbi időkig megőrizte.

A múlt században a mezőgazdaság rohamos fejlődésével párhuzamosan a régi rideg állattartást fokozatosan felváltja a félrideg, majd az istállózó állattartás.¹²⁰ Ezzel együtt a régi pásztoreletforma is bomlásnak indul. Az eddig elszigetelt pásztortársadalom tagjai szorosabb kapcsolatba kerülnek először a cselédséggel, majd a »pógársággal«. Ez a kapcsolat, mint a következőkben látni fogjuk, döntő változást hozott egyrészt a kanásztánc további alakulásában, másrészt a cselédség, majd a parasztság táncéletében.

A pásztoroknak a cselédséggel volt eddig is a legszorosabb kapcsolatuk, és a majorok, tanyák táncéletében a kanásztánc már korán jelentős szerepet foglalt el a mulatságokra be-betévedő pásztorok révén. »A félreeső majorokban is gyakran megesett a nagyobb mulatozás; a majorgazdánál, számadó-juhásznál stb. nem egyszer dudu- és furulyaszó mellett táncra perditve a kéznél levő cselédasszonyokat és lányokat« — írja Gönczi a betyárok táncalkalmairól.¹²¹ Ez a magyarázata annak, hogy a cselédség a pásztorkultúra sok elemét felszívta és megőrizte.¹²²

A parasztság és pásztorok mulatsági alkalmai már nem olyan elszigeteltek többé egymástól. A pógárságnak egyre több alkalmi nyílik az érintkezés során az új hatások befogadására. Kustos János 85 éves kálmáncsai parasztember így beszél ezekről a közös mulatságokról: »A pásztorok este citerát tartottak a tanyáikon, vittek oda bort, ott volt a mulatság. Engem is meghívtak. Ha kimentünk a kanászokhoz, nekünk is le köllött ingre meg gatyára vetközni, aztán danolni.«¹²³ A parasztfiatalság jószágörzés közben is tanulgatta a kanásztáncot a pásztoroktól.¹²⁴

A parasztság átveszi a kanásztáncot, de annak régi formáját nem tudja szervesen beleilleszteni a maga táncéletébe, így az eszközzel járt kanásztánc csak mint egyes jó táncosok virtuskodó mutatványa kap alkalmi szerepet a lakodalomban vagy más mulatságban a hangulat tetőfokán. Emellett a régi forma módosításával kialakítja a tánc új formáit, melyek hozzá hasonulnak a paraszti táncok eddigi anyagához. A pásztori életformát kifejező régi kanásztánc így tartalmi és formai változáson megy keresztül és a paraszti életforma tükrözőjévé válik.

Ezek a változások a következők:

1. Első helyen kell megemlítenünk, hogy a pásztorfoglalkozáshoz szorosan hozzátartozó eszközök fokozatosan elvesztik értelmüket és kikopnak a táncból. A parasztnak nem volt »kezebelije« a pásztoreszköz sem mindennapi

munkájában, sem mulatozásában, hiányzott tehát a velük való bánás készsége. Éppen ezért először a kézben tartott bottal való táncolás mozzanata tűnik el a parasztság által átvett kanásztáncból. A pásztori eszközkezelés néhány egyszerűbb mozzanatát véljük felfedezni söprútáncainkban. Például a söprű láb alatti átdugdosása és a földre támasztott söprű átugrása és lengetése.¹²⁵

2. A földön keresztbe helyezett eszköz már sokkal erősebb gyökeret vert a paraszti kanásztánc-gyakorlatban. A pásztoreszközök helyét a bot mellett söprű,¹²⁶ kéveköto pálca¹²⁷, két köteg zsupszalma¹²⁸ foglalta el.

A földre helyezett üveg továbbra is megmarad a táncban, hiszen most már kizárólag az ügyesség fitogtatását, vagy a fogadásból vállalt virtuskodást szolgálja. Az eszköz »megsértése«, elrúgása a fogadás elvesztésével volt egyenlő.¹²⁹

Az eszközös kanásztánc már nem tartozik a parasztság *mulatsági* táncai közé, hanem vagy az előbbi szerepben kocsmái mulatságok emelkedettebb hangulatában fordul elő, vagy pedig a lakodalmak meghittebb körében, a hagyomány felelevenítő éjfélutáni órákban a kifáradt lakodalmas nép szórakoztatására szolgál. »Az öregek jönnek, megmutatják a régi táncokat.«¹³⁰ Ilyenkor »mindig egy járja, a többi nézi.«¹³¹

3. A régi kanásztánc egyik mozzanataként említettük meg az előzőkben az eszköznélküli táncot is. Tehát csirájában már megvolt a tánc egy újirányú fejlődésének alapja. A további fejlődés lehetőséget nem tartalmazó, megrekedt eszközös kanásztánc mellett, *kialakul az eszköznélküli férfítánc: a verbunk*,* Somogy megye egész területén. Az értelmét veszített eszköz eltűnésével a tánc új funkciót kap: a pásztorok mulatsági táncából a parasztság mulatsági táncává alakul át, anélkül, hogy különösebb formai törést szenvedne. A verbunk lényegében a kanásztánc mozgáskincséből fejlődik ki. Ez a változás természetesen lassan, fokozatosan megy végbe. Az adatok fényénél nyomon kísérhetjük ennek a változásnak a menetét.

Egyes helyeken az eszköznélküli kanásztánc változatait ma is kanásztánc névvel jelölik.¹³² Ezek közül néhány helyen a táncot csak a kanásznótára járnak.¹³³ Máshol a botnélküli kanásztánc fogalmának jelölésére a »verbunk« nevet is használják, de keveredik vele a kanásztánc elnevezés is. Ezt a »kanásztánc vagy verbung« megjelölést használják Somogyban a legtöbb helyen¹³⁴ a botnélküli kanásztáncra, míg az eszközzel járt tánc egyértelműen kanásztánc mindenütt. Egy esetben a »kanászverbung« mellérendelő szóösszetételt is használták.¹³⁵ Ez a tény a mozgások azonossága mellett is egyik bizonyítéka annak, hogy a verbunk a kanásztáncból alakult ki. Az idősebb adatközlők vallomása is alátámasztja ezt: »A kanásztánc a régebbi, a verbung az újabb.«¹³⁶ »A legrégebbi a kanásztánc, a kanászok hozták ezt életbe, a régi pásztorok.«¹³⁷ »A kanásztáncból eredt a verbung.«¹³⁸ A kanásztánc és verbunk határozott elkülönítésére is több példánk van. »Botra kanásztánc, bot nélkül verbung.«¹³⁹ Ha a verbunkot bot körül járnak, az a kanásztánc. A lábjárás ugyanaz. Szokták egyesbe, kettesbe, hármasba járni.«¹⁴⁰ »Az eredeti kanásztánc az, amit két bot fölött jártak, verbung az, amit párosba vagy négyesbe jártak.« (T. i. bot nélkül.)¹⁴¹

A népi elhatárolás logikája és az eddigi rendszerező munkánk alapján a

* A somogyi verbunk fogalma nem azonos az ország egyéb területein használt verbunk-fogalommal. Tájékoztatást nyújtanak erről a kötetben »verbunk« néven szereplő táncok.

továbbiakban a *pásztoreszköz nélkül járt kanásztáncot* összefoglalóan *verbunk* néven tárgyaljuk.

A verbunk kialakulása időben körülbelül a múlt század közepe táján játszódhatott le, amikor a pásztortársadalom felbomlásával a parasztság is átveszi a kanásztáncot. A népi emlékezet szerint már »a robotvilágban kezdtek el táncolni«. ¹⁴² A legidősebb generáció egyöntetű vallomása alapján fiatal korukban már járták a verbunkot. ¹⁴³ A kanásztánc átvételét kísérő névváltozásra, illetve névátvitelre egyelőre pontos választ adni nem tudunk. ¹⁴⁴

A férfiverbunk típusai a következők :

a) Egyes verbung. ¹⁴⁵
b) Kettes verbunk. Két férfi egymással szemben táncol, jobbkéz fogással vagy anélkül. ¹⁴⁶

c) Hármes verbunk. Három férfi »karéjban« táncol, összefogózás nélkül. ¹⁴⁷

d) Négyes verbung. Négy férfi keresztezett jobbkéz fogással vagy anélkül járja a táncot. ¹⁴⁸

e) Csoportos verbunk. Többen karéjban, vállösszefogással vagy anélkül járják a táncot (néha húszan-egyvenen is). ¹⁴⁹

4. A férfiverbunk kialakulásával párhuzamosan a régi kanásztáncban alkalmilag szerepet játszó páros (férfi és nő) mozzanattól alakul ki a *páros kanásztánc* és a paraszti párostáncok sorába lépő *páros verbunk*. Ez utóbbi a somogyi parasztság táncéletében a csárdás népszerűségével vetekszik. Ez a tény a legdöntőbb bizonyítéka annak, hogy a somogyi pógárság a pásztortáncot saját igényének megfelelően asszimilálta, mulatsági táncává tette.

Típusai a következők :

a) Páros kanásztánc : férfi és nő két keresztbe tett bot fölött járja a táncot kézfogással vagy anélkül. ¹⁵⁰

b) Négyes páros kanásztánc : Két férfi és két nő két keresztbe tett bot fölött keresztezett jobbkéz fogással vagy anélkül járja a táncot. ¹⁵¹

c) Páros verbunk : Férfi és nő jobbkéz fogással vagy anélkül egymással szemben járja a táncot. ¹⁵²

d) Négyes páros verbung : Két férfi és két nő keresztezett jobbkéz fogással vagy anélkül járja egymással szemben a táncot. ¹⁵³

Az eszköz szerepe a verbunkban. A régi kanásztáncban mellékes szerepet betöltő üveg a verbunkban a leggyakoribb eszköz. Ennek legáltalánosabb formája az egyes és csoportos verbunkban a kézben tartott félliteres üveg, mellyel a túlfűtött hangulatban játékosan kísérik a táncot. ¹⁵⁴

A földrehelyezett üvegek közötti és fölötti tánc továbbra is virtuskodó jellegű. Férfiak, nők egyaránt járják. A földrehelyezett üvegek száma egy, kettő, vagy négyesögbe rakott négy üveg, néha ennél több is. Esetleg az egyik üveg száján tojás is van. ¹⁵⁵ Az üvegek körül és között a háromlépés haladó formájával táncolnak, az üveg fölötti lábkörzést az előrevágó háromlépés utolsó tagjával végzik, az üveg fölött a háromlépés ugró változatával ugranak át. ¹⁵⁶ Előfordul a láb alatti »csáttogatás« az üveg fölött. ¹⁵⁷ A lehelyezett üvegek felé négyfelől indulnak el a táncosok, ki-ki szemközti párjával járja, egymást kikerülve igyekeznek helyet cserélni. ¹⁵⁸ A táncleírások közt szereplő szenyéri üvegtáncban két nő táncol egyszerre négy üveg körül. Emelkedett hangulatban virtuskodásból az asztalon elhelyezett üvegek közt is szoktak táncolni a férfiak. ¹⁵⁹

Az ügyes táncosok páros verbunk közben »pintös üveggel« fejükön is »mögjárják a táncot«. ¹⁶⁰ Rendszerint a nő teszi föl az üveget, de előfordul, hogy a férfi is megvizezett hajára rakja. ¹⁶¹ Alkalmilag nők egyedül is verbunkolnak üveggel a fejükön. ¹⁶²

Az egyes és páros verbunk változatai között szerepel az is, amikor egy kendőt a lábuk alatt átkapkodva táncolnak. ¹⁶³

A *verbunk szerkezete kötetlen*, motívumai a régi kanásztánchoz hasonlóan sorozatosan ismétlődnek. Különösen a somogyi verbunk klasszikus területén, a Zselicségben és környékén kádencia-ingadozás* jellemzi a táncot. A verbunk kötetlen szerkezetén belül állandósult szerkezeti elemek figyelhetők meg. Ezek a következők:

a) Tánckezdő nekiigazodás lassúbb tempójú zenére, mely alatt a táncos fokozatosan lendül bele a táncba. ¹⁶⁴

b) A helycsere a kettes és páros, a négyes és csoportos verbunkra jellemző. Ilyenkor a táncosok szemben levő párjukkal vagy a mellettük levővel helyet cserélnek. Az egyes verbunknál a térben való haladás szintén megfigyelhető. ¹⁶⁵

c) Párelengedés utáni kifordulás vagy párelengedés utáni csapások és tapsok. ¹⁶⁶

A *verbunk mozgáskincsében* nagyjából megőrizte a régi kanásztánc motívumanyagát, kivéve a függőleges mozgáslehetőségek két végétét, a földhözközelítő mély mozgásokat és a felfelé törő nagyobb, ugró mozgásokat. Ezek közül a levegőben történő bokázót a verbunkban is megtaláljuk. ¹⁶⁷ A tánc mozgásanyagának legnagyobb része kisebb ugró és szökdelő, valamint lépő mozgásokból tevődik össze. Ezeknek a mozgásoknak igen széles skáláját alkalmazzák a táncban. A régi csapásoló, tapsoló mozgások közül a csizmacsapás egy és két kézzel, ¹⁶⁸ taps a láb alatt, ¹⁶⁹ fej fölött, ¹⁷⁰ test előtt és mögött ¹⁷¹ kap szerepet a verbunkban. A régi kanásztánchoz viszonyítva azonban a csizmacsapás már kisebb jelentőségű. »A kanászok csapták a csizmát.« ¹⁷² »Főleg a pásztorember üt a csizmára.« ¹⁷³ Teljesen elmaradt néhány olyan bothoz kötött mozgás, amely az eszköz eltűnésével elvesztette táncbéli jelentőségét. Ilyen például a terpeszben való ugrálás. Amint láttuk, a tánc tartalmi változása formai egyszerűsödést eredményezett, de a megmaradt mozgásállományon belül erőteljes, sokszínű változatokat hozott létre. Napjainkban kihalása előtti stádiumában — a fiatal korosztály lábán — az egyszerűsödés a tánc fokozatos leszűkülését, ritmikai és figurális szegényedését jelenti. Így például az uralkodó ♪ ♪ ritmust felváltja a könnyebben végrehajtható ♪ ♪ ritmus és ezzel párhuzamosan a háromtagú mozgások egyeduralkodó szerepét kéttagú mozgások veszik át, leggyakrabban az emelgető szökdelő. ¹⁷⁴

Mozgásmód tekintetében a következő változás történt: a dobogató és kopogó jellegű mozgásokat háttérbe szorította a hegyező mozgásmód. Megfigyeléseink alapján ezzel kapcsolatosan meg kell még állapítanunk azt, hogy a régen oly jelentős dobogató mozgásmód alkalomszerűen még nagyobb súlyt kaphat a fokozott tánckedv megnyilvánulásaként. ¹⁷⁵ A verbunk mozgásmódja zárt, éppenúgy, mint a kanásztáncé. A kanásztánc mozgásmódját őrizte meg a néhány adatunkra oly jellemző magas térdemelés. ¹⁷⁶

A *verbunk kéztartásai* közül a *kötöttek* közé tartozik a csípőre tett és a hátul összefogott kéz, illetve a páros és kettes verbunkoknál a csípőre és hátra

* Kádenciák időnkénti megjelenése.

tett balkéz. A legáltalánosabb összefogódzási mód a kettes, páros és négyes verbunkoknál a jobbkez fogás, de az egymásba akasztott kisujjakkal való összefogódzás is előfordul.¹⁷⁷ A kettes és páros verbunknál, valamint a négyesnél az összefogózott karok ütemes rázása kíséri a mozgást.¹⁷⁸ A *szabad kéztartások* változatai: a kéz természetes helyzetben a test mellett, vagy szabadon a test előtt, oldalt, illetve magasan, játékosan kíséri a táncot. Ez utóbbi mozgás főleg a páros verbunkokra jellemző (lásd a közölt két berzencei táncot). Az egyik, illetve mindkét kéz tarkót érintő mozgása, amit esetleg rövid időre meg is köti a tartást, a szenyéri »becsali csárdás« (páros verbung) mozgására jellemző. A páros verbungban, mintha kezet akarnának fogni, játékosan összeérintik kezüket. (Közölt berzencei táncban.) Más esetben a férfi a kézfogás elől elkapja a kezét. (Például a közölt szenyéri becsali csárdásban.) Ezekben az esetekben a páros verbung játékoságának kifejezői ezek a kéztartások.

A verbunk a férfiak legkedveltebb táncá volt. Simonfán még néhány évvel ezelőtt is szerepelt a mulatságok táncrendjében. Multság kezdetén, míg a lányok meg nem érkeztek, a legények verbunkoltak, majd a táncközi szünetekben is sor került rá. Ezalatt a lányok félrehúzódva nézték a táncot. Még ma is ottmaradnak a bál végén a férfiak, legények és verbunkolnak, hogy »a víz csak úgy csurog róluk«. Szennán búcsú napján már délután is sor került a verbunkra.

Multság közben ma már csak a hangulat tetőfokán járják a verbungot és ezért mondják: »Mikor a verbung kezdődik, akkor kezdődik a verekedés.«

A páros verbung lakodalmakban általában közkedvelt, Berzencén pedig a fonóházakban elmaradhatatlan volt néhány évtizeddel ezelőtt.

A somogyi verbunk tehát: *kanásztáncból kialakult férfi, illetve páros mulatsági tánc.*

★

Rendelkezésre álló adataink alapján nyugodtan mondhatjuk, hogy a somogyi kanásztánc szinte az egész Dunántúl jellemző pásztortánca.¹⁷⁹

Az előbbieken végigvezetett új táncforma kialakulása pedig az egész déldunántúli táncdialektus jellemző sajátja. A kanásztáncból kialakult páros és csoportos verbungokat megtalálhatjuk Tolna és Baranya megye területén is. Ilyenek a »kákicsi dobogó«,¹⁸⁰ a szebényi kettes verbung,¹⁸¹ a birjáni páros verbung,¹⁸² a mezőkomáromi kopogó¹⁸³, a váraljai csillagtánc,¹⁸⁴ a püspök-bogádi, hosszúhetényi csillagtáncok,¹⁸⁵ a mecsekszabolcsi ugrós,¹⁸⁶ a síóagárdi verbunk,¹⁸⁷ a birjáni körverbung¹⁸⁸ és a mezőkomáromi üvegcsárdás.¹⁸⁹

A felsorolt táncokban a kanásztánc, illetve verbung jellemző sajátosságai kisebb-nagyobb eltérésekkel megtalálhatók.

A lényegében egységes déldunántúli táncdialektus területén a kanásztánc — verbung átalakulás centruma Somogy megye. A többi területen a további kutatás feladata eldönteni, hogy a centrum kisugárzó hatásával vagy külön, önálló fejlődéssel állunk-e szemben.*

Martin György—Pesovár Ernő

* Meg kell jegyeznünk, hogy a tanulmány gondolatmenetének előzetes kidolgozásában *Pesovár Ferenc* igen sok hasznos gondolattal, tanáccsal járult hozzá a munka megszületéséhez.

JEGYZETEK

- ¹ *Hóman—Szekfű*: Magyar történet³ Bp. 1935. I. 124—128. old. A magyarság letelepülésének súlypontjaként Dunántúlt jelöli meg. Ugyanezen a véleményen van Molnár Erik: A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig² Bp. 1949. 107. old.
- ² A pannonthalmi Szent Benedek-rend története. A pannonthalmi főapátság története I. Szerk.: *Erdélyi László* Bp. 1902. 320. és 322. old.
- ³ U. o. 570—578. old.
- ⁴ *Manga János*: Egy dunántúli faragópásztor. Bp. 1954. 6—7. old.
- ⁵ *Takáts Sándor*: Szegény Magyarok c. kötetben Bp. é. n. »A magyar tőzsérek és kereskedők pusztulása« c. tanulmány.
- ⁶ *Fényes Elek*: Magyarország statisztikája. Pesten 1842. I. 178—179. old.
- ⁷ *Manga János*: i. m. 7. old.
- ⁸ A tánc távolabbi történeti feltárása már egy ilyen szűkebb terület vizsgálatának a keretén túlőne. Csak szélesebbkörű összehasonlító vizsgálat, a táncok stíluskritikai elemzése alapján lehetséges. Készülő összefoglaló pásztortánc munkánkban foglalkozunk ezzel részletesebben.
- ⁹ Ezt bizonyítja a Somogy megye területén végzett gyűjtőmunkánk, ahol szinte nem is beszélnek más pásztortáncról, csak a kanásztáncról. Egyetlen adatközlőnk nevezte táncát juhásztáncnak, de a botfőlötti kanásztáncot járta. (Babócsa, *Csikvár József* gyűjtése. Népművészeti Intézet Táncára — a továbbiakban N. I. Tt. 275. lsz.)
- ¹⁰ *Manga János*: i. m. 7. old.
- ¹¹ *Szilágyi* (Czuczor Gergely): A magyar táncról. Athenaeum 1843. 117. old.
- ¹² Decs (Tolna m.), *Pesovár Ernő* gyűjtése (1953). Itt jegyezzük meg, hogy munkánk során, különösen a régi kanásztánc rekonstrukciójában, nemcsak somogyi, hanem általában déldunántúli anyagot is felhasználunk, mivel a pásztorok állandó vándorlása lényegében az egész Déldunántúl pásztorainak közös kultúráját eredményezte. Egyik 79 éves decsi adatközlő így beszél erről: »Somogyban a kanászok csináltak valamit, akkor együtték ide. Őt-hat vót sokszor, ingyen szolgáltak, nem kellett bujtárt fogadni. Most már itt van ez a kutya derót.«
- ¹³ Somodor, *Martin György* gyűjt. (1953) és Buzsák, *Vásárhelyi László* gyűjt. (1954).
- ¹⁴ Kálmánca, *Pesovár E.* (1953). N. I. Tt. 286. lsz.
- ¹⁵ Decs, *Pesovár E.* (1953). Ugyanezt írja *Gönczi Ferenc*: Somogyi betyárvilág, Kaposvár 1944. 210. old.
- ¹⁶ Kálmánca, *Pesovár E.* (1953). N. I. Tt. 286. lsz.
- ¹⁷ Karád, *Andrásfalvy Bertalan* (1953) N. I. Tt. 310.
- ¹⁸ Somodor, *Martin Gy.* (1953).
- ¹⁹ Simonfa, *Pesovár Ferenc* (1953) N. I. Tt. 280. lsz. Buzsák, *Vásárhelyi L.* (1954), *Gönczi Ferenc*: i. m. 210. old.
- ²⁰ *Gönczi Ferenc*: i. m. 210. old. Buzsák, *Vásárhelyi L.* (1954).
- ²¹ Karád, *Andrásfalvy B.* (1953) N. I. Tt. 310. lsz.
- ²² *Szilágyi* (Czuczor Gergely): i. m. 117. old.
- ²³ *Réthey Prikkel Marián*: A magyarság táncai 1924. 137. old.
- ²⁴ *Ébner Sándor*: Zselici kanászélet Ethn. 1933. 153. old.
- ²⁵ *Gönczi Ferenc*: i. m. 421—422. old. A pásztorsorból kikerülő betyárok táncaira vonatkozó adatokat is jól fel tudjuk használni a kanásztánc régi formáinak megrajzolásában.
- ²⁶ Decs, *Pesovár E.* (1953).
- ²⁷ Karád *Lányi Ágoston—Andrásfalvy B.* (1953). Népművészeti Intézet Filmtára (továbbiakban N. I. Ft.) 2128. lsz. Ugyanezt a mozgást megtaláljuk sóprútáncokban is: *Törökoppány, Lugossy Emma* filmfelvétele, Herend, *Molnár István* (1950) N. I. Ft. 2080. lsz.
- ²⁸ *Ébner Sándor*: i. m. 153. old.
- ²⁹ *Réthey Prikkel M.*: i. m. 137. old. *Ébner S.*: i. m. 153. old. *Gönczi F.*: i. m. 421—422.. old. Andocs, *Martin Gy.* (1953), *Simonfa, Pesovár F.* (1953) N. I. Tt. 280. lsz.
- ³⁰ *Ébner S.*: i. m. 153. old. Somodor, *Martin Gy.* (1953). A szatmári pásztortáncokban és cigány botolókban a bottal való ütés és elhárítás a tánc fő jellemzői. Ezekben az ütés és a védés módja fegyvertánc maradványokat rejthet.
- ³¹ *Czuczor és Réthey* idézett leírása.
- ³² Somodor *Martin Gy.* (1953), Andocs, *Martin Gy.* (1953), Sármellék, *Lugossy E.* N. I. Ft. 2099.
- ³³ *Czuczor* idézett leírása, Gencsapáti, *Molnár I.*, N. I. Ft. 2005.

- ³⁴ *Czuczor és Gönczi* idézett leírása, Gencsapáti (lásd 33. jegyzet).
- ³⁵ Lásd 27. jegyzet.
- ³⁶ Lásd 27. jegyzet.
- ³⁷ Csurgó, Bószénfa, *Molnár I.* (1951) N. I. Ft. 2044. lsz.
- ³⁸ *Réthey* idézett leírása. Merőleges átdugásra: Mezőkomárom, *Molnár I.*: Magyar tánc-hagyományok 1947. 398–399. old. Szenyér, *Pálfi Csaba* N. I. Ft. 1088. lsz. Mindkettő sóprútánc. Előre, hátra dugdosás. *Seemayer Vilmos*: Adatok népi táncaink ismeretéhez. Ethn. 1935. 109. old. Galamboki sóprútáncban is, *Martin Gy.* (1954); Decs, *Pesovár E.* (1953).
- ³⁹ Törökkoppány, *Lugossy E.* filmfelvétele. Sóprútánc.
- ⁴⁰ *Gerjen* (Tolna m.) *Magy. Népr.* IV. 106. old.
- ⁴¹ *Czuczor* idézett leírása. *Magy. Népr.* IV. 101. old. *Béres András*: Adatok a juhászokpó készítéshez és használatához Hajdu–Bihar megyéből. Ethn. 1953. 257–276. old.
- ⁴² *Czuczor* idézett leírása.
- ⁴³ Nagyberki, *Pálfi Cs.* N. I. Tt. 133.
- ⁴⁴ Buzsák, *Molnár I.* (1951) N. I. Ft. 2093. Karád, *Andrásfalvy B.* N. I. Tt. 310.
- ⁴⁵ *Czuczor* idézett leírása.
- ⁴⁶ *Gerjen* (Tolna m.) *Magy. Népr.* IV. 107. old.
- ⁴⁷ Karád, lásd 27. sz. jegyzetet., Hosszúhetény (Baranya m.) *Molnár István* i. m. 404. old., Gerézdpuszta, Koppányszántó (Tolna m.) Szentgál (Veszprém m.) *Magy. Népr.* IV. 107–108. old., Gölle, *Martin Gy.* (1951.), Babócsa, *Csikvár József J. N. I.* Tt. 275. stb.
- ⁴⁸ Lásd 47. sz. jegyzetet és Mezőkomárom, *Molnár I.* i. m. 392. old., Szentgál, *Molnár I.* (1950). N. I. Ft. 2078., Törökkoppány, *Lugossy Emma* felv., Buzsák, *Lugossy Emma* felv., Kálmánca, *Pesovár E.* (1953), Szenyér, *Martin Gy.* (1952), Szenna, *Pesovár E.* (1953) N. I. Tt. 330. stb.
- ⁴⁹ *Seemayer V.*: i. m. 109. old.
- ⁵⁰ Lásd 48. sz. jegyzetet.
- ⁵¹ Karád, *Andrásfalvy B–Lányi Á* (1953) N. I. Ft. 2128. lsz. Buzsák, *Molnár I.* (1951) N. I. Ft. 2093. lsz.
- ⁵² Karád, *Andrásfalvy B.* (1953) N. I. Tt. 310. lsz.
- ⁵³ Osztópán, *Szendrey Ákos* (1953) N. I. Tt. 351. lsz.
- ⁵⁴ Gölle, *Martin Gy.* (1951).
- ⁵⁵ Babócsa, *Csikvár J.* (1953) N. I. Tt. 275.
- ⁵⁶ U. o.
- ⁵⁷ Decs, *Pesovár E.* (1953).
- ⁵⁸ U. o.
- ⁵⁹ U. o. Az újabban kun legényesnek nevezett juhásztáncnak is ez a kézfogása. *Gönyey Sándor*: Kun táncok Ethn. 1936. 214. old.
- ⁶⁰ Decs, *Pesovár E.* (1953), Csököly, *Maácz László* (1953) N. I. Tt. 318.
- ⁶¹ Kálmánca, *Pesovár E.* (1953) N. I. Tt. 286. lsz.
- ⁶² *Csikvár J.* N. I. Tt. 275. lsz.
- ⁶³ *Martin Gy.* (1953).
- ⁶⁴ *Seemayer V.*: i. m. 108. old.
- ⁶⁵ Porva (Veszprém m.) *Martin Gy.* (1950).
- ⁶⁶ Buzsák, *Erdős Lajos* (1951) N. I. Ft. 1047. lsz. V. ö.: *Erdész Sándor–Maácz L.*: Bugyi-Ürbő pusztai gyűjtésével. *Martin Gy.* (1953) csernakeresztúri telepestől gyűjtötte: Hunyad megyei románok »jocu berbecului« nevű táncában a juhnak felöltözött társát jelképesen megtermékenyíti a pásztor.
- ⁶⁷ Erről ír *Gönczi* i. m.-ben több helyen. Erről számoltak be Berzencén visszaemlékezve egyik híres táncosra, aki tánc közben megcsapkodta a gerendát, kezével-lábával átölelte és meg is csókolta azt. *Pesovár E.*
- ⁶⁸ Somogyudvarhely, *Pesovár E.* (1953).
- ⁶⁹ *Gönczi* idézett leírása, *Czuczor*: i. m. 177. old.
- ⁷⁰ Így pl. a szatmári pásztortáncokban is: Tyukod, Nagydobos. Részletesebben lásd: *Pesovár F.* Tyukod táncélete és táncai c. készülő munkában.
- ⁷¹ *Czuczor Gergely* és *Fogarasi János*: A magyar nyelv szótára. 1862–1874. (A továbbiakban *CzF*) Lejt címszó alatt.
- ⁷² *Calepinus*: Latin-magyar szótára 1585-ből, kiadta Melich János 1912. *Franciscus Pápai Párisz*: Dictionarium latino-hungarum és hungarico-latinum. 1708. stb.
- ⁷³ *Burián*: Latin-magyar szótár².
- ⁷⁴ U. o.

- ⁷⁵ *Bárczi Géza* : Magyar szöfejtő szótár Bp. 1941.
- ⁷⁶ *Bornemissza Préd.* 574. old. *Szenczi Molnár Albert* : Dictionarium ungarico-latinum 1604.
- ⁷⁷ Csurgó, Bószénfa, *Molnár I. N. I.* Ft. 2044. lsz.
- ⁷⁸ Simonfa, *Martin Gy.*—*Pesovár E.*—*Pesovár F.* (1953—54) Film. Szenna : *Pesovár E.*—*Pesovár F.* (1953) N. I. Ft. 2141.
- ⁷⁹ *Réthei* idézett leírása, Attala : Csikvár (1953) N. I. Tt. 352. lsz.
- ⁸⁰ Szenyér *Martin Gy.* (1953).
- ⁸¹ Bába (Tolna m.) *Kaposi E. N. I.* Ft. 3113. lsz.
- ⁸² U. o.
- ⁸³ Andocs, *Martin Gy.* (1953).
- ⁸⁴ *Czuczor, Réthei és Ébner* idézett leírása, Magy. Népr. IV. 115. old.
- ⁸⁵ U. o. és Balassi juhásztáncának leírása, *Istvánffytól* idézi *Czuczor* : i. m. 118. old.
- ⁸⁶ *Czuczor* idézett leírása.
- ⁸⁷ *Réthei* idézett leírása, Simonfa : *Pesovár F.* (1953) N. I. Tt. 280.
- ⁸⁸ Magy. Népr. IV. 115. *Maácz László* : Magyar katonatáncok (Hajdutánc) c. szakdolgozata. Kéziratban.
- ⁸⁹ *Réthei Prikkel Marián* : i. m. 131—143. *Maácz L.* i. m.
- ⁹⁰ A kötetben közölt 6. sz. tánc (Négyes verbunk, Vizvár) Kollárovcis György táncából a III/2 motívum. (Továbbiakban a kötetben lévő táncok számára és motívumára hivatkozunk, a rövidség kedvéért.) 4. sz. tánc I., 3. sz. tánc I.
- ⁹¹ 2. sz. tánc, nő tánc : III/3 Mezőkomáromi kanásztánc, *Molnár I.* i. m. 314. Szentgáli kanásztánc, *Molnár I.* (1950) N. I. Ft. 2078.
- ⁹² Pl. 8. sz. tánc II/3, 3. sz. tánc III/2.
- ⁹³ Pl. 23. sz. tánc I/2., 9. sz. tánc férfi III, 6. sz. tánc. Muszinkics tánca II.
- ⁹⁴ Buzsák, *Erdős L.* (1951) N. I. Ft. 1047.
- ⁹⁵ Szenyér, *Martin Gy.* (1952).
- ⁹⁶ Pl. 9. sz. tánc, férfi VII., 3. sz. tánc III.
- ⁹⁷ Szenyér, *Martin Gy.* (1952).
- ⁹⁸ Pl. 3. sz. tánc II.
- ⁹⁹ Pl. 3. sz. tánc VIII.
- ¹⁰⁰ Pl. 7. sz. tánc. Nő kezdő motívuma.
- ¹⁰¹ *Szenczi Molnár Albert* : Dictionarium ungarico-latinum. 1604. Toborzok címszó alatt Nyelvtörténeti szótár Heltai Krónikájából, Bornemisszától idézi u. ezt a szót és alakváltozatait.
- ¹⁰² Nyelvtörténeti szótár idézi Faluditól ezt a kifejezést. A toborzok szó etimológiáját és értelmezését lásd *Martin György* : Magyar táncnyelv c. szakdolgozat 54. old. (Kézirat).
- ¹⁰³ *Verancsics Antal* : »Memoria rerum, guae in Hungaria a nato rege Ludovico ultimo acciderunt« c. műve.
- ¹⁰⁴ »az Ő vitézivel toborzok tanczot alias hajdó tanczot jartata.« Nyelvtörténeti szótárból idézve.
- ¹⁰⁵ Közölt simonfai verbungban, Szabolcs—Szatmár m. : Tyukod, (Film, *Pesovár F.* tulajdona) stb.
- ¹⁰⁶ Lásd a Magy. Népr. IV. kötetének, *Réthei* id. művének múlt századra, vagy korábbra vonatkozó táncképanyagát.
- ¹⁰⁷ Mezőkomáromi kanásztánc, *Molnár I.* i. m. 392. old. Buzsáki kanásztánc, *Molnár I. N. I.* Ft. 2093. lsz.
- ¹⁰⁸ *Réthei Prikkel Marián* : A magyar táncnyelv Bp. 1906. 2. old. *Réthei Prikkel Marián* : A magyarság táncai Bp. 1924. 81. old. Kovács János : Szeged és népe Szeged 1901. 461. old.
- ¹⁰⁹ Zárt mozgáson értjük, amikor a két láb a mozgás végrehajtásakor csak kissé távolodik el egymástól. Nyitott ennek ellenkezője, lásd 91. sz. jegyzet.
- ¹¹⁰ Mezőkomáromi kanásztánc, *Molnár I.* i. m. 392. old. Szentgáli kanásztánc, *Molnár I.* (1950) N. I. Ft. 2078. lsz.
- ¹¹¹ Törökkoppányi kanásztánc, *Lugossy E.* felvétele (1952) Népr. Int. tul. Batai kanásztánc, *Kaposi E. N. I.* Ft. 3113. lsz.
- ¹¹² Simonfa, N. I. Ft. 1. sz. n. Berzeneci filmen Jankovics Imre tánca. N. I. Ft. 2124.
- ¹¹³ Osztopán, *Szendrey Á.* (1953) N. I. Tt. 351. lsz.
- ¹¹⁴ A volt gyöngyösbokrétások még ma is használják a táncban szereplő mütánc motívumok mütánc elnevezéseit : kisharang, nagyharang. A többi motívum neve : lebukó, felütő,

- körbe topogó, bocskorverés. Ezek közül néhány még szintén Herk Dániel elnevezése.
Lányi Agoston gyűjtötte, N. I. Tt. 226.
- 115 Karádi, *Andrásfalvy B.* (1953) N. I. Tt. 310. lsz.
- 116 *Molnár I.* (1951) N. I. Ft. 2093. lsz.
- 117 *Gönczi* : i. m. 19. old.
- 118 Karád, *Andrásfalvy B.* (1953) N. I. Ft. 310.
- 119 Nagyberki, *Pálfi Cs.* N. I. Tt. 113. lsz.
- 120 *Manga János* : i. m. 7. old.
- 121 *Gönczi* : i. m. 421. old.
- 122 Kálmánca, *Pesovár E.* (1953) N. I. Tt. 286. lsz. Karád, *Andrásfalvy B.* (1953) N. I. Tt. 310.
- 123 *Pesovár E.* (1953). N. I. Tt. 286. lsz.
- 124 Karád, *Andrásfalvy B.* (1953) N. I. Tt. 310. lsz.
- 125 Karád, *Lányi Á.* (1953) N. I. Tt. 266. Andocs, *Martin Gy.* (1953), *Seemayer* : i. m. 111. old.
 Szenyér, *Pálfi Cs.* (1953) N. I. Ft. 2139. Somodor, *Martin Gy.* (1953), *Mezőkomárom*,
Molnár I. N. I. Ft. 2040 lsz. Törökkoppány, *Lugossy E. gy.*
- 126 Somodor, *Martin Gy.* N. I. Tt. 333. Decs, *Pesovár E.* (1953).
- 127 Andocs, *Martin Gy.* (1953).
- 128 *Seemayer* : i. m. 109. old.
- 129 Somodor, *Gölle*, Andocs, *Martin Gy.* gyűjtései, Decs, *Pesovár E.* (1953), Szenna, *Pesovár F.* (1953).
- 130 Somodor, *Martin Gy.* (1953) N. I. Tt. 333.
- 131 Andocs, *Martin Gy.* (1953).
- 132 Buzsák, Berzence, Szenyér, Karád stb.
- 133 Buzsák, Berzence.
- 134 Vizvár, Andocs, Somodor, Nagyberki, Attala, Simonfa, Kaposkeresztur, Gölle, Zselicszentpál stb.
- 135 Attala, *Szoboszlay Istvánné* (1953).
- 136 Somodor, *Martin Gy.* (1953) N. I. Tt. 333.
- 137 Zselicszentpál, *Martin Gy.* és *Pesovár E.* (1954).
- 138 Andocs, *Martin Gy.* (1953).
- 139 lásd 137. jegyz.
- 140 Andocs, *Martin Gy.* (1953).
- 141 Kálmánca, *Pesovár E.* (1953). N. I. Tt. 286.
- 142 Simonfa, *Pesovár F.* (1953). N. I. Tt. 280.
- 143 Nagyberki, Csikvár J. (1953), N. I. Tt. 281.
- 144 Az általános (nem kanásztáncból kialakult) verbunk további nyomozása adhatja esetleg kezünkbe a probléma megoldását.
- 145 Simonfa, N. I. Ft. Buzsák. (Lugossy E. felv.)
- 146 Közölt vizvári tánc, Simonfa, N. I. Ft. Andocs, Somodor, *Martin Gy.* (1953).
- 147 Somodor, *Martin Gy.* (1953)
- 148 Vizvár, Csikvár (1953). N. I. Tt. 277. Somodor, Andocs, *Martin Gy.* (1953), Zselicszentpál, *Martin Gy.* és *Pesovár E.* (1954).
- 149 Zselicségben általános.
- 150 Pl. a közölt 2. sz. tánc.
- 151 Somodor, *Martin Gy.* (1953).
- 152 Berzence, *Pesovár E.* (1953) N. I. Ft. 2124., Kálmánca, *Pesovár E.* N. I. Tt. 286. stb.
- 153 U. o.
- 154 Simonfa, *Martin Gy. Pesovár E.* és *Pesovár F.* (1954).
- 155 Közölt szenyéri üveges verbunk.
- 156 Simonfa, *Martin Gy. Pesovár E.*
- 157 Zselicszentpál, *Martin Gy.*, *Pesovár E.*, (1954). Simonfa, *Martin Gy. Pesovár E.* és *Pesovár F.* (1953-54).
- 158 Simonfa.
- 159 Andocs.
- 160 Simonfa, Somodor, Szenna, *Seemayer* : i. m. 111. old.
- 161 Somodor, *Martin Gy.* N. I. Tt. 333.
- 162 Főleg lakodalmakban fordul elő.
- 163 Szenna, *Pesovár F.* és *Pesovár E.* (1953).
- 164 Berzence, Vizvár, Simonfa.
- 165 U. o.

- 166 Berzence, Simonfa.
 167 Simonfa.
 168 Berzence, Simonfa.
 169 Berzence.
 170 U. o.
 171 Simonfa.
 172 Somodor, *Martin Gy.* (1953).
 173 Andocs, *Martin Gy.* (1953).
 174 Berzencei páros verbunk, ifj. Banics tánca.
 175 Berzencei megfigyelésem (*Pesovár E.*).
 176 Simonfa, N. I. Ft.
 177 Berzence, *Pesovár E.* (1953). N. I. Ft. 2124.
 178 Berzence, N. I. Ft. 2124., Szenyér, N. I. Ft. 1089. stb.
 179 Megtaláljuk Veszprém, Vas, Zala, Baranya, Tolna, Fejér megyék területén a déldunántúli kanásztánc típusát, sőt még az északdunántúli területen is, de az eddigi adatok erről a területről kétes értékűek, valószínű a gyöngyösbokréta útján terjedtek el.
 180 *Lugossy-Gönyey*: Magyar népi táncok Bp. 1947. 31. old. *Kiss Géza*: Ormányság 165. old.
 181 N. I. Ft. 1044.
 182 N. I. Ft. 1039.
 183 N. I. Ft. 2040.
 184 *Lugossy-Gönyey*: Magyar népi táncok. Bp. 1947. 23. old.
 185 Molnár I. gyűjt.
 186 *Lugossy-Gönyey*: i. m. 39. old.
 187 Szentpál Olga: Sióagárdi táncok. Bp. 1953. 35. old
 188 Lásd 182. jegyzet.
 189 Lásd 183. jegyzet.

HELYSÉGJEGYZÉK A KANÁSZ- ÉS VERBUNKTÁNCOK ELTERJEDÉSI TÉRKÉPÉHEZ

Megjegyzés:

A kanász- és verbunktáncokat egy térképen szerepeltetjük, mivel ez a két elnevezés Somogyban — eddigi tudásunk szerint — azonos eredetű és azonos mozgásanyagú táncot jelöl.

Közhasználatú értelemben vett verbunkként csak azokat a táncokat jelöljük térképünkön, melyeknek neve (például huszártánc), mozgásanyaga és térformája verbunk-jellegűnek látszik.

A verbunktáncok jelével jelöljük továbbá azokat a táncokat is, melyekről verbunk nevükön kívül semmi közelebbit nem tudunk megállapítani az adatközlésekből.

A kanásztánc térképen megkülönböztetett formái közül néhány a további gyűjtés és vizsgálat során esetleg alkalmi változatnak bizonyulhat.

Tisztázásra vár még egyes, a kanásztáncal rokonvonásokat is tartalmazó, a többi elterjedési térképen bemutatott más táncfajtáknak (üvegestáncok, seprútáncok stb.) a kanásztáncoktól való pontos elkülönítése is.

Közelebbi megkülönböztető adatok híján — vagy megállapítható azonosságukra való tekintettel — térképünkön kanásztáncként jelöltünk néhány nem kanásztánc névvel nevezett pásztortáncot (juhásztánc, birkástánc) is.

A bot, üveg vagy sapka fölött járt páros és csoportos táncoknál az — egyébként sem állandó — összefogózási módot nem jelöljük.

*

Barcsi járás

1. Babócsa. 3. Bélavár. 14. Kálmánca. 16. Lad. 17. Lakócsa. 18. Patosfa. 28. Vizvár.

II. Csurgói járás

1. Berzence. 2. Csurgó. 7. Inke \cap Fazekasdencs. 13. Somogyudvarhely.

III. Fonyódi járás

8. Buzsák. 9. Fonyód \cap Balatonfenyves. 13. Látrány. 16. Öreglak. 21. Somogyvár.

IV. Kaposvári járás

1. Attala. 2. Baté. 5. Bószénfa. 8. Csoma. 11. Edde. 17. Gölle. 18. Hedrehely. 19. Hencse. 20. Hetes. 22. Jákó. 26. Kaposfüred. 28. Kaposkeresztur.

29. Kaposmérő. 30. Kapospula. 32. Kaposujlak. 33. Kazsók. 34. Kercesliget.
37. Kiskeresztur. 38. Kiskorpád. 42. Mernye ○ Mernyeszentmiklós. 44. Mosdós.
45. Nagybajom ○ Pálmajor. 46. Nagyberki. 48. Osztopán. 49. Patalom. 51. Ráksi.
54. Simonfa. 55. Somodor. 58. Somogyjád. 62. Szenna. 65. Taszár. 67. Töröcske.
72. Zselickislak. 73. Zselicszentpál. 74. Hajmás. 76. Zselickisfalud. 77. Patca.

V. Marcali járás

1. Boronka. 10. Marcali. 14. Nemesvid. 16. Pusztakovácsi ○ Alsókölked.
21. Somogyszentpál. 26. Vése. 28. Keleviz. 31. Szenyér.

VI. Nagyatádi járás

2. Beleg. 4. Csököly. 7. Kisbajom. 9. Kutas. 12. Nagyatád. 15. Rinya-
besenyő. 17. Segesd.

VII. Siófoki járás

1. Ádánd. 4. Balatonkiliti. 9. Jut.

VIII. Tatabányai járás

1. Andocs. 7. Gamás. 8. Kapoly. 9. Karád. 13. Lulla. 19. Somogyacsa
(Gerézd). 26. Törökkoppány. 30. Kára.

1.

„KANÁSZTÁNC“

Kanásztánc

Törökkoppány (tabi j.)

Táncolta: Kurdi Sándor 59 éves földműves.

Gyűjtötte: Lugossy Emma és Morvay Péter, 1952. IV. 19-én.

A táncot filmről lejegyezte: Lugossy Emma.

Megjegyzés: A táncból egy dallam terjedelmű részt közlünk.

A férfi a táncot könnyedén járja.

1.

Giusto $\text{♩} = 112-120$

Hüccs ki disz-nó a be-rek-büil, csak a fü-le lát-szik,
Bo-kor mel-lett a ka-nász menyecs-ké-vel ját-szik.
Nem kell né-kem a ka-nász, csak a fe-le-sé-ge
Fe-le-sé-ge se na-gyon, csak a sze-me fé-nye.

A tánc motívumai:

I. Kereszthegegyező szökdelő (ugró): Ballábon szökken, ugyanakkor a jobblábát a bal elé lendíti és féltalpon a földre helyezi ♩ , ballábon mégegyszer szökken és ugyanakkor a jobblábát féljobbra előrelendíti és féltalpon a földre

helyezi \downarrow . A lépést ugyanígy ismétli és minden szökkenéssel halad előre, körben a botok fölött és között.

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$

II. Háromlépés (ugró) : Ballábal balra ugrik \downarrow (1. ábra), jobblábal féltalpon a bal mellé (vagy mögé) zár \downarrow , ballábal kicsit oldalt lép \downarrow , jobblábal féltalpon előre ugrik \downarrow , ballal féltalpon mögé zár \downarrow , jobbal előre ugrik \downarrow . A motívumot ugyanígy ismételi és ezáltal balra halad a botok között: minden balra ugrással a körív mentén haladva egy rekesszel odébb jut és minden előre ugrással, a rekeszben maradva, a botok kereszteződése felé ugrik. A háromlépés első két mozdulata féltalpon, a harmadik talpon történik.

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$.

1. ábra

II.₁ Háromlépés (ugró) első változata : Az előzőnek egy változata és fokozása. A második lépésnél, jobblábal nem a bal mellé (vagy mögé) zár, hanem II. pozícióba, azaz terpeszbe lép, míg a harmadik lépésnél térdhajlítással ugrik oldalt. A motívumot azonosan ismétli jobbra is, csak az első oldalugrás kisebb. A motívum első két \downarrow -a alatt fordul mindig $\frac{1}{4}$ -et jobbra. Minden balra ugrás igen nagy és ezzel történik a tovahaladás.

A tánc menete :

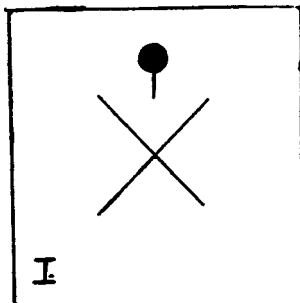
Dallam I.

A táncos előtt a földön szorzójel alakban két furkós bot van. (1. I. sz. t.) Kariját hátul derékra helyezve tartja.

1-4. ütem : Az I. motívumot járja. Minden egyes ugrással előre halad.

Minden motívummal egy rekessel tovább halad és a negyedikkel visszaérkezik kiindulási helyére.

5–8. ütem : A II. motívumot négyszer ismétli és egyszer halad körbe a botok között.

Dallam II.

1–4. ütem : Azonos az 5–8. ütemmel.

5–8. ütem : A II.₁ motívummal is körbe halad egyszer a botok között.
(A táncos négy előre lépéssel lelép a tánchelyről.)

2.

„KANÁSZTÁNC“

Páros kanásztánc

Szenyér (marcali j.)

Táncolták: Filagics István 55 éves és Tisler Antalné 60 éves földművesek.

Gyűjtötte: Pálfi Csaba 1954. V. 1-én. /

A táncot filmről lejegyezte: Lányi Ágoston.

Megjegyzés: A táncból három teljes dallam terjedelmű részt közlünk. Különleges, hogy asszony is járja a kanásztáncot bot fölött. Általában mindketten a botok között táncolnak. Van azonban úgy is, hogy a nő figuráz a botok fölött és a férfi a botokon kívül. Utána a nő kiforog a botokon kívülre, mintegy átadva a helyét a férfinak, s most ő táncol a botok fölött. Mindketten a háromlépés változataival (hol lépve, hol ugorva) járják táncukat.

2.

Sárdi György, 62 éves

Giusto

1. 2. 3. 4.

Hüccs ki disz-nó a be-rek-ből, csak a fü-le lát-szik,

5. 6. 7. 8.

Ka-nász-boj-tár bo-kor a-latt ba-bá-já-val ját-szik.

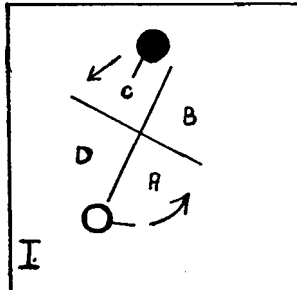
9. 10. 11. 12.

Meg-is-mer-ni a ka-nászt é-kös já-rá-sá-ról,

13. 14. 15. 16.

Ú-zött-fü-zött bocs-ko-rá-ról, ta-risz-nya szij-já-ról.

A táncosok induláskor az I. térrajz szerint állnak.

Filagics István tánc

A tánc menete :

Dallam I.

I. Háromlépés : Ballábbal oldalt lép ♪ + jobblábbal féltalpon a balláb mellé lép ♪ + ballábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a jobblábat kis térdhajlítással a balláb mellé emeli ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (1. ütemre.)

I.₁ Háromlépés első változata : Jobblábbal rézsút előre lép ♪ + ballábbal féltalpon kicsit rézsút hátra lép ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással kicsit rézsút előre lép ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (2. ütemre.)

I.₂ Háromlépés második változata : Ballábbal előre lép ♪ + jobblábbal féltalpon közvetlenül a balláb mögé lép (V. poz.) ♪ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) ♪ (A férfi a C térben van.)

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (3. ütemre.)

A 4. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve 1/8-ot balra fordulva (Az oldalléppéssel a D térbe lép.)

I.₃ Háromlépés harmadik változata : Ballábbal a rézsút előre irányhoz közelítve oldalt lép (C-térbe) ♪ + jobblábbal a rézsút hátra irányhoz közelítve kicsit oldalt lép (D-térbe) ♪ + ballábbal a rézsút előre irányhoz közelítve kicsit oldalt lép (C-térbe) ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (5. ütemre.)

I.₄ Háromlépés negyedik változata : Jobblábbal oldalt lép (D-térbe) ♪ + ballábbal féltalpon közvetlenül a jobbláb mögé lép (V. poz.) ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (V. poz.), mialatt a bal lábat kissé hajlítva a jobbláb mellé emeli ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (6. ütemre.)

II. Háromlépés (ugró) : Ballábbal oldalt ugrik (C-térbe) ♪ + jobblábbal féltalpon a balláb mellé lép ♪ + ballábbal kis térdhajlítással a jobbláb mellé ugrik, mialatt a jobblábat kissé hajlítva a bal mellé emeli ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (7. ütemre.)

A 8. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy az első ♪ -ra jobblábbal a D-térbe ugrik.

II.₁ Háromlépés (ugró) első változata : Ballábbal oldalt ugrik (C-térbe) $\text{♪} +$ jobblábbal kicsit oldalt lép (D-térbe) $\text{♪} +$ ballábbal, kis térdhajlítással aprót oldalt ugrik (C-térbe) ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (9. ütemre.)

A 10. ütemre a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva. Az első ♪ -ra a D-térbe ugrik.

II.₂ Háromlépés (ugró) második változata : Ballábbal kicsit rézsút előre ugrik $\text{♪} +$ jobblábbal közvetlenül a balláb mögé lép (V. poz.) $\text{♪} +$ ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb elé lép (III. poz.), mialatt a jobblábat kissé hajlítva a balláb mellé emeli ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (11. ütemre.)

A 12. ütemre a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, jobblábbal az A-térbe érkezik.

II.₃ Hátravágó háromlépés (ugró) : Ballábbal aprót oldalt ugrik $\text{♪} +$ jobblábbal a balláb mellé lép $\text{♪} +$ ballábbal kis térdhajlítással a jobbláb mellé ugrik, mialatt a jobb alsólábszárát mélyen rézsút hátra lendíti ♪ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (13. ütemre.)

II.₄ Háromlépés (ugró) : Jobblábbal rézsút hátra ugrik (B-térbe) $\text{♪} +$ ballábbal a jobbláb mellé lép $\text{♪} +$ jobblábbal a balláb mellé kis térdhajlítással ugrik, mialatt a ballábat kissé hajlítva a jobb mellé emeli ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (14. ütemre.)

A 15. ütemre a II.₂ motívumot járja ugrás nélkül.

A 16. ütemre az I.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, jobblábbal a C-térbe ugrik, ballábbal a D-térbe lép, jobb lábbal a C-térbe lép.

Dallam II.

Az 1. ütemre a II.₃ motívumot járja, fordulás nélkül.

A 2. ütemre az I.₁ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy jobblábbal rézsút előre ugrik.

I.₅ Hátravágó háromlépés : Ballábbal közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) $\text{♪} +$ jobblábbal a balláb mellé lép $\text{♪} +$ ballábbal térdhajlítással a jobb mellé lép, mialatt a jobb alsó lábszárát mélyen hátra lendíti ♪ A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul balra.

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (3. ütemre.)

II.₅ Hátravágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal oldalt ugrik (D-térbe) $\text{♪} +$ ballábbal féltalpon a jobbláb mellé lép $\text{♪} +$ jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé lép, mialatt a bal alsólábszárát közvetlenül a föld fölé hátra emeli ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (4. ütemre.)

II.₆ Hátravágó háromlépés (ugró) : Ballábbal közvetlenül a jobbláb mögé ugrik (V. poz.) $\text{♪} +$ jobblábbal a bal mellé lép $\text{♪} +$ ballábbal kis térd-

hajlítással a jobb mellé lép, mialatt a jobb alsólábszárát mélyen hátra emeli (1. ábra) ♪

Ritmusa : ♪ ♪ (5. ütemre.)

A 6. ütemre a II.₆ motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy a motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

A 7. ütemre az I.₂ motívumot járja.

A 8. ütemre a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, jobblábbal az A-térbe ugrik.

A 9. ütemre az I.₂ motívumot járja $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva.

A 10. ütemre a II.₂ motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve, hátra haladva. Az első ugrással a B-térbe ugrik (boton kívül).

A 11. ütemre az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve. Ballábbal az A-térbe lép (botok közé), jobblábbal B-térbe (boton kívül), ballábbal botok közé az A-térbe.

1. ábra

ugrik ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással dobbantva helyben ugrik, mialatt a bal alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti ♪

Ritmusa : ♪ ♪ (16. ütemre.)

I.₆ Háromlépés hatodik változata: Jobblábbal aprót oldalt lép (B-térbe, bot közé) ♪ + ballábbal fél-talpon közvetlenül a jobbláb mögé lép (III. poz.) ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (III. poz.) ♪ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : ♪ ♪ (12. ütemre.)

A 13. ütemre az I.₆ motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve.

A 14. ütemre az I.₆ motívumot járja.

A 15. ütemre az I.₆ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

III. Hátravágó bokázó: $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, páros lábbal, feszes térdel, bokáját összeütve jobbra

dobbantva helyben ugrik, mialatt

Dallam III.

III.₁ Hátravágó bokázó első változata: Páros lábbal feszes térdel úgy ugrik, hogy a ballába kissé előbbre van (III. poz.) ♪ + ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a jobb alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti ♪

Ritmusa : ♪ ♪ (1. ütemre.)

A 2. ütemre a III. motívumot járja.

III.₂ Oldaltvágó bokázó: Páros lábbal feszes térdel, bokáját összeütve alapállásba ugrik ♪ + ballábbal kis térdhajlítással dobbantva helyben ugrik, mialatt a jobblábát kissé hajlítva mélyen oldalra emeli ♪

Ritmusa : ♩ ♩ (3. ütemre.)

A 4. ütemre az I. motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve, $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva. Az első lépéssel a C-térbe lép.

Az 5. ütemre az I.₂ motívumot járja.

A 6. ütemre a II.₄ motívumot járja előre haladva. A motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot balra fordul.

A 7. ütemre az I.₃ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva ballábbal az A-térbe *ugrik*, jobblábbal a C-térbe, ballábbal az A-térbe lép.

A 8. ütemre a II. motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva, a B-térbe *ugrik*.

A 9. ütemre az I.₃ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, ballábbal a D-térbe *ugrik*. Jobblábbal a B-, ballábbal a D-térbe lép.

II.₇ *Háromlépés (ugró)* : $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, jobblábbal oldalt *ugrik* (A-térbe) ♩ + ballábbal féltalpon aprót oldalt lép (D-térbe) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással aprót oldalt *ugrik* (A-térbe) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (10. ütemre.)

II.₈ *Háromlépés (ugró)* : Ballábbal aprót oldalt *ugrik* (D-térbe) ♩ + jobblábbal féltalpon aprót oldalt lép (A-térbe) ♩ + ballábbal kis térdhajlítással aprót oldalt *ugrik* (D-térbe) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (11. ütemre.)

A 12. ütemre a II.₈ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve. Jobblábbal az A-térbe *ugrik*, ballábbal a D- és jobblábbal az A-térbe lép.

A 13. ütemre a II. motívumot járja, azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, ballábbal a C-térbe *ugrik*.

A 14. ütemre a II.₄ motívumot járja előre haladva.

A 13–14. ütem alatt a motívumokkal $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

A 15. ütemre az I.₃ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy ballábbal a B-térbe *ugrik*, jobblábbal a C-térbe, ballábbal a B-térbe lép.

A 16. ütemre a II.₈ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

Tisler Antalné tánc

A nő párhuzamos lábfevel táncol.

A tánc menete :

Dallam I.

I. *Háromlépés* : Jobblábbal kis térdhajlítással előre lép ♩ + ballábbal féltalpon közvetlenül a jobbláb mögé lép (III. poz.) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással a balláb elé lép (III. poz.) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütemre.)

A 2. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₁ *Háromlépés első változata* : Ballábon $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, jobblábbal kis térdhajlítással oldalt lép ♩ + ballábbal féltalpon a jobbláb mellé lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép ♩

Ritmusa : (3. ütemre.)

A 4. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

Az 5. ütemre az I.₁ motívumot járja.

I.₂ *Háromlépés második változata* : Ballábbal kis térdhajlítással kicsit rézsút hátra lép + jobblábbal féltalpon a bal mellé lép + ballábbal kis térdhajlítással helyben lép

Ritmusa : (6. ütemre.)

I.₃ *Oldaltvágó háromlépés* : Jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (V. poz.) + ballábbal féltalpon közvetlenül a jobbláb mögé lép (III. poz.) + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (III. poz.) + jobblábbal féltalpon igen kicsit balra csúszik, mialatt a bal lábát kissé hajlítva oldalra emeli

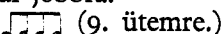
Ritmusa : (7. ütemre.)

I.₄ *Oldaltvágó háromlépés* : Ballábbal kis térdhajlítással rézsút előre lép + jobblábbal féltalpon a bal mellé lép + ballábbal kis térdhajlítással helyben lép + baltérdét kinyújtja, mialatt a jobblábat kissé hajlítva oldalra emeli

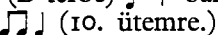
Ritmusa : (8. ütemre.)

Az 1–8. ütem alatt a nő az A-térbe érkezett (I. t. szerint, l. 84. o.).

I.₅ *Oldaltvágó háromlépés* : Jobblábbal nagyot oldalt lép (B-térbe) + ballábbal a jobb mellé lép + jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép + jobbtérdét kinyújtja, mialatt a ballábat kissé hajlítva oldalra emeli A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : (9. ütemre.)

I.₆ *Háromlépés* : Ballábbal nagyot oldalt lép (C-térbe) + jobblábbal kicsit oldalt lép (B-térbe) + ballábbal kicsit oldalt lép (C-térbe)

Ritmusa : (10. ütemre.)

I.₇ *Oldaltvágó háromlépés* : Ballábon $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva, jobblábbal kis térdhajlítással aprót oldalt lép + ballábbal féltalpon aprót oldalt lép + jobblábbal kis térdhajlítással aprót oldalt lép, mialatt a ballábat kissé hajlítva oldalra föld fölé emeli

Ritmusa : (11. ütemre.)

A 12. ütemre az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 13. ütemre az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, előre haladva.

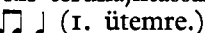
A 14. ütemre az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva, ballábbal a D-térbe lép. A motívummal $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

A 15. ütemre az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 16. ütemre az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

Dallam II.

I.₈ *Háromlépés* : Ballábon $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, jobblábbal kis térdhajlítással nagyot előre lép (A-térbe) + ballábbal féltalpon kicsit hátra lép + jobblábbal kis térdhajlítással kicsit előre lép

Ritmusa : (1. ütemre.)

I.₉ *Háromlépés*. Ballábbal oldalt lép (B-térbe) + jobblábbal oldalt lép (A-térbe), + ballábbal oldalt lép (B-térbe), mialatt $\frac{1}{2}$ -et fordul jobbra

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (2. ütemre.)

A 3. ütemre az I.₇ motívumot járja.

A 4. ütemre az I.₂ motívumot járja.

Az 5. ütemre az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, előre haladva (1. ábra 86. old.).

I.₁₀ *Háromlépés* : Ballábbal a jobb mellé lép $\text{♪} +$ jobblábbal helyben lép $\text{♪} +$ ballábbal kis térdhajlítással helyben lép ♪ . A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (6. ütemre.)

III. Jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (III. poz.) $\text{♪} +$ ballábbal közvetlenül a jobb mögé lép (III. poz.) $\text{♪} +$ baltérdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábbal kis térdhajlítással III. poz.-ba lép (testsúly mindkét lábon) ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (7. ütemre.)

IV. *Terpeszugró* : Páros lábbal féltalpon kis térdhajlítással terpeszállásban előre ugrik (ballába az A-, jobblába a C-térben) $\text{♪} +$ ebben a helyzetben kis térdhajlítással féltalpon helyben ugrik ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪}$ (8. ütemre.)

IV.₁ *Terpeszugró első változata* : $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, páros lábbal féltalpon kis térdhajlítással terpeszállásba ugrik (balláb az A-, jobbláb a B-térben) $\text{♪} +$ ebben a helyzetben kis térdhajlítással féltalpon helyben ugrik ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪}$ (9. ütemre.)

A 10. ütemre a IV.₁ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, ballábbal a D-, jobblábbal a B-térbe ugrik.

A 11. ütemre a IV.₁ motívumot járja fordulás nélkül.

IV.₂ *Terpeszugró második változata* : $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva, páros lábbal féltalpon kis térdhajlítással terpeszállásba ugrik (ballábbal a C-, jobblábbal az A-térben) $\text{♪} +$ páros lábbal féltalpon kis térdhajlítással helyben terpeszállásba ugrik, mialatt csípőből és derékből balra kifordul $\text{♪} +$ ebben a helyzetben csípőből és derékből jobbra fordul $\text{♪} +$ ebben a helyzetben csípőből és derékből is balra visszafordul ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (12–13. ütemre.)

A 14–15. ütemre a IV.₂ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva, ballábbal a D-, jobblábbal a B-térbe ugrik.

IV.₃ *Terpeszugró harmadik változata* : $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva, terpeszállásba ugrik (balláb a C-, jobbláb az A-térben) $\text{♪} +$ ebben a helyzetben derekát és csípőjét balra forgatja $\text{♪} +$ derekát és csípőjét visszaforgatja $\text{♪} +$ ebben a helyzetben marad ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (16. ütemre és a III. dallam 1. ütemre.)

Dallam III.

IV.₄ *Terpeszugró negyedik változata* : Páros lábbal, $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva terpeszállásba ugrik (balláb a D-, jobbláb a B-térben) $\text{♪} +$ ebben a helyzetben csípőjét és derekát jobbra forgatja (2. ábra) $\text{♪} +$ csípőjét és derekát visszaforgatja $\text{♪} +$ a test előtt egyet tapsol ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (2–3. ütemre.)

2. ábra

A 4. ütemre az I. motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt ballábon $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, jobblábbal a B-térbe lép. A motívum alatt $\frac{3}{8}$ -ot jobbra fordul.

Az 5. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, hátra haladva azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt jobblábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra.

A 6. ütemre az I. motívumot járja hátra haladva.

A 7. ütemre az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₁₁ Hármás dobbantó lezáró: Jobblábbal dobbantva a balláb mellé lép ♪ + ballábbal dobbantva helyben lép ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással dobbantva helyben lép, mialatt a ballábat kissé hajlítva a jobb mellé emeli ♪ + jobbtérdét kinyújtva ballábbal dobbantva a jobb mellé lép (testsúly mindkét lábon), mialatt egyet tapsol ♪ + ebben a helyzetben marad ♪

Ritmusa: ♪ ♪ ♪ ♪ (8–9. ütemre.)

A 10. ütemre az I. motívumot járja.

A 11. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₁₂ Hátravágó hármás dobbantó: Jobblábbal dobbantva aprót oldalt lép ♪ + ballábbal dobbantva a jobb mellé lép ♪ + jobblábbal dobbantva kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a bal alsó lábszárát mélyen hátra lendíti ♪

Ritmusa: ♪ ♪ ♪ (12. ütemre.)

A 13. ütemre az I.₁₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 14. ütemre az I. motívumot járja.

V. Ballábbal közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) ♪ + jobblábát a bal mellé zárja (a testsúly mindkét lábon) ♪ + ebben a helyzetben lehajol és megigazítja a botokat ♪.

Ritmusa: ♪ ♪. (15–16. ütemre.)

„VERBUNG“

Egyes verbunk

Simonfa (kaposvári j.)

Táncolta : Simon Sándor 54 éves földműves.*Gyűjtötték* : Martin György, Pesovár Ernő és Pesovár Ferenc, 1954. VIII. 1-én.*A táncot filmről lejegyezte* : Lányi Ágoston.*Megjegyzés* : A táncból három és fél dallam hosszúságú részt közlünk, eredeti szinkronban.

Simon Sándor táncára a hegyező motívumok, az erősen hajlított, magalahúzott vagy magasan előre lendített lábtartás jellemző. Gyakori táncában a láb alatti és a test előtt és mögött való tapsolás. Könnyedén, de határozott, éles mozdulatokkal táncol. Testtartása, amellet, hogy feszes, kissé hajlított. Karjait a test mellett vagy háta mögött tartja összefogva.

3.

Köttő Istvánné, 68 éves

Giusto.

1. 2. 3. 4.
Hüccs ki disz-nó a be-rek-ből, csak a fü-le lát-szik,

5. 6. 7. 8.
Ka-nász-boj-tár menyecs-ké-vel a bo-kor-ba ját-szik.

9. 10. 11. 12.
Meg-is-mer-ni a ka-nászt é-kes já-rá-sá-ról,

13. 14. 15. 16.
Disz-nó-sz... ki-pör-ge-tett fe-ke-te baj-cá-ról.

Megjegyzés : A Simonfán lejegyzett dallam csak kétsoros. A filmfelvételkor a táncot négyesoros kanásztánc-nótára járták. Ezért Vízárról kiegészítettük.

Simon Sándor tánca

A tánc menete :

A férfi alapállásban áll, karjai a test mellett. Előütemre jobblábát erősen hajlítva kissé előre emeli.

Dallam I.

I. Előrehegyező háromlépés (ugró) : I. Jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt balcombját igen kicsit előre, alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti (1. ábra) ♩ + ballábbal lábujjhegyen toppantva közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb mögé ugrik (V. poz.), mialatt a ballábát hangsúlyos mozdulattal a föld fölé előre lendíti (2. ábra) ♩ + ballábát kissé meghajlítja ♩

1. ábra

2. ábra

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (1. ütemre.)

I.₁ Előrehegyező háromlépés (ugró) első változata : Azonos az I. motívummal, ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy az első ♩-ra ballábbal kicsit oldalt ugrik.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (2. ütemre.)

A 3. ütemre az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 4. ütemre az I.₁ motívumot járja. A motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Az 5. ütemre az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve. A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

A 6. ütemre az I.₁ motívumot járja. A motívum előtt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

II. Lábalatti »csapás« : Ballábbal kis térdhajlítással aprót hátra ugrik, mialatt a jobb alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti ♩ + ballábbal kis térdhajlítással aprót hátra ugrik, mialatt a jobblábát kissé hajlítva a vízszintesig előre lendíti és alatta egyet tapsol ♩ + ballábbal térdhajlítással aprót hátra ugrik, mialatt a jobblába alatt egyet tapsol ♩ + ballábbal kis térdhajlítással hátra ugrik, mialatt a jobblábát a vízszintesben merőlegesen meghajlítja és alatta egyet tapsol ; derekával előre dől ♩ + ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt jobblába alatt egyet tapsol ♩ Az utolsó két ♩ alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ (7–8. ütemre és 9. ütem első ♩-re)

III. Kétkéz »csapás« : $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva, joblábbal térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt a bal combját mélyen előre, alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti ♩ + joblábbal helyben ugrik, mialatt a ballábát mélyen előre

lendíti ♩ + jobblábbal helyben ugrik, mialatt a bal combját magasan előre, alsólábszárát igen kicsit hátra lendíti és mindkét tenyerével megcsapja oldalról a balbokáját (balról-jobbról) (3. áb a) ♩

Ritmusa : ♩ | ♩ ♩ (9. ütem második ♩-re és 10. ütemre.)

II.₁ *Lábalatti »csapás« első változata* : Ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt a jobb alsólábszárát magasan hátra lendíti ♩ + ballábbal helyben ugrik, mialatt jobblábát kissé hajlítva lendületesen kicsit a vízszintes fölé előre emeli és alatta egyet tapsol ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (11. ütemre.)

A 12. ütemre a II.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

IV. Ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt a jobb combját igen kicsit előre, alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti, derekával kiegyenesedik ♩ + jobblábbal a bal mellé ugrik, mialatt a bal alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti ♩ + ballábbal féltalpon és féltestsúllyal közvetlenül a jobb elé ugrik (V. poz.) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a bal mögé lép (V. poz.), mialatt a ballábát mélyen előre lendíti ♩.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (13–14. ütemre.)

I.₂ *Előrehegyező háromlépés (ugró) második változata* : Ballábbal féltalpon oldalt ugrik ♩ + jobblábbal féltalpon és féltestsúllyal közvetlenül a bal elé lép (V. poz.) ♩ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobb mögé ugrik (V. poz.), mialatt a jobblábát mélyen előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (15. ütemre.)

V. *Bokázó zárás* : Páros lábbal kissé hajlított és befelé forgatott lábbal féltalpon nagy terpeszállásba ugrik (4. ábra) ♩ + páros lábbal bokáját összeütve féltalpon alapállásba ugrik ♩.

Ritmusa : ♩ ♩ (16. ütemre.)

3. ábra

4. ábra

Dallam II.

VI. Előütemre igen kis terpeszállásban a levegőbe ugrik. Páros lábbal féltalpon bokáját összeütve alapállásba ugrik ♩ + páros lábbal féltalpon kicsit balra ugrik ♩ + páros lábbal féltalpon helyben ugrik ♩ + páros lábbal féltalpon igen kis terpeszállásban kicsit jobbra ugrik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ ♩ (1–2. ütemre.)

III.₂ *Előrevágó* : Jobblábbal féltalpon helyben ugrik, mialatt a bal alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti ♩ + jobblábbal féltalpon helyben ugrik, mialatt a ballábát mélyen előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (3. ütemre.)

A 4. ütemre a III.₂ motívumot járja.

I.₃ *Hátravágó háromlépés (ugró)* : Ballábbal aprót oldalt ugrik ♩ + jobblábbal féltalpon közvetlenül a bal elé lép (V. poz.) ♩ + ballábbal kis térd-

hajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt a jobb alsólábszárát a vízszintes fölé rézsút hátra lendíti ↓

Ritmusa : (5. ütemre.)

I.₄ *Előrevágó háromlépés (ugró)* : $\frac{1}{2}$ -et balra fordulva, jobblábbal a bal mellé ugrik ↓ + ballábbal féltalpon közvetlenül a jobb mögé lép (V. poz.) ↓ + $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, jobblábbal térdhajlítással kicsit hátra ugrik, mialatt ballábát mélyen rézsút előre lendíti ↓

Ritmusa : (6. ütemre.)

I.₅ *Előrehegyszó háromlépés (ugró)* : Ballábbal nagyot balra ugrik ↓ + jobblábbal kicsit a bal elé lép ↓ + ballábbal kis térdhajlítással a jobb mögé lép, mialatt a jobblábát kissé hajlítva a föld fölé előre, majd folyamatosan a bal mellé emeli ↓

Ritmusa : (7. ütemre.)

I.₆ *Előrevágó háromlépés (ugró)* : Jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a bal mögé ugrik (V. poz.) ↓ + ballábbal féltalpon közvetlenül a jobb elé lép (V. poz.) ↓ + jobblábbal térdhajlítással közvetlenül a bal mögé ugrik (V. poz.) mialatt a ballábát hangsúlyos mozdulattal előre lendíti ↓

Ritmusa : (8. ütemre.)

I.₇ *Háromlépés (ugró)* : Ballábbal féltalpon oldalt ugrik ↓ + jobblábbal közvetlenül a bal elé lép (V. poz.) ↓ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobb mögé lép (V. poz.) ↓

Ritmusa : (9. ütemre.)

I.₈ *Előrehegyszó háromlépés (ugró)* : Jobblábbal féltalpon oldalt ugrik ↓ + ballábbal lábujjhegyen közvetlenül a jobb elé lép (V. poz.) ↓ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a bal mögé lép (V. poz.), mialatt ballábát hangsúlyos mozdulattal közvetlenül a föld fölé előre lendíti ↓

Ritmusa : (10. ütemre.)

A 11. ütemre az I.₈ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 12. ütemre az I.₈ motívumot járja.

I.₉ *Előrevágó háromlépés (ugró)* : Ballábbal féltalpon oldalt ugrik ↓ + jobblábbal féltalpon közvetlenül a bal elé lép (III. poz.) ↓ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobb mögé lép (III. poz.), mialatt a jobblábát kissé hajlítva mélyen előre lendíti ↓

Ritmusa : (13. ütemre.)

VII. *Lábalatti »csapás«* : Ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a jobblábát az előző emelésből folytatólagosan a vízszintesig előre lendíti, mialatt a lába alatt egyet tapsol és derekával kissé előre dől ↓ + felugrik a levegőbe, mialatt ballábát térdmagasságig hajlítja ↓ + ugrásból a jobblábra érkezik, mialatt ballábát mélyen előre lendíti (alsó lábszára függőleges helyzetben van), mialatt a lába alatt egyet tapsol ↓ + ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt jobblábát kissé hajlítva a vízszintes alá előre lendíti és a lába alatt egyet tapsol ↓ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt bal combját a vízszintesig előre, alsólábszárát mélyen előre lendíti és lába alatt egyet tapsol ↓ + ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt jobblábát kissé hajlítva a vízszintes alá előre lendíti, s a lába alatt egyet tapsol ↓ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt ballábát kissé hajlítva a vízszintes alá előre lendíti ↓.

Ritmusa : (14–16. ütemre.)

Dallam III.

Az 1. ütemre az I.₁ motívumot járja, mialatt derekával kiegyenesedik.
 I.₁₀ *Előrehelyező háromlépés (ugró)* : $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva, jobblábbal kissé jobbra ugrik, mialatt ballábát térdmagasságig hajlítva a jobb mellé emeli ♪ + ballábbal lábujjhegyen közvetlenül a jobb elé lép (V. poz.) ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt a ballábat hangsúlyos mozdulattal mélyen előre lendíti ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (2. ütemre.)

A 3. ütemre az I.₁₀ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 4. ütemre az I.₈ motívumot járja.

Az 5. ütemre az I.₈ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 6. ütemre az I.₈ motívumot járja.

I.₁₁ *Hátravágó háromlépés (ugró)* : $\frac{1}{2}$ -et jobbra fordulva, ballábbal a jobb mellé ugrik, mialatt a jobb alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti; mindkét kezét hátra téve balkezeivel a jobbkezeit fogja ♪ + jobblábbal féltalpon a bal mellé lép ♪ + ballábbal féltalpon a jobb mellé ugrik ♪ A motívum alatt $\frac{1}{2}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (7. ütemre.)

I.₁₂ *Hátravágó háromlépés (ugró)* : Jobblábbal féltalpon előre ugrik ♪ mialatt bal alsólábszárát mélyen hátra lendíti ♪ + ballábbal féltalpon a jobb mellé lép ♪ + jobblábbal féltalpon a bal mellé ugrik, mialatt bal alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti ♪ A motívum alatt $\frac{1}{2}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (8. ütemre.)

I.₁₃ *Hátravágó háromlépés (ugró)* : $\frac{3}{8}$ -ot jobbra fordulva, ballábbal féltalpon rézsút hátra ugrik, mialatt jobb alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti ♪ + jobblábbal féltalpon a bal mellé lép ♪ + ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt a jobblábat kissé hajlítva a bal mellé emeli ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (9. ütemre.)

I.₁₄ *Háromlépés (ugró)* : Jobblábbal féltalpon oldalt ugrik ♪ + ballábbal féltalpon a jobb mellé lép ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik. A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (10. ütemre.)

I.₁₅ *Hátravágó háromlépés (ugró)* : Ballábbal féltalpon kicsit előre ugrik. ♪ + jobblábbal féltalpon a bal mellé lép ♪ + ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt a jobb alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (11. ütemre.)

I.₁₆ *Előrevágó háromlépés (ugró)* : $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, jobblábbal féltalpon kicsit hátra ugrik, mialatt a ballábát kissé hajlítva a jobb mellé emeli ♪ + ballábbal féltalpon a jobb mellé lép ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt a ballábát a föld fölé előre lendíti ♪ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (12. ütemre.)

I.₁₇ *Háromlépés (ugró)* : Ballábbal féltalpon aprót oldalt ugrik ♪ + jobblábbal a bal mellé lép ♪ + ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt a jobblábát térdmagasságig hajlítva a bal mellé emeli ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (13. ütemre.)

I.₁₈ *Előrevágó háromlépés (ugró)* : Jobblábbal féltalpon aprót oldalt

sé

ugrik ♩ + ballábbal a jobb mellé lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt a ballábát mélyen előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (14. ütemre.)

I.₁₉ Hátravágó háromlépés (ugró) : Ballábbal féltalpon aprót oldalt ugrik ♩ + jobblábbal közvetlenül a bal elé lép (V. poz.) ♩ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobb mögé ugrik (V. poz.), mialatt a jobb combját mélyen előre, alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (15. ütemre.)

A 16. ütemre az *I.₁₈* motívumot járja.

I.₂₀ Hátravágó háromlépés (ugró) : Ballábbal féltalpon aprót oldalt ugrik, mialatt a jobblábát térdmagasságig hajlítva a bal mellé emeli ♩ + jobblábbal lábujjhegyen közvetlenül a bal elé lép (V. poz.) ♩ + ballábbal a jobb mellé ugrik, mialatt a jobb alsólábszárát mélyen hátra lendíti ♩ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : ♩ ♩ (9. ütem ismétlésére.)

A 10. ütem ismétlésére az *I.₁₆* motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a motívum alatt nem fordul balra.

VIII. Tapsos előrevágó : Ballábbal a jobb mellé ugrik, mialatt a jobblábát kissé hajlítva a bal mellé emeli ; karjait mélyen előre lendítve egyet tapsol ♩ + jobblábbal féltalpon a bal mellé ugrik, mialatt a bal alsólábszárát mélyen hátra lendíti ; karjait mélyen oldalra viszi ♩ + ballábbal féltalpon a jobb mellé ugrik, mialatt a jobblábát kissé hajlítva közvetlenül a bal elé a föld fölé lendíti ; karjait mélyen előre lendítve egyet tapsol ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt a ballábát mélyen előre lendíti és a test mögött egyet tapsol ♩ + ballábbal féltalpon a jobb mellé ugrik, mialatt a jobb alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti és a test előtt egyet tapsol ♩

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩

(11–12. ütem ismétlésére és a 13. ütem ismétlésének első ♩-ére.)

VIII.₁ Tapsos előrevágó első változata : Jobblábbal a bal mellé ugrik, mialatt a bal alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti és hát mögött egyet tapsol ♩ + jobblábbal helyben ugrik, mialatt a ballábát mélyen előre lendíti és a test előtt egyet tapsol ♩

Ritmusa : ♩ ♩

(13. ütem ismétlésének második ♩-re és a 14. ütem ismétlésének első ♩-ére)

A 14. ütem ismétlésének második ♩-re és a 15. ütem ismétlésének első ♩-re a *VIII.₁* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 15. ütem ismétlésének második ♩-re és a 16. ütem ismétlésének első ♩-re a *VIII.₁* motívumot járja.

A 16. ütem ismétlésének második ♩-re, a *VIII.* motívum második ♩-ét járja ellenkező lábbal kezdve.

4.

„VERBUNG“

Egyes verbunk

Szena (kaposvári J.)

Táncolta : Dávid János 65 éves földműves.

Gyűjtötték : Pesovár Ernő és Pesovár Ferenc, 1953. X. 11-én.

A táncot filmről lejegyezte : Lányi Ágoston.

Megjegyzés : A táncból három teljes dallamnyi részt közlünk eredeti szinkronban.

Dávid János tánca igen egyszerű. Egy elem dominál táncában, amit ritkán szakít meg csapásolóval. Egyenes testtartással, test mellett tartott karral táncol.

4.

Giusto

1. 2. 3. 4.
5. 6. 7. 8.
9. 10. 11. 12.
13. 14. 15. 16.

Dávid János tánca

Indulásnál a férfi a ballában kis térdhajlítással áll, jobb alsólábszára mélyen rézsút hátul van.

A tánc menete :

Dallam I.

I. Hátravágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal párhuzamos lábfővel közvetlenül a balláb elé ugrik (V. poz.) ♩ + ballábbal féltalpon kissé kiforgatott térdrel közvetlenül a jobbláb mögé lép (V. poz.) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (V. poz.), mialatt a bal alsó.ábszárát mélyen rézsút hátra lendíti (1. ábra) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (1. ütemre.)

A 2. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 3–16. ütem azonos az 1–2. ütemmel.

Dallam II.

Azonos a dallam I-gyel.

Dallam III.

I.₁ Háromlépés (ugró) : Jobblábbal párhuzamos lábfővel közvetlenül a bal elé ugrik (V. poz.) ♩ + ballábbal féltalpon kissé kiforgatott térdrel közvetlenül a jobbláb mögé lép (V. poz.) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (V. poz.) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (1. ütemre.)

II. »Csapás« : Jobblábbal aprót balra ugrik ♩ + ballábbal párhuzamos lábfővel közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) ♩ + ballábbal helyben ugrik, mialatt jobblábát erősen hajlítva (térdmagasságig), párhuzamos tartásban a balláb mellé emeli, és jobbtenyerével oldalról megcsapja jobb külső csizmaszárát ♩ + ballábbal helyben ugrik, mialatt még egyszer megüti a jobb külső csizmaszárát ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (2. ütemre és 3. ütem első ♩-re.)

II.₁ »Csapás« első változata : Jobblábbal a balláb mellé ugrik, mialatt a ballábat merőlegesen hajlítva a vízszintesig előre emeli ♩ + jobblábbal helyben ugrik, mialatt a jobbtenyerével megcsapja a bal belső csizmaszárát oldalról ♩ + jobblábbal helyben ugrik, mialatt jobbtenyerével még egyszer megcsapja a bal csizmaszárát ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (3. ütem második ♩-re és 4. ütemre.)

II.₂ »Csapás« második változata : Ballábbal a jobbláb mellé ugrik, mialatt a jobblábát merőlegesen hajlítva a vízszintesig előre emeli ♩ + ballábbal helyben ugrik

♩ + ballábbal helyben ugrik, mialatt baltenyerével oldalról megcsapja a jobb belső csizmaszárát (2. ábra) ♩ + ballábbal helyben ugrik, mialatt baltenyerével még egyszer megcsapja a jobb csizmaszárát ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (5–6. ütemre.)

III. Jobblábbal a bal mellé ugrik, mialatt a ballábat kissé hajlítva a jobb mellé emeli ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a ballábat sarkon közvetlenül a jobbláb elé teszi ♩

1. ábra

Ritmusa : ♩ ♩ (7. ütemre.)

I.₂ Háromlépés (ugró) : $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, ballábbal a jobb mellé ugrik ♩ + jobblábbal féltalpon a balláb mellé lép ♩ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb mögé lép (III. poz.) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (8. ütemre.)

I.₃ Jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (III. poz.), mialatt a bal alsólábszárát mélyen rézsút hátra emeli ♩ + $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva ballábbal közvetlenül a jobbláb elé ugrik (V. poz.) ♩ + jobblábbal féltalpon kissé kiforgatott lábbal közvetlenül a balláb mögé lép (V. poz.) ♩ ♩ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb elé lép. (V. poz.), mialatt a jobb alsólábszárát mélyen rézsút hátra lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (9. ütemre.)

A 10. ütemre az I. motívumot járja.

A 11. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 12–16. ütem azonos a 10–11. ütemmel.

2. ábra.

„VERBUNG”

Kettes verbunk

Vízvár (barcsi j.)

Táncolták: Muszinkics Imre 57 éves és Hizsák Mihály 65 éves földművesek.

Gyűjtötték: Csikvár József és Maác László, 1953. V. 24-én.

A táncot filmről lejegyezte: Lányi Ágoston.

Megjegyzés: Ebből a táncból két folyamatos képet közlünk a filmről. Mindkét kép úgy kezdődik, hogy a két táncos szemben áll egymással. A két férfi táncos közül a baloldali Muszinkics Imre és a jobboldali Hizsák Mihály.

Az első kép a táncot indulásától kezdve mutatja, eredeti szinkronban. Itt a táncosok szemben maradnak egymással. A második kép a tánc egy későbbi folyamatát mutatja. Ezen a képen a táncosok már helyüket változtatják (helyet cserélnek egymással).

Muszinkics Imre táncja egyszerű, egy motívumnak a variációiból áll. Jellemző, hogy a motívumot szimmetrikus ismétléssel jobbra-balra elfordulva járja. A táncos lábnyújtásai hajlításon keresztül közvetlenül a föld fölött történnek. A motívum három lépéséből a harmadik a hangsúlyos. Testtartása egyenes, nyugodt. Kezeit általában csípőn tartja.

Hizsák Mihály táncára jellemző, hogy a ritmusú motívumot ritmusban járja. Gyakran előforduló motívuma a váltott lábú szökdelés, keresztbe nyújtott lábbal, melyet ruganyosan táncol. Ezt időnként hangsúlyos térdhajlítással és a keresztbelendített láb földérintésével (talpon) járja, miáltal táncja szaggatottá válik. Testtartása egyenes. Kezeit csípőn vagy szabadon tartja.

5.

Giusto

Megjegyzés: Szövege nincs. Hegedűn és citerán játszották.

Első kép

Muszinkics Imre tánca

A táncos mindkét keze csípőn.

A tánc menete :

I. Háromlépés : Ballábbal helyben lép \downarrow + jobblábbal helyben lép \downarrow + ballábbal helyben lép \downarrow A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : $\downarrow\downarrow\downarrow$ (1. ütemre.)

A 2. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva.

I.₁ Háromlépés első változata : Ballábbal kicsit rézsút előre lép \downarrow + jobblábbal a balláb mellé lép \downarrow + ballábbal kis térdhajlítással helyben lép \downarrow A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul balra.

Ritmusa : $\downarrow\downarrow\downarrow$ (3. ütemre.)

I.₂ Háromlépés második változata : Jobblábbal helyben lép \downarrow + ballábbal helyben lép \downarrow + jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a ballábat kis térdhajlítással közvetlenül a föld fölé igen kicsit előre emeli \downarrow A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : $\downarrow\downarrow\downarrow$ (4. ütemre.)

I.₃ Előrevágó háromlépés (ugró-dobogó) : Jobblábon $\frac{1}{4}$ -ot balra fordulva, ballábbal közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) \downarrow + jobblábbal a balláb mellé lép \downarrow + ballábbal térdhajlítással dobantva a jobbláb mellé ugrik, mialatt a jobblábat folyamatosan kis hajlításból közvetlenül a föld fölé előre nyújtja \downarrow A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : $\downarrow\downarrow\downarrow$ (5. ütemre.)

I.₄ Előrevágó háromlépés : Jobblábbal helyben lép \downarrow + ballábbal helyben lép \downarrow + jobblábbal térdhajlítással helyben lép, mialatt a jobb combját mélyen előre, alsólábszárát mélyen a jobbláb elé keresztbe a föld fölé emeli \downarrow A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : $\downarrow\downarrow\downarrow$ (6. ütemre.)

A 7. ütemre az I.₃ motívumot járja $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva.

A 8. ütemre az I.₄ motívumot járja $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

Az 5. ütem ismétlése azonos a 7. ütemmel.

A 6. ütem ismétlésére az I.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

7. ütem ismétlésére az I.₃ motívumot járja fordulás nélkül.

A 8. ütem ismétlésére az I.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve fordulás nélkül.

Hizsák Mihály tánca

A táncos mindkét keze csípőn.

A tánc menete :

I. »Egylépés« (csárdás) : Jobblábbal oldalt lép \downarrow + ballábbal a jobbláb mellé lép (a testsúly a jobblábon marad), mialatt mindkét térdét kissé meghajlítja \downarrow

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütemre.)

II. *Előrehegyező (lépő)*: Ballákkal egyet rugózva oldalt lép ♩ + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábát kissé kiforgatott térdel féltalpon előre teszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (2. ütemre.)

A 3. ütemre a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 4. ütemre a II. motívumot járja.

II.₁ *Előrehegyezve szökdelő (ugró)*: Jobblákkal kis térdhajlítással oldalt lép ♩ + jobbterdét kinyújtja, mialatt a ballábat féltalpon előre teszi ♩ + jobblákkal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé előre emeli ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (5. ütemre.)

III. *Háromlépés (ugró)*: Ballákkal kis térdhajlítással oldalt ugrik ♩ + jobblákkal féltalpon a balláb mellé lép ♩ + ballákkal kis térdhajlítással a jobbláb mellé ugrik, mialatt a jobblábát talpon előre teszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (6. ütemre.)

II.₂ *Szökdelő (ugró)*: Jobblákkal egyet rugózva oldalt ugrik, mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé előre nyújtja ♩ + jobblákkal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a ballábat kis térdhajlítással talpon a jobbláb elé keresztbe teszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (7. ütemre.)

A 8. ütemre a II.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve (1–2. ábra).

II.₃ *Keresztbeugró szökdelő*: Jobblákkal egyet rugózva oldalt ugrik, mialatt a ballábat a jobb-

1. ábra

2. ábra

láb elé keresztbe lendíti ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással helyben úgy ugrik, hogy a ballába kissé a jobb előtt keresztbe van ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (5. ütem ismétlésére.)

A 6. ütem ismétlése azonos a 8. ütemmel.

A 7. ütem ismétlése azonos az 5. ütem ismétlésével.

IV. *Keresztbehegyező háromlépés (ugró)*: Ballákkal kis térdhajlítással oldalt ugrik, mialatt a jobblábát a balláb elé keresztbe lendíti ♩ + jobblákkal féltalpon és féltestsúllyal a balláb elé keresztbe lép ♩ + ballákkal kis térdhajlítással a jobbláb mögé keresztbe lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (8. ütem ismétlésére.)

Második kép

Muszinkics Imre tánca *

A tánc menete :

Dallam I.

I. Előrevágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal aprót oldalt lép ♩ + ballábbal a jobbláb mellé lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással a balláb mellé ugrik, mialatt a ballábat kis hajlításon keresztül közvetlenül a föld fölé előre nyújtja ♩ A motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütemre.)

A 2. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

I.1. Előrevágó háromlépés (ugró) első változata : Jobblábbal közvetlenül a balláb elé lép (III. poz.) ♩ + ballábbal a jobbláb mellé lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással a balláb mellé ugrik, mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé előre emeli ♩ A motívummal $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ (3. ütemre.)

I.2. Háromlépés (ugró) : Ballábbal kicsit rézsút előre lép ♩ + jobblábbal közvetlenül a balláb mögé lép (III. poz.) ♩ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé ugrik (III. poz.), mialatt a jobblábat kis térdhajlítással közvetlenül a föld fölött a balláb mellé emeli ♩ A motívummal $\frac{1}{4}$ -et fordul balra.

Ritmusa : ♩ ♩ (4. ütemre.)

I.3. Háromlépés : Jobblábbal kicsit oldalt lép ♩ + ballábbal a jobbláb mellé lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a ballábat kis térdhajlítással a jobbláb mellé emeli ♩ A motívummal $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ (5. ütemre.)

A 6. ütemre az I.3 motívumot járja ellenkező lábbal kezdve fordulás nélkül.

A 7. ütemre az I.1 motívumot járja $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

I.4. Hátravágó háromlépés : Ballábbal előre lép ♩ + jobblábbal féltalpon a balláb mellé lép ♩ + ballábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a jobb alsólábszárat mélyen hátra lendíti ♩ A motívummal $\frac{1}{4}$ -et fordul balra.

Ritmusa : ♩ ♩ (8. ütemre.)

I.5. Háromlépés : Ballábon $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva jobblábbal közvetlenül a balláb mögé lép (V. poz.) ♩ + ballábbal közvetlenül a jobbláb elé lép (III. poz.) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb mögé lép (III. poz.), mialatt a ballábat kissé hajlított és kiforgatott térdel közvetlenül a jobbláb elé emeli ♩ A motívummal $\frac{1}{4}$ -et fordul balra.

Ritmusa : ♩ ♩ (5. ütem ismétlésére.)

A 6. ütem ismétlésére az I.2 motívumot járja. A motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

A 7. ütem ismétlésére az I.3 motívumot járja $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 8. ütem ismétlésére az I.4 motívumot járja $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

Dallam II.

Az 1. ütemre az I.5 motívumot járja $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

A 2. ütemre az I.2 motívumot járja fordulás nélkül.

A 3. ütemre az I. motívumot járja fordulás nélkül. A motívum előtt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

A 4. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve fordulás nélkül. A motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Az 5. ütemre az I. motívumot járja $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 6. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva.

A 7. ütem azonos az 5. ütemmel.

A 8. ütemre az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

Az 5. ütem ismétlésére az I. motívumot járja, $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva.

A 6. ütem ismétlése azonos a 6. ütemmel.

A 7. ütem ismétlésére az I.₁ motívumot járja $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 8. ütem ismétlésére az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva.

Hizsák Mihály tánca

A tánc menete :

Dallam I.

I. Keresztbeugró szökdelő : Ballábbal egyet rúgózva helyben lép, mialatt a jobblábat mélyen a balláb elé keresztbe lendíti ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással aprót úgy ugrik hátra, hogy a jobblába féltestsúllyal kicsit a jobbláb előtt keresztben legyen ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütemre.)

II. Keresztbehegyező háromlépés (ugró) : Jobblábbal egyet rúgózva oldalt ugrik, mialatt a ballábat kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb elé emeli ♩ + ballábbal féltalpon és féltestsúllyal kicsit a jobbláb elé keresztbe ugrik ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással kicsit a balláb mögé lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (2. ütemre.)

A 3. ütemre a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

III. Keresztbehegyező háromugrós : Jobblábbal egyet rúgózva oldalt ugrik ♩ + ballábbal féltalpon és féltestsúllyal közvetlenül a jobbláb elé ugrik (V. poz.) ♩ + jobblábbal térdhajlítással közvetlenül a balláb mögé ugrik, mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♩ A motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (4. ütemre.)

Az 5. ütemre a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₁ Keresztbeugró szökdelő : Jobblábbal egyet rúgózva rézsút hátra ugrik ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással úgy ugrik helyben, hogy a ballába féltestsúllyal elől van ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (6. ütemre.)

A 7. ütemre a II.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 8. ütemre a II.₁ motívumot járja $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva.

Az 5. ütem ismétlésére a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 6. ütem ismétlésére a II.₁ motívumot járja.

III.₁ *Előrevágó háromugrós* : Ballábbal oldalt ugrik \downarrow + jobblábbal féltalpon és féltestsúllyal közvetlenül a balláb elé ugrik \downarrow + ballábbal kis térdhajlítással rézsút hátra ugrik, mialatt a jobblábat kis térdhajlítással közvetlenül a föld fölé előre lendíti \downarrow A motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow$ (7. ütem ismétlésére).

III.₂ *Háromugrós* : Jobblábbal előre ugrik \downarrow + ballábbal a jobbláb mellé ugrik \downarrow + jobblábbal kis térdhajlítással a balláb mellé ugrik, mialatt a bal-lábat kis térdhajlítással a jobbláb mellé emeli, majd folyamatosan közvetlenül a jobbláb elé viszi \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow$ (8. ütem ismétlésére.)

Dallam II.

I.₂ *Szökdelő (ugró)* : Ballábbal előre ugrik \downarrow + $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva, ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a jobblábat talpon előre teszi \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (1. ütemre.)

IV. *Előrevágó ugró* : Ballábbal kis térdhajlítással $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva \downarrow a rézsút hátra ugrik, mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé előre emeli \downarrow + $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, jobblábbal térdhajlítással rézsút hátra ugrik, mialatt a ballábat kissé hajlított és kiforgatott térddel közvetlenül a föld fölé előre emeli \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (2. ütemre.)

I.₃ *Szökdelő (ugró)* : Ballábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép, mialatt a jobblábat kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé emeli \downarrow + ballábbal térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a jobblábat talpon előre teszi \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (3. ütemre.)

A 4. ütemre az I.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

Az 5. ütemre az I.₃ motívumot járja.

I.₄ *Előrevágó szökdelő (ugró)* : Jobblábbal egyet rúgózva a balláb mögé ugrik (III. poz.), mialatt a ballábat mélyen a jobbláb elé keresztbe lendíti \downarrow + jobblábbal kis térdhajlítással helyben ugrik \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (6. ütemre.)

I.₅ *Szökdelő (ugró)* : Ballábbal egyet rúgózva oldalt ugrik \downarrow + ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a jobblábat talpon közvetlenül a balláb elé keresztbe teszi \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (7. ütemre.)

A 8. ütemre az I.₅ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

Az 5–8. ütem ismétlése azonos a 7–8. ütemmel.

6.

„KANÁSZTÁNC”

Négyes verbunk

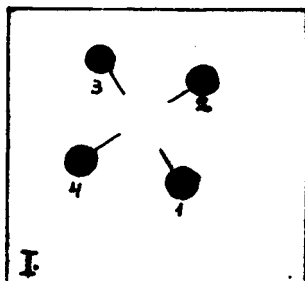
Vizvár (barcsi j.)

Táncolták: Kollárovcics György 64 éves, Muszinkics Imre 57 éves, Marosvári István 65 éves és Hízák Mihály 65 éves földművesek.

Gyűjtötték: Csikvár József és Maác László, 1953. V. 24-én.

A táncot filmről lejegyezte: Lányi Ágoston.

Megjegyzés: Ebből a táncból két folyamatos képet közlünk. Mindkét kép rövid, hat ütem terjedelmű. Az első kép a táncot indulásától kezdve mutatja, eredeti szinkronban. Elhelyezkedésüket lásd I. sz. térrajzon. A második

kép kis kihagyással a tánc egy későbbi szakaszát mutatja. A tánc folyamatosságának megértéséhez tudnunk kell, hogy a filmfelvétel más szemszögből folytatódott (a filmes kicsit jobbra húzódott). Azonkívül a »2« és a »4« férfi már majdnem helyet cserélt egymással (a »4« már jóformán a »2« helyére ért, míg a »2« csak félúton van. A második képen történő csere folytatását az I. sz. ábra mutatja. A 2. sz. ábra pedig már a második kép végét, tehát a helycsere bejegyzése utáni pillanatot ábrázolja.

Az I. sz. térrajzon elhelyezkedő táncosok nevei. »1« = Kollárovcics György, »2« = Muszinkics Imre, »3« = Marosvári István és a »4« = Hízák Mihály.

Kollárovcics György a csárdást erősen ruganyozva, a cifrát háromugrósan járja. A harmadik ugrása erősen hangsúlyozott, ami a térd hajlításában és láb-lendítésben jut kifejezésre. Helyenként a motívumot dobogva járja.

Marosvári István szintén ruganyozva járja a csárdást. Párhuzamos láb-fővel táncol. A cifra utolsó ugrását ő is hangsúlyosan járja. Láblendítései időnként feszesebbek, határozottabbak, de alacsonyabbak.

Muszinkics Imre és Hízák Mihály táncát a »kettes verbunk«-nál jellemeztük.

6.

Giusto

1.

Megjegyzés : Hegedűn és citerán játszották.

Első kép

Kollárovics György tánc

A táncos kezei csípőn vannak.

A tánc menete :

I. »Egylépés« (csárdás) : Ballábbal egyet rúgózva oldalt lép \downarrow + jobblábbal egyet rugózva a balláb mellé lép (a testsúly a ballábon marad) \downarrow A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (1. ütemre.)

A 2. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva.

A 3. ütemre az I. motívumot járja $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

A 4. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva.

II. Páros lábbal alapállásban áll (a ballábon csak féltetsúly van) \downarrow + a jobblábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra, mialatt a jobblábbal egyet rúgózva oldalt lép (a jobbláb oldalt féltalpon földérintő helyzetben marad) \downarrow + a ballábon még kétszer helyben rúgózik $\downarrow \downarrow$

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$ (5–6. ütemre.)

A 7–8. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva és az I. motívumot $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva.

III. Előrevágó háromugrós : Jobblábbal kis térdhajlítással oldalt lép $\text{♪} +$ ballábbal féltalpon közvetlenül a jobbláb elé ugrik (V. poz.) $\text{♪} +$ jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb mögé ugrik (V. poz.), mialatt a ballábat kissé kiforgatott térdrel közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♪

Ritmusa : $\text{♪♪} \text{♪}$ (9. ütemre.)

A 10. ütemre az I. motívumot járja fordulás nélkül.

III.₁ Előrevágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal oldalt lép $\text{♪} +$ ballábbal közvetlenül a jobbláb elé lép (III. poz.) $\text{♪} +$ jobblábbal térdhajlítással a balláb mellé ugrik, mialatt a ballábat a föld fölé előre lendíti $\text{♪} +$ a jobblábat kinyújtva féltalpra emelkedik ♪

Ritmusa : ♪♪♪♪ (11. ütemre.)

III.₂ Előrevágó háromugrós (dobogó) : Ballábbal oldalt ugrik $\text{♪} +$ jobblábbal a balláb mellé ugrik $\text{♪} +$ ballábbal térdhajlítással dobbantva a jobbláb mellé ugrik, mialatt a jobblábat a föld fölé előre lendíti ♪

Ritmusa : $\text{♪♪} \text{♪}$ (12. ütemre.)

Muszinkics Imre tánca

A táncos mindkét keze csípőn.

A tánc menete :

I. »Egylépés« (csárdás) : Jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép $\text{♪} +$ ballábbal a jobbláb mellé lép (a testsúly a jobblábon marad), mialatt mindkét térdét kissé meghajlítja ♪ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪}$ (1. ütemre.)

A 2. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

A 3. ütemre az I. motívumot járja $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva.

A 4. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

Az 5–8. ütem azonos a 3–4. ütemmel.

II. Előrevágó háromlépés (dobogó) : Jobb- és ballábbal helyben lép $\text{♪♪} +$ jobblábbal kis térdhajlítással dobbantva helyben lép, mialatt a ballábat erőteljesen mélyen előre lendíti ♪ A motívummal $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : $\text{♪♪} \text{♪}$ (9. ütemre.)

A 10. ütemre a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

II.₁ Előrevágó háromlépés (ugró-dobogó) : Jobb- és ballábbal helyben lép $\text{♪♪} +$ jobblábbal kis térdhajlítással dobbantva a balláb mellé ugrik, mialatt a ballábat erőteljesen a föld fölé előre lendíti ♪ A motívummal $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : $\text{♪♪} \text{♪}$ (11. ütemre.)

A 12. ütemre a II.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

Marosvári István tánca

A táncos mindkét keze csípőn.

A tánc menete :

I. »Egylépés« (csárdás) : Jobblábbal oldalt lép (a ballába féltalpon oldalt földérintő helyzetben marad) ♩ + ebben a helyzetben marad ♩ A két ♩ alatt derékkel $\frac{1}{8}$ -ot jobbra kifordul.

Ritmusa : ♩ (1. ütemre.)

I.₁ »Egylépés« (csárdás) első változata : Ballábbal terpezzállásba oldalt lép (a testsúly mindkét lábon van), mialatt derékkel $\frac{1}{8}$ -ot balra fordul ♩ + átviszi a testsúlyát a jobblábra, mialatt derékkel $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordul ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (2. ütemre.)

A 3–4. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, és az I. motívumot.

Az 5–6. ütem azonos a 3–4. ütemmel.

A 7. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₂ »Egylépés« (csárdás) második változata : Jobblábbal egyet rúgózva oldalt lép (a ballába oldalt földérintő helyzetben marad) ♩ + jobblábon egyet rúgózik ♩ A két ♩ alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ (8. ütemre.)

II. Háromlépés : Ballábbal kis térdhajlítással oldalt lép ♩ + jobblábbal a balláb mellé lép ♩ + ballábbal térdhajlítással közvetlenül a jobbláb elé lép (III. poz.), mialatt a jobblábat kis térdhajlítással a balláb mellé emeli ♩ A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul balra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (9. ütemre.)

II.₁ Előrevágó háromlépés : Jobblábbal oldalt lép ♩ + ballábbal közvetlenül a jobbláb elé lép (III. poz.) ♩ + jobblábbal térdhajlítással közvetlenül a balláb mögé lép (III. poz.), mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé előre emeli ♩ A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (10. ütemre.)

A II. ütemre a II.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva.

II.₂ Előrevágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal közvetlenül a balláb elé ugrik (V. poz.) ♩ + ballábbal közvetlenül a jobbláb mögé ugrik (V. poz.) ♩ + jobblábbal térdhajlítással aprót oldalt ugrik, mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♩ A motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (12. ütemre.)

Hizsák Mihály tánca

Karjai a test mellett vannak és párhuzamos lábfővel táncol.

A tánc menete :

I. Jobblábbal egyet rúgózva oldalt lép (a ballába oldalt talpon földérintő helyzetben marad) ♩ + ballábara helyezve a testsúlyt egyet rúgózik ♩ + jobblábara helyezve a testsúlyt egyet rúgózik ♩ + ballábbal a jobbláb mellé lép (a testsúly a jobblábon marad) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (1-2. ütemre.)

II. »Egylépés« (csárdás) : Ballábbal egyet rúgózva oldalt lép ♩ + jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé lép (a testsúly a ballábon marad) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (3. ütemre.)

A 4. ütemre a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

Az 5-8. ütem azonos a 3-4. ütemmel.

A 9. ütemre a II. motívumot járja.

III. Előrevágó háromugrós : Jobblábbal oldalt ugrik ♩ + ballábbal a jobbláb mellé ugrik ♩ + jobblábbal térdhajlítással a balláb mellé ugrik, mialatt a ballábat a föld fölé előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (10. ütemre.)

III.₁ Előrevágó háromugrós első változata : Ballábbal oldalt ugrik ♩ + jobblábbal közvetlenül a balláb elé ugrik (V. poz.) ♩ + ballábbal térdhajlítással közvetlenül a jobbláb mögé ugrik (V. poz.), mialatt a jobblábat a föld fölé előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (11. ütemre.)

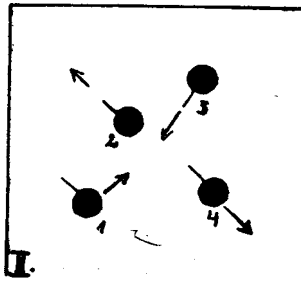
A 12. ütemre a III.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

1. ábra

Második kép

A táncosok induláskor a II. sz. térrajz szerint állnak.

Kollárovcics György tánca

A tánc menete :

I. Előrevágó háromugrós : Jobblábbal oldalt ugrik ♩ + ballábbal közvetlenül a jobbláb elé ugrik (V. poz.) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal láb mellé ugrik, mialatt a ballábat mélyen előre emeli ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (1. ütemre.)

I.₁ Előrevágó háromugrós első változata : Ballábbal előre ugrik ♩ + jobblábbal kicsit oldalt ugrik ♩ + ballábbal térdhajlítással hátra ugrik, mialatt a jobblábat mélyen előre lendíti ♩ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (2. ütemre.)

II. Páros lábbal kis térdhajlítással úgy ugrik aprót hátra, hogy a balláb elől van ♩ + ballábbal talpon egy lábfontyt hátra csúszik ♩ + jobblábbal térdhajlítással hátra ugrik, mialatt a ballábat mélyen előre lendíti ♩ A motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (3. ütemre.)

I.₂ Előrevágó háromugrós második változata : Ballábbal kis térdhajlítással aprót oldalt ugrik ♩ + jobblábbal közvetlenül a balláb elé ugrik (V. poz.) ♩ + ballábbal térdhajlítással kissé hátra ugrik, mialatt a jobblábat mélyen előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (4. ütemre.)

I.₁ Előrevágó háromugrós harmadik változata : Jobblábbal kis térdhajlítással rézsút hátra ugrik ♩ + ballábbal közvetlenül a jobbláb elé ugrik (V. poz.) ♩ + jobblábbal térdhajlítással hátra ugrik, mialatt a ballábat mélyen előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (5. ütemre.)

A 6. ütemre az I.₂ motívumot járja (2. ábra).

A 7—8. ütem azonos az 5—6. ütemmel.

A 9—10. ütemre az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, és az I.₂ motívumot.

A 11—12. ütem azonos az 5—6. ütemmel.

Muszinkics Imre tánca

A tánc menete :

I. Háromlépés : Jobblábbal kis térdhajlítással előre lép ♩ + ballábbal közvetlenül a jobbláb mögé lép (V. poz.) ♩ + jobblábbal térdhajlítással a bal láb mellé lép, mialatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (1. ütemre.)

I.₁ Előrevágó háromlépés : Ballábbal oldalt lép ♩ + jobblábbal a balláb mellé lép ♩ + ballábbal térdhajlítással hátra lép, mialatt a jobblábat közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♩ A motívummal $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (2. ütemre.)

I.₂ Előrevágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal oldalt lép ♩ + ballábbal aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal térdhajlítással közvetlenül a jobbláb mögé ugrik (V. poz.), mialatt a ballábat mélyen előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (3. ütemre.)

I.₃ Előrevágó háromlépés (ugró-dobogó) : Ballábbal oldalt lép ♩ + jobb-

bal

lábbal közvetlenül a balláb mögé lép (V. poz.) ♪ + ballábbal térdhajlítással dobbantva a jobbláb mellé ugrik, mialatt a jobblábat közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (4. ütemre.)

I.₄ Előrevágó háromlépés (ugró-dobogó) : Jobblábbal kicsit rézsút lép ♪ + ballábbal a jobbláb mellé lép ♪ + jobblábbal térdhajlítással dobbantva a bal mellé ugrik, mialatt a ballábat kis hajlításon keresztül, folyamatosan közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (5. ütemre.)

I.₅ Előrevágó háromlépés (ugró) : Ballábbal oldalt lép ♪ + jobblábbal a balláb mellé lép ♪ + ballábbal térdhajlítással a jobbláb mellé ugrik, mialatt a jobblábat kis hajlításon keresztül közvetlenül a föld fölé előre lendíti (2. ábra) ♪ A motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (6. ütemre.)

A 7–8. ütemre az *I.₅* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva és az *I.₅* motívumot $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

A 9–12. ütem azonos a 7–8. ütemmel.

Marosvári István tánca

A tánc menete :

I. Előrevágó háromlépés : Ballábbal oldalt lép ♪ + jobblábbal közvetlenül a balláb elé lép (V. poz.) ♪ + ballábbal térdhajlítással közvetlenül a jobbláb mögé lép (V. poz.), mialatt a jobblábat közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (1. ütemre.)

I.₁ Előrevágó háromlépés első változata : Jobblábbal közvetlenül a balláb elé lép (III. poz.) ♪ + ballábbal közvetlenül a jobbláb mögé lép (III. poz.) ♪ + jobblábbal térdhajlítással a balláb mellé lép, mialatt a ballábat kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb elé emeli ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (2. ütemre.)

I.₂ Előrevágó háromlépés második változata : Ballábbal oldalt lép ♪ + jobblábbal féltalpon kicsit rézsút előre lép ♪ + ballábbal térdhajlítással a jobbláb mögé lép (V. poz.), mialatt a jobblábat kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé emeli ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (3. ütemre.)

II. Háromlépés ugró : Jobblábbal előre ugrik ♪ + a levegőben $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva, a ballábra oldalt érkezik ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással a balláb mellé lép, mialatt a ballábat bokamagasságig a jobbláb mellé emeli ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (4. ütemre.)

I.₃ Előrevágó háromlépés (ugró) : A levegőben $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva, ballábra kis térdhajlítással hátra érkezik ♪ + jobblábbal féltalpon a balláb mellé lép ♪ + ballábbal térdhajlítással a jobbláb mellé ugrik, mialatt a jobblábat kis térdhajlítással mélyen előre emeli ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (5. ütemre.)

I.₄ Előrevágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal oldalt ugrik ♪ + ballábbal féltalpon és féltestsúlyal kicsit előre lép ♪ + jobblábbal térdhajlítással kicsit hátra ugrik, mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé előre lendíti (2. ábra) ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (6. ütemre.)

A 7. ütemre az I.₄ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₅ *Előrevágó háromugrós* : Jobblábbal oldalt ugrik $\text{♪} +$ ballábbal féltalpon a jobbláb mellé lép $\text{♪} +$ jobblábbal térdhajlítással a balláb mellé ugrik, mialatt a ballábat mélyen előre lendíti ♪ A motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (8. ütemre.)

A 9–10. ütemre az I.₅ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva és az I.₅ motívumot $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 11. ütemre az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva.

A 12. ütemre az I.₅ motívumot járja $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

Hizsák Mihály tánca

A tánc menete :

I. *Előrevágó háromlépés (ugró)* : Ballábbal kis térdhajlítással oldalt lép $\text{♪} +$ jobblábbal féltalpon kicsit rézsút előre lép $\text{♪} +$ ballábbal térdhajlítással közvetlenül a jobbláb mögé ugrik (V. poz.), mialatt a jobblábat közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (1. ütemre.)

I.₁ *Előrevágó háromlépés (ugró) első változata* : Jobblábbal kis térdhajlítással rézsút hátra ugrik $\text{♪} +$ ballábbal féltalpon a jobbláb elé keresztbe lép (III. poz.) $\text{♪} +$ jobblábbal térdhajlítással a balláb mögé keresztbe lép (III. poz.), mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (2. ütemre.)

I.₂ *Előrevágó háromlépés (ugró) második változata* : Ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb elé ugrik (III. poz.) $\text{♪} +$ jobblábbal féltalpon közvetlenül a balláb mögé lép (III. poz.) $\text{♪} +$ ballábbal térdhajlítással a jobbláb mellé ugrik, mialatt a jobblábat erőteljesen közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (3. ütemre.)

I.₃ *Előrevágó háromlépés (ugró) harmadik változata* : Jobblábbal aprót oldalt ugrik $\text{♪} +$ ballábbal féltalpon közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) $\text{♪} +$ jobblábbal térdhajlítással közvetlenül a balláb mögé lép (V. poz.), mialatt a ballábat mélyen előre lendíti ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (4. ütemre.)

Az 5–6 ütemre az I.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve és az I.₃ motívumot (2. ábra).

A 7–12. ütem azonos az 5–6. ütemmel.

2. ábra

„KANÁSZTÁNC”

Páros verbunk

Berzence (csurgói j.)

Táncolták : id. Banics János 69 éves és Hódís Gáborné 62 éves földművesek.

Gyűjtötte : Pesovár Ernő 1953. V. 25-én.

A táncot filmről lejegyezté : Lányi Ágoston.

Megjegyzés : A tánc indulásakor az asszony és a férfi szemben áll egymással. A leírásban két és fél dallamnyi hosszúságú részt közlünk, eredeti szinkronban. Végig szemben maradnak egymással, s úgy járják játékos táncukat, melyet kifordulásokkal szakítanak meg. Időnként hol a jobb, hol a bal kezüket nyújtják előre, mintha kezet akarnának fogni egymással, de legfeljebb csak megérintik, vagy csak egy pillanatra fogják meg egymás kezét, s rögtön elengedve a másikat nyújtják előre.

Id. Banics János figurakincse nem nagy, de tánca rendkívül átélte. Ez a tánc klasszikus példája annak, hogy a kéztartás a tánc minden pillanatában harmonikusan illeszkedik az egész test mozgásához és tartásához. Tánca végig puhán ruganyos, melyet csak időnként szakít meg váltott lábú lépés-dobbanással.

1. ábra

Hódis Gáborné tánca és játéka harmonikusan illeszkedik Banics tánchához. Az ő kartartása is szinte klasszikus. Mozgása mértéktartó, finom, könnyed. Testtartása egyenes.

7.

Horváth Antal, 39 éves, Horváth Ferenc cigányzenész, 72 éves

Megjegyzés: Hegedűn játszották, a []-be tett részt csak Horváth Ferenc játszotta bele alkalmilag, így nála hatsoros volt a dallam. Szövege: »Hücski göbe«.

Id. Banics János tánca

A tánc kezdetekor igen kis terpezállásban áll, jobblába kissé részsút elől. (Testsúly mindkét lábon.)

A tánc menete :

Dallam I.

I. Páros lábon egyet rúgózik, mialatt mindkét karját kissé hajlítva a magasan előréhez közelítve, a magasba emeli j + jobblábbal aprót részsút

előre lép, mialatt bal felkarját a magashoz közelítve rézsút előre, alkarját magasan keresztbe emeli és jobb karját kissé hajlítva a vízszintesig előre emeli ♫
Ritmusa : ♫ ♫ (1. ütemre.)

II. Egylépés : Ballákkal kis térdhajlítással aprót oldalt lép, mialatt a jobblábat kissé hajlítva igen szűken oldalra, közvetlenül a föld fölé emeli és balvállát leengedi, míg jobb vállát felhúzza : bal felkarját az oldalirányhoz közelítve mélyen rézsút előre, alkarját a vízszintesig előre emeli és jobb felkarját magasan oldalra, alkarját magasan balra oldalra emeli ♫ + jobblábbal aprót oldalt lép, mialatt a ballábat kissé hajlítva igen kicsit oldalra, közvetlenül a föld fölé emeli, vállait természetes helyzetükbe viszi és karjait az I. motívum második ♫-ben leírt kartartásba viszi ♫ + előlről kezdve még kétszer megismétli a motívumot azzal a különbséggel, hogy az utolsó ♫-re mindkét karját kissé hajlítva magasan rézsút előre emeli ♫ ♫ ♫ ♫

Ritmusa : ♫ ♫ | ♫ ♫ | ♫ ♫ (2–4. ütemre).

II.₁ Egylépés első változata : Ballákkal aprót oldalt lép, mialatt a jobblábat kissé hajlítva igen kicsit oldalra, közvetlenül a föld fölé emeli, karjait a vízszintesig előre emelve, alkarját keresztbe lendítve egyet tapsol ♫ + jobblábbal a balláb mellé lép, mialatt a ballábat kissé hajlítva közvetlenül a jobbláb mellé emeli (1. ábra), és egyet tapsol ♫ + ballákkal a jobbláb mellé lép, mialatt a jobblábat kissé hajlítva a balláb mellé emeli és egyet tapsol ♫ + jobblábbal közvetlenül a balláb mögé lép (V. poz.), mialatt a ballábat kissé hajlítva a jobbláb mellé emeli és karjait a rézsút irányhoz közelítve a vízszintesig oldalra és alkarját magasan előre emeli ♫

Ritmusa : ♫ ♫ ♫ ♫ (5–6. ütemre.)

III. Előretoppantó (lépő) : Jobbtérdét kissé meghajlítva, mialatt a ballábat kissé hajlítva talpon előre teszi ♫ + ballákkal a jobb mellé lép ♫

Ritmusa : ♫ ♫ (7. ütemre.)

III.₁ Előretoppantó (lépő) első változata : Baltérdét kissé meghajlítva, mialatt a jobblábat talpon dobbantva közvetlenül a balláb elé teszi ♫ + jobblábbal aprót oldalt lép ♫

Ritmusa : ♫ ♫ (8. ütemre.)

A 9. ütemre a III.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy a második ♫-re karját a vízszintesig előre, alkarját magasan keresztbe emelve egyet tapsol.

A 10. ütemre a III.₁ motívumot járja. Karjait a vízszintesig oldalra, alkarját magasan előre emeli.

A 11. ütemre a III.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

III.₂ Előre toppantató (lépő) második változata : Baltérdét kissé meghajlítva, mialatt jobblábbal talpon közvetlenül a balláb elé dobbant ♫ + még egyszer dobbant ♫ + jobblábbal aprót oldalt lép, mialatt a 9. ütemben leírt kartartásban egyet tapsol ♫ + jobbtérdét meghajlítva, mialatt ballákkal talpon közvetlenül a jobbláb elé dobbant ♫

Ritmusa : ♫ ♫ ♫ ♫ (12–13. ütemre.)

IV. Egylépés (forgó) : Ballákkal aprót oldalt lép, mialatt balkarját a vízszintesig oldalra, jobb felkarját a rézsút irányhoz közelítve magasan oldalra,

alkarját a rézsút irányhoz közelítve magasan keresztbe emeli (2. ábra) ♪ + bal-lábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra ♪ + jobblábon egyet rúgózva oldalt lép ♪ + jobb-lábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra ♪ + ballábbal egyet rúgózva oldalt lép ♪ + bal-lábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra ♪ + jobblábbal egyet rúgózva közvetlenül a

2. ábra

balláb mögé lép (V. poz.) ♪ + a jobblábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra ♪ + ballábbal egyet rúgózva oldalt lép ♪ + ballábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra ♪ + jobblábon egyet rúgózva oldalt lép ♪ + jobblábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra ♪ + ballábbal egyet rúgózva oldalt lép, mialatt a 9. ütemben leírt kartartással egyet tapsol ♪ + jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép, mialatt balkarját a vízszintes alá oldalt emeli, jobb felkarját a rézsút előre irányhoz közelítve magasan oldalra, alkarját a rézsút irányhoz közelítve magasan keresztbe emeli ♪

Ritmusa : ♪♪♪♪ | ♪♪♪♪ | ♪♪♪♪ | ♪♪ (14–16. ütemre és a dallam II. 1. ütemére.)

Dallam II.

II.₂ Egylépés második változata : Ballábbal egyet rúgózva a jobb mellé lép ♪ + jobblábbal egyet rúgózva helyben lép ♪ + ballábbal egyet rúgózva közvetlenül a jobb mögé lép (V. poz.) ♪ + jobblábbal egyet rúgózva kicsit oldalt lép, mialatt a 9. ütemben leírt kartartással egyet tapsol ♪

Ritmusa : ♪♪♪♪ (2–3. ütemre.)

II.₃ Egylépés harmadik változata : Ballábbal egyet rúgózva a jobbláb mellé lép, mialatt karjait a IV. motívum első ♪-ben leírt tartásba viszi ♪ + jobblábbal egyet rúgózva kicsit oldalt lép ♪ + ballábbal egyet rúgózva kicsit oldalt lép ♪ + jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép, mialatt jobbkarját a vízszintesig előre, alkarját rézsút mélyen hátra lendíti és jobb vállát előre, bal vállát hátra viszi ♪ + ballábbal egyet rúgózva kissé kiforgatott lábbal közvetlenül a jobb-

llé

láb mögé lép (III. poz.) ♩ + jobblábbal egyet rúgózva közvetlenül a bal elé lép (III. poz.) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (4–6. ütemre.)

II.4 Egylépés negyedik változata : Ballábbal egyet rúgózva aprót rézsút előre lép, mialatt balkarját a vízszintesig előre, jobbkarját a rézsút irányhoz közelítve mélyen oldalra lendíti és ball vállát előre, jobb vállát hátra viszi ♩ + jobblábbal egyet rúgózva aprót rézsút hátra lép ♩ + ballábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép ♩ + ballábbal egyet rúgózva kissé kiforgatott térddel a balláb mellé lép ♩ + jobblábbal egyet rúgózva aprót rézsút előre lép ♩ + ballábbal egyet rúgózva közvetlenül a jobbláb mögé lép (III. poz.) ♩ + jobblábbal egyet rúgózva közvetlenül a balláb mögé lép (III. poz.) ♩ A motívum negyedik ♩-étől a hatodik ♩-ig, balkarját mélyen rézsút hátra, jobbkarját a vízszintesig előre emeli és jobb vállát előre, bal vállát hátra viszi. A hatodik ♩-re jobbkezével megérinti a nő bal kezét (3. ábra). A hetedik és nyolcadik ♩-re balkarját a vízszintesig előre, jobbkarját mélyen oldalra lendíti és bal vállát előre, jobb vállát hátra viszi.

3. ábra

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (7–10. ütemre.)

III.3 Előretoppantó (lépő) harmadik változata : Jobbtérdét kissé meghajlítja, mialatt a ballábát talpon igen kicsit rézsút előre teszi ♩ + ballábbal egyet rúgózva aprót rézsút hátra lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (11. ütemre.)

III.4 Előretoppantó (lépő) negyedik változata : Baltérdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábát talpon közvetlenül a balláb elé teszi ♩ + jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (12. ütemre.)

A 11. ütem második ♩-re és a 12. ütem első ♩-re balkarját mélyen rézsút hátra, jobbkarját a vízszintesig előre emeli, jobb vállát előre, bal vállát hátra viszi és a második ♩-re jobbkezével megérinti a nő jobb kezét.

A 13. ütemre a III.4 motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 12. ütem második J-re és a 13. ütem első J-re karjait a 10. ütemben leírt módon lengeti, és a második J-ben balkezeivel megfogja a nő balkezét.

A 14. ütemre a III.₄ motívumot járja.

A 13. ütem második J-re és a 14. ütem első J-re karjait a 11. ütemben leírt módon lengeti és a második J-re jobbkezeivel megfogja a nő jobbkezét.

A 15. ütem azonos a 13. ütemmel.

A 16. ütem azonos a 14. ütemmel.

A 14. ütem második J-re és a 15. ütem első J-re karjait a 10. ütemben leírt módon lengeti és a második J-re balkézével megfogja a nő balkezét.

A 15. ütem második J-re és a 16. ütem első J-re karjait a 11. ütemben leírt módon lengeti és a második J-re jobbkézzel megfogja a nő jobbkezét.

III.₅ Előreemelő: Jobbtérdét kissé meghajlítja, mialatt a ballábát közvetlenül a jobbláb elé emeli, majd kissé hajlítva a jobbláb mellé visszahúzza J + ballábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép J

Ritmusa: J J (9. ütem ismétlésére.)

A 16. ütem második J-re és 9. ütem ismétlésének első J-re karjait a 10. ütemben leírt módon lengeti és a második J-re balkézével megfogja a nő balkezét.

III.₆ Előretoppantó (lépő): Baltérdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábát talpon közvetlenül a balláb elé teszi J + jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép, mialatt a ballábat kissé hajlítva közvetlenül a föld fölé előre emeli J + jobbtérdét kissé meghajlítja, mialatt a ballábát az előző hajlításból folyamatosan a balláb mellé viszi J

Ritmusa: J J | J J (10. ütem ismétlésére és 11. ütem ismétlésének első J-re.)

A 9. ütem ismétlésének második J-re és a 10. ütem ismétlésének első J-re karjait a 11. ütemben leírt módon lengeti és jobbkezeivel megfogja a nő jobbkezét.

A 10. ütem ismétlésének második J-re és a 11. ütem ismétlésének első J-re karjait a 10. ütemben leírt módon lengeti és balkézével megfogja a nő balkezét.

II.₅ Egylépés ötödik változata: Ballábbal egyet rúgózva a jobb mellé lép J + jobblábbal egyet rúgózva közvetlenül a bal mögé lép (V. poz.) J A motívum alatt balkarját mélyen oldalra, jobbkarját a rézsút irányhoz közelítve magasan oldalra, alkarját a rézsút irányhoz közelítve magasan keresztbe lengeti.

Ritmusa: J J | (11. ütem ismétlésének második J-re és 12. ütem ismétlésének első J-re.)

IV.₁ Egylépés (forgó) első változata: Ballábbal egyet rúgózva a jobbláb mellé lép J + jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé lép J + ballábbal egyet rúgózva előre lép J + jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé lép J + ballábbal egyet rúgózva közvetlenül a jobb elé lép (V. poz.) J + jobblábbal egyet rúgózva oldalt lép J + ballábbal egyet rúgózva kicsit előre lép J + jobblábbal egyet rúgózva oldalt lép J + ballábbal egyet rúgózva a jobb mellé lép J A motívum első hat J-re egy egész fordulat fordul balra.

Ritmusa: J | J J | J J | J J | J J | J J | J J (12. ütem ismétlésének második J-re és 13–16. ütem ismétlésére.)

Hódís Gáborné tánca

A tánc menete :

Dallam I.

Tánckezdés : A nő az 1–4. ütemig alapállásban áll. A 3. ütem második ♩-re és a 4. ütem első ♩-re karjait magasan rézsút előre emeli és a 4. ütem második ♩-re egyet tapsol.

Ritmusa : ○ ♩ ♩ ♩ (1–4. ütemre.)

I. Előre toppantató : Baltérdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábat talpon kis toppantással közvetlenül a balláb elé teszi és karjait a rézsút irányhoz közelítve a vízszintesig oldalra emeli ♩ + ballábon kissé féltalpra emelkedik ♩ + ballábon talpra ereszkedik, mialatt a jobblábat talpon kis toppantással közvetlenül a balláb elé teszi ♩ + jobblábbal a bal mellé lép ♩ + jobblábbal, $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva helyben ugrik, mialatt a ballábat talpon közvetlenül a jobb elé teszi ♩ Az utolsó két ♩ alatt balkarját lazán mélyen oldalra és jobb felkarját a vízszintesig oldalra, alkarját a magasba emeli (1. ábra l. 114. old.) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ ♩ (5–6. ütemre.)

II. Ballábbal aprót oldalt ugrik ♩ + jobblábbal közvetlenül a bal elé lép (III. poz.) (a testsúly mindkét lábon van) ♩ + páros lábbal V. poz-ba ugrik (jobbláb elől) ♩ A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul balra.

Ritmusa : ♩ ♩ (7. ütemre.)

III. Előrevágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal aprót oldalt ugrik ♩ + ballábbal féltalpon a jobb mellé lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt a ballábat a föld fölé előre emeli ♩ A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ (8. ütemre.)

A 9. ütemre a III. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

A 10–14. ütem azonos a 8–9. ütemmel.

IV. Kétugrós : $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva páros lábbal féltalpon helyben ugrik, mialatt karjait kissé hajlítva magasan előre emelve (2. ábra l. 117. old.) egyet tapsol ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a ballábat kissé hajlítva közvetlenül a föld fölé a jobbláb mellé emeli és karjait magasan rézsút előre emeli ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (15. ütemre.)

IV.₁ Kétugrós első változata : Páros lábbal féltalpon helyben ugrik ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással aprót oldalt ugrik, mialatt a ballábat kissé hajlítva közvetlenül a föld fölé a jobb mellé emeli ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (16. ütemre.)

Dallam II.

IV.₂ Kétugrós második változata : Ballábbal féltalpon aprót oldalt ugrik ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással helyben ugrik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütemre.)

IV.₃ Kétugrós harmadik változata: Páros lábbal féltalpon úgy ugrik ugrik helyben, hogy a ballába féltestsúlyal a jobbláb előtt van (V. poz.) ♩ + ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a jobblábat kissé hajlítva a bal mellé emeli és karjait a vízszintesig előre nyújtva egyet tapsol ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (2. ütemre.)

A dallam I. 15. ütemtől, a dallam II. 2. üteméig bezárólag a motívumokkal két egészet fordul balra.

V. Előrehegyezve szökdelő (ugró): Ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a jobblábat féltalpon előre teszi és az előző tapsból következően, bal felkarját mélyen oldalra, alkarját a rézsút irányhoz közelítve mélyen előre, míg jobbkarját mélyen oldalra, alkarját a magasba emeli ♩ + ballábbal kis térdhajlítással aprót hátra ugrik, mialatt a jobblábat féltalpon előre teszi ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (3. ütemre.)

A 4. ütemre az V. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve. Az első ♩-re karjait az előre irányhoz közelítve magasan rézsút előre emeli.

IV.₄ Kétugrós negyedik változata: Páros lábbal féltalpon kis térdhajlítással úgy ugrik helyben, hogy a jobblába kissé előbbre van (III. poz.) ♩ + ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a jobblábat féltalpon előre teszi ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (5. ütemre.)

A 6. ütemre a IV.₄ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 7. ütemre a IV. motívumot járja, $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva. A második ♩-re jobbkarját mélyen rézsút előre, alkarját magasan rézsút előre emeli.

II.₁ Ballábbal féltalpon helyben ugrik ♩ + baltérdét kissé meghajlítva, jlitja, mialatt jobblábbal féltalpon kissé hajlítva a balláb mellé lép (a testsúly mindkét lábon) ♩ A két ♩ alatt jobbkarját a test mellé viszi, alkarját magasan előre emeli + páros lábbal kis térdhajlítással féltalpon úgy ugrik helyben, hogy a ballába kissé előbbre van (V. poz.), mialatt balkarját és jobb alkarját a vízszintesig előre emeli ♩ A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa: ♩ ♩ ♩ (8. ütemre.)

IV.₅ Kétugrós ötödik változata: $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva páros lábbal kis térdhajlítással helyben ugrik ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással V. poz.-ba ugrik (jobbláb elől), mialatt a bal felkarját mélyen oldalra, alkarját mélyen előre, míg jobbkarját a vízszintesig előre lendíti; jobbkezével megérinti a férfi jobbkezét (3. ábra l. 118 old.), jobbvállát előre, balvállát hátra viszi ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (9. ütemre.)

IV.₆ Kétugrós hatodik változata: Páros lábbal kis térdhajlítással III. poz.-ban (jobbláb elől) helyben ugrik ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással féltalpon V. poz.-ban helyben ugrik (jobbláb elől), mialatt balkarját a vízszintesig előre, jobb felkarját a test mellé, alkarját a magasan előréhez közelítve, a vízszintesig előre lendíti; balvállát előre, jobb vállát hátra viszi ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (10. ütemre.)

IV.₇ Kétugrós hetedik változata: Páros lábbal kis térdhajlítással III. poz.-ba ugrik (balláb elől) ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással III. poz.-ban aprót előre ugrik (jobbláb elől), mialatt bal felkarját mélyen oldalra, alkarját

igen kicsit mélyen előre emeli, jobbkarját a vízszintesig előre lendíti : jobb-vállát előre, balvállát hátra viszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (11. ütemre.)

IV.₈ Kétugrós nyolcadik változata : Páros lábbal, kis térdhajlítással III. poz.-ban helyben ugrik (balláb elől), mialatt jobbkezével megérinti a férfi jobbkezét ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással úgy ugrik helyben, hogy a bal-lába kissé előbbre legyen (IV. poz.), mialatt balkarját a vízszintesig előre, jobb felkarját a test mellé, alkarját magasan rézsút balra előre emeli : balvállát előre, jobb vállát hátra viszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (12. ütemre.)

IV.₉ Kétugrós kilencedik változata : Páros lábbal féltalpon kis térdhajlítással III. poz.-ban kétszer helyben ugrik (balláb elől) ♩ ♩ Az első ♩-re balkezével megfogja a férfi balkezét.

Ritmusa : ♩ ♩ (13. ütemre.)

IV.₁₀ Kétugrós tizedik változata : Páros lábbal kis térdhajlítással V. poz.-ban kétszer helyben ugrik (jobbláb elől) ♩ ♩ Az első ♩-re karjait a IV.₇ motívumban leírt módon lengeti (vállból is kifordul).

Ritmusa : ♩ ♩ (14. ütemre.)

IV.₁₁ Kétugrós tizenegyedik változata : Páros lábbal kis térdhajlítással úgy ugrik helyben, hogy a ballába kissé rézsút elől van : karjait a IV.₆ motívumban leírt módon lengeti (vállból is kifordul) és balkezével megfogja a férfi balkezét ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással helyben úgy ugrik, hogy a bal-lába féltalpon és féltestsúlyal kissé elől van (V. poz.) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (15. ütemre.)

A 16. ütem azonos a 14. ütemmel.

IV.₁₂ Kétugrós tizenkettedik változata : Páros lábbal kis térdhajlítással III. poz.-ban helyben ugrik (balláb elől), mialatt karjait a IV.₆ motívumban leírt módon lengeti (vállból is kifordul) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a ballábát közvetlenül a föld fölé előre nyújtja, majd féltalpon megérinti a földet ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (9. ütem ismétlésére.)

A 10. ütem ismétlése azonos a 16. ütemmel, azzal a különbséggel, hogy IV.₅ motívumot járja.

IV.₁₃ Kétugrós tizenharmadik változata : Páros lábbal kis térdhajlítással V. poz.-ban helyben ugrik (balláb elől), mialatt karjait a IV.₆ motívumban leírt módon lengeti (vállból is kifordul) és balkezével megfogja a férfi balkezét ♩ + jobblábbal aprót hátra ugrik, mialatt a ballábát féltalpon közvetlenül a jobbláb elé teszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (11. ütem ismétlésére.)

A 12. ütem ismétlésére a IV.₈ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve. Az első ♩-re bal karját kissé hajlítva mélyen oldalra, jobbkarját a vízszintesig oldalra emeli. A második ♩-re balkarját a test mellé, jobb felkarját magasan oldalra, alkarját magasan keresztbe emeli.

III.₂ Ballábbal helyben ugrik ♩ + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb mögé lép (III. poz.) (a test-

súly mindkét lábon van) ♪ + páros lábbal féltalpon igen kis terpeszállásban helyben ugrik ♪

Ritmusa: ♪ ♪ ♪ (13. ütem ismétlésére.)

IV.₁₄ Kétugrós tizennegyedik változata: Jobblábbal kis térdhajlítással előre ugrik, mialatt felkarját magasan rézsút előre, alkarját magasan keresztbe lendíti és egyet tapsol ♪ + páros lábbal féltalpon kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt karjait magasan rézsút előre emeli ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (14. ütem ismétlésére.)

A 15–16. ütem ismétlésére a *IV.₁₄* motívumot járja taps nélkül.

A 14–16. ütem ismétlésére a motívumokkal egy egészet fordul jobbra.

„KANÁSZTÁNC”

Páros verbunk

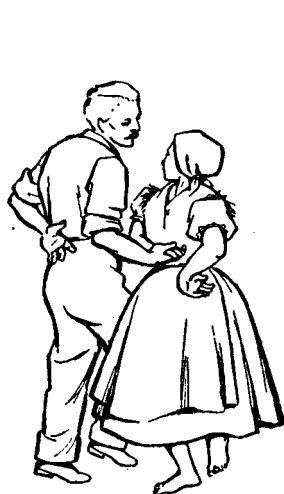
Berzence (csurgói j.)

Táncolták : ifj. Banics János 42 éves és Sánta Vendelné 57 éves földművesek.

Gyűjtötte : Pesovár Ernő 1953. V. 25-én.

A táncot filmről lejegyezte : Lányi Ágoston.

Megjegyzés. A tánc kezdetén az asszony és a férfi szemben áll egymással és úgy kezdik táncukat. A leírásban először a férfi, majd az asszony táncát közöljük, folyamatosan, teljes három dallamon keresztül, eredeti szinkron-

1. ábra

2. ábra

ban. Az első dallam vége felé megfogják egymás jobbkezet és a 1. sz. ábrán látható módon egymás körött jobbra forogva táncolnak. Majd elfordulva egymástól (lásd 2. sz. ábra) a férfi $\frac{1}{2}$ és az asszony $\frac{3}{4}$ körivet ír le csapásoló motívumokkal balra. A továbbiakban ismét egymásnak táncolnak.

Ifj. Banics János végig egy szökdelő motívumot jár, mellyel könnyedén halad, forog, csapásol. Szökdelés alatt lábát olykor a vízszintesig, sőt a fölé előre lendíti, erősen hajlított és kiforgatott térdel.

Mikor forog, akkor a motívumot erősen maga alá húzott lábbal járja. Erőteljes csapásait tapssal tarkítja és minden esetben keresztbe üt (jobbkézrel a ballábát).

Kihúzott egyenes testtartással táncol, csapásnál nem hajol a lábhoz (ezért magasak a lábrendítései).

Sánta Vendelné táncát harmonikus könnyed mozgás, esztétikus kar-tartás, a kifordulások módja, lendületessége teszi széppé.

Különlegesen felszabadultan táncol, ami a nőknél általában nem szokásos lábalatti tapsolásban és az egymás körüli forgás közbeni magatartásban (ahogy a férfira néz) jut kifejezésre. A perdüléseknél fellibbenő szoknyáját nem fogja le.

(Dallama u. a. mint a 7.)

Ifj. Banics Sándor tánca

A tánc menete :

Dallam I.

Tánckezdő motívum : Alapállásban áll ♩ + bal térdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábát kissé hajlított és kiforgatott térdel féltalpon kissé előre teszi ♩ (A táncos balkeze csípőn, jobbkeze a test mellett.)

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütemre.)

I. Előrehegyező (lépő) : Jobblábbal kis térdhajlítással a balláb mellé lép, mialatt a ballábát kissé kiforgatott térdel közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♩ + jobb térdét kinyújtva féltalpra emelkedik ♩ + jobblábon kis térd-hajlítással talpra ereszkedik, mialatt a ballábát kissé hajlított és kiforgatott térdel féltalpon előre teszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (2. ütemre.)

I.₁ Előrehegyező (lépő) első változata : Ballábbal kis térdhajlítással a jobbláb mellé lép, mialatt a jobblábát kissé hajlított térdel közvetlenül a balláb elé a föld fölé emeli ♩ + baltérdet kinyújtva alacsony féltalpra emelkedik, mialatt a jobblábát az előbbi hajlításból folyamatosan közvetlenül a föld fölé előre emeli ♩ + ballábon talpra ereszkedve térdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábát kissé hajlított és kiforgatott térdel, féltalpon előre teszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (3. ütemre.)

II. Előrehegyező szökdelő (ugró) : Jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé ugrik, mialatt a ballábát kissé kiforgatott térdel a föld fölé előre lendíti ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a ballábát kissé hajlított és kiforgatott térdel féltalpon előre teszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (4. ütemre.)

Az 5. ütemre a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

II.₁ Keresztbe »emelgető» szökdelő (ugró) : Jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé ugrik, mialatt a bal combját mélyen előre, alsólábszárát mélyen a jobbláb elé keresztbe lendíti ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a bal alsólábszárát kissé a földhöz közelíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (6. ütemre.)

A 7. ütemre a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 8. ütem és az 11–3. ütem ismétlése, azonos a 6–7. ütemmel.

II.₂ Keresztbe »emelgető« szökdelő (ugró): Azonos a *II.₁* motívummal, azzal a különbséggel, hogy a második \downarrow -re aprót előre ugrik.

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (4. ütem ismétlésére.)

Az 5. ütem ismétlésére a *II.₂* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 6–7. ütem ismétlése azonos a 4–5. ütem ismétlésével, azzal a különbséggel, hogy a 6. ütem ismétlése második \downarrow -re jobbkezet mélyen előre nyújtja és megfogja a nő jobbkezetét.

A 8. ütem ismétlésére és a 9–15. ütemre a *II.₁* motívumot járja ellenkező lábbal ismételve.

II.₃ Keresztbe »emelgető« szökdelő (ugró): Jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé ugrik, mialatt a bal combját a vízszintesig előre, alsólábszárát a jobbláb elé keresztbe lendíti \downarrow + jobblábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a bal alsólábszárát a földhöz közelíti \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (16. ütemre.)

A 17. ütemre a *II.₃* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 18–19. ütem azonos a 16–17. ütemmel.

II.₄ Előre »emelgető« szökdelő (ugró): Jobblábbal a balláb mellé ugrik, mialatt ballábát kissé hajlított és kiforgatott térdrel közvetlenül a föld fölé előre lendíti: jobbkarját a test mellé, alkarját a vízszintesig előre viszi (fogja a nő kezét) \downarrow + jobblábbal aprót előre ugrik, mialatt jobb felkarját mélyen oldalra, alkarját a vízszintesig oldalra viszi \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (20. ütemre.)

A 21. ütemre a *II.₄* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve (karhelyzet marad).

II.₅ Szökdelő (ugró): Jobblábbal aprót előre ugrik, mialatt a ballábat kissé hajlítva közvetlenül a jobbláb elé emeli \downarrow + jobblábbal aprót előre ugrik \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (22. ütemre.)

A 23. ütemre a *II.₅* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

II.₆ Bokázva szökdelő (ugró): Jobblábbal aprót előre ugrik, mialatt a ballábat kissé hajlítva a jobbláb mellé emeli \downarrow + jobblábbal helyben ugrik, mialatt a bal bokát kissé a jobb bokához üti \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (24. ütemre.)

Dallam II.

II.₇ Előre »emelgető« szökdelő (ugró): Ballábbal aprót oldalt ugrik, mialatt a jobblábat kissé hajlítva közvetlenül a bal elé emeli (1. ábra) \downarrow + ballábbal aprót előre ugrik \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (1. ütemre.)

A 2. ütemre a *II.₅* motívumot járja.

A 3. ütemre a *II.₇* motívumot járja.

II.₈ Szökdelő (ugró): Jobblábbal a bal mellé ugrik, mialatt a ballábat kissé hajlítva közvetlenül a jobb mögül a jobb mellé emeli \downarrow + jobblábbal aprót előre ugrik, mialatt a ballábat kissé hajlítva közvetlenül a jobb mögé, majd folyamatosan a jobb mellé emeli \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (4. ütemre.)

Az 5. ütemre a *II.₃* motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve.

A 6. ütemre a II.₅ motívumot járja.

A 7. ütem azonos az 5. ütemmel.

A dallam I. 20. ütemétől, a dallam II. 7. üteméig bezárólag, két egészet fordul jobbra a nő körött.

II.₉ Szökdelő (ugró): Jobblábbal helyben ugrik, mialatt a ballábat kissé hajlítva a jobb mellé emeli ↓ + jobblábbal helyben ugrik ↓ A két ↓ alatt jobb karját kissé hajlítva a vízszintesig oldalra emeli.

Ritmusa: ↓ ↓ (8. ütemre.)

II.₁₀ Szökdelő (ugró): Ballábbal a jobb mellé ugrik, mialatt a jobblábat térdmagasságig hajlítva a bal mellé emeli ↓ + ballábbal helyben ugrik ↓ A két ↓ alatt, jobb karját (a kézfogást elengedve) lendületesen kissé hajlítva a magasba emeli (2. ábra).

Ritmusa: ↓ ↓ (1. ütem ismétlésére.)

A 2. ütem ismétlésére a II.₁₀ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy az első ↓-re karjait kissé hajlítva a vízszintesig előre emelve egyet tapsol, míg a második ↓-re balkarját kissé hajlítva a magasba jobb karját kissé hajlítva a vízszintesig rézsút előre emeli. (Mindkét kar emelése a taps folytatása.)

A 3. ütem ismétlésére a II.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy az első ↓-re bal felkarját a rézsút irányhoz közelítve a vízszintesig oldalra, alkarját a rézsút irányhoz közelítve magasan jobbra emeli, míg jobb karját kissé hajlítva a vízszintesig oldalra emeli. A második ↓-re jobb karját mélyen oldalra lendíti.

A 2. és a 3. ütem ismétlésében leírt jobb kar vezetése folyamatos.

II.₁₁ Keresztbe »emelgető« szökdelő (ugró): Jobblábbal a bal mellé ugrik, mialatt a bal combját a vízszintesig előre, alsó lábszárát a jobbláb elé keresztbe lendíti és balkarját kissé hajlítva a vízszintesig előre emeli

↓ + jobblábbal helyben ugrik, mialatt jobb tenyerével megcsapja a bal felső csizmaszárát ↓

Ritmusa: ↓ ↓ (4. ütem ismétlésére.)

Az 5. ütem ismétlésére a II.₃ motívumot járja, azzal a különbséggel, hogy az első ↓-re jobb karját is kissé hajlítva a vízszintesig előre emelve egyet tapsol, míg a második ↓-re a taps folytatásaképpen bal karját kissé hajlítva a magasba, jobb karját mélyen oldalra lendíti.

A 6. ütem ismétlésére a II.₄ motívumot járja.

A 7. ütem ismétlésére a II.₄ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy a motívum alatt 1/4-et fordul jobbra.

3. ábra

A 8. ütem ismétlésére a II.₃ motívumot járja, azzal a különbséggel, hogy a második ♪-re mindkét karját kissé hajlítva a vízszintesig előre emelve egyet tapsol.

A 9. ütemre a II.₁₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy az első ♪-re az előző ütem tapsából következően, bal felkarját a vízszintesig rézsút előre, alkarját a magasba lendíti és jobb karját a test mellé viszi. A második ♪-re jobb karját mélyen oldalra emeli, míg bal felkarját a test mellett tartva, a csizmaütést csak alkarból végzi (3. ábra).

A 10. ütemre a II.₁₁ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy az első ♪-re karjait kissé hajlítva a vízszintesig előre emelve egyet tapsol, míg a második ♪-re bal felkarját a test mellé viszi, alkarját magasan előre emeli.

A 11. ütemre a II.₁₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy az első ♪-re mindkét karját kissé hajlítva a vízszintesig előre emelve egyet tapsol, míg a második ♪-re jobb karját mélyen oldalra lendíti.

A 12. ütemre a II.₃ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy az első ♪-re mindkét karját kissé hajlítva a vízszintesig előre emelve egyet tapsol és a második ♪-re a tapsból következően bal felkarját a rézsút irányhoz közelítve a vízszintesig oldalra, alkarját a magasba lendíti, míg jobb karját mélyen előre lendíti.

A 13. ütem azonos a 11. ütemmel.

A 14. ütem azonos a 10. ütemmel.

A 15. ütem azonos a 11. ütemmel azzal a különbséggel, hogy úgy tapsol, hogy csak alkarját lendíti a vízszintesig előre és a taps után bal alkarját mélyen a test előtt keresztbe lendítve csapásol, míg jobb karját mélyen előre lendíti.

A 16—19. ütem azonos a 14—15. ütemmel.

A 8. ütem ismétlésétől a 18. ütemig bezárólag a körív mentén $\frac{1}{2}$ -et fordul jobbra.

A 20. ütemre a II.₃ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy az első ♪-re egyet tapsol, míg a második ♪-re a tapsból következően bal karját kissé hajlítva a magasba lendíti, míg a jobb karját mélyen előre lendíti. A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

A 21. ütemre a II.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy karjait a test mellett tartva alkarját a vízszintesig előre emelve egyet tapsol (az első ♪-re), míg a második ♪-re bal felkarját mélyen előre, alkarját a magasba lendíti. A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

A 22. ütemre a II.₃ motívumot járja, azzal a különbséggel, hogy a második ♪-re bal felkarját a vízszintesig előre emelve egyet tapsol és a motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordul.

A 23. ütemre a II.₁₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, a motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 24. ütemre a II.₁₁ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy alkarját a vízszintesig előre emelve egyet tapsol (az első ♪-re), majd a tapsból következően bal felkarját mélyen rézsút előre, alkarját a magasba lendíti, míg jobb karját mélyen előre lendíti (második ♪-re). A motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Dallam III.

Az 1. ütemre a II.₁₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy az első ♩-re felkarját a test mellett tartva, alkarját a vízszintesig előre emelve egyet tapsol, és a motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

A 2. ütemre a II.₁₁ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy alkarját a vízszintesig előre emelve egyet tapsol (az első ♩-re).

A 3. ütemre a II.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve és karjait a test mellé viszi.

II.₁₂ *Előre »emelgető« szökdelő (ugró)*: Jobblábbal aprót előre ugrik, mialatt a ballábát merőlegesen hajlítva, a vízszintesig előre emeli ♩ + jobblábbal aprót előre ugrik ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (4. ütemre.)

II.₁₃ *Szökdelő (ugró)*: Ballábbal aprót oldalt ugrik, mialatt a jobb combját mélyen előre, alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti ♩ + ballábbal helyben ugrik ♩ A motívummal $\frac{1}{2}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa: ♩ ♩ (5. ütemre.)

II.₁₄ *Keresztbe »emelgető« szökdelő (ugró)*: Jobblábbal a bal mellé ugrik, mialatt a bal combját mélyen előre, alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti ♩ + jobblábbal helyben ugrik, mialatt bal alsólábszárát a jobb elé keresztbe lendíti ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (6. ütemre.)

A 7. ütemre a II.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 8. ütemre a II.₃ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a második ♩-re karjait kissé hajlítva a vízszintesig előre emelve egyet tapsol.

Az 1. ütem ismétlésére a II.₃ motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy az előző tapsból következően bal felkarját a vízszintesig rézsút előre, alkarját a magasba lendíti, míg jobb karját a test mellé viszi.

A 2. ütem ismétlésére a II.₃ motívumot járja.

A 3. ütem ismétlésére a II.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 4. ütem ismétlésére a II.₃ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy az első ♩-re felkarját mélyen előre, alkarját a vízszintesig előre emeli.

Az 5. ütem ismétlésére a II.₁₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy az első ♩-re egyet tapsol.

A 6. ütem ismétlésére a II.₁₁ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy az első ♩-re egyet tapsol.

A 7. ütem ismétlése azonos az 5. ütem ismétlésével.

A 8. ütem ismétlésére a II.₃ motívumot járja, azzal a különbséggel, hogy az első ♩-re egyet tapsol, míg a második ♩-re a tapsból következően bal felkarját mélyen rézsút előre, alkarját a magasba, jobb karját kissé hajlítva mélyen előre lendíti. A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

A 9. ütemre a II.₁₃ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a második ♩-re felkarját a test mellett tartva, alkarját mélyen előre emeli.

A 10. ütemre a II.₁₄ motívumot járja.

A 11. ütemre a II. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 12. ütemre a II.₃ motívumot járja.

A 13. ütemre a II.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 14. ütemre a II.₃ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy alkarját a vízszintesig előre emelve egyet tapsol (a második ♩-re).

A 15. ütemre a II.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy az előző ütem tapsából következően bal felkarját a vízszintesig rézsút előre, alkarját a magasba lendíti és jobb karját a test mellé viszi.

A 16. ütemre a II.₃ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy az első ♩-re felkarját a test mellé viszi, alkarját a vízszintesig előre emeli és egyet tapsol. A második ♩-re a tapsból következően bal felkarját a vízszintesig rézsút előre, alkarját a magasba lendíti, míg jobb karját a test mellé viszi.

A 17. ütem azonos a 13. ütemmel.

A 18. ütem azonos a 12. ütemmel.

A 19–23. ütem azonos a 17–18. ütemmel.

A 24. ütemre a II.₁₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

Sánta Vendelné tánca

A tánc menete :

Dallam I.

Tánckezdő motívum : Alapállásban áll ♩ + jobb térdét kissé meghajlítja, mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♩ (a táncos mindkét keze a test mellett).

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütemre.)

I. Előrevágó háromlépés (ugró) : Ballábbal kis térdhajlítással aprót oldalt ugrik, mialatt mindkét kezét lazán ökolbe tartva csipőre teszi ♩ + jobblábbal féltalpon a balláb mellé lép ♩ + ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt a jobblábat közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (2. ütemre.)

A 3. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₁ Előrevágó háromlépés (ugró) első változata : Ballábbal kis térdhajlítással kicsit oldalt ugrik ♩ + jobblábbal féltalpon közvetlenül a bal elé lép (III. poz.) ♩ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobb mögé ugrik (III. poz.), mialatt a jobblábat közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (4. ütemre.)

Az 5. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy a második ♩-re felkarját a test mellett tartva, alkarját a vízszintesig előre emeli.

I.₂ Előrevágó háromlépés (ugró) második változata : Ballábbal kis térdhajlítással kicsit oldalt ugrik ♩ + jobblábbal féltalpon a bal mellé lép ♩ + ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt a jobblábat kissé hajlítja közvetlenül a bal elé lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (6. ütemre.)

A 7. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy mindkét kezét csipőre teszi.

A 8. ütemre az I.₁ motívumot járja.

Az 1. és 2. ütem ismétlése azonos 7–8. ütemmel.

A 3. ütem ismétlésére az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 4. ütem ismétlésére az I.₂ motívumot járja, azzal a különbséggel, hogy 1/8-ot balra fordul.

I.₃ Háromlépés (ugró): Jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik $\text{♩} + \text{ballábbal féltalpon helyben lép } \text{♩} + \text{jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt a ballábat kissé hajlítva a jobb mellé emeli } \text{♩}$ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra. rik

Ritmusa: $\text{♩} \text{♩}$ (5. ütem ismétlésére.)

A 6. ütem ismétlésére az *I.₃* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy a motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra, és az első ♩ -re jobb karját mélyen előre emeli és a második ♩ -re megfogja a férfi kezét.

A 7. ütem ismétlésére az *I.* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

A 8. ütem ismétlésére az *I.* motívumot járja azzal a különbséggel, hogy $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

A 9. ütemre az *I.₃* motívumot járja fordulás nélkül.

A 10. ütemre az *I.₂* motívumot járja.

A 11. ütemre az *I.₂* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 12. ütem azonos a 10. ütemmel.

A 13. ütemre az *I.* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

A 14. ütem azonos a 4. ütemmel.

II. Keresztbe »emelgető« szökdelő (ugró): Jobblábbal kicsit oldalt ugrik, mialatt bal combját mélyen előre, alsólábszárát a jobb elé keresztbe lendíti $\text{♩} + \text{jobblábbal helyben ugrik } \text{♩}$

Ritmusa: $\text{♩} \text{♩}$ (15. ütemre.)

I.₄ Előrevágó háromlépés (ugró): Ballábbal kis térdhajlítással kicsit oldalt ugrik $\text{♩} + \text{jobblábbal féltalpon a bal mellé lép } \text{♩} + \text{ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt a jobblábat kissé hajlított és ki-fordított térdrel a föld fölé előre lendíti } \text{♩}$

Ritmusa: $\text{♩} \text{♩}$ (16. ütemre.)

A 17–18. ütemre az *I.₄* motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve, és az *I.₄* motívumot.

A 19. ütemre az *I.₃* motívumot járja fordulás nélkül.

A 20. ütemre az *I.₃* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy $\frac{1}{4}$ -et fordul balra és a második ♩ -re jobbkarját a test mellett tartva alkarját magasan oldalra emeli.

III. Háromlépés: Jobblábbal kis térdhajlítással előre lép $\text{♩} + \text{ballábbal féltalpon a jobbláb mellé lép } \text{♩} + \text{jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép } \text{♩}$

Ritmusa: $\text{♩} \text{♩}$ (21. ütemre.)

III.₁ Háromlépés első változata: Ballábbal kis térdhajlítással kicsit oldalt lép $\text{♩} + \text{jobblábbal féltalpon aprót oldalt lép } \text{♩} + \text{ballábbal kis térdhajlítással aprót oldalt lép } \text{♩}$

Ritmusa: $\text{♩} \text{♩}$ (22. ütemre.)

A 23. ütemre a *III.* motívumot járja.

A 24. ütemre a *III.₁* motívumot járja.

Dallam II.

Az 1. ütemre a *III.₁* motívumot járja ellenkező lábbal kezdve (1. ábra l. 124. old.)

A 2. ütemre a III.₁ motívumot járja.

A 3. ütemre a III. motívumot járja.

A 4–7. ütem azonos a 2–3. ütemmel.

Az I. dallam 20. ütemétől a II. dallam 7. üteméig bezárólag két egészset fordul a férfi körött.

I.₅ Háromlépés (ugró): Ballábbal kis térdhajlítással oldalt ugrik ♪ + jobblábbal közvetlenül a balláb elé lép (V. poz.) ♪ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb mögé lép (V. poz.), mialatt a jobblábat kissé hajlítva a balláb mellé emeli ♪ A motívum alatt balkarját mélyen oldalra, jobbkarját a vízszintesig rézsút előre emeli és 1/8-ot balra fordul.

Ritmusa: ♪ ♪ (8. ütemre.)

I.₆ Hátravágó háromlépés (ugró): 1/4-et balra fordulva jobblábbal kis térdhajlítással aprót előre ugrik ♪ + ballábbal féltalpon a jobbláb mellé lép ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a bal alsólábszárát a föld fölé rézsút hátra lendíti ♪ A motívum alatt 1/2-et fordul jobbra és elengedve a férfi kezét, mindkét alkarját mélyen a test előtt keresztbe lendíti (2. ábra l. 124. old).

Ritmusa: ♪ ♪ (1. ütem ismétlésére.)

A 2. ütem ismétlésére az I.₄ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy mindkét karját lazán mélyen oldalra viszi.

A 3. ütem ismétlésére az I.₄ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy az első ♪-re karjait a vízszintesig előre emelve egyet tapsol és a motívummal 1/8-ot jobbra fordul.

I.₇ Előrevágó háromlépés (ugró): Ballábbal kis térdhajlítással oldalt ugrik, mialatt karjait a test mellé, míg alkarjait a vízszintesig a test mögé keresztbe viszi (jobbkezével a bal csuklóját fogja) ♪ + jobblábbal féltalpon közvetlenül a balláb elé lép (V. poz.) ♪ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb mögé lép (V. poz.), mialatt a jobblábat kissé hajlított és kiforgatott térdrel közvetlenül a föld fölé előre lendíti ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (4. ütem ismétlésére.)

Az 5. ütem ismétlésére az I.₇ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy balkezét lazán ökölben tartva csípőre teszi.

A 6. ütem ismétlésére az I.₂ motívumot járja. A motívum előtt 1/8-ot fordul jobbra. Az első ♪-re jobbkarját a test mellé viszi.

A 7. ütem ismétlésére a II. motívumot járja. A motívum előtt 1/8-ot fordul jobbra. A második ♪-re karjait kissé hajlítva a vízszintesig előre emelve egyet tapsol.

A 8. ütem ismétlésére az I.₂ motívumot járja, fordulás nélkül.

II.₁ Előre »emelgető« szökdelő (ugró): Jobblábbal oldalt lép, mialatt a ballábát merőlegesen hajlítva a vízszintesig előre lendíti ♪ + jobblábbal helyben ugrik, mialatt a lába alatt egyet tapsol (mélyen előre nyújtott kézzel) (3. ábra l. 127. old.) ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (9. ütemre.)

A 10. ütemre a II.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy az első ♪-re egyet tapsol.

II.₂ Előre »emelgető« szökdelő (ugró): Jobblábbal aprót előre lép, mialatt karjait a vízszintesig előre emelve egyet tapsol ♪ + jobblábbal aprót előre ugrik,

mialatt a ballábát merőlegesen hajlítva a vízszintesig előre emeli és a lába alatt egyet tapsol ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (II. ütemre.)

A 12. ütemre a II.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 13–22. ütem azonos a II–12. ütemmel.

A 11–22. ütem alatt a körív mentén $\frac{3}{4}$ -et fordul balra.

II.₃ Előre »emelgető« szökdelő (ugró): Jobblábbal aprót előre ugrik, mialatt a ballábát kissé hajlítva mélyen előre emeli és a test előtt egyet tapsol ♩ + jobblábbal helyben ugrik ♩ A motívum alatt $\frac{1}{2}$ -et fordul balra.

Ritmusa : ♩ ♩ (23. ütemre.)

A 24. ütemre a III.₁ motívumot járja. Az első ♩-re, mindkét kezét lazán ökölben tartva, cspőre teszi.

Dallam III.

I.₈ Háromlépés (ugró): Jobblábbal kis térdhajlítással oldalt ugrik ♩ + ballábbal féltalpon a jobbláb mellé lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép ♩ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ (I. ütemre.)

A 2. ütemre az I.₇ motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve, $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

I.₉ Háromlépés (ugró): $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva, jobblábbal kis térdhajlítással aprót előre ugrik ♩ + ballábbal féltalpon kicsit oldalt lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (V. poz.) ♩ A motívum alatt $\frac{1}{2}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ (3. ütemre.)

A 4. ütemre az I.₇ motívumot járja.

Az 5. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve. A motívum előtt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

A 6. ütemre az I. motívumot járja. A motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

A 7. ütemre az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 8. ütemre az I.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva.

Az 1. ütem ismétlésére az I.₃ motívumot járja, $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva.

A 2. ütem ismétlésére az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, azzal a különbséggel, hogy az első ♩-re karját kissé hajlítva a vízszintesig előre emeli és egyet tapsol.

A 3. ütem ismétlésére a II.₁ motívumot járja.

A 4. ütem ismétlésére a II.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy az első ♩-re egyet tapsol.

Az 5. ütem ismétlésére a II.₁ motívumot járja, azzal a különbséggel, hogy az első ♩-re egyet tapsol.

A 6. ütem ismétlése azonos a 4. ütemmel.

A 7. ütem ismétlésére a II.₃ motívumot járja, $\frac{1}{2}$ -et jobbra fordulva. A 2. ♩-re karjait a test mellé, alkarját a hát mögé viszi, s jobbkézzel bal csuklót fog.

A 8. ütem ismétlésére az I.₇ motívumot járja. A motívum előtt $\frac{1}{2}$ -et fordul jobbra. Az első ♩-re balkarját, a második ♩-re a jobbkarját a test mellé viszi.

III.₂ Háromlépés : Jobblábbal tágan kis térdhajlítással rézsút hátra lép ♪ + ballábbal féltalpon a jobbláb mellé lép ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a ballábat kis térdhajlítással a jobb mellé emeli ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (9. ütemre).

A 10. ütemre a III.₂ motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve előre haladva. A második ♪-re mindkét kezét lazán ökölben tartva csípőre teszi.

A 11. ütemre a III.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 12. ütemre a III.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve előre haladva, $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva.

A 13. ütemre a III.₁ motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve, $\frac{7}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 14. ütemre a III.₁ motívumot járja, $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 15. ütemre a III.₁ motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve, $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva.

A 16. ütemre az I.₇ motívumot járja.

A 17. ütemre az I.₇ motívumot járja, ellenkező lábbal kezdve.

I.₁₀ Hátravágó háromlépés (ugró) : $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva, ballábbal kis térdhajlítással aprót előre ugrik ♪ + jobblábbal féltalpon közvetlenül a bal láb mögé lép (V. poz.) ♪ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.), mialatt a jobb alsó lábszárát mélyen hátra lendíti ♪ A motívum alatt $\frac{1}{2}$ -et fordul balra.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (18. ütemre.)

A 19. ütemre az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 20. ütemre az I.₂ motívumot járja.

A 21—22. ütem azonos a 19—20. ütemmel.

I.₁₁ Háromlépés (ugró) : Jobblábbal kis térdhajlítással oldalt ugrik ♪ + ballábbal közvetlenül a jobbláb mögé lép (III. poz.) ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (III. poz.) ♪ A motívum alatt $\frac{1}{2}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (23. ütemre).

A 24. ütemre a III.₁ motívumot járja, $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva.

„BECSALI CSÁRDÁS“

Páros verbunk

Szenyér (marcali j.)

Táncolták: Filagics István 55 éves és Tisler Antalné 60 éves földművesek.

Gyűjtötte: Pálfi Csaba 1954. V. 1-én.

A táncot filmről lejegyezte: Lányi Ágoston.

Megjegyzés: A felvételtől öt teljes dallam terjedelmű részt közlünk. Egymás mellett állva kezdik táncukat, s kicsit előre haladva szembefordulnak egymással. Itt nagyon kedves a férfi játéka, ahogyan karját az asszony felé nyújtja, mintha megfogná a kezét, majd hirtelen mozdulattal a háta mögé teszi. Ezt a kis játékot, amit a férfi többször megismétel, dobogós motívum követi mindkettőjük részéről. Utána a férfi csapásokkal hátra halad, s az asszony követi. A táncot szemben egymással kétkézfogásban, jobbra-balra fordulások után, dobogós motívummal zárják.

Filagics István táncát határozott, feszes lábjárás jellemzi. Karmozdulatai szaggatottan darabosak. Jellegetes kéztartása a tarkófogás, sőt néha mindkét kézzel a fejéhez kap. Testtartása egyenes, szinte feszes, bár olykor (ha párjával játszik, vagy dobogós figurát jár), kissé előre döntött.

Tisler Antalné táncában főleg a háromlépéses motívum dominál, amit könnyedén jár. Kopogós figuráját tarkófogással táncolja. Végig harmonikusan illeszkedik a férfi táncához. Testtartása egyenes.

Filagics István, 55 éves

Giusto ♩ = 108

Haj du - ná - ról fúj a szél, Du - ná - ról fúj a szél,
Fe - küdj mel - lém, majd nem ér,

Ha Du - ná - ról nem fúj - na, Du - ná - ról fúj a szél,
Ak - kor hi - deg sem vol - na,

2. Sárga tiknak a bögye, Adjál kicsit te Bözse, Dunáru! fúj a szél stb.
3. Sárga tiknak a lába, Adjál kicsit fennállva, Dunáru! fúj a szél stb.
4. Sárga tiknak a nyaka, Adjál kicsit te Naca, Dunáru! fúj a szél stb.

Megjegyzés: Filmfelvétel alkalmával a táncot a Szenyéren kedvelt közismert »Ruszászka« nevű orosz táncdallamra járták. A közölt dallamra is járják Szenyéren a páros kanásztáncot. Lakodalmakban erre táncolják az üveges táncot is.

Az asszony és a férfi egymás mellett áll, az asszony a férfi jobboldalán.

Filagics István tánca

A tánc menete:

Induláskor a férfi igen kis terpszállásban áll.

Dallam I.

I. Páros lábbal egyet rúgózik, mialatt derekával jobbra dől: jobbkezét csípőre teszi, bal felkarját a vízszintes alá oldalra, alkarját a vízszintes fölé rézsút jobbra előre emeli ♪ + ebben a helyzetben másfelet rúgózik, mialatt derekával balra dől ♪

1. ábra

Ritmusa: ♪ ♪ (1. ütemre.)

II. Mindkét térdét megfeszíti, mialatt derekával rézsút balra előre dől; bal felkarját a vízszintesig rézsút előre, alkarját magasan rézsút hátra emelve megérinti a tarkóját ♪ + jobbtérdét meglazítja ♪ + jobbtérdét megfeszíti, mialatt derekával rézsút jobbra előre dől; bal felkarját a vízszintesig oldalra, alkarját a vízszintesig rézsút előre emeli ♪ + mindkét térdét meglazítja ♪

Ritmusa: ♪ ♪ ♪ ♪ (2. ütemre.)

II.₁ Mindkét térdét megfeszíti, mialatt derekával előre dől ♪ + mindkét térdét meghajlítja ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (3. ütemre.)

II.₂ Mindkét térdét megfeszíti, mialatt derekával kiegyenesedik ♪ + jobbtérdét meghajlítja, mialatt a bal alsólábszárát mélyen rézsút hátra lendíti ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (4. ütemre.)

III. *Hátravágó háromlépés:* Ballábbal sarkon rézsút előre lép ♪ + jobblábbal féltalpon rézsút hátra lép (1. ábra) ♪ + ballábbal térdhajlítással rézsút előre lép, mialatt jobbcombját mélyen oldalra, alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti és mindkét kezével megérinti a tarkóját ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (5. ütemre.)

III.₁ *Hátravágó háromlépés első változata:* Jobblábbal féltalpon közvetlenül a balláb elé lép (V. poz.) ♪ + ballábbal féltalpon közvetlenül a jobb

mögé lép (V. poz.) ♪ + jobblábbal térdhajlítással közvetlenül a bal elé lép, mialatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra és bal alsólábszárát mélyen rézsút hátra lendíti; kezével elengedi a tarkóját ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (6. ütemre.)

III.₂ *Oldaltvágó háromlépés*: Ballábbal oldalt lép, mialatt karjait a vízszintesig előre emeli ♪ + jobblábbal aprót oldalt lép ♪ + ballábbal kis térdhajlítással aprót oldalt lép, mialatt jobblábát kissé hajlítva közvetlenül a föld fölé oldalra emeli ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (7. ütemre.)

IV. *Hátravágó bokázó*: Jobblábbal, a jobb bokát a balhoz ütve, a bal mellé lép (a testsúly mindkét lábon), mialatt mindkét térdét megfeszíti ♪ + jobb-térdét kissé meghajlítja, mialatt bal alsólábszárát a föld fölé rézsút hátra lendíti ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (8. ütemre.)

III.₃ *Hátravágó háromlépés*: Ballábbal aprót oldalt lép ♪ + jobblábbal aprót oldalt lép ♪ + ballábbal kis térdhajlítással aprót oldalt lép, mialatt jobbcombját mélyen oldalra, alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (9. ütemre.)

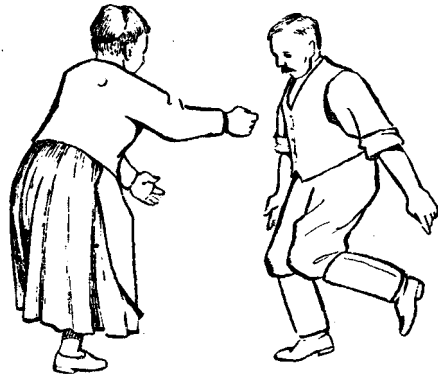
A 10. ütemre IV. motívumot járja. Az első ♪-re karjait kis hajlításból, kézfejét lazán ökölben tartva, megfeszítve a vízszintesig előre löki.

IV.₁ *Hátravágó bokázó első változata*: A ballábbal a balbokát a jobbhöz ütve a jobb mellé lép (a testsúly mindkét lábon), mialatt mindkét térdét átfeszíti és karjait a hát mögé viszi ♪ + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt a jobb alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (11. ütemre.)

IV.₂ *Hátravágó bokázó második változata*: Páros lábbal féltalpon feszes térdrel bokáját összeütve igen kicsit rézsút jobbra előre ugrik, mialatt karjait a vízszintesig előre lendíti és derekával kissé előre dől ♪ + jobbtérdét kissé meghajlítja, mialatt a bal alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti és karjait oldalra tárja (2. ábra) ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (12. ütemre.)

2. ábra

Dallam II.

IV.₃ *Előrevágó bokázó*: Páros lábbal bokáját összeütve alapállásba ugrik, mialatt karjait hirtelen feszes mozdulattal a test mellé viszi, alkarjait vízszintesen előre tartja (3. ábra) ♪ + ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a jobblábát mélyen rézsút előre a föld fölé vágja ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (1. ütemre.)

A 2. ütemre a IV.₂ motívumot járja a különbséggel, hogy derekával kiegyenesedik.

IV.₄ *Hátravágó bokázó*: Páros lábbal feszes térddel bokáját összeütve aprót hátra ugrik ♩ + ballábbal kis térdhajtással helyben ugrik, mialatt a jobb alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (3. ütemre.)

A 4. ütemre a IV.₄ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

IV.₅ *Hátravágó bokázó*: Páros lábbal feszes térddel a bokáját összeütve alapállásba ugrik, mialatt derekával rézsút balra előre dől, jobbkarját a vízszintesig rézsút előre, balkarját mélyen rézsút hátra lendíti ♩ + ballábbal kis térdhajtással helyben ugrik, mialatt a jobbcombját mélyen oldalra, alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (5. ütemre.)

IV.₆ *Hátravágó bokázó*: Páros lábbal feszes térddel, bokáját összeütve alapállásba ugrik, mialatt mindkét kezével a tarkójához kap ♩ + jobblábbal kis térdhajtással helyben ugrik, mialatt a bal alsólábszárát magasan rézsút hátra lendíti (4. ábra) ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (6. ütemre.)

A 7. ütemre a IV.₆ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy kezei a tarkón maradnak.

V. Páros lábbal féltalpon úgy ugrik, hogy a jobblába elől van (III. poz.), mialatt derekával kiegyenesedik és tarkóját elengedi ♩ + jobblábbal kis térdhajtással dobbantva közvetlenül a bal elé lép (III. poz.) ♩ + ballábbal féltalpon kissé kiforgatott térddel aprót rézsút hátra lép ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (8. ütemre.)

3. ábra

4. ábra

VI. *Dobogó kétlépés*: Jobblábbal kis térdhajtással dobbantva aprót rézsút előre lép ♩ + ballábbal féltalpon kissé kiforgatott lábbal aprót rézsút hátra lép ♩ A motívum alatt jobbkezével tarkóját fogja, balkezét csípőre teszi és derekával kissé előre dől.

Ritmusa : ♩ (9. ütem első ♩-re.)

A 9. ütem második ♩-re és a 10–12. ütemre a VI. motívumot járja.

Dallam III.

Az 1–2. ütemre a VI. motívumot járja.

IV.7 Hátravágó bokázó : Jobblábbal kis térdhajlítással dobbantva aprót rézsút előre lép, mialatt bal alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti ♩ + páros lábbal féltalpon igen kicsit hátra csusszan, mialatt bokáját összeüti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (3. ütemre.)

IV.8 Hátravágó bokázó : Ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt a jobbcombját mélyen oldalra, alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti ♩ + páros lábbal bokáját összeütve féltalpon aprót hátra csusszan, mialatt a tarkóját elengedi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (4. ütemre.)

VII. »Csapás« : Jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt att ballábát térdmagasságig hajlítva a jobb mellé emeli és egyet tapsol : derekával kiegyenesedik ♩ + jobblábbal helyben ugrik, mialatt a balcombját a vízszintesig előre, alsólábszárát mélyen oldalra lendíti és jobbtenyerével megcsapja a bal belső csizmaszárát ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (5. ütemre.)

VII.1 »Csapás« első változata : Ballábbal a jobbláb mellé lép, mialatt a jobblábát térdmagasságig hajlítva és kissé befelé forgatva a bal mellé emeli ♩ + ballábbal helyben ugrik, mialatt jobbtenyerével megcsapja a jobb külső csizmaszárát ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (6. ütemre.)

A 7. ütemre a VII.1 motívumot járja ellenkező lábbal kezdve (5. ábra).

VII.2 »Csapás« második változata : Ballábbal a jobb mellé lép, mialatt jobbcombját a vízszintesig előre, alsólábszárát mélyen rézsút balra előre lendíti és egyet tapsol ♩ + ballábbal helyben ugrik, mialatt jobbtenyerével megcsapja a jobb belső csizmaszárát ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (8. ütemre.)

VII.3 »Csapás« harmadik változata : Jobblábbal kicsit hátra lép, mialatt egyet tapsol ♩ + jobblábbal helyben ugrik, mialatt a ballábát kissé hajlítva a vízszintesig előre lendíti és jobbtenyerével megcsapja a bal belső csizmaszárát ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (9. ütemre.)

A 10. ütemre a VII.3 motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 11. ütemre a VII.1 motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 12. ütemre a VII.1 motívumot járja.

5. ábra

Dallam IV.

VII.₄ »Csapás« *negyedik változata* : Jobblábbal a balláb mellé lép, mialatt egyet tapsol ♩ + jobblábbal helyben ugrik, mialatt a balcombját a vízszintesig előre, alsólábszárát mélyen keresztbe lendíti, és jobbtenyerével megcsapja a bal belső csizmaszárát ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütemre.)

A 2. ütemre a VII.₄ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

III.₄ *Hátravágó háromlépés (dobogó)* : Jobblábbal a bal mellé lép ♩ + bal lábbal helyben lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással dobbantva helyben lép, mialatt a bal alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ (3. ütemre.)

A 4. ütemre a IV.₆ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy mindkét kezével megérinti a tarkóját.

Az 5. ütemre a IV.₆ motívumot járja.

A 6. ütemre a IV.₅ motívumot járja.

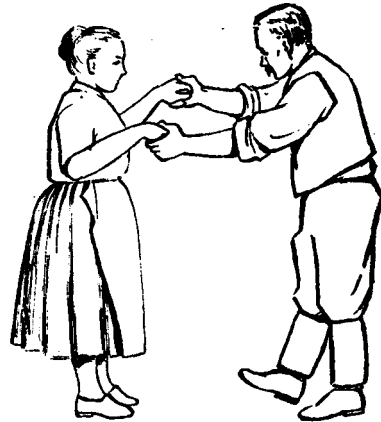
A 7. ütemre a IV.₆ motívumot járja.

A 8. ütemre a IV.₅ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy az első ♩-re felkarját mélyen előre, alkarját magasan előre emeli. A második ♩-re felkarját a test mellé viszi, alkarját a vízszintesig előre emelve megfogja mindkét kézzel a nő kezét.

A 9. ütemre a IV.₆ motívumot járja. Karjait a 8. ütemben leírt módon lengeti (a kézfogást nem engedi el) (6. ábra).

6. ábra

7. ábra

A 10. ütem azonos a 8. ütemmel azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

A 11. ütem azonos a 9. ütemmel azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

A 12. ütem azonos a 8. ütemmel azzal a különbséggel, hogy $\frac{1}{4}$ -et fordul a motívum előtt balra.

Dallam V.

Az 1. ütem azonos a dallam IV. 11. ütemével.

A 2. ütemre a IV.₅ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a motívum előtt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra és a motívum első ♩-re aprót balra ugrik, mialatt a kézfogást megtartva karjait kissé hajlítva a vízszintesig rézsút előre emeli. A második ♩-re karjait a kézfogást megtartva kissé hajlítva a vízszintesig előre emeli.

A 3. ütemre a IV.₆ motívumot járja. Karjait a 2. ütemben leírt módon lengeti.

IV.₇ Hátravágó sarkazó: Páros lábbal feszes térdel úgy ugrik, hogy a ballába sarkon igen kicsit elől van (III. poz.) ♩ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobb elé lép (III. poz.), mialatt jobb alsólábszárát mélyen rézsút hátra lendíti ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (4. ütemre.)

IV.₈ Hátravágó sarkazó: Páros lábbal feszes térdel úgy ugrik, hogy a jobblába sarkon elől van (7. ábra) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé csusszan, mialatt a bal alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (5. ütemre.)

A 6. ütemre a IV.₆ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 7. ütemre a IV.₆ motívumot járja.

A 8–9. ütem azonos a 6–7. ütemmel.

IV.₉ Hátravágó bokázó: Páros lábbal feszes térdel bokáját összeütve alapállásba ugrik ♩ + ballábbal kis térdhajlítással dobbantva helyben ugrik, mialatt a jobb alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti ♩ + páros lábbal bokáját összeütve alapállásba ugrik ♩

Ritmusa: ♩ ♩ ♩ ♩ (10. ütemre és 11. ütem első ♩-re.)

A 11. ütem második ♩-re és 12. ütemre a VI. motívumot járja.

Tisler Antalné tánca

A tánc menete:

A tánc kezdetén a nő igen kis terpszállásban áll.

Dallam I.

I. Páros lábbal egyet rúgózik, mialatt balkarját mélyen oldalra, jobb felkarját a vízszintesig rézsút előre, alkarját magasan rézsút balra hátra emeli és derekával jobbra kifordul ♩ + ebben a helyzetben egyet rúgózik, mialatt derekával visszafordul ♩ + ebben a helyzetben még kétszer rúgózik ♩ ♩

Ritmusa: ♩ ♩ ♩ ♩ (1–2. ütemre.)

II. Mindkét térdét átfeszíti, mialatt derekával kissé előre dől, s jobbkezevel megérinti a tarkóját (1. ábra l. 136. old.) ♩ + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábát mélyen előre lendíti és derekával előre dőlve balra kifordul ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (3. ütemre.)

III. Hátravágó háromlépés: Jobblábbal közvetlenül a bal elé lép (V. poz.) ♩ + ballábbal féltalpon közvetlenül a jobb mögé lép (V. poz.) ♩ + jobb-

lábbal kis térdhajlítással közvetlenül a bal elé lép (V. poz.), mialatt bal alsólábszárát mélyen rézsút hátra lendíti; balkezét csípőre teszi, derekával visszafordulva majdnem kiegyenesedik ↓

Ritmusa: ♪ ♪ (4. ütemre.)

III.₁ Előrevágó háromlépés: Ballábbal közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) ♪ + jobblábbal féltalpon közvetlenül a bal mögé lép (III. poz.) ♪ + ballábbal kis térdhajlítással közvetlenül a jobb elé lép (V. poz.), mialatt jobblábat párhuzamos tartásban mélyen előre lendíti; jobb felkarját mélyen oldalra, alkarját magasan előre lendíti, derekával kiegyenesedik ↓

Ritmusa: ♪ ♪ (5. ütemre.)

III.₂ Előrevágó háromlépés: Jobblábbal közvetlenül a bal elé lép (V. poz.) ♪ + ballábbal féltalpon közvetlenül jobb mögé lép (III. poz.) ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a bal elé lép (V. poz.), mialatt ballábat kissé kifelé forgatva a föld fölé előre vágja ↓

Ritmusa: ♪ ♪ (6. ütemre.)

A 7. ütemre a III. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy az utolsó ♪ alatt ballábon $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

III.₃ Háromlépés: Jobblábbal közvetlenül a bal mögé lép (III. poz.) ♪ + ballábbal féltalpon a jobb mellé lép ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép ↓ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa: ♪ ♪ (8. ütemre.)

III.₄ Háromlépés: Ballábbal közvetlenül a jobb mögé lép (V. poz.) ♪ + jobblábbal közvetlenül a bal elé lép (V. poz.) (a testsúly mindkét lábon van) ♪ + ebben a helyzetben kis térdhajlítással a ballábra helyezi a testsúlyt; karjait a vízszintesig előre nyújtja ↓

Ritmusa: ♪ ♪ (9. ütemre.)

III.₅ Oldaltvágó háromlépés: Jobblábbal a bal mellé lép ♪ + ballábbal helyben lép ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé oldalra emeli ↓

Ritmusa: ♪ ♪ (10. ütemre.)

A 11. ütemre a III.₁ motívumot járja (karmozgás nélkül).

III.₆ Előrevágó háromlépés: Jobblábbal közvetlenül a bal elé lép (III. poz.) ♪ + ballábbal közvetlenül a jobb mögé lép (III. poz.) ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a bal elé lép (III. poz.), mialatt a ballábat közvetlenül a föld fölé rézsút előre emeli (2. ábra l. 137. old.) ↓

Ritmusa: ♪ ♪ (12. ütemre.)

Dallam II.

Az 1. ütemre a III.₆ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, mialatt kezeit csípőre teszi (3. ábra l. 138. old.).

A 2. ütemre a III.₆ motívumot járja.

III.₇ Előrevágó háromlépés (ugró): Ballábbal a jobb mellé ugrik ♪ + jobblábbal helyben lép ♪ + ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt a jobblábat a föld fölé rézsút előre lendíti ↓

Ritmusa: ♪ ♪ (3. ütemre.)

III.₈ Oldaltvágó háromlépés (ugró): Jobblábbal féltalpon a bal mellé

ugrik ♩ + ballábbal féltalpon helyben lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt ballábát a föld fölé oldalra lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (4. ütemre.)

Az 5. ütemre a III.₈ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 6. ütemre a III.₈ motívumot járja (4. ábra l. 138. old.).

II₁ *Előrevágó bokázó* : Páros lábbal a bokáját összeütve alapállásba ugrik ♩ + ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik, mialatt jobblábát mélyen rézsút előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (7. ütemre.)

A 8. ütemre a III.₈ motívumot járja.

IV. Ballábbal közvetlenül a jobbláb mögé ugrik (III. poz.) ♩ + jobblábbal közvetlenül a bal elé lép (III. poz.) ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással úgy ugrik, hogy a ballába kicsit előbbre van (III. poz.) ♩ + ebben a helyzetben marad ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (9. ütemre.)

V. *Kopogó kétlépés* : Jobblábbal kis térdhajlítással dobbantva aprót rézsút hátra lép ♩ + ballábbal sarkon koppantva aprót rézsút előre lép, mialatt jobbkezét a tarkójára teszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (10. ütem első ♩-re.)

A 10. ütem második ♩-re és 11–12. ütemre az V. motívumot járja.

Dallam III.

Az 1–2. ütemre az V. motívumot járja.

A 3. ütem első ♩-re az V. motívumot járja.

V.₁ *Kopogó kétlépés első változata* : Jobblábbal közvetlenül a bal mögé lép (III. poz.) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással aprót oldalt lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (3. ütem második ♩-re.)

VI. Ballábbal kis térdhajlítással a jobb mellé ugrik, mialatt a jobblábát sarkon igen kicsit rézsút előre teszi ♩ + még egyszer ugyanígy ugrik ♩ + ballábbal kis térdhajlítással helyben ugrik ♩ + jobblábát sarkon a bal mellé teszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ ♩ (4. ütemre és 5. ütem első ♩-re.)

Az 5. ütem második ♩-re és a 6. ütem első ♩-re a III.₅ motívumot járja.

A 6. ütem második ♩-re és 7. ütem első ♩-re a III.₁ motívumot járja.

A 7. ütem második ♩-re és a 8. ütem első ♩-re a III.₆ motívumot járja.

A 8. ütem második ♩-re és a 9. ütem első ♩-re a III.₆ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₁ Baltérdét kinyújtva jobblábát a bal mellé zárja (a testsúly mindkét lábon), mialatt egyet rúgózik és jobbkezét csipőre teszi ♩ + még egyszer rúgózik ♩ + jobbtérdét kissé meghajlítja, mialatt a ballábát a föld fölé rézsút előre lendíti ♩

Ritmusa : ♩ | ♩ ♩ (9. ütem második ♩-re és 10. ütemre.)

A 11. ütemre a III.₆ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 12. ütemre a III.₆ motívumot járja.

Dallam IV.

Az 1. ütemre a III.₆ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 2. ütemre a III.₆ motívumot járja.

A 3. ütemre a III.₅ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

III.₉ *Oldaltvágó háromlépés (ugró)*: Jobblábbal féltalpon a jobb mellé ugrik ♪ + ballábbal féltalpon aprót oldalt lép ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé ugrik, mialatt a ballábat a föld fölé oldalra lendíti ♪

Ritmusa: ♪ ♪ ♪ (4. ütemre.)

Az 5. ütemre a III.₉ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 6–8. ütem azonos a 4–5. ütemmel.

A 8. ütem első ♪-re mindkét karját a vízszintesig előre emeli és a második ♪-re megfogja a férfi kezét.

A 9. ütemre a III.₆ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve (6. ábra)

A 10. ütemre a III.₅ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy csípőből balra kifordul.

A 11. ütemre a III.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve azzal a különbséggel, hogy a motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra és csípőjét is jobbra forgatja.

A 12. ütemre a III.₇ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra; csípőjét is balra forgatja.

Dallam V.

Az 1. ütemre a III.₇ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, azzal a különbséggel, hogy a motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra és csípőjét is jobbra forgatja.

A 2. ütemre a III.₇ motívumot járja azzal a különbséggel, hogy a motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra és csípőjét is balra forgatja.

A 3–4. ütem azonos az 1–2. ütemmel.

VII. Ballábbal a jobb mellé lép ♪ + jobblábbal helyben lép ♪ + ballábbal egyet rúgózva helyben lép ♪ + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt jobblábat sarkon előre teszi ♪

Ritmusa: ♪ ♪ ♪ ♪ (5. ütemre és 6. ütem első ♪-re.)

V.₂ *Kopogó kétlépés második változata*: Jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a bal elé lép (III. poz.) ♪ + ballábbal sarkon aprót rézsút előre lép ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (6. ütem második ♪-re.)

A 7–12. ütemre az V. motívumot járja.

P Á R O S T Á N C O K

A CSÁRDÁS

A PÁROS (nő-férfi) verbunktól eltérő, népi eredetű somogyi páros táncokat összefoglalóan csárdás néven tárgyaljuk. A kanásztáncból kialakult páros-verbunk sajátos somogyi (déldunántúli) tánc. Ezzel szemben a csárdás (noha vidékenként eltérő) országos viszonylatban azonos típusú táncnak tekinthető. Éppen ezért egy megye táncanyagának vizsgálata során nem vonhatunk le messzemenő és általános érvényű következtetéseket, csak néhány adalékkal szolgálhatunk a csárdás történeti alakulásához és somogymegyei változataihoz.

A *lassú csárdás* kétféle változata ismert Somogyban, az »egylépés« és a »kétlépés«. Ma az általánosan elterjedt a kétlépés. Ez a forma azonban az adatok egyhangzó tanúsága alapján újabb keletű: körülbelül 50–60 éves. Hatvan év a legszélső időhatár, ezen belül falvanként változik a kétlépés megjelenése. Zelincszentpálon a kétlépéses táncot mintegy ötven esztendeje kezdték.¹ Jankovics Imre, 68 éves berzencei dudás pedig ezt mondja: »Nagyon régen azt én hoztam be Berzencébe, a kettős táncot.«² Vizváron³, Babócsán⁴, Heresznyén,⁵ Nagyberkiben⁶, Attalán⁷ szintén ötven évvel ezelőtt kezdett tért hódítani a kétlépéses csárdás. A kétlépés elterjedése tehát egybeesik a tánciskolák első megjelenésével Somogyban. Így a kétlépés feltehetően a tánciskolák hatására terjedt el. Ezt megelőzően a felsorolt helyeken mindenütt egylépés volt divatban. Zselicszentpálon a kétlépést »fiatalosnak⁸«, Törökoppányban az egylépést »öregesen⁹« járt táncnak nevezik. Ennek az egylépéses lassúnak igen szép formája a kötetben közölt zselicszentpáli lassú csárdás, amiben a táncos »hindálgatta« magát. Erről a táncról így beszél táncosa: »Lassú csárdásban nem két lépés volt, akkor csak egyet libbentünk.«¹⁰ Az egylépéses libbenőre utal egy Andocsról Karádra költözött adatközlő is, amikor így jellemzi a lassút: »A lassú, az olyan volt, mint a friss, csak lassú.«¹¹

A libbenő mozgásmód kifejezője a régi magyar nyelvben a »lejt« szó volt. Ezt bizonyítja a szó etimológiája és használata is. A szó eredeti jelentése a XIX. századi irodalmi nyelvben csak erősen módosulva és keveredve tükrözi a régi jelentést.¹²

Mai somogyi adataink közt találjuk a következőt: »*Régi tánc* a páros táncok közül a *somogyi lejtő*.«¹³ További útmutatást és egyúttal történeti távlatot ad a szónak az 1838-as Magyar Tájszótár¹⁴: »Lejtő: lassú táncz. Balaton melléki szó.«

Az adatokat értékelve a következőket állapíthatjuk meg: A lassú táncot régen is lejtve, azaz libbenősen járták és éppen erről a vidékről származó adat szerint. Czuczor—Fogarasi szótára a lejtőt szintén lassú táncnak nevezi, másrészt jellemzi a lejtő mozgást is: »Lejtő táncz, melyben a tánczos mintegy buktatja magát, vagyis melyet úgy jár, mintha lejtőn menne lefelé.«¹⁵ Hozzáteszi még ehhez: »Tánczot lejteni tulajdonképp testet lejteni a. m. a tánczot alá-alá bukva lábhegyről sarokra ereszkedve jární.«¹⁶

Az egy lépéses lassú libbenésre a fentebb elmondott jellemvonások kivétel nélkül érvényesek. Ez a libbenő-lejtő mozgásmód a lassú táncban a történeti adatok szerint még távolabbra is visszavezethető; nyelvemlékeinkben¹⁷ már a XV. századtól kezdve előfordul.

A lassú csárdás mozgásai közé beszűrődött a kanásztánc alapmotívuma: a háromlépés és a hegyező egy lépés is.

A libbenő egy lépés sajátos felsőtest-mozgással párosul: mégpedig a törzs jobbra-balra való döntögetésével, mindig a kilépéssel ellentétes irányban. Ez a mozgás a kétlépésnél is megtalálható, de éppen ellenkezőleg, a kilépéssel azonos irányban dől meg kissé a törzs.¹⁸

A lassú csárdás szerkezete kötetlen: ez abban nyilvánul meg, hogy az egy lépést vagy kétlépést a táncosok sorozatosan ismétlik és a térben való haladás és forgás szerint variálják.

A lassú csárdás összefogódzási módjai a következők:

1. Férfi és nő egymás mellé áll, a férfi balkezeivel átöleli a párja derekát, az pedig jobbkezét a férfi vállára helyezi.¹⁹

2. Férfi és nő egymásba karol.²⁰

3. Férfi és nő egymással szemben két-kéz-fogással táncol.²¹

4. Férfi és nő egymással szemben váll- és derékfogással táncol. Változata: a férfi balkezét a lány dereka helyett karjára helyezi.²²

A lassú csárdásnak a táncrendben igen jelentős helye volt. Két szünet közti táncok sorrendjében a modern táncok elterjedése előtt, a lassú csárdás volt mindig az első. Időtartama sokkal hosszabb volt, mint a gyorscsárdásé.

A gyorscsárdás. Somogyban a gyorscsárdás elnevezései a következők:

a) csárdás vagy gyors és friss,²³

b) lippenő, libbenő, lippenős, libbenős, lippentős, libbentős, libegő, lippegő, libbögős,²⁴

c) ugró, ugrós, ugralós,²⁵

d) mártogatós,²⁶

e) emelgetős,²⁷

f) rezgő, rezgős.²⁸

Ezek a szavak néha önállóan, de sokszor a csárdás szóval együtt alárendelő összetételben fordulnak elő.

A gyorscsárdás elnevezései rámutatnak a tánc tempójára, mozgásmódjára és a táncban előforduló jellemző motívumokra. Így a lényegében azonos tánc szerint, hogy melyik tényezőt tartják a leglényegesebbnek benne, más-más nevet kap.

A gyorscsárdás mozgásai: »Egy lépés«²⁹, »pörgölődés«³⁰, (lépve, futva és ugorva), mártogatós³¹, emelgető szökdelő³², előrevágó³³, kétugró³⁴, bokázás³⁵ és csapás³⁶. Ritka esetben a gyorscsárdás mozgásai között megtaláljuk a kanásztáncból átkerült háromlépést is, lépő és ugró formában³⁷.

A felsorolt mozgások táncolási módja elsősorban a libbenő.*

A felsorolt ugró táncelnevezések legtöbbször a libbenő mozgásmódra

*Libbenő vagy lejtő mozgásmódon értjük az állandó térdhajlítgatással lábujjhegyről egész talpra ereszkedést és ezeknek a mozgásoknak a értékben való végrehajtását.

vonatkoznak. Jelentős szerepe volt a régi somogyi csárdásban a libbenő mellett a rezgős* mozgásmódnak is. Ezt a tényt igazolja a következő adat is: »A rezgő csárdás ugyanaz, mint a csárdás, csak jó rezgősen kell megtáncolni.«³⁸ Az egész test átveszi ezt az állandó rezgést és a lábmozgás lecsökkenésével a hangsúly a test rezgésén van. »Rezgő csárdásnál nyárfa levél módjára remegtek, úgy, mint mikor a rongyot rázzák. Még a cipőjük talpa is mozgott. Nem járták sűrűn, csak mikor beborosodtak. Lányok azt nem szerették, mert mindenük mozgott.«³⁹

Az »öreges« táncolási módok közé tartozik a *reszelős*. A derékfogatós táncolást nevezik így Somogyban.¹⁰

A gyorscsárdás összefogózási módjai: váll- és derékfogás,⁴¹ ennek változata, amikor a férfi balkezét a nő jobbkarjára helyezi.⁴² Táncolják még két-kézfogással⁴³ vagy az összefogott kezeket magasra emelve⁴⁴, jobbkéz-fogással⁴⁵, ilyenkor a nő balkeze csípőn, a férfié pedig hátul a derekán van.

A gyorscsárdás mozzanatait a következőkben foglalhatjuk össze: párjukat elengedve kifordulnak (esetleg kar alatt)⁴⁶, ritkán előfordul, hogy egymást elengedve rövid ideig külön táncolnak.⁴⁷ A lassú csárdásból gyorscsárdásba való átmenetnél még egy ideig a lassú csárdás alapmotívuma dominál.⁴⁸

A gyorscsárdás szerkezete éppen úgy, mint a lassúé, kötetlen. A motívumok sorozatosan ismétlődnek.

A csárdás fogalom népi használata nem mindig egyértelmű, gyakran olyan párostáncokat is felölel, melyek nem tartoznak a tulajdonképpeni csárdások közé. Ilyen például a bokázó csárdás⁴⁹ vagy tulipáncsárdás⁵⁰, melyek rendszerint mütáncok, és a szenyéri becsali csárdás, ami tulajdonképpen páros verbunk.

A csárdásban éppen úgy, mint a páros verbunkban, szerepet kaphat az üveg.⁵¹ Az ilyen üvegcsárdásnak vagy üveges táncnak nevezett táncok nem mások, mint a lassú- és gyorscsárdás üveggel járt változatai.** A fejre tett üveg a mozgásmódot döntően befolyásolja: a táncot simává és zártabbá teszi és az ugró mozgásokat teljesen kiküszöböli. »Volt, aki már a lassúnál feltette a fejére az üveget, de volt, aki csak a gyorsnál, mikor már jó hangulata volt.«⁵²

Meg kell említenünk a csárdásnak egyedül járt változatát, amikor nő vagy férfi a csárdás mozgásait az alkalomtól függően egyedül táncolja. (Lásd bővebben a lakodalmi táncokban.)

A csárdáson belül bizonyos differenciálódási és kikristályosodási folyamatot figyelhetünk meg. A csárdás valamelyik mozgása vagy mozgásmódja uralkodóvá válik a táncban; ezeket a táncokat felületes szemlélettel önálló táncoknak tarthatnánk. Ilyen a *karádi rezgő*, ami lényegében a csárdásnak rezgősen táncolt változata, illetve ennek egy sajátos formája (a rezgő mozgás ♪ érték alatt történik). A rezgő mozgásra különösen alkalmas zenéhez párosult a tánc, majd a dallam állandósulása után a tánc szerkezete kötötté vált, rezgő és mártogató részre tagolódva, a zene ritmikájának megfelelően. A gyöngyösbokréta azután a mártogatóst kanásztánc lépéssel helyettesítette és ez terjedt el a táncmozga-

* Rezgős mozgásmódon értjük a rezgős csárdások vizsgálata alapján a lábujjhegyről sarkra ereszkedést és a térdhajlítás kisebb mértékét és ezeknek a mozgásoknak (emelkedés-ereszkedés, nyújtás-hajlítás) vagy ♪ értékben való végrehajtását.

** Az üvegtánc fogalma alá tehát két tánc típus tartozik, a csárdás és a páros verbunk. A tánc típusának eldöntése attól függ, hogy csárdást vagy páros verbunkot járnak-e üveggel a fejen.

lomban.⁵³ Hasonló lehetett a helyzet a buzsáki kopogós⁵⁴ és a szenyéri⁵⁵ keresztcsárdás kialakulásában is.

A csárdás megrajzolt régi formája a parasztság általános páros mulatsági tánca volt, a tánciskolás hatás azonban elszürkítette szerepét és a fokozatosan elterjedő polgári és modern táncok a mai mulatságokban jelentősen csökkenték.

Martin György—Pesovár Ernő

JEGYZETEK

- ¹ Martin Gy. és Pesovár E. gyűjt. (1954).
- ² Pesovár E. (1953).
- ³ Csikvár J. (1953). N. I. Tt. 277. lsz.
- ⁴ Csikvár J. (1953) N. I. Tt. 275. lsz.
- ⁵ Csikvár J. (1953) N. I. Tt. 276. lsz.
- ⁶ Csikvár J. (1953) N. I. Tt. 281. lsz.
- ⁷ Srutek J. (1954) N. I. Tt. 349. lsz.
- ⁸ Martin Gy.—Pesovár E. (1954).
- ⁹ Lugossy E. (1954) N. I. Tt. 348. lsz.
- ¹⁰ Lásd 8. jegyzet.
- ¹¹ Karád, *Andrásfalvy B.* (1953) N. I. Tt. 310.
- ¹² Részletesebb kifejtését lásd készülő *Magyar táncnyelv c. tanulmányunkban.*
- ¹³ Nagyatád, EA. T. 817.
- ¹⁴ Magyar Tájszótár, kiadta a Magyar Tudós Társaság, 1838. Lejt címszó alatt.
- ¹⁵ CzF. Lejtő címszó alatt.
- ¹⁶ U. o. lejt címszó alatt.
- ¹⁷ Bárczi Szófsz. Nysz. M. A. PP.
- ¹⁸ Egylépés, pl. a zselicszentpáli lassú, lásd 10. sz. tánc. Kétlépésre példa Berzence, 12. sz. tánc.
- ¹⁹ Zselicszentpál, *Martin Gy.—Pesovár E.* (1954), Öreglak. *Lugossy E.*
- ²⁰ *Seemayer*: i. m. 115—116. old. Sétáló.
- ²¹ Berzence, N. I. Ft. 2124. Szenyér, N. I. Ft. 1089.
- ²² Vizvár, *Csikvár J.* (1953) N. I. Tt. 277. Zselicszentpál, *Martin Gy.—Pesovár E.* (1954).
- ²³ Berzence, Andocs, Karád, Somodor stb.
- ²⁴ Karád, *Andrásfalvy B.*, N. I. Tt. 310., Törökkoppány, *Lugossy E.* N. I. Tt. 348., Zselickislak, *Pesovár F.*, N. I. Tt. 280., Nagyberki, *Pálfi Cs.* N. I. Tt. 133. Buzsák, *Pálfi Cs.*, N. I. Tt. 132.
- ²⁵ Csököly, *Maác L.* N. I. Tt. 318., Kálmánca, *Pesovár E.* N. I. Tt. 286., Babócsa, *Csikvár J.* N. I. Tt. 337., Vizvár, *Csikvár J.* N. I. Tt. 277., Nagyberki, *Csikvár J.* N. I. Tt. 281., Attala, *Csikvár J.* N. I. Tt. 352.
- ²⁶ Karád, *Lányi A.*, N. I. Tt. 266. *Andrásfalvy B.*, N. I. Tt. 310., Babócsa, *Csikvár*, N. I. Tt. 337. stb.
- ²⁷ Szenyér, *Pálfi Cs.* N. I. Tt. 314.
- ²⁸ Nagyberki, *Pálfi Cs.* N. I. Tt. 133., Babócsa *Csikvár J.* N. I. Tt. 337. stb.
- ²⁹ 13. sz. tánc, özv. Bogdánne tánca, V.
- ³⁰ 13. sz. tánc, özv. Bogdánne tánca, II. és III. Vizvár, N. I. Ft. 2127., 15. sz. tánc, II.
- ³¹ 14. sz. tánc, II.
- ³² Szenyér, N. I. Ft. 1089.
- ³³ Buzsák, N. I. Ft. 1047.
- ³⁴ 15. sz. tánc, II.
- ³⁵ 14. sz. tánc, I.
- ³⁶ Baté, *Tomcsányi E.—Wünsch L.* N. I. Tt. 131.
- ³⁷ 13. sz. tánc, női mozgás I./2.
- ³⁸ Andocs, *Martin Gy.* (1953).
- ³⁹ Somodor, *Martin Gy.* N. I. Tt. 333.

- ⁴⁰ Törökkoppány, *Lugossy*, N. I. Tt. 348.
⁴¹ Általánosan elterjedt.
⁴² Vizvár, *Csikvár J.* N. I. Tt. 277.
⁴³ Kálmánca, *Pesovár E.* N. I. Tt. 286.
⁴⁴ Lásd 42. sz. jegyzetet.
⁴⁵ Babócsa, *Csikvár J.* N. I. Tt. 337.
⁴⁶ Berzence, *Pesovár E.* (1953), Somodor, *Martin Gy.* N. I. Tt. 333. Zselicszentpál, *Martin Gy.* — *Pesovár E.* 1954).
⁴⁷ Baté, *Tomcsányi S.* — *Wüsch L.* N. I. Tt. 131. Karád, *Andrásfalvy B.*, N. I. Tt. 310.
⁴⁸ Zselicszentpál, *Martin Gy.* — *Pesovár E.* (1954). Berzence, *Pesovár E.* (1953). Somodor, *Martin Gy.* N. I. Tt. 333.
⁴⁹ Rendszerint a »Ritka búza« dallamára járt mütánc.
⁵⁰ Somodor, *Martin Gy.* N. I. Tt. 333.
⁵¹ Karád, *Lányi Á.* N. I. Tt. 266., Nagyberki, *Csikvár J.* N. I. Tt. 381. stb.
⁵² Karád, *Lányi Á.* N. I. Tt. 266.
⁵³ A behelyettesített kanásztánc lépések: előreugró háromlépés (ugró) és a kopogó. Összehasonlításként lásd a rezgőnek a kötetben közölt formáját, amiből ez a két lépés hiányzik.
⁵⁴ *Erdős L.* N. I. Ft. 1047.
⁵⁵ *Pálfi Cs.* N. I. Ft. 2140.

HELYSÉGJEGYZÉK A PÁROSTÁNCOK (CSÁRDÁSOK) ELTERJEDÉSI TÉRKÉPÉHEZ

Megjegyzés:

A mártogatás néven közismert, erős térdhajlítással végzett mozgásmódot alkalmazó táncokat a térképen a háromlépéses libbenős (mártogatós) jel jelöli. A libbenős (mártogatós) jellel jelölt táncok esetében, erre vonatkozó adatok híján, nem tudtuk különválasztani a mártogatástól a libbenésnek stb. nevezett rokon mozgásfajtaikat.

A kopogós jel egyéb rokonmozgású (dobogós, tipegős stb.) táncokat is jelöl.

A koreográfiailag a párostáncok (csárdások) csoportjába tartozó üvegestáncok (üvegcsárdások) elterjedését, mivel leginkább a lakodalokban kerülnek elő, a lakodalmi táncok elterjedési térképén tüntetjük fel.

A keresztezett kézfogással járt párostáncok csárdás-jellege a további vizsgálat során esetleg vitássá válhat.

*

I. Barcsi járás

1. Babócsa. 3. Bélavár. 5. Csokonyavisonta ^ Alexandrapuszta. 10. Heresznye. 11. Homokszentgyörgy. 14. Kálmánca. 18. Patosfa. 19. Péterhida. 28. Vizvár.

II. Csurgói járás

1. Berzence. 2. Csurgó. 13. Somogyudvarhely.

III. Fonyódi járás

8. Buzsák. 9. Fonyód. Fonyód ^ Balatonfenyves 14. Lengyeltóti. 15. Ordacsehi. 16. Öreglak. 21. Somogyvár. 22. Szöllőgyörök.

IV. Kaposvári járás

1. Attala. 2. Baté. 5. Bőszénfa. 8. Csoma. 10. Ecseny. 18. Hedrehely. 22. Jákó. 26. Kaposfüred. 29. Kaposmérő. 31. Kaposszerdahely. 32. Kaposujlak. Kaposvár. 33. Kazsok. 37. Kiskeresztur. 38. Kiskorpád. 42. Mernye ^ Mernyeszentmiklós. 44. Mosdós. 46. Nagyberki. 48. Osztopán. 49. Patalom. 51. Ráksi. 54. Simonfa. 55. Somodor. 58. Somogyjád. 62. Szenna. 65. Taszár. 72. Zselickislak. 73. Zselicszentpál. 74. Hajmás. 77. Patca.

V. Marcali járás

1. Boronka. 8. Kéthely. 10. Marcali. 12. Nagyszakácsi. 16. Pusztakovácsi ^ Alsókölked. 18. Somogyfajsz. 19. Somogysámson. 21. Somogyszentpál. 27. Bize. 28. Keleviz. 31. Szenyér.

VI. Nagyatádi járás

2. Beleg. 4. Csököly. 9. Kutas. 12. Nagyatád. 14. Ötvöskónyi. 17. Segesd.
19. Szabás.

VII. Siófoki járás

1. Ádánd. 13. Nyim.

VIII. Tatabánya járás

1. Andocs. 7. Gamás. 9. Karád. 12. Kötcsé. 13. Lulla. 26. Törökkoppány.
30. Kára.

10.

„LASSÚ CSÁRDÁS”

Lassú csárdás

Zselicszentpál (kaposvári j.)

Táncolták: Egerszegi János 72 éves és Egerszegi Jánosné 65 éves földművesek.

Gyűjtötték: Martin György és Pesovár Ernő, 1954. VIII. 2.-án

A táncot filmről lejegyezte: Lányi Ágoston.

Megjegyzés: A táncból két teljes dallam terjedelmű részt közlünk szinkronban. A lassú csárdás régebbi, lippenős formáját járják. A férfi térdhajlítása és nyújtása folyamatos, mély ruganyozásszerű; az ehhez kapcsolódó törzsdöntögetés is folyamatos. A nő ezzel szemben kisebb térdhajlítással és kisebb düléssel táncol.

10.

Egerszegi János, 72 éves

Giusto ♩ = cca 160

1. 2.

Már Szent - pál - ba az a szo - kás,

3. 4.

A - ludt - tej - jel él a ta - kács.

5. 6.

Ha vé - gig megy az uc - cá - ba,

7. 8.

Li - tyeg - lö - työg a ha - sá - ba.

Megjegyzés : A filmfelvétel alkalmával a »Rigó, rigó, sárgarigó« kezdetű közismert műdalra táncoltak. A tánc kezdetén a férfi és az asszony szembenáll egymással. A férfi bal felső karját teste mellett tartva, alsó karját magasan előre emeli és balkezeivel megfogja a nő jobbkönyökét. Jobb felső karját mélyen előre, alsó karját pedig a vízszintesig előre emeli és jobbkezeivel megfogja az asszony bal lapockáját. Az asszony felső karját a vízszintesig előre, alsó karját magasan előre emeli és kezeivel a férfi vállát fogja.

Egerszegi János tánca

Párhuzamos lábfővel táncol.

A tánc menete :

Dallam I.

I. »Egylépés« (csárdás) : Ballábbal kis térdhajlítással kicsit oldalt lép (jobblábbal oldalt talpérintésben marad) ♩ + bal térdét kinyújtja, mialatt a jobblábát talpon közvetlenül a balláb mellé oldalra teszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütem első két ♩-re.)

I.₁ »Egylépés« (csárdás) első változata : Jobblábbal kis térdhajlítással aprót oldalt lép (ballába talpérintéssel oldalt marad), mialatt derekával balra dől ♩ + jobbtérdét kinyújtja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütem második két ♩-re.)

I.₂ »Egylépés« (csárdás) második változata : Ballábbal kis térdhajlítással aprót oldalt lép (jobblába talpérintéssel oldalt marad), mialatt derekával jobbra dől ♩ + baltérdét kinyújtja, mialatt jobblábát talpon igen kicsit rézsút előre teszi ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (2. ütem első két ♩-re.)

I.₃ »Egylépés« (csárdás) harmadik változata : Jobblábbal kis térdhajlítással aprót rézsút előre lép (ballába talpérintéssel rézsút hátul marad), mialatt derekával kissé balra dől ♩ + jobbtérdét kinyújtja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (2. ütem második két ♩-re.)

A 3. ütem első két ♩-re az I.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, hátra haladva.

I.₄ »Egylépés« (csárdás) negyedik változata : Jobblábbal kis térdhajlítással a bal mellé lép, mialatt derekával balra dől ♩ + jobbtérdét kinyújtja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (3. ütem második két ♩-re.)

A 4. ütem első két ♩-re az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 4. ütem második két ♩-re az I.₄ motívumot járja.

I.₅ »Egylépés« (csárdás) ötödik változata : Ballábbal kis térdhajlítással aprót oldalt lép (jobblába talpérintéssel oldalt marad), mialatt derekával jobbra dől ♩ + ballábbal talpon igen kicsit rézsút hátra csusszan ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (5. ütem első két ♩-re.)

I.₆ »Egylépés« (csárdás) hatodik változata : Jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (III. poz.), mialatt derekával kissé balra dől

♩ + jobbtérdét kinyújtja, mialatt a ballábát kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb mögé emeli (III. poz.) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (5. ütem második két ♩-re.)

A 6. ütemre az I.₅ és az I.₆ motívumot járja.

I.₇ »Egylépés« (csárdás) *hetedik változata* : Ballábbal kis térdhajlítással oldalt lép (jobblába talpérintéssel oldalt marad), mialatt derekával jobbra dől

♩ + baltérdét kinyújtja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (7. ütem első két ♩-re.)

I.₈ »Egylépés« (csárdás) *nyolcadik változata* : Jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a bal elé lép (III. poz.), mialatt derekával balra dől ♩ + jobbtérdét kinyújtja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (7. ütem második két ♩-re.)

A 8. ütemre az I.₇ és az I.₈ motívumot járja.

Dallam II.

Az 1. ütemre az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, és az I.₁ motívumot.

A 2. ütemre az I.₇ és az I.₁ motívumot járja.

A 3. ütem azonos a 2. ütemmel.

A 4–5. ütem azonos a 2–3. ütemmel.

A 6. ütemre az I.₇ és az I.₄ motívumot járja.

A 7. ütemre az I.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, és az I.₄ motívumot.

A 8. ütem azonos a 7. ütemmel.

A két dallam alatt 1 és 1/2-et fordul a nő körött jobbra.

Egerszegi Jánosné tánc

Párhuzamos lábfővel táncol.

A tánc menete :

Dallam I.

I. »Egylépés« (csárdás) : Jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép, mialatt derekával kissé balra dől ♩ + jobbtérdét kissé meghajlítja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütem első két ♩-re.)

Az 1. ütem második két ♩-re az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₁ »Egylépés« (csárdás) *első változata* : Jobblábbal egyet rúgózva kicsit oldalt lép, mialatt derekával balra dől ♩ + jobbtérdét kissé meghajlítja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (2. ütem első két ♩-re.)

I.₂ »Egylépés« (csárdás) *második változata* : Ballábbal egyet rúgózva a jobb mellé lép, mialatt derekával kissé jobbra dől ♩ + baltérdét meghajlítja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (2. ütem második két ♩-re.)

A 3. ütemre az I. és az I.₂ motívumot járja.

A 4. ütemre az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, és az I.₂ motívumot.

Az 5. ütemre az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, és az I. motívumot ellenkező lábbal kezdve.

A 6—8. ütem azonos az 5. ütemmel.

Dallam II.

Az 1. ütemre az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, és az I.₂ motívumot.

A 2. ütemre az I.₂ és az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 3—6. ütem azonos a 2. ütemmel.

A 7. ütem első két j-re az I. motívumot járja.

I.₃ »Egylépés« (csárdás) harmadik változata: Ballábbal egyet rúgózva aprót rézsút hátra lép, mialatt derekával kissé jobbra dől j + baltérdét kinyújtja j

Ritmusa: j j (7. ütem második két j-re.)

A 8. ütemre az I.₃ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve előre haladva, és az I.₂ motívumot.

II.

„LASSÚ CSÁRDÁS”

Lassú csárdás

Szenna (kaposvári j.)

Táncolták : Dávid János 65 éves és Kiss Istvánné 61 éves földművesek.

Gyűjtötték : Pesovár Ernő és Pesovár Ferenc, 1953. X. 11-én.

A táncot filmről lejegyezte : Lányi Ágoston.

Megjegyzés : A táncból egy dallam hosszúságú részt közlünk. Táncuk egyszerű, egy motívumból és annak kisebb variációjából áll. Mindkettőjük táncát könnyed lábjárás jellemzi.

11.

Giusto

1. 2.

Ar - ra a - lá vad - li - ba`jár a ré - ten,

3. 4. 5.

He - lyet ke - res ma - gá - nak a vi - dé - ken.

6. 7. 8.

Gu - nár u - tán azt ki - ált - ja a li - ba:

9. 10.

Baj van pá - rom, men - jünk in - nen más - ho - va.

Megjegyzés : Filmfelvételnél a táncot a »Hideg szél fúj...« kezdetű közismert dallamra járták.

A férfi szemben áll a nővel. A férfi kezével a nő derekát fogja, a nő keze a férfi vállán.

Dávid János tánca

Párhuzamos lábfővel táncol.

A tánc menete :

I. Előrevágó háromlépés : Jobblábbal helyben lép ♩ + ballábbal helyben lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a ballábát kissé hajlítva a jobbláb mellé emeli, majd folyamatosan közvetlenül a föld fölé rézsút előre nyújtja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütem első két ♩-re.)

Az 1. ütem második két ♩-re az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 2. ütem első két ♩-re az I. motívumot járja.

I.₁ Előrevágó háromlépés (ugró) : Ballábbal kicsit oldalt ugrik ♩ + jobblábbal a balláb mellé lép ♩ + ballábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a jobblábát kis térdhajlítással a balláb mellé emeli, majd folyamatosan közvetlenül a föld fölé rézsút előre nyújtja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (2. ütem második két ♩-re.)

I.₂ Előrevágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal aprót oldalt lép ♩ + ballábbal aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással a balláb mellé lép, mialatt a ballábát kis térdhajlítással a jobbláb mellé emeli, majd folyamatosan közvetlenül a föld fölé rézsút előre nyújtja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (3. ütem első két ♩-re.)

II. Kétugrós : Páros lábbal igen kis terpeszállásban helyben ugrik ♩ + bal-térdét meghajlítja, mialatt a jobblábát lazán oldalra a föld fölé emeli ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (3. ütem második két ♩-re.)

I.₃ Oldaltvágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal a balláb mellé ugrik ♩ + ballábbal helyben lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a ballábát kis térdhajlítással közvetlenül a föld fölé oldalra emeli ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (4. ütem első két ♩-re.)

I.₄ Előrevágó háromlépés (ugró) : Ballábbal aprót oldalt ugrik ♩ + jobblábbal a balláb mellé lép ♩ + ballábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a jobblábát kissé hajlítva a balláb mellé emeli, majd folyamatosan közvetlenül a föld fölé rézsút előre nyújtja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (4. ütem második két ♩-re.)

Az 1—4. ütem alatt a férfi 1/2-et fordul jobbra a nő körött.

I.₅ Oldaltvágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal a balláb mellé ugrik ♩ + ballábbal közvetlenül a jobbláb mögé lép (III. poz) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (III. poz.), mialatt a ballábát kissé hajlítva közvetlenül a föld fölé oldalra emeli ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (5. ütem első két ♩-re.)

I.₆ Oldaltvágó háromlépés (ugró) : Ballábbal aprót oldalt ugrik ♩ + jobblábbal a balláb mellé lép ♩ + ballábbal kis térdhajlítással helyben lép, mialatt a jobblábát kis térdhajlítással közvetlenül a föld fölé oldalra emeli ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (5. ütem második két ♩-re.)

A 6. ütemre az I.₆ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve és az I.₆ motívumot.

A 7—10. ütem azonos a 6. ütemmel.

bb-

Kiss Istvánné tánca

(A tánc menete :

I. Háromlépés (ugró) : Ballábbal alacsony féltalpon aprót oldalt ugrik
♪ + jobblábbal féltalpon a balláb mellé lép ♪ + ballábbal laza térdel alacsony féltalpon helyben lép ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (1. ütem első két ♪-re.)

Az 1. ütem második két ♪-re, az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 2. ütem azonos az 1. ütemmel.

I., Háromlépés (ugró) első változata : Ballábbal féltalpon kicsit oldalt ugrik
♪ + jobblábbal féltalpon a balláb mellé lép ♪ + ballábbal laza térdel és alacsony féltalpon a jobbláb mellé lép ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ (3. ütem első két ♪-re.)

A 3. ütem második két ♪-re, az I., motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 4. ütem első két ♪-re az I., motívumot járja.

A 4. ütem második két ♪-re az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

Az 1–4. ütem alatt, $\frac{1}{2}$ -et fordul jobbra a férfi körött.

Az 5–10. ütem azonos az 1–2. ütemmel.

„KETTÓS”

Lassú csárdás

Berzence (csurgói j.)

Táncolták: id. Banics János 69 éves és Sánta Vendelné 57 éves földművesek.
Gyűjtötte: Pesovár Ernő 1953. V. 25-én.

A táncot filmről lejegyezte: Lányi Ágoston.

Megjegyzés: A táncból egy és fél dallam terjedelmű részt közlünk, eredeti szinkronban. Az asszony és a férfi induláskor összefogódzva szemben áll egymással. Végig kétlépéses csárdást járnak kisebb-nagyobb variációkkal.

Id. Banics János tánca végig puhán ruganyos. A csárdást derékfogatással járja. A csárdás utolsó lépését nem zárja, hanem kissé kifordulva felemeli a lábát. Tánccán végig érződik a magabiztos vezetés.

Sánta Vendelné is ruganyosan táncol, de ő már csípőfogatással járja a csárdást. Bár alkalmazkodik Banicshoz, érződik tánccán az önállóság is.

12.

Sánta Vendelné (Csalfa Mari), 57 éves. Cselofcsán Mihályné, 53 éves

Giusto

1. El - ment a tyuk a vá - sár - ra,

2.

3. Ba - tyut kö - tött a há - tá - ra,

4.

5. Ba - tyut kö - tött a há - tá - ra,

6.

7. Úgy ment a tyuk a vá - sár ra,

8.

2. *Nem ettem én ma egyebet,
Csak egy fazék aludtetejét,
Azt is csak úgy kanál nélkül
Megélek a babám nélkül.*

3. *Irigyeim sokan vannak,
Mint a kutyák úgy ugatnak,
Haggyunk nekik víg napokat,
Hagy ugassák ki magukat !*

A férfi szemben áll a nővel, karjait mélyen előre emelve, a nő derekának a jobb, illetve a bal oldalát fogja. A nő mindkét kezével a férfi vállát fogja.

Id. Banics János tánca

A tánc menete :

*I. »Kétlépés« (csárdás) : Jobblábbal egyet rúgózva nagyot oldalt lép ↓ + ballábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép ↓ + jobblábbal egyet rúgózva nagyot oldalt lép (ballába talpon oldalt földérintő helyzetben marad) ↓ + jobb-
térdét kissé meghajlítja, mialatt derekával kissé jobbra dül ↓*

Ritmusa : ↓ ↓ ↓ ↓ (1. ütemre.)

I.₁ »Kétlépés« (csárdás) első változata : Ballábbal egyet rúgózva nagyot oldalt lép ↓ + jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép ↓ + ballábbal egyet rúgózva oldalt lép ↓ + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt derekával kissé jobbra kifordulva igen keveset előre dől ↓

Ritmusa : ↓ ↓ ↓ ↓ (2. ütemre.)

*I.₂ »Kétlépés« (csárdás) második változata : Jobblábbal egyet rúgózva oldalt lép, mialatt derekával kiegyenesedve kicsit balra kifordul ↓ + ballábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép, mialatt derekát visszaforgatja ↓ + jobblábbal egyet rúgózva nagyot oldalt lép, mialatt derekával kissé balra kifordul ↓ + jobb-
térdét kissé meghajlítja, mialatt a ballábat lazán közvetlenül a föld fölé oldalra emeli ↓*

Ritmusa : ↓ ↓ ↓ ↓ (3. ütemre.)

I.₃ »Kétlépés« (csárdás) harmadik változata : Ballábbal egyet rúgózva nagyot oldalt lép, mialatt derekával igen keveset jobbra kifordul ↓ + jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép, mialatt derekával visszafordul ↓ + ballábbal egyet rúgózva nagyot oldalt lép, mialatt derekával kissé jobbra kifordul ↓ + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábbal kissé hajlított térddel kicsit oldalt lép a testsúly a ballábon marad); derekával elfordulva marad, és kissé előre dül ↓

Ritmusa : ↓ ↓ ↓ ↓ (4. ütemre.)

I.₄ »Kétlépés« (csárdás) negyedik változata : Jobblábbal egyet rúgózva oldalt lép, mialatt derekával kiegyenesedve kicsit balra kifordul ↓ + ballábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép, mialatt derekával visszafordul ↓ + jobblábbal egyet rúgózva nagyot oldalt lép, mialatt derekával kissé balra kifordul ↓ +

jobbtérdét kissé meghajlítja, mialatt ballábát kissé hajlítva lazán közvetlenül a föld fölé oldalra emeli (1. ábra) ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ ♪ (5. ütemre.)

I.₅ »Kétlépés« (csárdás) ötödik változata : Ballábal egyet rúgózva nagyot oldalt lép, mialatt derekával kissé jobbra kifordul ♪ + jobblábal egyet rúgózva a balláb mellé lép, mialatt derekával visszafordul ♪ + ballábal egyet rúgózva kicsit oldalt lép, mialatt derekával kissé jobbra kifordul ♪ + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt jobbcombját mélyen oldalra, alsólábszárát függőleges helyzetbe emeli ♪ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ ♪ (6. ütemre.)

A 7. ütemre az I.₅ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₆ »Kétlépés« (csárdás) hatodik változata : Ballábal egyet rúgózva oldalt lép, mialatt derekával kissé jobbra kifordul ♪ + jobblábal egyet rúgózva a balláb mellé lép, mialatt derekával visszafordul ♪ + ballábal egyet rúgózva kicsit oldalt lép, mialatt derekával kissé jobbra kifordul ♪ + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábát kissé hajlított és kiforgatott térddel a balláb mellé emeli ♪ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ ♪ (8. ütemre.)

I.₇ »Kétlépés« (csárdás) hetedik változata : Jobblábal egyet rúgózva kicsit oldalt lép, mialatt derekával kissé balra kifordul ♪ + ballábal egyet rúgózva a jobbláb mellé lép, mialatt derekával visszafordul ♪ + jobblábal egyet rúgózva oldalt lép, mialatt a ballába oldalt földérintő helyzetben marad és derekával kissé balra kifordul ♪ + jobbtérdét kissé meghajlítja ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ ♪ (5. ütem ismétlésére.)

A 6. ütem ismétlésére az I.₄ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₈ »Kétlépés« (csárdás) nyolcadik változata : Jobblábal egyet rúgózva oldalt lép, mialatt derekával kissé balra kifordul ♪ + ballábal egyet rúgózva a jobbláb mellé lép, mialatt derekával visszafordul ♪ + jobblábal egyet rúgózva oldalt lép, mialatt derekával kissé balra kifordul ♪ + jobbtérdét kissé meghajlítja, mialatt a ballábát kissé kiforgatott térddel lazán közvetlenül a föld fölé oldalra emeli ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ ♪ (7. ütem ismétlésére.)

A 8. ütem ismétlésére az I.₄ motívumot járja.

1. ábra

Sánta Vendelné tánca

A nő ruganyosan táncol.

A tánc menete :

I. »Kétlépés« (csárdás) : Ballábal oldalt lép, mialatt csípőjét kissé balra forgatja ♪ + jobblábal a balláb mellé lép, mialatt csípőből visszafordul ♪ + ballábal nagyot oldalt lép, mialatt csípőjét kissé balra forgatja ♪ + jobblábal

kicsit oldalt lép (a testsúly a ballábon marad), mialatt derekával kissé balra dől

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (1. ütemre.)

I.₁ »Kétlépés« (csárdás) első változata : Jobblábbal oldalt lép, mialatt derekával kiegyenesedik és csípőjét kissé jobbra forgatja ♩ + ballábbal a jobb láb mellé lép, mialatt csípőjét visszaforgatja ♩ + jobblábbal kicsit oldalt lép, mialatt csípőjét kissé jobbra forgatja ♩ + ballábbal aprót oldalt lép (a testsúly a jobblábon marad) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (2. ütemre.)

I.₂ »Kétlépés« (csárdás) második változata : Ballábbal kicsit oldalt lép, mialatt a csípőjét kissé balra forgatja ♩ + jobblábbal a balláb mellé lép, mialatt csípőből visszafordul ♩ + ballábbal oldalt lép, mialatt a csípőjét kissé balra forgatja ♩ + jobblábbal kissé beforgatott térddel kissé oldalt lép (a testsúly a ballábon marad) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (3. ütemre.)

A 4. ütemre az I.₁ motívumot járja.

I.₃ »Kétlépés« (csárdás) harmadik változata : Ballábbal aprót oldalt lép, mialatt csípőjét kissé balra forgatja ♩ + jobblábbal a balláb mellé lép, mialatt csípőből visszafordul ♩ + ballábbal oldalt lép, mialatt csípő é t kissé balra forgatja ♩ + jobblábbal kicsit oldalt lép (testsúly a ballábon marad) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (5. ütemre.)

I.₄ »Kétlépés« (csárdás) negyedik változata : Jobblábbal oldalt lép, mialatt csípőjét kissé jobbra forgatja ♩ + ballábbal a jobb láb mellé lép, mialatt csípőből visszafordul ♩ + jobblábbal aprót oldalt lép, mialatt csípőből kissé jobbra kifordul ♩ + ballábát a jobb láb mellé emeli ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (6. ütemre.)

I.₅ »Kétlépés« (csárdás) ötödik változata : Ballábbal kicsit oldalt lép, mialatt csípőjét kissé balra forgatja ♩ + jobblábbal a balláb mellé lép, mialatt csípőből visszafordul ♩ + ballábbal kissé kiforgatott térddel kicsit oldalt lép, mialatt csípőjét kissé balra forgatja ♩ + jobblábbal kissé kiforgatott térddel a balláb mellé lép (a testsúly a ballábon marad) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (7. ütemre.)

I.₆ »Kétlépés« (csárdás) hatodik változata : Jobblábbal kicsit oldalt lép, mialatt csípőből kissé jobbra kifordul ♩ + ballábbal a jobb láb mellé lép, mialatt csípőből visszafordul ♩ + jobblábbal kicsit oldalt lép, mialatt csípőből kissé jobbra kifordul ♩ + ballábbal féltalpon a jobb láb mellé lép (a testsúly jobblábon marad) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (8. ütemre.)

I.₇ »Kétlépés« (csárdás) hetedik változata : Ballábbal kicsit oldalt lép, mialatt csípőjét kissé balra forgatja ♩ + jobblábbal a balláb mellé lép, mialatt csípőből visszafordul ♩ + ballábbal kicsit oldalt lép, mialatt csípőjét kissé balra forgatja ♩ + jobblábbal féltalpon aprót oldalt lép (a testsúly a ballábon marad) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (5. ütem ismétlésére.)

A 6. ütem ismétlésére az I.₆ motívumot járja.

7–8. ütem ismétlése azonos az 5–6. ütem ismétlésével.

„KETTES” ÉS „MÁRTOGATÓS CSÁRDÁS”

Lassú és gyors csárdás

Karád (tabi j.)

Táncolták: Özv. Bogdán Györgyné 67 éves és Szita Istvánné 54 éves földművesek.

Gyűjtötték: Andrásfalvy Bertalan és Lányi Ágoston, 1953. VI. 7-én.

A táncot filmről lejegyezte: Lányi Ágoston.

Megjegyzés: A táncból egy dallamnyi részt közlünk (a dallamot felétől ismételve), eredeti szinkronban. A lassú és a gyors csárdást is azonos dallamra járták. A közölt filmrészleten egy dallamig lassút és a dallam ismétlésétől kezdve gyors csárdást jártak.

A lassút mindketten egyszerűen, állandó, puha lefeléhangsúlyos ruga-

1. ábra

nyozással táncolják. A kétlépéses csárdást, amit kis jobbra-balra fordulásokkal táncolnak, lépőforgás váltja fel. Nagyon szép és esztétikus, ahogyan a lassú forgónál lefogják a szoknyájukat (1. ábra). A gyors részben Bogdáné egy-lépéses csárdást jár. Itt a ruganyozás már rezgészerű és azt kis hangsúlyos térdhajlítás szakítja meg. Szitáné ezzel szemben a mártogatós egy egész finom formáját járja. A ruganyozás nála is rezgészerű, a térdhajlítás még hangsúlyosabb és kis csípőforgatással párosul. A tánc kezdetén csárdásfogással állnak szemben egymással. Bogdáné karját kissé hajlítva, a vízszintesig előre emelve Szitáné vállára teszi, míg Szitáné kezével Bogdáné derekát fogja.

14.

Sárközi (Fillér) Ferenc, 43 éves és bandája

Gusto $\text{♩} = 120, 132, \text{majd } 216$

1. 2.
Dun - na, dun-na, dun-na, csip - kés dun - na,

3. 4.
ki - lát - szik a lá - bod uj - ja

5. 6.
Dun - na, dun-na, dun-na, csip - kés dun - na,

7. 8.
ki - lát - szik a lá - bod uj - ja

9. 10.
Lá - bod uj - ján van a kö - röm,

11. 12.
a sze - med - be van az ö - röm.

13. 14.
Dun - na, dun-na, dun-na, csip - kés dun - na,

15. 16.
ki - lát - szik a lá - bod uj - ja.

Megjegyzés: Hegedűn játszották.

Özv. Bogdán Györgyné tánca

Párhuzamos lábfővel, ruganyosan táncol.

A tánc menete :

I. »Kétlépés« (csárdás) : Ballábbal oldalt lép \downarrow + jobblábbal a bal mellé lép \downarrow + ballábbal oldalt lép \downarrow + jobblábbal aprót oldalt lép (a testsúly a ballábon marad) \downarrow A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$ (1. ütemre.)

A 2. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 3–6. ütem azonos az 1–2. ütemmel

II.₁ Lépő forgó első változata : Ballábbal oldalt lép \downarrow + jobblábbal a bal mellé lép \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (7. ütem első két \downarrow -re.)

II. Lépő forgó : Ballábbal kicsit oldalt lép \downarrow + jobblábbal közvetlenül a balláb elé lép (III. poz.) \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (7. ütem második két \downarrow -re.)

A 8. ütemre és a 9. ütem első két \downarrow -re a II. motívumot járja.

A 7. ütemtől a 9. ütem első két \downarrow -ig bezárólag egy egészet fordul a másik nő körül jobbra.

II.₂ Lépő forgó második változata : Ballábbal kicsit oldalt lép \downarrow + jobblábbal kicsit oldalt lép \downarrow + jobblábon $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (9. ütem második két \downarrow -re.)

III.₁ Lépő forgó első változata : Ballábbal jobb mellé lép \downarrow + jobblábbal oldalt lép \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (10. ütem első két \downarrow -re.)

III.₂ Lépő forgó második változata : Ballábbal közvetlenül a jobbláb elé lép (III. poz.) \downarrow + jobblábbal rézsút előre lép \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (10. ütem második két \downarrow -re.)

III. Lépő forgó : Ballábbal közvetlenül a jobbláb elé lép (III. poz.) \downarrow + jobblábbal aprót oldalt lép \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (11. ütem első két \downarrow -re.)

A 11. ütem második két \downarrow -re a III. motívumot járja.

A 10–11. ütemre a motívummal $\frac{1}{2}$ -et fordul balra a másik nő körül.

A 12. ütem első két \downarrow -re a III.₁ motívumot járja.

III.₃ Lépő forgó harmadik változata : Ballábbal a jobbláb mellé lép (a testsúly mindkét lábon van) \downarrow + ebben a helyzetben egyet rúgózik \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (12. ütem második két \downarrow -re.)

IV. Egylépés : Jobblábbal kezdve apró (III. poz.-ban) hat lépést hátra lép.

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$ (13. ütemre és 14. ütem első két \downarrow -re.)

IV.₁ Egylépés első változata : Jobblábbal közvetlenül a bal mögé lép (III. poz.) \downarrow + ballábbal kicsit rézsút hátra lép \downarrow + jobblábbal aprót oldalt lép \downarrow + ballábbal aprót oldalt lép \downarrow + jobblábbal közvetlenül a balláb elé lép (V. poz.) \downarrow + ballábbal közvetlenül a jobbláb mögé lép (III. poz.) \downarrow + a ballábon $\frac{1}{4}$ -et

fordul jobbra ♩ A motívum első és második ♩-re $\frac{1}{4}$ -et fordul balra, a harmadik-negyedik ♩-re $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (14. ütem második két ♩-re és 15. ütemre.)

V.₁ »Egylépés« (csárdás) első változata : Jobblábbal közvetlenül a bal elé lép (V. poz.) ♩ + jobbtérdét meghajlítja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (16. ütem első két ♩-re.)

V.₂ »Egylépés« (csárdás) második változata : Ballábbal kicsit oldalt lép ♩ + baltérdét meghajlítva $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra, mialatt a jobblábbal kis térdhajlítással aprót oldalt lép (testsúly mindkét lábon) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (16. ütem második két ♩-re.)

VI. Igen kis terpeszállásban egyet rúgózik, mialatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra ♩ + mindkét térdét kissé meghajlítja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (9. ütem ismétlésének első két ♩-re.)

V. »Egylépés« (csárdás) : Jobblábbal aprót rézsút hátra lép ♩ + jobbtérdét meghajlítja, mialatt ballábbal talpcsúsztatással és kis térdhajlítással aprót oldalt lép (a testsúly a jobblábon marad) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (a 9. ütem ismétlésének második két ♩-re.)

A 10. ütemre az V. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve és az V. motívumot.

VII. Páros lábon igen kis terpeszállásban mindkét térdét megfeszíti ♩ + mindkét térdét meghajlítja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (a 11. ütem ismétlésének első két ♩-re.)

V.₃ »Egylépés« (csárdás) harmadik változata : Ballábbal aprót rézsút hátra lép ♩ + baltérdét kissé meghajlítja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (11. ütem ismétlésének második két ♩-re.)

V.₄ »Egylépés« (csárdás) negyedik változata : Jobblábbal a bal mellé lép ♩ + jobbtérdét kissé meghajlítja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (12. ütem ismétlésének első két ♩-re.)

A 12. ütem ismétlésének második két ♩-re az V.₃ motívumot járja.

A 13. ütem ismétlése azonos a 12. ütem ismétlésével.

A 14. ütem ismétlésének első két ♩-re az V.₄ motívumot járja.

A 13. ütem ismétlésének második két ♩-re és a 14. ütem ismétlésének első két ♩-re $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

II.₃ Lépő forgó harmadik változata : Ballábbal aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a bal elé lép (III. poz.) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (14. ütem ismétlésének második két ♩-re.)

II.₄ Lépő forgó negyedik változata : Ballábon sarokról talpra gördülve oldalt lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a bal elé lép (III. poz.) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (15. ütem ismétlésének első két ♩-re.)

A 15. ütem ismétlésének második két ♩-re a II.₄ motívumot járja.

A 16. ütem ismétlése azonos a 15. ütem ismétlésével.

A 15. és 16. ütem ismétlése alatt két egészset fordul a másik nő körül jobbra.

Szita Istvánné tánca

Párhuzamos lábfővel, ruganyosan táncol.

A tánc menete :

I. »Kétlépés« (csárdás) : Jobblábbal a bal mellé lép ♩ + ballábbal kicsit oldalt lép ♩ + jobblábbal a bal mellé lép ♩ + ebben a helyzetben marad ♩ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (1. ütemre.)

II.₁ »Kétlépés« (csárdás) első változata : Ballábbal aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal a bal mellé lép ♩ + ballábbal aprót oldalt lép ♩ + jobblábat fél-talpon a bal mellé teszi ♩ A motívum alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (2. ütemre.)

A 3–6. ütem azonos az I–2. ütemmel.

III. II. Lépő forgó : Jobblábbal a bal mellé lép ♩ + ballábbal aprót rézsút hátra lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (7. ütem első két ♩-re.)

III.₁ Lépő forgó első változata : Jobblábbal közvetlenül a bal elé lép (V. poz.) ♩ + ballábbal aprót oldalt lép ♩ lép

Ritmusa : ♩ ♩ (7. ütem második két ♩-re.)

III.₂ Lépő forgó második változata : Jobb- és ballábbal aprót (V. poz.-ban) előre lép ♩ ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (8. ütem első két ♩-re.)

A 8. ütem második két ♩-re a III.₁ motívumot járja.

A 7–8. ütemre egy egészet fordul jobbra a másik nő körött.

III.₃ Lépő forgó harmadik változata : Jobblábbal közvetlenül a bal elé lép (V. poz.) ♩ + jobblábon $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordul ♩ + ballábbal aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal aprót oldalt lép ♩ + ballábbal a jobb mellé lép ♩ A három utolsó ♩ alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (9. ütemre.)

III.₄ Lépő forgó negyedik változata : Jobblábbal aprót rézsút előre lép ♩ + ballábbal a jobb mellé lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (10. ütem első két ♩-re.)

A 10. ütem második két ♩-re a III.₄ motívumot járja.

A 11. ütemre a III.₂ motívumot járja.

A 10–11. ütem alatt $\frac{1}{2}$ -et fordul balra a másik nő körött.

III.₅ Lépő forgó ötödik változata : Jobblábbal kezdve négyet helyben lép.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (12. ütemre.)

A 13. ütemre a III.₂ motívumot járja.

A 14. ütem első két ♩-re a III.₂ motívumot járja.

A 14. ütem második két ♩-re a III.₁ motívumot járja.

III.₆ Lépő forgó hatodik változata : Jobblábbal a bal mellé lép ♩ + ballábbal oldalt lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (15. ütem első két ♩-re.)

A 15. ütem második két ♩-re a III.₁ motívumot járja.

A 16. ütem első két ♩-re a III.₂ motívumot járja.

III. »Egylépés« (csárdás): Jobblábbal aprót előre lép ♩ + jobbtérdét kissé meghajlítja ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (16. ütem második két ♩-re.)

III.₁ Libbenő »egylépés« (csárdás): A jobblábon $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva, ballábbal aprót oldalt lép ♩ + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt jobblábbal kis térdhajlítással aprót oldalt lép (a testsúly mindkét lábon), mialatt csípőjét kissé jobbra forgatja ♩ + ebben a helyzetben egyet rúgózik, mialatt csípőjét visszaforgatja ♩ + mindkét térdét kissé meghajlítja, mialatt csípőjét balra forgatja ♩

Ritmusa: ♩ ♩ ♩ ♩ (9. ütem ismétlésére.)

IV. Mártogatós: Jobblábbal a bal mellé ugrik, mialatt csípőjét visszaforgatja ♩ + ballábbal közvetlenül a jobb elé lép (III. poz.) ♩ + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt jobblábbal a bal mellé lép (testsúly a ballábon marad) és csípőjét kissé jobbra forgatja ♩

Ritmusa: ♩ ♩ ♩ (10. ütem ismétlésének első két ♩-re.)

IV.₁ Mártogatós első változata: Jobblábbal aprót oldalt ugrik, mialatt csípőjét visszaforgatja ♩ + ballábbal a jobb mellé lép (a testsúly mindkét lábon) ♩ + ebben a helyzetben mindkét térdét kissé meghajlítja és csípőjét kissé balra forgatja ♩

Ritmusa: ♩ ♩ ♩ (10. ütem ismétlésének második két ♩-re.)

A 11. ütem ismétlésére a IV.₁ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve, és a IV.₁ motívumot.

A 12. ütem ismétlése azonos a 11. ütem ismétlésével, azzal a különbséggel, hogy az első két ♩-re $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra, míg a második két ♩-re $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

III.₂ »Egylépés« (csárdás): Ballábbal kicsit rézsút előre lép ♩ + baltérdét meghajlítja, mialatt csípőjét kissé jobbra forgatja ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (13. ütem ismétlésének első két ♩-re.)

A 13. ütem ismétlésének második két ♩-re a IV.₁ motívumot járja.

II.₇ Lépő forgó hetedik változata: Ballábbal féltalpon futva aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (V. poz.) ♩

Ritmusa: ♩ ♩ (14. ütem ismétlésének első két ♩-re.)

A 14. ütem ismétlésének második két ♩-re a II.₇ motívumot járja.

A 15. és 16. ütem azonos a 14. ütemmel.

A 14–16. ütem alatt két egészset fordul a másik nő körött jobbra.

14.

„GYORSCSÁRDÁS”

Gyorscsárdás

Szenna (kaposvári j.)

Táncolták : Dávid János 65 éves és Kiss Istvánné 61 éves földművesek.

Gyűjtötték : Pesovár Ernő és Pesovár Ferenc, 1953. X. 11-én.

A táncot filmről lejegyezte : Lányi Ágoston.

Megjegyzés : A film indulásakor a pár csárdásfogással áll szemben egymással. A táncból egy teljes dallamnyi részt közlünk, és a második dallamból 8 ütemet. Az első dallamra egymás körött lassan jobbra forogva a férfi bokázós csárdást, a nő kanász cifrát jár. Utána lippenőst járnak, tovább jobbra forogva. A lippenősből kifordulással (egymást elengedve) mennek át ismét csárdásba (két dallamig.) A második dallamra ismét lippenőst járnak.

Dávid János csárdása lazán ruganyos. A lippenősei nem nagyon mélyek, inkább erőteljesekek. Különleges lippenősének ritmusa. Szép egyenes testtartással járja a táncot. Irányító szerepe érződik a táncon.

Kiss Istvánné végig könnyedén táncol. Ugrásai aprók. Testtartása nyugodt. Mozgása harmonikusan kapcsolódik párja táncához.

A férfi szemben áll a nővel, kezével a nő derekát fogja, a nő keze a férfi vállán (1. ábra).

14.

Giusto

1. 2. 3.

4. 5. 6.

7. 8.

Dávid János tánca

A tánc menete :

Dallam I.

Indulásnál kissé hajlított térddel a jobblábán áll, bal alsó lábszára mélyen rézsút hátul.

I. »Egylépés« (csárdás) : Ballábbal, a balbokát a jobbhoz ütve és egyet rúgózva, a jobbláb mellé lép ♩ + ballábon egyet rúgózik, mialatt a jobb alsólábszárát lazán, közvetlenül a föld fölé rézsút hátra emeli ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütem első két ♩-re.)

Az 1. ütem második két ♩-re az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₁ »Egylépés« (csárdás) első változata : Ballábbal egyet rúgózva kicsit oldalt lép ♩ + ballábon egyet rúgózik, mialatt a jobb alsó lábszárát lazán a föld fölé rézsút hátra emeli (1. ábra) ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (2. ütem első két ♩-re.)

A 2. ütem második két ♩-re az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 3–6. ütem azonos a 2. ütemmel.

A 7. ütem első két ♩-re az I.₁ motívumot járja.

A motívumokkal a 7. ütem első két ♩-ig zárólag 1 és 1/8-ot fordul jobbra a nő körül.

II. Mártogatós : Páros lábbal kis térdhajlítással igen kis terpezállásban ugrik ♩ + jobblábbal fél-

talpon a balláb mellé ugrik ♩ + jobbtérdét kissé meghajlítja, mialatt a ballábat kissé hajlított térddel féltalpon igen kicsit oldalra teszi ♩ + páros lábbal térdhajlítással terpezállásba ugrik (2. ábra) ♩ + páros lábbal alacsony féltalpon terpezállásba ugrik, mialatt egyet rúgózik ♩ + ebben a helyzetben egyet rúgózik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (7. ütem második két ♩-re és 8. ütemre.)

II.₁ Mártogatós első változata : Páros lábbal hajlított és párhuzamosan balra forgatott térddel terpezállásba ugrik ♩ + jobblábbal párhuzamos lábfővel talpon a balláb mellé csusszan ♩ + ballábbal féltalpon párhuzamos

1. ábra

lábfevel kicsit oldalt lép ♩ + jobblábbal talpon a balláb mellé csusszan ♩ + jobbterdét meghajlítja, mialatt a ballábbal térdhajlítással dobbantva terpezállásba lép (a testsúly mindkét lábon van) ♩ + páros lábbal féltalpon igen kis terpezállásba csusszan, mialatt egyet rúgózik ♩ + ebben a helyzetben egyet rúgózik ♩

Ritmus : ♩ ♩ ♩ ♩ (1-2. ütem ismétlésére.)

II.2 Mártogatós második változata : Páros lábbal térdhajlítással dobbantva terpezállásba ugrik ♩ + jobblábbal talpon a balláb mellé csusszan (3. ábra) ♩ + ballábbal féltalpon aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal talpon a balláb mellé csusszan ♩ + jobbterdét meghajlítja, mialatt a ballábbal térdhajlítással dobbantva terpezállásba oldalt lép (a testsúly mindkét lábon van) ♩ + páros lábbal féltalpon igen kis terpezállásba csusszan, mialatt egyet rúgózik ♩ + ebben a helyzetben egyet rúgózik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (3-4. ütem ismétlésére.)

II.3 Mártogatós harmadik változata : Páros lábbal térdhajlítással dobbantva terpezállásba ugrik ♩ + jobblábbal talpon a balláb mellé csusszan ♩ + ballábbal féltalpon aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal talpon a balláb mellé

2. ábra

3. ábra

csusszan ♩ + páros lábbal térdhajlítással terpezállásba ugrik ♩ + páros lábbal féltalpon igen kis terpezállásba ugrik ♩ + páros lábbal féltalpon igen kis terpezállásba ugrik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (5-6. ütem ismétlésére.)

II.4 Mártogatós negyedik változata : Baltérdét meghajlítja, mialatt a jobblábbal hajlított és kissé befelé forgatott térdrel dobbantva oldalt lép (a testsúly mindkét lábon van) ♩ + jobblábbal féltalpon a balláb mellé csusszan ♩ + ballábbal féltalpon aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal talpon a balláb mellé csusszan ♩ + jobbterdét meghajlítja, mialatt a ballábbal térdhajlítással dobbantva igen kis terpezállásba lép (a testsúly mindkét lábon) ♩ + ebben a helyzetben mindkét térdét kinyújtja ♩

Ritmusa : $\underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}}$ (7. ütem ismétlésére és 8. ütem ismétlésének első két $\underline{\underline{J}}$ -re.)

A 8. ütemtől a 7. ütem ismétléséig bezárólag 1 és $\frac{5}{8}$ -ot fordul jobbra a nő körött.

III. Egylépés (forgó) : Jobblábon $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, ballábbal kettőt rúgózva közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.), mialatt $\frac{3}{8}$ -ot fordul balra (4. ábra) $\underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} +$ jobblábbal kettőt rúgózva oldalt lép, mialatt $\frac{3}{8}$ -ot fordul balra $\underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} +$ ballábbal kettőt rúgózva közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) $\underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}}$

Ritmusa : $\underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}}$ (8. ütem ismétlésének második két $\underline{\underline{J}}$ -re és 9. ütemre.)

I.₂ »Egylépés« (csárdás) második változata : Jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép $\underline{\underline{J}} +$ ebben a helyzetben egyet rúgózik $\underline{\underline{J}}$

Ritmusa : $\underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}}$ (10. ütem első két $\underline{\underline{J}}$ -re.)

A 10. ütem második két $\underline{\underline{J}}$ -re az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

I.₃ »Egylépés« (csárdás) harmadik változata : Jobblábbal a jobb bokát a balhoz ütve és egyet rúgózva a balláb mellé lép $\underline{\underline{J}} +$ jobblábon egyet rúgózik, mialatt a ballábát igen kicsit oldalra emeli $\underline{\underline{J}}$

Ritmusa : $\underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}}$ (11. ütem első két $\underline{\underline{J}}$ -re.)

A 11. ütem második két $\underline{\underline{J}}$ -re, az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 12. ütemre az I.₃ és az I.₁ motívumot járja.

A 13. ütemre az I. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve és az I.₁ motívumot.

I.₄ »Egylépés« (csárdás) negyedik változata : Jobblábbal a jobb bokát a balhoz ütve és egyet rúgózva a balláb mellé lép $\underline{\underline{J}} +$ jobblábon egyet rúgózik, mialatt a bal alsólábszárát a vízszintesig rézsút hátra lendíti $\underline{\underline{J}}$

Ritmusa : $\underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}}$ (14. ütem első két $\underline{\underline{J}}$ -re.)

A 14. ütem második két $\underline{\underline{J}}$ -re az I.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 15. ütemre az I.₃ motívumot járja és az I.₁ motívumot.

A 16. ütem első két $\underline{\underline{J}}$ -re az I.₃ motívumot járja.

I.₅ »Egylépés« (csárdás) ötödik változata : Ballábbal egyet rúgózva kicsit oldalt lép $\underline{\underline{J}} +$ ballábbal egyet rúgózik, mialatt a jobblábát lazán közvetlenül a föld fölé oldalra emeli $\underline{\underline{J}}$

Ritmusa : $\underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}}$ (16. ütem második két $\underline{\underline{J}}$ -re.)

I.₆ »Egylépés« (csárdás) hatodik változata : Jobblábbal a jobb bokát a balhoz ütve és egyet rúgózva a balláb mellé lép $\underline{\underline{J}} +$ ebben a helyzetben egyet rúgózik, mialatt a ballábat lazán közvetlenül a föld fölé oldalra emeli $\underline{\underline{J}}$

Ritmusa : $\underline{\underline{J}} \underline{\underline{J}}$ (9. ütem ismétlésének első két $\underline{\underline{J}}$ -re.)

A 9. ütem ismétlésének második két $\underline{\underline{J}}$ -re az I.₅ motívumot járja.

A 10–16. ütem ismétlése azonos a 9. ütem ismétlésével.

A 10. ütem harmadik $\underline{\underline{J}}$ -tól, a 16. ütem ismétléséig bezárólag 2 és $\frac{1}{2}$ -et fordul jobbra a nő körött.

4. ábra

Dallam II.

II.₅ Mártogatós ötödik változata : Páros lábbal térdhajlítással kis terpezzállásba ugrik ♩ + páros lábbal féltalpon egyet rúgózva igen szűk terpezzállásba csúszik ♩ + ebben a helyzetben egyet rúgózik ♩ + páros lábbal térdhajlítással kis terpezzállásban aprót balra ugrik ♩ + páros lábbal féltalpon helyben ugrik ♩ + még egyszer ugyanígy ugrik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (1. és 2. ütemre.)

II.₆ Mártogatós hatodik változata : Páros lábbal térdhajlítással kis terpezzállásban aprót jobbra ugrik ♩ + jobblábbal talpon a balláb mellé csusszan ♩ + ballábbal féltalpon aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal talpon a balláb mellé csusszan ♩ + jobb térdét meghajlítja, mialatt a ballábbal térdhajlítással dobantva terpezzállásba lép (a testsúly mindkét lábon van) ♩ + páros lábbal féltalpon igen kis terpezzállásba csusszan, mialatt egyet rúgózik ♩ + ebben a helyzetben egyet rúgózik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (3-4. ütemre.)

II.₇ Mártogatós hetedik változata : Páros lábbal térdhajlítással dobantva kis terpezzállásba ugrik ♩ + jobblábbal talpon a balláb mellé csusszan ♩ + ballábbal aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal talpon a balláb mellé csusszan ♩ + jobb térdét meghajlítja, mialatt ballábbal térdhajlítással dobantva terpezzállásba lép (a testsúly mindkét lábon van) ♩ + páros lábbal féltalpon alapállásba csusszan, mialatt egyet rúgózik ♩ + ebben a helyzetben egyet rúgózik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (5-6. ütemre.)

II.₈ Mártogatós nyolcadik változata : Páros lábbal, térdhajlítással dobantva úgy ugrik kis terpezzállásba, hogy a jobblábát kissé befelé forgatja ♩ + jobblábbal talpon csusszanva a balláb mellé lép ♩ + ballábbal féltalpon aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal talpon a balláb mellé csusszan ♩ + jobb térdét meghajlítja, mialatt a ballábbal térdhajlítással dobantva kis terpezzállásba lép (a testsúly mindkét lábon van) ♩ + ballábbal alacsony féltalpon aprót balra ugrik ♩ + jobblábbal alacsony féltalpon aprót jobbra ugrik ♩ + ballábbal alacsony féltalpon kis térdhajlítással aprót balra ugrik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (7-8. ütemre.)

A dallam II. alatt 1 és $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra a nő körött.

Kiss Istvánné tánc

A tánc menete :

I. Hátravágó háromlépés (ugró) : Jobblábbal féltalpon aprót oldalt ugrik ♩ + ballábbal féltalpon a jobbláb mellé lép ♩ + jobblábbal féltalpon laza térdel helyben lép, mialatt a bal alsólábszárát hangsúlyos mozdulattal közvetlenül a föld fölé hátra lendíti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütem első két ♩-re.)

I.₁ Háromlépés (ugró) : Ballábbal féltalpon kicsit oldalt ugrik ♩ + jobblábbal féltalpon a balláb mellé lép ♩ + ballábbal féltalpon laza térdel helyben lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütem második két ♩-re.)

A 2—6. ütem azonos az 1. ütemmel.

A 7. ütem első két J-re az I. motívumot járja.

A motívumokkal a 7. ütem első két J-ig bezárólag 1 és $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra a férfi körött.

II. Páros lábbal kis térdhajlítással helyben ugrik (2. ábra) J + páros lábbal féltalpon helyben ugrik J + páros lábbal féltalpon helyben ugrik J

Ritmusa : J J | J (A 7. ütem második két J-re és a 8. ütem első J-re.)

III.₁ Páros lábbal, kis térdhajlítással igen kis terpeszállásban helyben ugrik J + páros lábbal féltalpon aprót balra ugrik J + páros lábbal féltalpon aprót balra ugrik J

Ritmusa : J J J (8. ütem második-negyedik J-re.)

III. *Mártogatós* : Páros lábbal, hajlított és párhuzamosan balra forgatott térdel kis terpeszállásba ugrik J + jobblábbal féltalpon balra ugrik, mialatt a bal alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti J + páros lábbal féltalpon kis terpeszállásba ugrik J + páros lábbal térdhajlítással aprót balra ugrik J + páros lábbal féltalpon helyben ugrik J + páros lábbal féltalpon helyben ugrik J

Ritmusa : J J J | J J J (1—2. ütem ismétlésére.)

III.₁ *Mártogatós első változata* : Páros lábbal, térdhajlítással helyben ugrik J + jobblábbal féltalpon aprót balra ugrik, mialatt a bal alsólábszárát közvetlenül a föld fölé hátra lendíti (3. ábra) J + páros lábbal féltalpon kis terpeszállásban aprót balra ugrik J + páros lábbal térdhajlítással úgy ugrik terpeszállásba, hogy a ballábát kissé befelé forgatja J + páros lábbal féltalpon igen kis terpeszállásban helyben ugrik J + még egyszer ugyanígy ugrik J

Ritmusa : J J J | J J J (3—4. ütem ismétlésére.)

III.₂ *Mártogatós második változata* : Páros lábbal, térdhajlítással kis terpeszállásba ugrik J + jobblábbal féltalpon kicsit balra ugrik, mialatt a bal alsólábszárát mélyen hátra lendíti J + páros lábbal igen kis terpeszállásban kicsit balra ugrik J + páros lábbal térdhajlítással terpeszállásba ugrik J + páros lábbal kis terpesz állásban aprót jobbra ugrik J + még egyszer ugyanígy ugrik J

Ritmusa : J J J | J J J (5—6. ütem ismétlésére.)

III.₃ *Mártogatós harmadik változata* : Páros lábbal hajlított és párhuzamosan balra forgatott térdel terpeszállásba ugrik J + jobblábbal féltalpon balra ugrik, mialatt a bal alsólábszárát mélyen hátra lendíti J + páros lábbal féltalpon kicsit balra ugrik J + páros lábbal térdhajlítással kis terpeszállásba ugrik J + jobblábbal kicsit oldalt lép J + jobblábon $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva, ballábbal előre lép (4. ábra) J + ballábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra J

Ritmusa : J J J | J J J (7—8. ütem ismétlésére.)

A 8. ütemtől a 7. ütemig ismétléséig bezárólag 1 és $\frac{5}{8}$ -ot fordul jobbra a férfi körött.

IV. *Egylépés (forgó)* : Jobblábbal oldalt lép J + a jobblábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra J + ballábbal rézsút előre lép J + ebben a helyzetben marad J + ballábon egyet rúgózik, mialatt jobblábbal a balláb mellé lép (a testsúly mindkét lábon van) J + ebben a helyzetben mindkét térdét kissé meglazítja J

Ritmusa : J J J | J J J (9. ütemre és 10. ütem első két J-re.)

I.₂ *Háromlépés* : Jobblábbal féltalpon helyben lép J + ballábbal féltalpon helyben lép J + jobblábbal féltalpon helyben lép J

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪}$ (10. ütem második két ♪ -re.)

A 11. ütemre az I.₁ motívumot és az I. motívumot járja.

A 12–16. ütem azonos a 11. ütemmel.

A 9–16. ütem ismétlése azonos a 11. ütemmel.

A 11. ütemtől a 16. ütem ismétléséig bezárólag 2 és $\frac{1}{2}$ -et fordul a férfi körött jobbra.

Dallam II.

III.₄ Mártogatós negyedik változata : Páros lábbal féltalpon térdhajlítással igen kis terpeszállásba ugrik ♪ + páros lábbal féltalpon igen kis terpeszállásban aprót balra ugrik ♪ + megegyeszer ugyanígy ugrik ♪ + páros lábbal térdhajlítással úgy ugrik, hogy a jobblába a balláb előtt van és jobblábán féltalpon, ballábán lábujjhegyen áll (V. poz.) ♪ + páros lábbal féltalpon V. poz.-ban helyben ugrik ♪ + páros lábbal féltalpon alapállásba ugrik ♪

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (1–2. ütemre.)

III.₅ Mártogatós ötödik változata : Páros lábbal térdhajlítással helyben ugrik ♪ + jobblábbal féltalpon aprót balra ugrik, mialatt a bal alsólábszárát a föld fölé hátra lendíti ♪ + páros lábbal féltalpon igen kis terpeszállásban aprót balra ugrik ♪ + páros lábbal térdhajlítással kis terpeszállásba ugrik ♪ + páros lábbal féltalpon kis terpeszállásban kétszer helyben ugrik $\text{♪} \text{♪}$

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (3–4. ütemre.)

III.₆ Mártogatós hatodik változata : Páros lábbal térdhajlítással terpeszállásba ugrik ♪ + jobblábbal féltalpon balra ugrik, mialatt a bal alsólábszárát mélyen hátra lendíti ♪ + páros lábbal féltalpon igen kis terpeszállásba ugrik ♪ + páros lábbal féltalpon kis térdhajlítással kis terpeszállásba ugrik ♪ + páros lábbal féltalpon igen kis terpeszállásban kétszer ugrik $\text{♪} \text{♪}$

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (5–6. ütemre.)

III.₇ Mártogatós hetedik változata : Páros lábbal kissé hajlított és párhuzamosan balra forgatott térddel kis terpeszállásba ugrik ♪ + jobblábbal féltalpon balra ugrik, mialatt a bal alsólábszárát a vízszintesig hátra lendíti ♪ + páros lábbal féltalpon igen kis terpeszállásban aprót balra ugrik ♪ + páros lábbal féltalpon kis térdhajlítással kis terpeszállásba ugrik ♪ + páros féltalpon igen kis terpeszállásban kétszer helyben ugrik $\text{♪} \text{♪}$

Ritmusa : $\text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪} \text{♪}$ (7–8. ütemre.)

A dallam II. alatt 1 és $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra a férfi körött.

„CSÁRDÁS”

Gyorscsárdás

Berzence (csurgói j.)

Táncolták : id. Banics János 69 éves és Sánta Vendelné 57 éves földművesek.

Gyűjtötte : Pesovár Ernő, 1953. V. 25-én.

A táncot filmről lejegyezte : Lányi Ágoston.

Megjegyzés : A táncból a leírásban két képet közlünk. Az első kép egy, a másik két dallam terjedelmű. Míg az első képen csak mártogatást járnak, addig a másik képen a mártogatósból párosforgóba mennek át. Utána egymást elengedve kifordulnak. A kifordulás után összefogózva egy lépéses csárdást táncolnak. A pár tánca szép harmonikus egységet alkot.

Id. Banics János a mártogatást mély beülésekkel és nagy lehuppanásokkal járja. Derékdüléssel és forgatással még fokozza a mártogató amúgy is széles mozgását. Erős, biztos kézzel irányítja az asszony táncát. Szinte megemelve rakja egyik helyről a másikra. A nagy mozgások ellenére tánca ruganyos.

Sánta Vendelné szintén nagy lendülettel és széles mozgásokkal, de rendkívül könnyedén járja a mártogatást, ami nála párhuzamos láb és csípőforgatással párosul.

Első kép

A férfi a nővel szemben áll, kezével a nő derekát fogja hátul. A nő mindkét kezével a férfi vállát fogja.

Id. Banics János tánca

A tánc menete :

Töredék motívum : Páros lábbal nagy terpeszállásban, mély térdhajlítással úgy ugrik, hogy a jobblábán csak félttestsúly van, mialatt derekával kissé jobbra kifordulva rézsút balra előre dől ♩ + derekát visszafordítva és kiegyenesedve, mindkét térdét kinyújtja ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütem első két ♩-re).

I. Mártogatás : Páros lábbal nagy terpeszállásba mély térdhajlítással úgy ugrik, hogy a ballábán csak félttestsúly van, mialatt derekával előre dől ♩ + derekával kiegyenesedve mindkét térdét kinyújtja ♩ + 1/8-ot jobbra

fordulva, páros lábbal egyet rúgózva terpezállásban, aprót balra ugrik $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, jobblábbal egyet rúgózva, aprót balra ugrik, mialatt a ballábát kissé hajlítva lazán oldalra emeli $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot balra fordulva páros lábbal, mély térdhajlítással nagy terpezállásba ugrik úgy, hogy a jobblábán csak féltestsúly van, mialatt derekával kissé jobbra kifordulva rézsút előre dől $\downarrow +$ derekával visszafordulva és kiegyenesedve, mindkét térdét kinyújtja \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$ (1. ütem második két \downarrow -re és 2. ütemre.)

I.1 Mártogatós első változata : Páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpezbe ugrik úgy, hogy a ballábán csak féltestsúly van, mialatt derekával előre dől (1. ábra) $\downarrow +$ mindkét térdét kinyújtva derekával kiegyenesedik $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, páros lábbal terpezállásban egyet rúgózva aprót balra ugrik $\downarrow +$ jobblábon féltalpra emelkedve és egyet rúgózva, $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordul $\downarrow +$ páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpezállásba ugrik úgy, hogy a jobblábán féltestsúly van, mialatt derekával kissé jobbra kifordulva rézsút balra előre dől $\downarrow +$ mindkét térdét kinyújtva derekával visszafordul és kiegyenesedik \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$ (3. ütemre és 4. ütem első két \downarrow -re)

I.2 Mártogatós második változata : Páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpezállásba ugrik, mialatt derekával előre dől $\downarrow +$ mindkét térdét kinyújtva derekával kiegyenesedik $\downarrow +$ mindkét térdét kissé meghajlítva egyet rúgózik $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, jobblábbal kis térdhajlítással egyet rúgózva oldalt ugrik, mialatt a ballábát kissé hajlítva lazán oldalra emeli $\downarrow +$ páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpezállásba ugrik úgy, hogy a jobblábán csak féltestsúly van, mialatt derekával kissé jobbra kifordulva rézsút előre dől $\downarrow +$ mindkét térdét kinyújtva derekával visszafordul és kiegyenesedik \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$ (4. ütem második két \downarrow -re és 5. ütemre.)

I.3 Mártogatós harmadik változata : Páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpezállásba ugrik, mialatt derekával előre dől $\downarrow +$ mindkét térdét kinyújtva derekával kiegyenesedik $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva páros lábbal kis térdhajlítással egyet rúgózva terpezállásba ugrik $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva jobblábbal kis térdhajlítással egyet rúgózva oldalt ugrik, mialatt a ballábát kissé hajlítva lazán oldalra emeli $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva páros lábbal mély térdhajlítással, nagy terpezállásba ugrik úgy, hogy a jobblábán csak féltestsúly van, mialatt derekával kissé jobbra kifordulva rézsút balra előre dől $\downarrow +$ mindkét térdét kinyújtja és derekával visszafordulva kiegyenesedik \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$ (6. ütemre és 7. ütem első két \downarrow -re.)

I.4 Mártogatós negyedik változata : Páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpezállásba úgy ugrik, hogy a ballábán féltestsúly van, mialatt derekával előre dől $\downarrow +$ mindkét térdét kinyújtva dere-

1. ábra

kával kiegyenesedik $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, páros lábbal kis terpeszállásba ugrik $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, jobblábbal kicsit oldalt ugrik $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, páros lábbal, mély térdhajlítással nagy terpeszállásba ugrik úgy, hogy a jobblában csak féltestsúly van, mialatt derekával kissé jobbra kifordulva rézsút balra előre dől $\downarrow +$ mindkét térdét kinyújtva derekával visszafordul és kiegyenesedik \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$ (7. ütem második két \downarrow -re és a 8. ütemre.)

I. 5. *Mártogatós ötödik változata* : Páros lábbal, mély térdhajlítással nagy terpeszállásba ugrik úgy, hogy a ballában csak féltestsúly van, mialatt derekával előre dől $\downarrow +$ mindkét térdét kinyújtja és derekával kiegyenesedik $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, páros lábbal kis terpeszállásban egyet rúgózva aprót balra ugrik $\downarrow + \frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, jobblábbal egyet rúgózva aprót balra ugrik, mialatt a balláját kissé hajlítva lazán oldalra emeli \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$ (9. ütemre).

15.

Ifj. Banics János 46 éves, Sánta Vendelné (Csalfa Mari) 57 éves, Jankovics Imréné 62 éves

Giusto

1. Tul-só sor Tul-só sor -| on e-sik a da-ra,

2. Ne menj ar-ra Gu-be-ra Ve-ra! Ne menj ar-ra

3. Gu-be-ra Ve-ra, Mert meg-üt a hör-te-len gu-ta!

2. *Túlsó soron esik az eső,
Ne menj arra babám eleső!
Elsárvik a picike cipő,
Megver érte az édes szülő.*

Megjegyzés : a kezdő toldalékot a cigány, hangszeres előadásban, néha végtelen hosszan ismételte. Az utána következő első ütemben is, énekelve, úgy tesznek, mintha ismét a toldalékot kezdenék, megszakítják a szót és szünet után folytatják : »-on esik a dara.«

Sánta Vendelné tánca

A tánc menete :

Töredék motívum : Páros lábbal, térdhajlítással nagy terpeszállásba ugrik, mialatt derekával igen kicsit jobbra dől ♩ + mindkét térdét kinyújtva derekával kiegyenesedik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (1. ütem első két ♩-re.)

I. Mártogatós : Páros lábbal hajlított és párhuzamosan kissé balra forgatott térdrel kis terpeszállásban jobbra ugrik, mialatt derekával kissé balra kifordul ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással terpeszállásban nagyot balra ugrik ♩ + jobblábbal balra ugrik, mialatt a bal lábát lazán közvetlenül a föld fölé oldalra emeli ♩ + páros lábbal térdhajlítással terpeszállásban kissé balra ugrik ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ Az utolsó négy ♩ alatt $\frac{1}{2}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ (1. ütem második két ♩-re és 2. ütemre.)

I.₁ Mártogatós első változata : $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, páros lábbal hajlított és párhuzamosan balra forgatott térdrel nagy terpeszállásban kissé jobbra ugrik (1. ábra) ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ + $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, páros lábbal kis térdhajlítással terpeszállásban kicsit balra ugrik ♩ + jobblábbal féltalpon balra ugrik ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással terpeszállásba ugrik ♩ Az utolsó négy ♩-re $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ (3. ütemre és 4. ütem első két ♩-re.)

I.₂ Mártogatós második változata : $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva, páros lábbal hajlított és párhuzamosan balra forgatott térdrel nagy terpeszállásban kicsit jobbra ugrik, mialatt derekával kissé előre dől ♩ + derekával kiegyenesedve mindkét térdét kinyújtja ♩ + $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, páros lábbal kis térdhajlítással nagy terpeszállásban kicsit balra ugrik ♩ + jobblábbal féltalpon kicsit balra ugrik ♩ + páros lábbal térdhajlítással terpeszállásban kicsit balra ugrik ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ Az utolsó négy ♩-re $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ (4. ütem második két ♩-re és 5. ütemre.)

I.₃ Mártogatós harmadik változata : Páros lábbal hajlított és párhuzamosan balra forgatott térdrel nagy terpeszállásban kicsit jobbra ugrik ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással nagy terpeszállásban kicsit balra ugrik ♩ + jobblábbal féltalpon kicsit balra ugrik ♩ + páros lábbal térdhajlítással aprót balra ugrik ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ Az utolsó négy ♩-re $\frac{3}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ (6. ütemre és 7. ütem első két ♩-re.)

I.₄ Mártogatós negyedik változata : $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, páros lábbal hajlított és párhuzamosan balra forgatott térdrel nagy terpeszállásban aprót jobbra ugrik ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással terpeszállásban kicsit balra ugrik ♩ + jobblábbal féltalpon balra ugrik ♩ + páros lábbal térdhajlítással terpeszállásban aprót balra ugrik ♩ Az utolsó négy ♩ alatt $\frac{3}{8}$ -ot fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ (7. ütem második két ♩-re és 8. ütemre.)

I.₅ Mártogatós ötödik változata : $\frac{1}{8}$ -ot balra fordulva, páros lábbal hajlított és párhuzamosan balra forgatott térdrel nagy terpeszállásban aprót

jobbra ugrik ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ + páros lábbal nagy terpeszállásban kicsit balra ugrik ♩ + jobblábbal nagyot balra ugrik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (9. ütemre.)

Második kép

A férfi szemben áll a nővel, táncosnője csípőjét fogja hátul. A nő kezével a férfi vállát fogja.

Id. Banics János tánca

A tánc menete :

Dallam I.

I. Mártogatós : Páros lábbal hajlított és párhuzamosan forgatott térdrel nagy terpeszállásba ugrik, mialatt derekával előre dől ♩ + mindkét térdét kinyújtja, mialatt derekával kiegyenesedik ♩ + páros lábbal kis terpeszállásba ugrik ♩ + jobblábbal kicsit balra ugrik, mialatt a ballábát párhuzamosan kissé hajlított térdrel lazán oldalra emeli ♩ + $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpeszállásba ugrik úgy, hogy a jobblában csak félttestsúly van, mialatt derekával kissé jobbra fordulva rézsút balra előre dől ♩ + mindkét térdét kinyújtja, mialatt derekával felegyenesedik és visszafordul ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (1. ütemre és 2. ütem első két ♩-re.)

I.₁ Mártogatós első változata : Páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpeszállásba ugrik, mialatt derekával előre dől ♩ + mindkét térdét kinyújtja, mialatt derekával kiegyenesedik ♩ + páros lábbal kis terpeszállásban aprót balra ugrik ♩ + jobblábbal kicsit oldalt ugrik ♩ A két utolsó ♩ alatt, $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra + $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpeszállásban helyben ugrik, mialatt derekával rézsút balra előre dől ♩ + mindkét térdét kinyújtja, mialatt derekával kiegyenesedik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (2. ütem második két ♩-re és 3. ütemre.)

I.₂ Mártogatós második változata : Páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpeszállásba ugrik, mialatt derekával előre dől ♩ + mindkét térdét kinyújtja, mialatt derekával kiegyenesedik ♩ + $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordulva, páros lábbal terpeszállásban kicsit balra ugrik ♩ + jobblábbal aprót oldalt ugrik, $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva és ballábát kissé hajlítva lazán oldalra emeli ♩ + páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpeszállásba ugrik úgy, hogy a jobblában csak félttestsúly van, mialatt derekával kissé jobbra kifordulva rézsút balra előre dől ♩ + mindkét térdét kinyújtja, mialatt derekával kiegyenesedik és visszafordul ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (4. ütemre és 5. ütem első két ♩-re.)

I.₃ Mártogatós harmadik változata : Páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpeszállásban helyben ugrik, mialatt derekával előre dől ♩ + mindkét térdét kinyújtja, mialatt derekával kiegyenesedik ♩ + páros lábbal $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva kis terpeszállásba ugrik ♩ + jobblábbal aprót balra ugrik ♩ A két utolsó ♩ alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra + páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpeszállásba ugrik úgy, hogy a jobblában csak félttestsúly van, mialatt derekával rézsút balra előre dől ♩ + mindkét térdét kinyújtja, mialatt derekával kiegyenesedik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (5. ütem második két ♩-re és 6. ütemre.)

I.₁ Mártogatós töredéke : Páros lábbal mély térdhajlítással nagy terpeszállásban helyben ugrik úgy, hogy a ballábán csak félttestsúly van, mialatt derekával előre dől ♩ + mindkét térdét kinyújtja, mialatt derekával kiegyenesedik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (7. ütem első két ♩-re.)

II.₁ Lépő forgó első változata : Jobblábbal egyet rúgózik, mialatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra ♩ + ballábbal egyet rúgózva sarokról talpra gördülve kicsit oldalt lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (7. ütem második két ♩-re.)

II. Lépő forgó : Jobblábbal talpcsúsztatással, és kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lép (III. poz.) ♩ + jobblábon $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordulva, ballábbal egyet rúgózva sarokról talpra gördülve oldalt lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (8. ütem első két ♩-re.)

A 8. ütem második két ♩-re és a 9. ütem első két ♩-re a II. motívumot járja

II.₂ Lépő forgó második változata : Jobblábbal kis térdhajlítással talpon csúszsanva a balláb mellé lép ♩ + ballábbal egyet rúgózva térdhajlítással a rézsút irányhoz közelítve oldalt lép (a jobblába talpérintéssel oldalt marad), mialatt derekával rézsút balra előre dől ♩ + ballábbal egyet rúgózik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ | ♩ (9. ütem második két ♩-re és a dallam II. 1. ütem első ♩-re.)

A 8. ütem harmadik ♩-tól a 9. ütemig bezárólag $\frac{3}{4}$ -et fordul jobbra, a nő körött.

Dallam II.

III. Egylépés (forgó) : Jobblábbal kis térdhajlítással a rézsút hátra irányhoz közelítve oldalt lép, mialatt derekával kissé jobbra dől ♩ + a jobblábon $\frac{1}{4}$ -et balra fordul, mialatt derekával kiegyenesedik és elengedve a nőt, karjait a test mellé viszi ♩ + ballábbal oldalt lép ♩ + ballábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra ♩ + jobblábbal oldalt lép ♩ + jobblábon $\frac{1}{4}$ -et fordul balra ♩ + ballábbal a jobbláb mellé lép ♩ + ballábon $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra ♩ + jobblábbal kicsit oldalt lép ♩ + ebben a helyzetben marad ♩. A második ♩-tól a hatodik ♩-ig bezárólag balkarját, folyamatosan, oldalról mélyen előre emeli. A hatodik ♩-tól a kilencedik ♩-ig bezárólag jobbkarját kicsit a vízszintes alatt oldalról előre emeli.

Ritmusa : ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ (1. ütem második ♩-tól a 3. ütemig bezárólag.)

IV. »Egylépés« (csárdás) : Ballábbal egyet rúgózva oldalt lép (jobblába talpon, földérintésben oldalt marad), mialatt derekával kissé balra dől : karjait mélyen előre emelve megfogja a nő csípőjét hátul ♩ + ballábon egyet rúgózik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (4. ütem első két ♩-re.)

A 4. ütem második két ♩-re a IV. motívumot járja ellenkező lábbal kezdve és derekával kiegyenesedik.

Az 5–7. ütem azonos a 4. ütemmel.

A 8. ütem első két ♩-re a IV. motívumot járja.

IV.₁ »Egylépés« (csárdás) első változata : Jobblábbal a rézsút hátra irányhoz közelítve egyet rúgózva oldalt lép, mialatt ballábát mélyen oldalra emeli (alsólábszára függőleges helyzetben van); derekával kissé jobbra dől ♩ + ebben a helyzetben egyet rúgózik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (8. ütem második két ♩-re.)

IV.₂ »Egylépés« (csárdás) második változata : Ballábbal egyet rúgózva nagyot balra lép, mialatt jobblábát a rézsút előre irányhoz közelítve mélyen oldalra emeli (alsólábszára függőleges helyzetben van), és derekával balra dől ♩ + ebben a helyzetben egyet rúgózik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (9. ütem első két ♩-re.)

IV.₃ »Egylépés« (csárdás) harmadik változata : Jobblábbal a rézsút hátra irányhoz közelítve egyet rúgózva oldalt lép, mialatt a ballábát kissé hajlítva lazán oldalra emeli és derekával jobbra dől ♩ + ebben a helyzetben egyet rúgózik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (9. ütem második két ♩-re.)

Sánta Vendelné tánca

A tánc menete :

²¹Dallam I.

I. *Mártogatós* : Páros lábbal hajlított és párhuzamosan balra forgatott térdrel terpezzállásba ugrik, mialatt csípőből kicsit balra fordul ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással kis terpezzállásban balra ugrik, mialatt csípőből visszafordul ♩ + jobblábbal kicsit balra ugrik, mialatt a bal alsólábszárát közvetlenül a föld fölé hátra lendíti ♩ + páros lábbal térdhajlítással terpezzállásban aprót balra ugrik ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ Az utolsó négy ♩-re ½-et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (1. ütemre és 2. ütem első két ♩-re.)

I.₁ *Mártogatós első változata* : 1/8-ot balra fordulva, páros lábbal hajlított és párhuzamosan balra forgatott térdrel terpezzállásban aprót jobbra ugrik, mialatt csípőből kissé balra fordul ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ + páros lábbal kis térdhajlítással kis terpezzállásban balra ugrik, mialatt csípőből visszafordul ♩ + jobblábbal kicsit balra ugrik, mialatt a bal alsólábszárát mélyen hátralendíti ♩ + páros lábbal, térdhajlítással terpezzállásban aprót balra ugrik ♩ + mindkét térdét kinyújtja ♩ Az utolsó négy ♩-re ½-et fordul jobbra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (2. ütem második két ♩-re és 3. ütemre.)

A 4–6. ütemre kétszer az I.₁ motívumot járja.

A 7. ütem első két ♩-re az I.₁ motívum első két ♩-ét járja.

II. *Kétugrós forgó* : Páros lábbal terpezzállásban aprót balra ugrik ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással balra ugrik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (7. ütem második két ♩-re.)

A 8. ütemre a II. motívumot járja.

II.₁ *Kétugrós forgó első változata* : Páros lábbal terpezzállásban aprót balra ugrik ♩ + jobblábbal a balláb mellé lép ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (9. ütem első két ♩-re.)

II.₂ *Kétugrós forgó második változata* : Ballábbal oldalt lép ♩ + jobblábbal a balláb mellé lép ♩ + ballábbal aprót oldalt lép (a testsúly mindkét lábbon van) ♩ + ebben a helyzetben derekával kissé jobbra dől ♩ + jobblábbal aprót oldalt lép, mialatt derekával kiegyenesedik ♩ + ebben a helyzetben marad ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ (9. ütem második két ♩-re és dallam II. 1. ütemre.)

Dallam II.

III. Egylépés (forgó) : Ballábbal kicsit oldalt lép, mialatt $\frac{1}{4}$ -et fordul jobbra és elengedve a férfi vállát, karjait a test mellé viszi \downarrow + jobblábbal aprót oldalt lép, mialatt $\frac{3}{8}$ -ot fordul jobbra \downarrow + ballábbal aprót oldalt lép, mialatt $\frac{3}{8}$ -ot fordul jobbra \downarrow + jobblábbal a balláb mellé lép \downarrow + ballábbal oldalt lép \downarrow + ebben a helyzetben marad \downarrow + jobblábbal a balláb mellé lép (a testsúly mindkét lábon) \downarrow + ebben a helyzetben marad \downarrow + ebben a helyzetben derekával kissé jobbra dől, mialatt mindkét kezét a férfi vállára teszi \downarrow + ebben a helyzetben marad \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$ (2–3. ütemre és a 4. ütem első két \downarrow -re.)

IV. »Egylépés« (csárdás) : Ballábbal egyet rúgózva nagyot oldalt lép (jobblába oldalt földérintő helyzetben marad) és derekával kiegyenesedik \downarrow + baltérdét kissé meghajlítja \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (4. ütem második két \downarrow -re.)

IV.₁ »Egylépés« (csárdás) első változata : Jobblábbal egyet rúgózva nagyot oldalt lép \downarrow + jobbtérdét kissé meghajlítja, mialatt a ballábat talpon oldalt teszi \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (5. ütem első két \downarrow -re.)

IV.₂ »Egylépés« (csárdás) második változata : Ballábbal egyet rúgózva nagyot oldalt lép \downarrow + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábat talpon kicsit oldalra teszi \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (5. ütem második két \downarrow -re.)

IV.₃ »Egylépés« (csárdás) harmadik változata : Jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép \downarrow + a jobblábat kissé meghajlítja, mialatt a ballábat talpon igen kicsit oldalt teszi \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (6. ütem első két \downarrow -re.)

IV.₄ »Egylépés« (csárdás) negyedik változata : Ballábbal egyet rúgózva kicsit oldalt lép \downarrow + baltérdét kissé meghajlítja, mialatt a jobblábat talpon kicsit oldalt teszi \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (6. ütem második két \downarrow -re.)

IV.₅ »Egylépés« (csárdás) ötödik változata : Jobblábbal egyet rúgózva kicsit oldalt lép \downarrow + jobbtérdét kissé meghajlítja, mialatt a ballábat igen kicsit talpon oldalt teszi \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$ (7. ütem első két \downarrow -re.)

A 7. ütem második két \downarrow -re a IV.₅ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

A 8. ütem első két \downarrow -re a IV.₅ motívumot járja.

A 8. ütem második két \downarrow -re a IV.₂ motívumot járja.

A 9. ütem első két \downarrow -re a IV.₂ motívumot járja ellenkező lábbal kezdve.

✓ Az első \downarrow -re derekával kissé jobbra dől.

A 9. ütem második két \downarrow -re a IV.₂ motívumot járja. Az első \downarrow -re derekával kissé balra dől.

16.

„REZGŐ”

Csárdás

Karád (tabi j.)

Táncolták: Özv. Bogdán Györgyné 67 éves és Szita Istvánné 54 éves földművesek.

Gyűjtötték: Andrásfalvy Bertalan és Lányi Ágoston, 1953. VI. 7-én.

A táncot filmről lejegyezte: Lányi Ágoston.

Megjegyzés: A táncot egy dallamnyi terjedelemben közöljük eredeti szinkronban. A tánc két motívumból áll, melyet felváltva táncolnak a dallam első, illetve második felére. A »rezgő« mozgás finom, egészen laza testtel történik. A »mártogatós« könnyed, mozgása tartózkodó, váltásai folyamatosak.

16.

Sárközi (Fillér) Ferenc, 44 éves és bandája

1. 2. 3. 4.

5. 6. 7. 8.

9. 10. 11. 12. 13.

14. 15. 16. 1.

A tánc menete :

A tánc kezdetén a két nő szemben áll egymással, karjaikat mélyen előre nyújtva kezet fognak.

I. »Rezgő« : Alapállásban ♩ értékekben térdből egész apró rúgózó mozgást végeznek.

Ritmusa : (1–8. ütemre.)

II. »Mártogatós« : Alapállásban térdüket meghajlítják, mialatt csípőből és derékből jobbra kifordulnak (I. ábra), balkarjukat a vízszintesig előre, jobb felkarjukat a test mellé, alkarjukat a vízszintesig előre emelik ♩ + ebben a helyzetben féltalpra emelkednek ♩ A két ♩ alatt egyet rúgóznak + talpra ereszkednek ♩ + féltalpra emelkednek ♩ A két utolsó ♩ alatt egyet rúgóznak.

Ritmusa : (9. ütemre.)

A 10. ütemre a II. motívumot járják ellenkező oldali ismétléssel.

A 11–16. ütem azonos a 9–10. ütemmel.

I. ábra

LEÁNYTÁNCOK

A KARIKÁZÓ

A karikázó Déldunántúl elterjedt és jellemző táncműfaja. A karikázó *leányok énekszóra járt körtánca*. Már ilyen értelemben említi Márton József 1818-ból származó háromnyelvű szótára is: »Chorea, et Choreia, ae f. l. (Táncz, karikás táncz. *karikában való tánczolás és éneklés*; ein Tancz in einem Kreise mit Gesang, Kreistancz«¹). Ugyanebben a szótárban fordul elő a szónak két más alakja is: »Karikában v. kerekben tánczolni, karikás tánczot járni.«² A tánc nevének első említése 1708-ból szintén a kerek-tánc alakváltozatot mutatja: »Chorus circularis: kerek táncz«³. Mai somogyi szóhasználatban előfordul mint: »Karikatánc«⁴ és »Körbetánc«⁵. Általában karikázónak nevezik, vagy pedig így mondják: »Álljunk karéjba«⁶, vagy »Gyerünk karikába«⁷, de lehet »Karikára hajtani«⁸ is. Ismerünk néhány olyan elnevezést, amelynek eredete tisztázatlan: ilyenek Kocsikala, Hapapaja, Hajabokázó és Hajabuka.⁹ A további kutatás feladata, hogy felderítse, vajjon a karikázótól eltérő néven szereplő táncok nem egy más változatát jelentik-e a lányok körtáncának. A nagyberki »Hapapaja«¹⁰ például olyan változat, amikor a kör közepén két leány összefogózza táncol. Ehhez hasonló, de már párválasztós játék a törökkoppányi »Erdőjárózás«¹¹, ahol hárman táncolnak a kör közepén. A simonfai »Hajabokázó«¹² ugyanebbe a változatsorba tartozik. A végleges választást a somogyi táncos gyermekjátékokkal való összehasonlítás is elősegítheti. A »Hajabokázó« név eredetére vonatkozólag feltevésünk az, hogy a karikázók, illetve a táncos gyermekjátékok dallamának szövegeiben szereplő »haja« és »haj« szócskák névátvitel útján magának a táncnak vagy játéknak a jelölőjévé lettek, amit a kocsikala, erdőjárózás és hajruzsázás analógiája is mutat.¹³ A szennai futó nóta szövege a következő:

*Haja donna-donna
Szölke asszony fia
Hadd el szeretődöt
Szeress el engemet.*

Az 1505 körüli körmöcbányai táncszó az első adatunk, melynek »Haja, haja virágom!« felkiáltása is használja ezt a szót.¹⁴

A karikázó lassú és gyors részből áll:

1. *Lassú rész*. Lassú dallamra az egylépéses és kétlépéses csárdás változatait táncolják. Az »Egylépés« a lassú karikázó régebbi formája, ahogy a csárdásban is ez előzte meg a kétlépést. Ezt ismerik Babócsán, Berzencén, Vízváron, Karádon, Attalán, Törökkoppányban stb.¹⁵ Táncolják helyben és haladva. A közölt vízvári »Menyecsketánc«-ban először helyben, majd balra haladva járják az egylépést. Újabbkeletű a karikázó lassú részében a »Kétlépés«, amivel egyes esetekben helyben, a kétlépést mindkét oldalra szimetri-

kusan ismételve táncolnak¹⁶, de legtöbbször jobbra¹⁷ vagy balra¹⁸ haladnak, mégpedig úgy, hogy ellenkező irányba egy lépést tesznek.

2. *Gyors rész*, vagy ahogy Somogyban nevezik, a »Futó«. Erről mondja a XVI. századi adat: »Serenyen futamnak tancban az leanyok.«¹⁹

A futónak két formája van: a lépő és a tulajdonképpeni futó. Lépve kezdik és a tánc lendületében futva folytatják. A mozgás többnyire lent hang-súlyos, de kivételek vannak.²⁰ A balra haladást féldallamonként vagy dallamonként jobbrahaladás váltja fel.²¹

A kanásztánc hatása a karikázókban is kimutatható, például Kaposulán a három lépés előfordul karikázóban is.²²

A karikázó mozgásmódjára a láb enyhe forgatása jellemző, néha rezgés, a futóban pedig kis libbenés is található benne.²³

A karikázókban az összefogózási módok a következők lehetnek: Hátul derékon kezét fognak,²⁴ vagy a lassúban néha egymásba karolnak.²⁵ A karikázók szerkezete, felépítése kötött (a lassút gyors követi), de a motívumok sorozatos ismétlése kötetlen. Kétfőrésze a lassú és a gyors szoros kapcsolatban van a csárdás motívumkincsével.

A karikázót »báld«-ok, lakodalmak táncszüneteiben menyecskék és férfiak is járják, vagy a körben táncoló menyecskéket, lányokat csárdásba viszik a karikázóból a férfiak.²⁶ De rendszerint a nagylányok járják vasárnap délután megszokott karikázó helyeiken. Ilyenkor a lányok és legények kölcsönösen kiéneklik egymást:

*Szefü van a zsebkendöm sarkában
Ez a legény válogat a lányba
Ha válogat most van az ideje
Egye meg a válogatós fene.*

*Pattogatott kukorica de kemény
Simonfában van egy kislány de kevély
Olyan kevély majd a fene megeszi
A legénység összejár, kineveti.*

*Csipős csalán van az udvarunkba
De szép legény van a szomszédunkban
De szeretném az anyját napammak
Barna fiát hálópajtásomnak.*

*Menj el, menj el ha utnak indultál,
Ha engemet megszorítottál
Ird a nevem a kalapod szélére
Ha leveszed jussak az eszedbe.²⁷*

Martin György—Pesovár Ernő

JEGYZETEK

- ¹ Márton József háromnyelvű szótára 1818.
- ² U. o.
- ³ Páriz Pápai i. m.
- ⁴ Zselicszentpál, Martin Gy. — Pesovár E. (1954).
- ⁵ Szenna, Pesovár F. (1953).
- ⁶ Simonfa, Zselicszentpál, Somodor, Andocs.
- ⁷ Simonfa.
- ⁸ Karád, Andrásfalvy B. N. I. Tt. 310.
- ⁹ Karád, Andrásfalvy B. N. I. Tt. 310. — Lányi Á. N. I. Tt. 266. Simonfa, Pesovár F. N. I. Tt. 280. — Martin Gy. — Pesovár E. (1954).
- ¹⁰ Csikvár N. I. Tt. 281.
- ¹¹ Lugossy E., N. I. Tt. 348.
- ¹² Pesovár F. N. I. Tt. 280.
- ¹³ Karádon a karikázás neve »kocsikala«. Egyik dallamának szövege így kezdődik: »Kocsikala, deszkakala...« (Vikár L. gyűjtése). Törökkoppányban az »Erdőjárózás« egyik dallamának szövege: »Erdőjáróznak a lányok...«
- ¹⁴ Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból. I. 144. old.
- ¹⁵ Babócsa, Csikvár, J. N. I. Tt. 337., Berzence, Pesovár E. (1953), Vizvár, Csikvár J. N. I. Tt. 277. A közölt táncok közül: 17. sz. I. Karád, Andrásfalvy B. N. I. Tt. 310. Attala, Srutek J. N. I. Ft. 1096. Törökkoppány, Lugossy filmfelvétele.
- ¹⁶ Szenna, Pesovár F. N. I. Tt.
- ¹⁷ Nagyberki, Végvári R. N. I. Tt. 134.
- ¹⁸ Vizvár, Csikvár, J. N. I. Tt. 277. Karád, Andrásfalvy B. N. I. Tt. 310.
- ¹⁹ Peer Codex, 339.
- ²⁰ Vizvár, N. I. Tt. 277.
- ²¹ Vizvár, N. I. Ft. 2127.
- ²² Kapospula, Molnár I. N. I. Ft. 2043. Babócsa, Csikvár J. N. I. Tt. 337.
- ²³ Karád, Vizvár, Attala: a kötetben közölt karikázók.
- ²⁴ Lásd a közölt táncokat.
- ²⁵ Simonfa, Pesovár F. N. I. Tt. 280.
- ²⁶ Pl. Vizvár, Csikvár, J. N. I. Ft. 2127., Berzence, Pesovár E. (1953.)
- ²⁷ Simonfa, Pesovár F. N. I. Tt. 280.

HELYSÉGJEGYZÉK A LEÁNYTÁNCOK ELTERJEDÉSI TÉRKÉPÉHEZ

M e g j e g y z é s :

Ezen a térképen tartalmukat, szerepüket tekintve különmemű leánytáncok (alkalomhoz kötöttek, szertartásszerűek) kerülnek egyívé.

Feltűnő az itt bemutatott táncok típuszám és elterjedés szerinti lemaradása a többi elterjedési térkép táncaihoz képest. Igen valószínű, hogy a további alaposabb kutatás mindkét tekintetben bővülést hoz majd, s egyúttal megszünteti az elnevezések használatában, valamint egyes táncfajták elkülönítésében mutatkozó bizonytalanságot is.

Viszont a térképen szereplő egyes típusok a további tüzetesebb kutatás során esetleg kirostálódhatnak.

A táncos játékok közül csak azok szerepelnek a térképen, amelyekkel a felnőtt fiatalság szórakozott.

I. Barcsi járás

1. Babócsa. 14. Kálmánca. 28. Vizvár.

II. Csurgói járás

1. Berzence.

III. Fonyódi járás

8. Buzsák. 16. Öreglak. 22. Szöllőgyörök.

IV. Kaposvári járás

1. Attala. 2. Baté. 12. Felsőmocsolád. 30. Kospula. 31. Kaposzserdahely. 38. Kiskorpád. 46. Nagyberki. 49. Osztopán. 54. Simonfa. 55. Somodor. 62. Szenna. 71. Zimány. 72. Zselickislak. 73. Zselicszentpál.

V. Marcali járás

28. Keleviz. 31. Szenyér.

VI. Nagyatádi járás

4. Csököly. 12. Nagyatád.

VII. Siófoki járás

17. Szólád.

VIII. Tabi járás

1. Andocs. 7. Gamás. 9. Karád. 12. Kötcsé. 22. Somogymegyes. 26. Törökkoppány.

„MENYECSKETÁNC”

Karikázó

Vízvár (barcsi j.)

Táncolták : Vízvári asszonyok és férfiak, földművesek.*Gyűjtötte* : Csikvár József és Maác László, 1953. V. 24-én.*A táncot filmről lejegyezte* : Lányi Ágoston.

Megjegyzés : A táncnak két motívuma van, egylépéses csárdás (»Egylépés«) és »Futó« (rida). A motívumoknál zárójelben jeleztük, hogy melyeket járták az asszonyok és melyeket a férfiak. A közös motívumoknál nem írunk megjegyzést. A csárdásukra jellemző az állandó lefelé hangsúlyos ruganyozás, amely a nőknél igen kis mértékű párhuzamos lábforgatással párosul a zárásoknál. A ruganyozás a férfiaknál sem kemény, a nőknél pedig kifejezetten lágy, ringásszerű. Azonkívül az asszonyok soha sem zárják teljesen a csárdáslépést. Az úgynevezett »Futó«, valóban futás jellegű, könnyed, lendületes, melyet egyéneként különbözőképpen variálnak. A »Futó« általában lefelé hangsúlyos, bár ritkán másik változata is előfordul (felfelé hangsúlyos). A testtartás nyugodt, egyenes. A hátul keresztezett kéztartásnál általában a jobbkez fölül, a bal alul fog. A tánc motívumainak sorrendje kötött, vagyis »egylépés« után — balra haladó »egylépés«, majd »futó« következik, de hogy ezeket a motívumokat mennyi ideig táncolják, az kötetlen. Ugyanígy a mozgásmód tekintetében is bizonyos kereteken belül rögtönzés tapasztalható.

A filmfelvétel nem folyamatos, s így a tánc menetét a gyűjtő segítségével állítottuk össze.

A tánc motívumai :

I. »Egylépés« (csárdás) (a nők motívuma) : Ballábbal egyet rúgózva párhuzamos lábfővel oldalt lépnek \downarrow + a ballábon egyet rúgóznak, mialatt a jobblábat talpon közvetlenül a balláb mellé oldalra csúsztatják és mindkét lábfőt párhuzamosan igen keveset jobbra forgatják (1. ábra) \downarrow Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : $\downarrow \downarrow$

I.₁ »Egylépés« (csárdás) első változata (a nők motívuma) : Ballábbal egyet rúgózva párhuzamos lábfővel oldalt lépnek \downarrow + ballábon egyet rúgóznak, mialatt a jobblábat talpon közvetlenül a balláb mellé oldalra csúsztatják és mindkét lábfőt párhuzamosan igen keveset jobbra forgatják \downarrow + jobblábbal egyet rúgózva párhuzamos lábfővel aprót oldalt lépnek \downarrow + a jobblábon egyet rúgóznak, mialatt a ballábat talpon közvetlenül a jobbláb mellé oldalra csúsztatják és mindkét lábfőt párhuzamosan igen keveset balra forgatják \downarrow

Ritmusa : $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$

I.₂ »Egylépés« (csárdás) második változata (a férfiak motívuma) : Bal-

1. ábra

lábbal egyet rúgózva oldalt lépnek ♪ + jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé lépnek (a testsúly a ballábon marad) ♪ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♪ ♪

I.₃ »Egylépés« (csárdás) harmadik változata (a férfiak motívuma) : Ballábbal egyet rúgózva oldalt lépnek ♪ + jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé lépnek (a testsúly a ballábon marad) ♪ + jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lépnek ♪ + ballábbal egyet rúgózva a jobbláb mellé lépnek (a testsúly a jobblábon marad) ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ ♪

II. »Futó« : Ballábbal féltalpon oldalt lépnek ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♪

Ritmusa : ♪ ♪

I.₁ »Futó« első változata : Ballábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♪

Ritmusa : ♪ ♪

II.₂ »Futó« második változata : Ballábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással futva közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♪

Ritmusa : ♪ ♪

II.₃ »Futó« harmadik változata : Ballábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♪ + jobblábbal féltalpon futva közvetlenül a jobbláb mögé lépnek (V. poz.) ♪

Ritmusa : ♪ ♪

II.₄ »Futó« negyedik változata : (Kiindulásnál körben $\frac{1}{8}$ -ot jobbra elfordulva állnak.) Ballábbal féltalpon futva közvetlenül a jobbláb mögé lépnek (V. poz.) ♪ + jobblábbal féltalpon futva közvetlenül a balláb mögé lépnek (V. poz.) ♪

Ritmusa : ♪ ♪

II.₅ »Futó« ötödik változata : (Kiindulásnál körben $\frac{1}{8}$ -ot jobbra elfordulva állnak.) Ballábbal egyet rúgózva közvetlenül a jobbláb mögé lépnek (V. poz.) ♪ + jobblábbal egyet rúgózva közvetlenül a balláb mögé lépnek (V. poz.) ♪

Ritmusa : ♪ ♪

II.₆ »Futó« hatodik változata : Ballábbal féltalpon futva kicsit oldalt lépnek ♪ + jobblábbal féltalpon futva közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♪ + ballábbal féltalpon futva kicsit oldalt lépnek ♪ + jobblábbal féltalpon futva közvetlenül a balláb mögé lépnek (V. poz.) ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ ♪

II.₇ »Futó« hetedik változata (a nők motívuma) : Ballábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♪ + jobblábbal futva közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♪ + ballábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♪ + jobblábbal futva oldalt lépnek ♪ + ballábbal kis térdhajlítással futva a jobbláb mellé lépnek ♪ + jobblábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♪ + ballábbal féltalpon futva

kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb elé lépnek (V. poz.) ♩ + jobblábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ | ♩ ♩ ♩ ♩

II.8 »Futó« nyolcadik változata (a férfiak motívuma) : Ballábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♩ + jobblábbal féltalpon futva kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♩ + ballábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♩ + jobblábbal futva közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♩ + ballábbal futva kis térdhajlítással a jobbláb mellé lépnek ♩ + jobblábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♩ + ballábbal féltalpon futva kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb elé lépnek (V. poz.) ♩ + jobblábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ | ♩ ♩ ♩ ♩

17.

Ginsto

1. Vad - gesz - te - nye fe - hé - ret vi - rág - zik.

2. Az én ró - zsám la - ko - dal - mast jác - cik.

3. Én is el - mé - gyék a lag - zi já - ba,

4. É - gye még a ros - seb vö - le - gény ko - rá - ba.

2. Pattogatott kukorica de kemény!
A vizvári pógárlegény de kevé!
Azt hiszi, hogy minden kislány szereti
Szereti ja rosseb aki megeszi.

Megjegyzés : hegedűn, citerán játszották és énekelték.

A tánc menete :

Indulásnál hat nő hátulkeresztezett kézfogással (jobbkez fölül, balkéz alul fog) körben áll (I. ábra).

Dallam I.

Mindannyian az I. motívumot járják.

Dallam II.

A nők az I. motívumot járják, mialatt öt férfi egyenként folyamatosan beáll a nők közé és az I.₂ motívummal bekapcsolódnak a nők táncába.

Dallam III.

A nők az I. motívumot, a férfiak az I.₂ motívumot járják.

Dallam IV.

A nők az I.₁ motívumot, a férfiak az I.₃ motívumot járják. A motívummal kissé balra haladnak a körben.

Dallam V—VII.

[Az V. dallam kezdetén csak balra haladó csárdáslépet járnak, majd fokozatosan átmennek a II. motívumba, majd a II.₁—II.₃ motívum valamelyikével táncolnak tovább. A 6. ütemnél a II.₇ vagy II.₈ motívummal irányt váltanak, s most már jobbra haladnak a körben. A dallam végén irányt váltva ismét balra haladnak. Így folytatják még két dallamon keresztül, minden esetben fél dallamnál és dallam végén irányt váltva.

Volt olyan táncos is, aki az V. dallam elején a II.₄ vagy II.₅ motívumot járva haladt balra, s volt olyan is, aki a II.₁—II.₃ motívum helyett a II.₆ motívumot járta.

8.

„KARIKÁZÓ”

Karikázó

Törökkoppány (tabi j.)

Táncolták: Törökkoppányi asszonyok és leányok, földművesek.

Gyűjtötte: Lugossy Emma és Morvay Péter, 1952. IV. 19-én.

A táncot filmről lejegyezte: Lugossy Emma.

Megjegyzés: A táncból két dallamnyi részt közlünk, egy lassú és egy gyors dallamra. A táncot hatan járják.

18/a.

Giusto ♩ =116-126

1. 2. 3.
Lá - tod ba - bám, ezt a te - a - ró - zsát,

4. 5. 6.
Reg - gel vi - rít, és - te já - rok hoz - zád.

7. 8.
Es - te me - gyek, mi - kor sen - ki - se lát,

9. 10. 11.
Még - is i - rigy rám az e - gész vi - lág.

18/b.

Giusto $\text{♩} = 232 - 240$

1. 2. 3.

Még egy ki - csit itt le - gyünk, itt le - gyünk,

4. 5. 6.

Majd az u - tán el - me - gyünk, el - me - gyünk,

7. 8. 9.

A - zért jöt - tünk i - de ka - ri - káz - ni,

10. 11. 12.

Itt fog - juk a ba - bán - kat meg - vár - ni.

A tánc motívumai :

I. »Egylépés« (csárdás) : Ballábbal balra lépnek ♩ jobblábat a bal mellé zárják ♩ , Minden lépésnél kihangsúlyozottan ráhelyezik a testsúlyt a kilépő lábra. A lépést ugyanúgy ismétlik.

Ritmusa : $\text{♩} \text{♩} \text{♩}$

I.₁ »Egylépés« (csárdás) első változata : Ballábbal balra lépnek ♩ jobblábat a bal mellé zárják ♩ , jobblábbal igen keveset jobbra lépnek ♩ , ballábat a jobb mellé húzzák ♩ . Ezzel a változattal a táncosok balra haladnak a körben.

Ritmusa : $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$

II. »Futó« : Jobblábbal a bal előtt balra lépnek úgy, hogy a térdet hajlítják ♩ , bal féltalpon (térd nyújtva van) futva rézsút előre lépnek ♩ .

Ritmusa : $\text{♩} \text{♩}$

1. ábra

A tánc menete :

A táncosok körben állva, hátul derékmagasságban (ki-ki második szomszédjával) fognak kezét (balkar van alul, jobbkar pedig felül).

»A« Dallam :

A táncosok az I. vagy az I.₁ motívumot járják. (Vagy az egyiket, vagy a másikat. Egy táncon belül a kettőt nem szokták járni.)

»B« Dallam :

A táncosok a II. motívumot járják.

2. ábra

„KARIKÁZÓ”

Karikázó

Attala (kaposvári j.)

Táncolták: Attalai asszonyok és leányok, földművesek.

Gyűjtötte: Srutek Júlia, 1954. V. 23-án.

A táncot filmről lejegyezte: Lányi Ágoston.

Megjegyzés: A táncot négy dallam terjedelemben közöljük. A tánc állásból indul, eredeti szinkronban. A táncon belüli képváltások miatt folyamatoságát csak a gyűjtő segítségével tudtuk összeállítani. A tánc lassú balra haladó lépés-zárással indul, mely a testsúly-váltások folytán finoman ringó. Folytatásképpen a lépések megnagyobbodnak, majd először az egyik, majd mindkét láb futóvá válik. Itt még nyitott a »futó« (rida), de mikor gyorsabb lesz a dallam, átváltanak a zárt futóra, s úgy haladnak tovább. Ennél a résznél a keresztbe lépő láb kis hangsúlyt kap. Testtartásuk egyenes, indulásnál feszes. A kézfogás hátul keresztezett úgy, hogy hárman felül, hárman alul fognak.

19/a.

Giusto

1. 2. 3. 4.

Jaj de sá-ros, jaj de sá-ros az a-ta-la-i uc-ca!

5. 6. 7. 8.

Még száz-szor is, még száz-szor is vé-gig men-tem raj-ta.

9. 10. 11. 12.

Jár-tam hoz-zád harminchathó-na-pig min-den szombat es-te,

13. 14. 15. 16.

Hi-tő-get-tél, csa-lo-gat-tál, ver-gyön mőg a nagy Űr-is-ten.

Giusto

1. Zöld bu-bor-kát mög-csip-te a hi-deg ér,

2. Az én szü-vem mög-ha-sad a ti-e-dér.

3. He-gyes-ó-rú, ma-gas-sar-kú a csiz-mám

4. A ró-zsá-mat fél vi-lá-gér nem ad-nám.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

Megjegyzés: Az adatközlő szerint «Orbán», de összes helyi és szomszédos változatai a legtipikusabb »futó n...«.

A tánc motívum.

I. »Egylépés« (csárdás): Ballábbal aprót oldalt lépnek ♩ + jobblábbal a balláb mellé lépnek ♩ Ismétlés azonos lábbal.

Ritmusa: ♩ ♩

I.₁ »Egylépés« (csárdás) első változata: Ballábbal kicsit oldalt lépnek ♩ + jobblábbal a bal mellé lépnek ♩ Ismétlés azonos lábbal.

Ritmusa: ♩ ♩

II. »Futó«: Ballábbal aprót rézsút hátra lépnek ♩ + jobblábbal közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♩

Ritmusa: ♩ ♩

II.₁ »Futó« első változata: Ballábbal féltalpon kicsit oldalt lépnek ♩ + jobblábbal laza térdel közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♩

Ritmusa: ♩ ♩

II.₂ »Futó« második változata: Ballábbal féltalpon futva oldalt lépnek, mialatt csípőjüket balra forgatják ♩ + jobblábbal futva kicsit a balláb elé keresztbe lépnek ♩

Ritmusa: ♩ ♩

II.₃ »Futó« harmadik változata: Ballábbal féltalpon futva oldalt lépnek,

mialatt csípőjüket balra forgatják ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♪

Ritmusa : ♪ ♪

II.₄ »Futó« *negyedik változata* : Ballábbal féltalpon futva oldalt lépnek, mialatt csípőjüket kissé balra forgatják ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♪ + ballábbal féltalpon oldalt lépnek ♪

Ritmusa : ♪ ♪

II.₅ »Futó« *ötödik változata* : Jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.), mialatt csípőjüket kissé balra forgatják ♪ + bal-lábbal féltalpon futva oldalt lépnek ♪

Ritmusa : ♪ ♪

A tánc menete :

A táncot hat nő hátul keresztezett kézfogással járja.

»A« Dallam I.

1—16. ütem : az I. motívumot járják.

»A« Dallam II.

1—16. ütem : az I. motívumot járják.

»A« Dallam III.

1—4. ütem : az I.₁ motívumot járják.

5—6. ütem : a II. motívumot járják.

7—8. ütem : a II.₁ motívumot járják.

9—16. ütem : a II.₂ motívumot járják.

»B« Dallam I.

1—5. ütem : a II.₃ motívumot járják.

6. ütem : a II.₃ és a II.₄ motívumot járják.

7—12. ütem : a II.₅ motívumot járják (I. ábra).

I. ábra

„KOCSIKALA”

Karikázó

Karád (tabi j.)

Táncolták: Karádi leányok.

Gyűjtötték: Andrásfalvy Bertalan és Lányi Ágoston, 1953. VI. 7-én.

A táncot filmről lejegyezte: Lányi Ágoston.

Megjegyzés: A táncból négy dallam terjedelmű részt közlünk, eredeti szinkronban. A táncot egylépéses csárdással indítják, majd két dallamon keresztül balra kétlépéses, jobbra egylépéses csárdást járnak. Az utolsó két dallam futó. A csárdáslépéseket simán járják, csak a lépés befejezésénél van egy kis térdhajlítás, esetleg kis csípőforgatás. A visszalépés előtti zárás súlytalan, vagy kissé az álló láb mögé emelt. Futójuk a keresztlépésnél kissé hangsúlyos. Testtartásuk egyenes. A futónál jól kihúzzák a kört és rádőlnek összefogódzott karjukra.

20/a.

Giusto $\text{♩} = 96$

1. 2. 3.

De sze - ret - nek pá - va len - ni,

4. 5. 6.

Mes - ter úr - nak lá - nya len - ni.

7. 8. 9.

A kis - kert - be sé - tál - gat - ni,

10. 11. 12.

Te - a - ró - zsát sza - kí - ta - ni!

2. *Mester úrnak nincs csizmája
Fázik szegénynek a lába
Majd elmegyünk a vásárba,
Vegyünk csizmát a lábára.*

3. *Egy szem kökény két szem kökény
Tátott szájú mesterlegény.
Azér nem nőtt ki a bajcod
Mert megetted az vakarcsot.*

20/b.

Sárközi (Fillér) Ferenc, 43 éves és bandája

Giusto

1. 2. 3.
A - zért jöt - tem i - de ka - ri - káz - ni,
4. 5. 6.
Ha a ba - bám itt ta - lál - na len - ni.
7. 8. 9.
Ke - ze - lá - ba ki ta - lál - na tör - ni
10. 11. 12.
Né - kem köll - ne ar - ról szá - mot ad - ni.

2. *Menj el, menj el ha útnak indultál
Vigyen ördög ha nem maradhattál.
Jöve, jöve, jöve jövendőre
Egyen meg a fene esztendőre...*

3. *Ne takard el a fekete szemedet
Ne szégyüjjesd, hogy én téged szeretlek
A szerelem mennyei kincs nem titok,
Rész vesz abból akár szegény vagy boldog.*

4. *Mit ér annak a legénynek élete
Kinek mindig nadrágzsebben a keze.
Nem meri a lányokat megölelni
Mert azt hiszi, hogy a fene megeszi.*

5. *Piros alma beleesett a sárba*
Beleesett a sáros pocsojába
Piros almát kiveszem és megmosom
A babámat százszor is megcsókolom.

A tánc motívumai :

I. »Egylépés« (csárdás) : Ballábbal oldalt lépnek ♩ + baltérdüket kissé meghajlítják ♩ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♩ ♩

II. »Kétlépés« (csárdás) : Ballábbal oldalt lépnek ♩ + jobblábbal a bal mellé lépnek ♩ + ballábbal oldalt lépnek (1. ábra) ♩ + baltérdüket kissé meghajlítják, mialatt a jobblábat talpérintéssel a bal mellé teszik ♩ + jobblábbal oldalt lépnek ♩ + jobbtérdüket kissé meghajlítják, mialatt a ballábat talpérintéssel a jobb mellé teszik ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩

II.₁ »Kétlépés« (csárdás) első változata : Az első három ♩ azonos a II.

2. ábra

motívummal ♩ ♩ ♩ + ebben a helyzetben a jobblábat kissé kiforgatott térdel közvetlenül a balláb mögé (III. poz.), közvetlenül a föld fölé emelik és csipőből kissé jobbra fordulnak (2. ábra) ♩ + jobblábbal oldalt lépnek ♩ + a ballábat kissé kiforgatott térdel közvetlenül a jobb mögé (III. poz.), közvetlenül a föld fölé emelik és csipőből kissé balra kifordulnak ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩

II.₂ »Kétlépés« (csárdás) második változata : Azonos a II. motívummal, a különbséggel, hogy az utolsó ♩-re csipőjüket kissé balra forgatják. nal

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩

III.₁ »Futó« első változata : Ballábbal oldalt lépnek ♩ + jobblábbal a bal mellé lépnek ♩ + ballábbal aprót oldalt lépnek ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩

III. »Futó«: Jobblábbal közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♩ + ballábbal féltalpon kicsit oldalt lépnek ♩

Ritmusa: ♩ ♩

A tánc menete:

A táncot öt lány járja, hátul keresztezett kézfogással körben állva.

»A« Dallam I.

Az 1–2. ütemre az I. motívumot járják.

A 3–12. ütemre és a 7–12. ütem ismétlésére a II. motívumot járják (vagy a II.₁ vagy II.₂ motívumot).

»A« Dallam II.

Az 1–12. ütemre és a 7–11. ütem ismétlésére a II. motívumot folytatják.

A 12. ütem ismétlésére a III.₁ motívumot járják.

»B« Dallam I.

Az 1–12. ütemre és a 7–12. ütem ismétlésére a III. motívumot járják.

»B« Dallam II.

Az 1–12. ütemre és a 7–12. ütem ismétlésére a III. motívumot járják.

LAKODALMI TÁNCOK

A lakodalomban járt táncokat két csoportba oszthatjuk:

1. A szűkebb értelemben vett lakodalmi táncok, amelyek szervesen beleilleszkednek a lakodalom menetébe és egy-egy szertartásos aktushoz kapcsolódva, állandósult, lényeges részei a lakodalomnak.

2. Mutatványos és játékos táncok. A lakodalom meghittebb hangulata a népi táncillem értelmében az idősebbek legjelentősebb táncalkalma. Éppen ezért gyűjtömedencéje és alkalmá az idősebb generáció által őrzött hagyományos táncoknak, amelyek egyéb mulatságon ritkán vagy egyáltalán nem kapnak szerepet. Az ebbe a csoportba tartozó táncok legnagyobb része mint mulatsági tánc elvesztette funkcióját, mutatványos táncná lett.

A szűkebb értelemben vett lakodalmi táncok mozgáskincs tekintetében Somogyban rendszerint nem jelentenek új táncípust, amint ezt az alábbiak során megfigyelhetjük, hanem egy-egy szertartásos aktushoz kapcsolódva, új tartalmat nyernek és ez a tartalmi változás bizonyos mértékig megváltoztatja, módosítja a táncot.

A lakodalmi *menettáncok* sorában kell megemlékeznünk a berzencei lakodalomban fontos szerepet betöltő »zászlóvivők« táncáról. Itt a lakodalom jellemző sajátsága a lakodalmas menet, különösen a zászlóvivők sokszori utcai vonulása. A lakodalmat két helyen ülik meg, a vőlegényes és menyasszonyos háznál. A zászlóvivők mindig annál a lakodalmas háznál vesznek részt a cselekményben, ahol a szertartás egy-egy kiemelkedő eseménye zajlik le. Utcái vonulásaikon járják sajátos táncukat, a kendőkből és szalagokból összeállított zászlókkal a kezükben. Táncuk lényegében nem más, mint a kanásztánc alapmotívuma, a háromlépés. Régebben az ugrós változatát táncolták, ma már a fiatalság táncképességének csökkenésével a lépő formáját, amelyet minden egyes alkalommal külön megtanul a meghívott négy zászlóvivő. A kezükben tartott zászlót ütemesen rázzák tánc közben. Rendszerint arccal menetirányba fordulva táncol a négy zászlóvivő, de időnként párosával átölelik egymást, vagy az élenjáró két zászlóvivő szembefordul a hátsó kettővel és háttal a menetiránynak járja a táncot.¹

Nagyberkiben a lakodalmas menetben a férfiak nem egyszer verbunkolva haladnak a zenészek előtt.² Vizváron pedig a csárdás lépéseivel haladnak a lakodalmas menetben férfiak, asszonyok egyaránt, amint ezt az alább közölt vőfénytánc mutatja.³

A vizvári lakodalmakban az első világháború utánig *táncolva tálalták* az ételeket a gazdasszonyok. Az élen álló első vőfély ételbeköszöntő rigmusa után, mögötte egy vagy két sorban táncoltak be a gazdaasszonyok a csárdás lépéseivel, kezükben a tálakkal.⁴

Egész Somogyban általános a *gazdaasszonyok tánca* vacsora után, néhány ontolás alatt. Különböző főzőeszközökkel a kezükben, csárdáslépésekkel

betáncolnak a szobába, közben »kitől hogyan telt összeverte, hogy jobban zörögjön a tányér«. Az edények összeverése összefügg a lakodalomban oly jelentős szerepet játszó gonoszt távoltartó zajcsapással.⁵ Nyilván a gazdaasszonyok táncáról írta Tinódi, feddvén a sokféle részeges között az asszonyokat is: »Két rossz tálat ők zörgetnek, tombolnak, szöknek.«⁶ A gazdaasszonyok táncában a fejretett üvegnek is fontos szerepe van, amit sokszor az asztalról felkapva tesznek a fejükre és úgy járnak a táncot. Ilyenkor szedik a gazdaasszonyok a kásapénzt. A tánc teljesen kötetlen. Szabadon tréfálkoznak, mulatoznak a lakodalmas nép szórakoztatására.⁷

A jelképes lakodalmi szertartások legszebb mozzanata a *gyertyás menyecske-tánc*. Éjfélkor a menyecske ruhába öltözött új asszonyt megtáncoltatják. Mindenki pördül vele rövidet gyorscsárdással. Tánc közben a vőlegény három gyertyával az ujjai közt áll mellettük, majd ő is fordul egyet az új menyecskével és elfújja a három gyertyát.⁸

A lakodalomban járt *mutatványos és játékos táncok* közül szinte állandósult lakodalmi tánc a *söprútánc*. Két változata ismert:

a) Hosszú sorban vállon összefogóznak a táncosok és az élen táncoló kezében van a söprű. A sor jobbra-balra kanyarodik aszerint, hogy az élen táncoló kit akar megütni a söprűvel. Befejezésül sokszor a táncból kimaradt nézőket is megseprűzi. Ilyen az alább közölt vizvári söprútánc. A táncot a kanásztáncra jellemző motívumokkal járnak.⁹

b) A söprútánc másik formája, amikor egyedül vagy ketten egymással szemben táncolnak. Sok helyen »takács-táncnak« is nevezik. »A söprű úgy csattan, mint mikor a cséve csúszik át a szövőszéken.«¹⁰ Járnak az elterjedt takács-csúfoló nótára is. (Megy a takács az utcába.) A további kutatás feladata kideríteni, hogy a tánc mesterség-utánzó eredetű-e, vagy pedig analógiás névátvitellel állunk szemben. Az előbbi mellett szól az, hogy a tánc kálmáncsai adatközlője apjától tanulta¹¹, aki takács volt, továbbá a táncdallam szövege. Ellene szól Seemayer megállapítása, mely szerint pásztorok és parasztok táncolják¹². A tánc motívumai mindenesetre megegyeznek a kanásztánc motívumai-val és eszközközelésével, így például a láb alatti söprűdugdosás és átugrás.

Mozgásában rokon a söprútáncal a »*zsebkendős tánc*« és a »*sapkatánc*«. Mindkettőben láb alatt dugdosák a kézben tartott kendőt vagy sapkát, majd felmutatják. A zsebkendős táncot táncolja férfi és nő is egymással szemben, majd helyet cserélnek és úgy folytatják a táncot fokozódó tempóban.¹³

A lakodalomban járt táncok közül meg kell még említenünk a »*kisszék táncot*«. A széken lovagolva és azt a földhöz kopogtatva verik ki a tánc ritmusát.¹⁴ A mozsártánc termékenységvarázsló jellegénél fogva kapott szerepet a lakodalomban.¹⁵ A lakodalmak szabadosabb légkörében az egyébként érvényes táncillem és táncerkölcs törvényeit megengedetten hágnak át a táncosok. Ez ellen már Pázmány is felemelte feddő szavát: »A szent atyák tsudálatos kemény szókkal tütyák a menyegzős tántzokat.«¹⁶

Martin György—Pesovár Ernő

JEGYZETEK

- ¹ Berzence, *Pesovár E.* (1953).
- ² Nagyberki, *Pálfi Cs.* N. I. Tt. 133.
- ³ Vizvár, *Csikvár J.*—*Maácz L.* N. I. Ft. 2127.
- ⁴ U. o.
- ⁵ Magy. Népr. IV. 168. old.
- ⁶ *Tinódi Sebestyén* : Sokféle részögről. Szöveggyűjtemény I. 241. old.
- ⁷ Buzsák, *Törökkoppány, Lugossy E.* gyűjtése. Berzence, *Pesovár E.* Somodor, *Martin Gy.* N. I. Tt. 333.
- ⁸ *Törökkoppány, Lugossy E.* N. I. Tt. 348., Somodor, *Martin Gy.* N. I. Tt. 333.
- ⁹ A kötetben közölt vizvári söprútánc. Ugyanilyen a szenyéri, N. I. Ft. 1088 és a berzencei.
- ¹⁰ Karád, *Lányi A.* N. I. Tt. 266.
- ¹¹ Kálmánca, *Pesovár E.* N. I. Tt. 286.
- ¹² *Seemayer V.* : i. m. 110. old.
- ¹³ Somodor, *Martin Gy.* N. I. Tt. 333., *Seemayer V.* : i. m. 110. old., Szenna, N. I. Ft. 2141.
- ¹⁴ Somogyudvarhely, *Pesovár E.* (1953), Berzence, *Pesovár E.*, Vizvár, *Csikvár J.* N. I. Tt. 277.
- ¹⁵ *Seemayer V.* : i. m. 112. old.
- ¹⁶ *Pázmány* : Préd. 1132. old.

HELYSÉGJEGYZÉK A LAKODALMI TÁNCOK ELTERJEDÉSI TÉRKÉPÉHEZ

Megjegyzés:

E térképen a lakodalom egyes mozzanataihoz szervesen kapcsolódó, szertartásszerű táncok mellett olyan táncok is szerepelnek, melyek rendeltetése a lakodalmi mulatozásban elfáradt népszép szórakoztatása, felvillanyozása. E táncok legtöbbje leginkább csak lakodalmakban kerül elő.

A leányfővel járt menyasszonytánc (koreográfiailag csárdás) és a kontyolás utáni menyecsketánc névhasználatában mutatkozó bizonytalanság megnehezítette e két táncfajta biztos elkülönítését. A kiegészítő kutatásnak kell kiderítenie, hogy e két táncnév valóban minden esetben a nevének megfelelő táncfajta jelöli-e.

Az üvegestánc (üvegcsárdás) különböző megjelenési formáit (női vagy vegyes páros, egyik vagy mindkét táncos fejére tett üveg stb.) a megfelelő adatok gyakori bizonytalanságára való tekintettel egységes jel képviseli.

A páros seprűtánc jele két seprűvel járt táncot is jelölhet.

Az egyes seprűtánc, a saphatánc és a zsebkendőtánc, amelyet a rendelkezésünkre álló adatoknak megfelelően különböző jelekkel jelöltünk, nagyjából minden valószínűség szerint a takácstáncok típusába tartozik.

*

I. Barcsi járás

3. Bélavár. 10. Heresznye. 14. Kálmánca. 17. Lakócsa. 18. Patosfa. 28. 28. Vizvár.

II. Csurgói járás

1. Berzence. 2. Csurgó. 9. Pogányszentpéter. 13. Somogyudvarhely.

III. Fonyódi járás

8. Buzsák. 16. Öreglak.

IV. Kaposvári járás

1. Attala. 2. Baté. 5. Bőszénfa. 16. Gige. 18. Hedrehely. 19. Hencse. 28. Kaposkeresztur. 42. Mernye. 44. Mosdós. 46. Nagyberki. 48. Osztopán. 49. Patalom. 51. Ráksi. 54. Simonfa. 55. Somodor. 58. Somogyjád. 62. Szenna. 65. Taszár. 67. Töröcske. 72. Zselickislak. 73. Zselicszentpál. 77. Patca.

V. Marcali járás

19. Somogysámszon. 26. Vése. 31. Szenyér.

VI. Nagyatádi járás

2. Beleg. 4. Csököly. 9. Kutas. 16. Rinyabesenyő.

VIII. Tabi járás.

1. Andocs. 7. Gamás. 9. Karád. 13. Lulla. 22. Somogyeggyes. 26. Törökkoppány.

„VÖFÉLYTÁNC“

Lakodalmi menettánc

Vízvár (barcsi j.)

Táncolták : Vízvári asszonyok és férfiak, földművesek.

Gyűjtötték : Csikvár József és Maác László, 1953. V. 24-én.

A táncot filmről lejegyezte : Lányi Ágoston.

Megjegyzés : A táncban több asszony és férfi vett részt. A térben mindenki tetszés szerint helyezkedett el és teljesen szabadon táncolt. A közölt motívumoknál külön vettük azokat, amelyeket az asszonyok és külön azokat, amelyeket a férfiak jártak. Végül pedig egy asszony mozgását, mely a legszebb volt, egy dallamnyi hosszúságban közöljük.

A táncban helyben történő, haladó és forgó mozgások váltják egymást.

A motívumokat laza, lefelé hangsúlyos, ruganyos mozgás jellemzi.

Annak az asszonynak a mozgásánál, amelyet külön leírtunk, különösen szép a karmozgás harmonikus kifejező ereje.

Az asszonyok motívumai

I. Egylépés : Jobblábbal egyet rúgózva a balláb közepéhez lépnek (III. poz. jobbláb elől) ♪ + ballábbal egyet rúgózva a jobbláb közepéhez lépnek (III. poz. balláb elől) ♪

Ritmusa : ♪ ♪

I., »Egylépés« (csárdás) : Ballábbal egyet rúgózva oldalt lépnek ♪ + jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé lépnek ♪

Ritmusa : ♪ ♪

II. »Egylépés« (csárdás) : Jobblábbal egyet rúgózva kicsit rézsút előre lépnek ♪ + ballábbal egyet rúgózva a jobbláb mellé lépnek (a testsúly a jobblábon marad) ♪ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♪ ♪

II., »Egylépés« (csárdás) első változata : Ballábbal egyet rúgózva oldalt lépnek ♪ + jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé lépnek (a testsúly a ballábon marad), mialatt derekukkal igen keveset balra dőlnek ♪ + jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lépnek, mialatt derekukkal kiegyenesednek ♪ + ballábbal egyet rúgózva a jobbláb mellé lépnek (a testsúly a jobblábon marad) ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ ♪

III. Háromlépés : Jobblábbal kis térdhajlítással kicsit rézsút előre lépnek ♩ + ballábbal féltalpon csusszanva közvetlenül a jobbláb mögé lépnek (III. poz. balláb hátul) ♩ + jobblábbal kis térdhajlítással aprót rézsút előre lépnek ♩ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♩ ♩

21.

Giusto

1. Sei, li-ba, li-ba, li-ba, ti-zen-há-rom li-ba.

2. Gye-re ró-zsam meny-nyünk a lag-zi-bal

3. Mit ér né-kém az oj-jan la-ko-da-lom,

4. Sei, ki-be drá-ga ba-bám tē vagy a mēny-asz-szony.

2. *Sej édesanyám, kedves édesanyám
De szomorú vasárnap délután :
Házunk előtt szépen muzsikálnak,
Sej engem kisangyalom, visznek katonának.*

Megjegyzés : Hegedűn, citerán játszották és énekelték.

A férfiak mottóumai

I. »Egylépés« (csárdás) : Ballábbal egyet rúgózva közvetlenül a jobbláb mögé lépnek (V. poz.), a jobbláb talpérintésben elől marad ♩ + ballábon egyet rúgóznak ♩ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♩ ♩

I₁ »Egylépés« (csárdás) első változata : Jobblábbal egyet rúgózva rézsút hátra lépnek ♩ + jobblábon egyet rúgóznak, mialatt a ballábat talpon közvetlenül a jobbláb elé teszik (V. poz.) ♩ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♩ ♩

I₂ »Egylépés« : Jobblábbal kezdve ♩ értékekben hátra lépnek. A lépés nagysága változó, a rendestől az egész kis lépésig (III. poz.).

jobblábbal egyet rúgózva hátra lépnek ♩ + ballábbal egyet rúgózva hátra lépnek ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ ♩

V. *Csúszó »lippenős«*: Jobblábbal kis térdhajlítással helyben lépnek, mialatt a ballábat kis térdhajlítással közvetlenül a föld fölé a jobbláb mellé emelik ♩ + jobblábbal féltalpon aprót balra csusszannak ♩ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♩ ♩

VI. *Csúszó »lippenős«*: Jobblábbal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.) ♩ + jobblábon féltalpon aprót hátra csusszannak ♩ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♩ ♩

VII. Páros lábbal egyet rúgózva balra ugranak ♩ + páros lábbal egyet rúgózva jobbra ugranak ♩ Az oldalugrásokat az ugrás irányába eső láb kis-mértékű emelésével indítják.

Ritmusa : ♩ ♩

Sass Istvánné tánca

A tánc menete :

I. *»Egylépés« (csárdás)*: Kiindulásnál $\frac{1}{8}$ -ot balra elfordulva áll. Karjait az oldalirányhoz közelítve magasan rézsút előre emelve tartja. a) Ballábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép ♩ + jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé lép (a testsúly a ballábon marad) ♩ A két lépés alatt $\frac{1}{8}$ -ot jobbra fordul és bal alkarját a vízszintesig rézsút jobbra előre, jobb alkarját a vízszintesig rézsút balra előre lengeti ♩ + b) jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép, mialatt karjait hirtelen mozdulattal kinyújtja (a mozgás csak alkarból történik) ♩ + ballábbal egyet rúgózva a jobbláb mellé lép (a testsúly a jobblábon marad) ♩ A két lépés alatt $\frac{1}{8}$ -ot fordul balra.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (1. ütemre.)

A 2–3. ütemre az I. motívumot járja kétszer.

I.₁ *»Egylépés« (csárdás) első változata*: Ballábbal egyet rúgózva aprót rézsút előre lép ♩ + jobblábbal egyet rúgózva közvetlenül a balláb mögé lép (III. poz.) (a testsúly a ballábon marad) ♩ A két lépés alatt alkarját az I. motívum a) részében leírt módon keresztbe lengeti + az I. motívum b) részét járja ♩ ♩

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (4. ütemre.)

I.₂ *»Egylépés« (csárdás) második változata*: a) Ballábbal egyet rúgózva oldalt lép ♩ + jobblábbal egyet rúgózva párhuzamos lábfevel aprót oldalt lép (a testsúly a ballábon marad) és a bal lábfeőt is párhuzamos tartásba forgatja ♩ A két lépés alatt alkarját az I. motívum a) részében leírt módon keresztbe lengeti és $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordul + b) jobblábbal egyet rúgózva kicsit oldalt lép, mialatt karját hirtelen mozdulattal kinyújtja (mozgás csak alkarból) ♩ + ballábbal egyet rúgózva a jobbláb mellé lép (a testsúly a jobblábon marad) ♩ A két lépés alatt $\frac{1}{8}$ -ot balra fordul.

Ritmusa : ♩ ♩ ♩ ♩ (5. ütemre.)

I.₃ »Egylépés« (csárdás) harmadik változata: Az I.₂ motívum a) részét járja azzal a különbséggel, hogy csak $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra ♪ + ballábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép, mialatt karjait hirtelen mozdulattal kinyújtja (a mozgás csak alkarból) ♪ + ballábbal egyet rúgózva közvetlenül a jobbláb elé lép (III. poz.) (a testsúly a jobblábon marad), mialatt mindkét lábfőt párhuzamosan kissé balra forgatja ♪ A két lépés alatt $\frac{1}{8}$ -ot balra fordul.

Ritmusa: ♪ ♪ ♪ ♪ (6. ütemre.)

A 7. ütemre az I.₃ motívumot járja.

II. Ballábbal kis térdhajlítással dobantva közvetlenül a jobbláb elé ugrik (III. poz.), mialatt karjait kissé hajlítva a vízszintesig előre emeli és egyet tapsol ♪ + ballábbal kis térdhajlítással féltalpon igen kicsit előre csúszik, mialatt a jobblábat kissé hajlított térddel közvetlenül a balláb mögé (V. poz.), közvetlenül a föld fölé emeli és egyet tapsol ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (8. ütem első két ♪-re.)

II.₁ Jobblábbal egyet rúgózva a balláb mellé lép (a rúgózás térdnyújtásával egyidőben kissé féltalpra emelkedik), mialatt a ballábat kissé hajlítva közvetlenül a föld fölé a jobbláb mellé emeli és egyet tapsol ♪ + jobblábon talpra ereszkedve egyet rúgózik, mialatt a test előtt egyet tapsol ♪ A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordul.

Ritmusa: ♪ ♪ (8. ütem második két ♪-re.)

III. Páros lábbal kis térdhajlítással egyet rúgózva helyben ugrik, mialatt egyet tapsol ♪ + páros lábbal mindkét lábfőt párhuzamosan balra forgatva és egyet rúgózva helyben ugrik ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (9. ütem első két ♪-re.)

IV. Ballábbal féltalpon aprót jobbra oldalt csúszik, mialatt egyet tapsol ♪ + jobblábbal kis térdhajlítással a balláb mellé lép ♪ + jobbtérdét kinyújtva féltalpra emelkedik, mialatt a bal bokát a jobbhöz üti és egyet tapsol ♪ + jobblábon talpra ereszkedik ♪

Ritmusa: ♪ ♪ ♪ ♪ (9. ütem második két ♪-re.)

III.₁ Páros lábbal egyet rúgózva úgy ugrik, hogy a ballába kissé előbbre van (III. poz.) és egyet tapsol ♪ + ballábbal egyet rúgózva helyben ugrik, mialatt a jobblábat féltalpon kis térdhajlítással a balláb mellé teszi (III. poz. jobbláb hátul) ♪ A motívum alatt $\frac{1}{4}$ -et fordul balra.

Ritmusa: ♪ ♪ (10. ütem első két ♪-re.)

II.₂ Jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt lép, mialatt egyet tapsol ♪ + jobblábon egyet rúgózik, mialatt a ballábat féltalpon a jobbláb mellé teszi és egyet tapsol ♪ + a jobblábon $\frac{1}{8}$ -ot balra fordul ♪

Ritmusa: ♪ ♪ ♪ (10. ütem második két ♪-re.)

II.₃ Ballábbal igen kis terpeszállásba oldalt lép (a testsúly mindkét lábon van), mialatt egyet rúgózik és egyet tapsol ♪ + a jobblábon $\frac{1}{8}$ -ot balra elfordulva, ballábbal egyet rúgózva közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) ♪

Ritmusa: ♪ ♪ (11. ütem első két ♪-re.)

V. Ballábbal egyet rúgózva talpon aprót előre csusszan (a jobblába hátul féltalpon földérintésben marad), mialatt karjait magasan rézsút előre emeli ♪ + jobblábon egyet rúgózva a balláb mellé lép, mialatt alkarját magasan keresztbe lengeti ♪ + jobblábon $\frac{1}{4}$ -et jobbra fordul ♪

Ritmusa : ♩ ♪ (11. ütem második két ♩-re.)

III.₂ Ballábbal a jobbláb mellé lép (a testsúly mindkét lábon) és egyet et
rúgózik, mialatt a karjait kinyújtja (a mozgás csak alkarból) ♩ + páros lábbal
egyed rúgózik, mialatt alkarját magasan keresztbe lengeti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (12. ütem első két ♩-re.)

VI. Ballábbal egyet rúgózva kicsit oldalt ugrik, mialatt karjait kinyújtja tja
(a mozgás csak alkarból) ♩ + jobblábbal egyet rúgózva aprót oldalt ugrik,
mialatt alkarját magasan keresztbe lengeti ♩

Ritmusa : ♩ ♩ (12. ütem második két ♩-re.)

22.

„SÖPRÚTÁNC“

Söprútánc

Törökkoppány (tabi j.)

Táncolták: Kurdi Sándor 59 éves és felesége, földművesek.

Gyűjtötte: Lugossy Emma és Morvay Péter, 1952. IV. 19-én.

A táncot filmről lejegyezte: Lugossy Emma.

Megjegyzés: A táncból három dallamnyi részt közlünk. A férfi seprútánccal egyidejűleg az asszony üvegtáncot jár, fejére helyezett üveggel. A tánc ügyességet kíván, tréfás, vidám hangulatú. A férfi felemelt lába alatt, egyik kezéből a másikba kapja a söprű nyelét, s közben talpával helyben topog, »mókázik«. Ugyanakkor az asszony fejére helyezett üveggel ügyesen táncol. Az ember ügyes kanyarítással eldobja seprűt és az asszonyhoz megy. Kezet-fognak és párosan táncolnak.

Az asszony minden lépése szűkmozgású, helyben és féltalpon történik.

22.

Giusto $\text{♩} = 120$

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

A tánc motívumai:

I. *Előrevágó háromlépés (topogó) (a férfi motívuma):* Ballábbal helyben lép ♩, jobblábbal helyben lép ♩, ballábbal ismét helyben lép és ugyanakkor a jobblábát előre a vízszintesig felemeli és bal kézből jobbkézbe kapja a seprű nyelét ♩ A motívumot a másik lábra is megismétli ♩ ♩

Ritmusa: ♩ ♩ ♩ ♩

II. Szökkenő forgó (a férfi motívuma) : Négy, kissé szökkenő lépéssel jobbra egy egészet fordul. A szökkenő lépések alatt az alsólábszárát hátra vágja.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ ♪

III. Lépő forgó (a férfi és az asszony motívuma) : Jobb- és ballábbal váltakozva előre lépnek ♪ ♪

Ritmusa : ♪ ♪

IV. Hátravágó háromlépés (ugró) (a férfi motívuma) : Jobblábbal jobbra ugrik ♪, ballal mögé zár ♪, jobblábbal még egyszer helyben lép, ugyanakkor a bal lábszárát hátravágja ♪ A lépést ballábra is megismétli ♪ ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪

IV.₁ Előrevágó háromlépés (ugró) (az asszony motívuma) : Jobblábbal jobbra ugrik ♪, ballábbal mögé zár ♪, jobbal még egyszer helyben lép, ugyanakkor a ballábát előre lendíti ♪ A lépést ballábra is megismétli ♪ ♪

Ritmusa : ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪

A tánc menete :

A férfi és az asszony körülbelül 6 lépésnyi távolságra szemben áll egymással. A férfi kezében a cirokseprű egyik végét tartja. Törzsével kissé előre dől, hogy a seprű másik vége földet érjen. Az asszony keze csipőn, fején borostüveg van.

Dallam I.

I—6. ütem : A férfi az I. motívumot járja (I. ábra).

I ábra.

7. ütem : A II. motívumot járja.
 8. ütem : Az I. motívumot járja egyszer és zár : jobblábát a bal elé helyezi ♪, majd első alapállásba zár ♪
 Az asszony a dallam alatt a IV.₁ motívumot járja.

Dallam II.

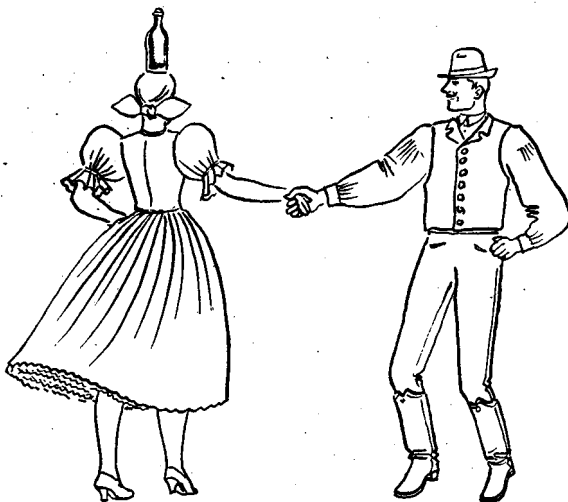
1. ütem : A férfi jobbkezfőjével hirtelen lendülettel jobbra dobja a seprűt (a kézfőt kifelé fordítja) és négy járóléppel találkozik párjával, aki szintén négy járóléppel közeledik hozzá.

2. ütem : Jobbkezet fognak és négy járóléppel továbbfordulnak párosan, összesen $\frac{3}{4}$ -et (2. ábra).

3–4. ütem : A férfi a IV., az asszony a IV.₁ motívumot járja négyszer. A negyedik végén a kézfogást elengedik.

5. ütem : A férfi a IV. motívumot járja kétszer. Az elsónél egyet tapsol, a másodiknál karjait a magasba emeli. A nő a IV.₁ motívumot járja. Kezét csípőre helyezi.

6–8. ütem : A férfi a IV. motívumot járja, karját hátul derékra helyezi. A nő a IV.₁ motívumot járja.

2. ábra

Dallam III.

1. ütem : A férfi felveszi a seprűt és bal hóna alá csapja. Karját mellmagasságban összekulcsolja.

2–4. ütem : A férfi a IV. motívumot járja és közben jobbra két egészet fordul.

5—6. ütem: A férfi a IV. motívumot járja kétszer helyben és kétszer hátra haladva.

7—8. ütem: A férfi a ballábát a jobb mellé zárja, s ugyanakkor mindkét térdét meghajlítja (3. ábra) ♩, térdeit kinyújtja ♩. Ezt még háromszor megismétli. A párja a dallam alatt a IV.₁ motívumot járja, s így kíséri a férfi mozgását.

3. ábra

„SEPRÚTÁNC“

Seprútánc (csoportos)

Vízvár (barcsi j.)

Táncolták: Sass István 72 éves, Sass Istvánné 62 éves, Princz Ferencné (Tóka Margit) 62 éves, Id. Csikvár Istvánné (Sass Julianna) 65 éves, Miháldinecz Mihályné 42 éves és Sass Mihályné 57 éves, földművesek.

Gyűjtötték: Csikvár József és Maác László, 1953. V. 24-én.

A táncot filmről lejegyezte: Lányi Ágoston.

Megjegyzés: A táncot egy férfi indítja seprűvel a kezében, vállfogással csatlakozik utána öt asszony. Az 1. ábra azt a pillanatot ábrázolja, mikor a férfi a seprűvel az utolsó táncost meg akarja csapni.

1. ábra

Sass István egyszerű motívumait kissé darabosan, de rátartian járja. Ahogy a seprűvel a földet üti, a ritmust veri ugyan, de mégis azt az érzést kelti, hogy azzal kis csapatát dirigálja, vezeti.

Az asszonyok mozgása feltűnően egyöntetű és szép egységes képet mutat. Lábmozgásuk a bejövetelnél zárt. A motívumon belüli térdhajlítás és nyújtás által az egész mozgás hullámzó lesz. Amikor a motívumot részsút előre haladva jobbra-balra járnak, akkor ez a hullámzás nemcsak le-föl, hanem jobbra-balra irányban is dominál.

1. 2. 3. 4.

Hej cin-tá-nyér, cin-tá-nyér, Nē ve-szekéggy a lá-nyér,

5. 6. 7. 8.

Mer a lány-nak ba-ja lesz: gön-dör-ha-ju fi-a lesz.

9. 10. 11. 12.

Mer a lány-nak ba-ja lesz: gön-dör-ha-ju fi-a lesz

A tánc motívumai :

I. Háromlépés («topogó») (a férfi motívuma) : Ballákkal talpon kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) ♪ + jobblákkal féltalpon közvetlenül a balláb mögé lép (III. poz.) ♪ + ballákkal közvetlenül a jobbláb elé lép (V. poz.) ♪ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪

I.₁ Háromlépés («topogó») első változata (a férfi motívuma) : Ballákkal kis térdhajlítással helyben lép ♪ + jobblákkal helyben lép ♪ + ballákkal kis térdhajlítással helyben lép ♪ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪

I.₂ Háromlépés («topogó») második változata (a férfi motívuma) : Ballákkal kis térdhajlítással kicsit rézsút előre lép ♪ + jobblákkal közvetlenül a balláb mögé lép (III. poz.) ♪ + ballákkal kis térdhajlítással aprót rézsút előre lép ♪ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪

I.₃ Háromlépés («topogó») harmadik változata (a nők motívuma) : Jobblákkal kis térdhajlítással előre lépnek ♪ + ballákkal talpon csusszanva közvetlenül a jobbláb mögé lépnek (III. poz.) ♪ + jobblákkal kis térdhajlítással közvetlenül a balláb elé lépnek (V. poz.), mialatt a ballábat kis térdhajlítással a jobbláb mellé emelik ♪ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪

I.₄ Háromlépés («topogó») negyedik változata (a nők motívuma) : Jobblákkal kis térdhajlítással rézsút előre lépnek ♪ + ballákkal a jobbláb közepéhez lépnek (III. poz. balláb hátul) ♪ + jobblákkal kis térdhajlítással a balláb közepéhez lépnek (III. poz. jobbláb elől), mialatt a ballábat kis térdhajlítással közvetlenül a jobbláb mellé a föld fölé emelik ♪ + jobbtérdüket kinyújtják ♪ Ismétlés ellenkező lábbal.

Ritmusa : ♪ ♪ ♪

A tánc menete :

Dallam I.

1–3. ütem : A férfi az I. motívummal előre táncol. Jobbkezében (alkar-ját a vízszintesig előre emelve) függőleges helyzetben egy seprút tart. A seprú-vel $\text{♪♪} \text{♪}$ ritmusban üti maga előtt a földet (veri a ritmust). kar-

4–5. ütem : Az I_1 motívumot járja helyben $\frac{1}{4}$ -et balra fordulva. (Visszanéz, hogy jönnek-e a nők utána.) A seprúval továbbra is üti a földet. Az 5. ütemre viszont a seprút két kézbe fogja, s úgy veri a ritmust a seprúval, hogy a seprú nem éri a földet.

6–9. ütem : Az I_1 motívumot járja helyben.

10. ütem : Az I_1 motívummal $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra és ismét jobb kézbe zbe véve a seprút $\text{♪♪} \text{♪}$ ritmusban üti a földet.

11–12. ütem : Az I_1 motívumot járja. A seprúval üti a földet.

Dallam II.

1–2. ütem : Az I_1 motívumot járja helyben. A 2. ütemre ismét $\frac{1}{8}$ -ot fordul jobbra.

3–8. ütem : Az I_1 motívummal lassan előre halad. Öt nő az I_3 motívummal libasorban megjelenik mögötte és igyekeznek felzárkózni a férfihoz. (A nők karjukat a test mellett természetes helyzetben tartják.)

9–12. ütem : A férfi az I_2 motívummal halad előre, míg a nők az I_4 motívummal teljesen felzárkóznak a férfi mögé és vállfogással összefogódkodnak úgy, hogy mindegyik az előtte lévő vállára teszi a kezét. Az első nő a férfi vállát fogja.

Dallam III.

1–8. ütem : A férfi az I_2 , a nők az I_4 motívummal haladnak előre. A férfi a seprúval a földön veri a ritmust.

9–12. ütem : Azonos az 1–4. ütemmel azzal a különbséggel, hogy a 9. ütem alatt a férfi két kézbe fogva a seprút balra, a 11. ütem alatt jobbra hátra suhint a seprúval, hogy a sor utolsó tagját, illetve a sorban táncolókat megüsse.

Dallam IV.

1–6. ütem : Azonos a dallam III. 1–6. ütemével.

Itt megszakad a kép.

24.

„ÜVEGTÁNC“

Üveges verbunk

Szenyér (marcali j.)

Táncolták: Józsa Béláné 53 éves és Tisler Antalné 58 éves földművesek

Gyűjtötte: Molnár István, 1952-ben.

A táncot filmről lejegyezte: Lugossy Emma.

Megjegyzés: A táncból öt és fél dallam terjedelmű részt közlünk. A táncosok lépései igen kicsik, talpon történnek és a térd állandó ruganyozása kíséri táncukat.

24.

Simon Vendelné, 75⁺ éves

Giusto ♩=96

Le - e - sett a makk a fá-ról, Most jöt-tem meg a ta-nyá-ról.

Ígém, gatyám de szennyes! Magam vagyok szerelmes.

A tánc motívumai:

I. Háromlépés: Jobblábbal előre lépnek ♩, ballal III. pozícióba mellé zárnak ♩, jobblábbal újra előre lépnek ♩ Ballal kezdve megismétlik.

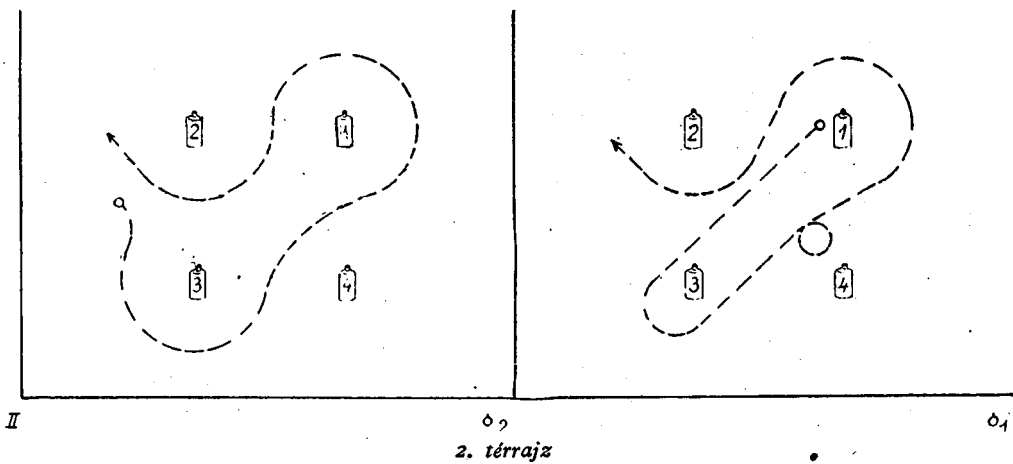
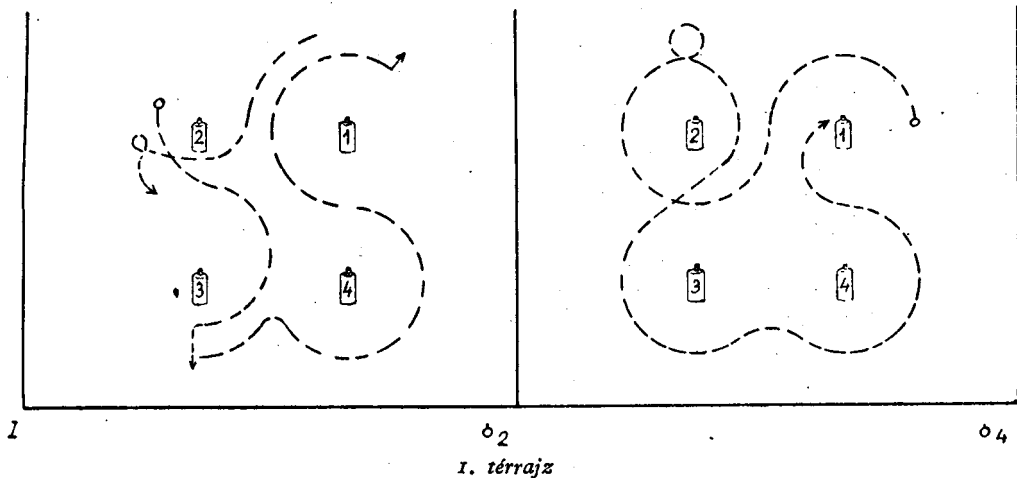
Ritmusa: ♩ ♩

I.₁ Háromlépés (forgó): Az I. motívummal jobbra, vagy balra teljeset fordulnak.

A tánc menete:

A földön négy borosüveg van körülbelül két-két lépés távolságra egymástól négyszögben elhelyezve. Az üvegek között táncol a két asszony.

Az egyik nő ökolbe szorított kézfejét teszi csípőre, a másik nő a nyitott kézfejét, úgy, hogy tenyere érinti a csípőjét.

Józsa Béláné tánca

Dallam I.

- 1—3. ütem : Megkerüli a 2-es üveget kívülről, majd
- 4—5. ütem : a 3-as üveget belülről
- 6. ütem : és szembe érkezik a 3-as üveggel.
- 7—8. ütem : Hátra haladva táncol.

9. ütem : A 3-as és a 4-es üveg közé megy, majd
 10. ütem : irányt vált és
 11–12. ütem : a 4-es üveget kívülről kerüli és a 4-es és az 1-es üveg közé kerül.

Dallam II.

- 1–4. ütem : Az 1-es üveget belülről kerüli és mögéje érkezik.
 5–6. ütem : Hátra haladva táncol.
 7–8. ütem : Az 1-es és a 2-es üveg közé kerül.
 9–12. ütem : A 2-es üveget kívülről kerüli.

Dallam III.

- 1–2. ütem : Teljeset fordul (a tánc eddigi térbeli mozgását, lásd az 1. sz. t. baloldali ábráján. A tánc további menete pedig a 2. sz. t. baloldali ábráján látható.) és a 3-as üveget kívülről kerüli.
 3–4. ütem : A 3-as üvegtől az 1-eshez átlosan halad.
 5–8. ütem : Az 1-es üveget csaknem teljesen megkerüli és az 1-es és a 2-es közé kerül.
 9–11. ütem : A 2-es üveget belülről kerüli és
 12. ütem : kiáll a táncból.

Simon Teréz tánca

Dallam I.

- 1–3. ütem : Az 1. motívummal az 1-es üveget kívülről kerüli.
 4–6. ütem : A 2-es üveget belülről kerüli és
 7. ütem : balra egy egészet fordul.
 8. ütem : A 2-es és az 1-es üveg közé megy.
 9–10 ütem : A 2-es üveget belülről kerüli és kétszer tapsol. (Az ütemek második negyedére.)
 11–12. ütem : A 3-as üveget kerüli kívülről.

Dallam II.

- 1–2. ütem : A 3-as üveg kerülését folytatja, majd
 3–4. ütem : kétszer a jobblábával végzi ugyanazt a motívumot a 3-as üveg mögött.
 5–6. ütem : Jobbra egy egészet fordul és közben a 4-es üveg mögé kerül.
 7–8. ütem : A 4-es üveget kívülről megkerüli és a 4-es és az 1-es közé kerül.
 9. ütem : Az 1-es üveg felé fordul.
 10. ütem : Balra lép és jobblábát átlendíti az üveg fölött előlről (1. 1. sz. ábra).
 11. ütem : Jobbra lépve jobbra $\frac{3}{8}$ -ot fordul és ballábát hátulról átlendíti az üveg felett.

12. ütem: Az 1-es üvegnek háttal kerül. (A tánc eddigi térbeli mozgását lásd az 1. sz. t. jobboldali ábráján. A tánc további menete pedig a 2. sz. t. jobboldali ábráján látható.)

Dallam III.

- 1—2 ütem: A négy üveg között átlósan az 1-estől a 3-ashoz halad.
3—4. ütem: A 3-ast kívülről kerüli és
5. ütem: kicsit előre halad.
6—8. ütem: Jobbra teljes fordulattal átlós irányban visszatér az 1-es üveghez.
9—11. ütem: Az 1-es üveget kívülről kerüli.
12. ütem: A 2-es üveg és a 3-as között lelép a táncból.

1. ábra

A KÖZÖLT TÁNCOK LEÍRÁSMÓDJÁRÓL

A táncok leírásának kötetünkben alkalmazott módja nagyjából megegyezik az újabb kiadványokéval. A különbség abból adódik, hogy kizárólag eredeti népi táncokat közlünk, és azokat is mind filmről való lejegyzés alapján. Ebből következik, hogy ha egy személy táncát írjuk le, akkor egyes szám harmadik személyben, ha pedig több személy táncát írjuk, akkor többes szám harmadik személyben írunk róluk.

Azoknál a táncoknál, amelyekben több személy vesz részt (karikázó, vőfély-tánc stb.), megtartottuk a szokásos leírást tekintetben, hogy előbb közöljük a motívumokat és azután a tánc menetét.

Itt azért hagytuk meg ezt a leírási módot, mivel ezeknél a táncoknál több személy járta ugyanazokat a motívumokat. Így az egyszerűség kedvéért írjuk, hogy »járják«, s nem soroljuk fel a táncosok nevét. Ahol asszonyok és férfiak vegyesen járják a táncokat, mindig külön megemlítjük, hogy melyiket táncolják az asszonyok és melyiket a férfiak.

Egy vagy több megnevezett személy táncát a következőképpen írjuk le :

Először közöljük a kezdőhelyzetet, pároknál, csoportos táncoknál pedig az esetleges összefogózási módot. Ezután a táncos neve, majd a tánc menete következik. A tánc menete előtti, esetleges megjegyzések (»a táncos keze csípőn«, vagy »párhuzamos lábfővel és ruganyosan táncol«) azt jelentik, hogy a táncos a tánc egész időtartama alatt kezét a csípőjén tartja, vagy végig párhuzamos lábfővel, ruganyosan táncol. Tehát ebben az esetben, ha a motívum leírásánál azt írjuk, hogy »jobblábbal oldalt lép«, akkor ezt úgy kell érteni, hogy jobblábbal párhuzamos lábfővel és egyet rúgózva oldalt lép.

Ha egy táncot ugyanannak a dallamnak többszöri ismétlésére járnak, akkor a dallam után I., II. stb. sorszám kerül.

A táncot a motívumok leírásával kezdjük. Minden motívum után megírjuk, hogy azt a dallam melyik ütemére, vagy azon belül melyik \downarrow -ére járják.

Egyrészt a lejegyzés tudományos hitelessége, másrészt a táncokban előforduló finom kis eltérések, variációk megörökítése szempontjából (amelyek színesség, változatossá teszik a népi táncot), szükségesnek tartottuk ezeknek a kis eltéréseknek a leírását is egyazon motívumon belül.

Az egyes motívumok után nem írtunk külön »megjegyzés«-t, mivel a motívumokat igen részletesen írtuk le ; azonkívül a táncleírások elején a táncokról közölt jellemzés magában foglalja a mozgásmód sajátosságait is.

Motívum-elnevezéseket csak abban az esetben használtunk, ha valamely motívum eredeti népi elnevezését megtaláltuk, vagy ahol a népi elnevezésekből kiindulva a mozgás lényegét kifejező motívumnevet alkalmazhattunk. A népi elnevezéseket idézőjelben, a többieket anélkül használjuk.

Azokat a motívumokat, amelyek a táncokban egy táncosnál csak egyszer fordultak elő, nem motívizáltuk. (Ezek lehetnek egyszerű kötő-motívumok, vagy a táncos előadási fogyatékoságából adódó elemek.)

A motívumok elnevezésénél a következő elveket követtük: a népi motívum-elnevezéseket (egylépés, kétlépés, háromlépés stb.) vettük alapul, egy-egy motívum-család összefoglaló nevéként.

A motívum-elnevezéseknél az idézőjelben használt »egylépés« és »kétlépés« tulajdonképpen az egy- és kétlépéses csárdás népi elnevezése. (Ezeknél az egylépés két, a kétlépés négy mozgásfázist jelent.)

A »háromlépés« Somogy megye tánckincsének legjellemzőbb motívuma, amit a táncmozgalomban eddig cifrának neveztek. Véleményünk szerint a motívum népi neve, a »háromlépés«, sokkal jobban kifejezi a mozgás lényegét, mint a szintelenné kopott, műtánczíú cifra. A háromlépés-elnevezés mellett szól még a mozgás ilyen értelmű elnevezésének történelmi múltja is. (L. »Kanásztánc« c. fejezet.)

A motívum-elnevezésekben használt jelzők, a mozgáslehetőségen (például háromlépés) belül, a motívum végrehajtási-, azaz mozgásmódját jelölik. A motívum-elnevezésekkel egységbe foglalt motívum-családok és ezek mozgásmódjai, képet adnak a somogyi táncokat jellemző mozgáskincsről.

Azokban a táncokban, ahol ketten vagy többen táncolnak, minden egyes egyén táncát önállóan tekintjük, vagyis mindegyik táncát külön-külön motívizáljuk és írjuk le. Ha egy táncról két k é p-et közlünk, akkor mindkét k é p-nél, még külön-külön (a másiktól függetlenül) is, a fenti leírási módszert alkalmazzuk.

A »Megjegyzés« rovatba írjuk minden esetben azt, hogy a felvett táncból hány dallam terjedelmű részt közlünk. A táncok egyenlőtlen hosszúsága — a filmszakmában használatos kifejezéssel élve — a felvételi k é p-ek egyenlőtlen hosszúságából adódik. Minden táncból általában egy vagy két k é p-et közlünk. Egy k é p egyenlő a mozgás megszakítás nélküli, folyamatos felvételével. Ha a folyamatosság bármely okból (géphiba, filmszalag kifogy stb.) csak egy pillanatra is megszakad, akkor már új k é p-ről beszélünk.

Az eredeti szinkron kifejezés azt jelenti, hogy egy k é p-en belül, a tánc és a zene egyszerre indul és végig összhangban van. Pontosan úgy, ahogy az a filmre vett tánc esetében történt. Tekintettel a kiadvány népszerűsítő jellegére, néhány tánc felvételi dallamát kicseréltük a művészeti tömegmozgalom számára alkalmasabb dallamra. A dallamra vonatkozó megjegyzésben hivatkozunk a felvétel dallamára. A közölt tánc és a hivatkozott dallam egymás mellé állításával megkapjuk az eredeti szinkront.

Ha a filmen a táncot nem lehetett eredeti szinkronban megörökíteni, a közölhetőség kedvéért a táncot akkor is eredeti dallamhoz kötöttük, de ebben az esetben a tánc és a zene indulása nem pontosan úgy esik egybe, ahogy azt az adatközlők táncolták.

MEGJEGYZÉS AZ ÖSSZESÍTETT JÁRÁSI ELTERJEDÉSI TÉRKÉPHEZ

Ez a térképünk a részletes elterjedési térképek sorrendjében tünteti fel az egyes járásokból ismert táncokat.

A négy részletes elterjedési térképen nem szereplő — más típusú — táncokat, amelyeket az alaposabb kutatás — különösen a táncos népszokások felkutatása — minden bizonnyal még jelentős mértékben meg fog szaporítani, alább soroljuk fel.

A táncok előfordulási helyeit a táncnevek után zárójelben jelöljük. A C illetve D betű cigánytáncot, illetve délszláv táncot jelöl.

1. Cséptánc, cséphadarótánc (III. 8. Buzsák. III. 16. Öreglak. VIII. 1. Andocs. VIII. 9. Karád). 2. Húshagyói falukerülés (IV. 46. Nagyberki). 3. Ivánnapai tánc (I. 10. Héresznye). 4. Maskarások tánca (Farsang, böjt. IV. 1. Attala).

5. Cigánytánc (C. — VI. 4. Csököly). 6. Rókatánc (C. — IV. 76. Zselic-kisfalud, VI. 4. Csököly).

7. Botkóló (D. — I. 17. Lakócsa). 8. Húsvéti kóló (u. o.) 9. Kóló (u. o.) 10. Kónyi kvataju (u. o.) 11. Kopogós kóló (u. o.) 12. Krizsanye (u. o.) 13. Okoraszticsa (u. o.) 14. Povicsanak (u. o.) 15. Rezgős kóló (u. o.) 16. Rostaöntés (u. o.) 17. Üveges kóló (u. o.) 18. Vrányisze (u. o.)

TÁNCZENE

Az egyes dallamok felett zárójelben olvasható táncelnevezésekkel nem a közölt dallamot jelölték, hanem más változatait.

TÁNCDALLAMGYŰJTEMÉNY

25/a. sz. (Kanásztánc), Szenyér. Adatközlő: *Bikali János*, 68 éves.

Giusto

Meg - is - mer - ni a ka - nászt
 é - kes já - rá - sa - ról, Disz - nó - zsír - ral
 ki - pör - ge - tett fe - ke - te baj - szá - ról.

25/b. sz. Kanásztánc, Nagyberki. Adatközlő: *Farkas Péter*, 77 éves,
 volt bőgős.

Giusto

Győ - ri ka - nász, mit főz - tél?
 Tü - dőt ká - bosz - dá - val Mi - vel rán - tot -
 tál be le? Az
 1. 1.

26. sz. Kanásztánc, Andocs.

Adatközlő: Pirghoffer Ferenc, 68 éves.

Csó - ri ka - nász, mit főz - tél? Hu - sos ká - posz - tá - val

Mi - vel rán - tot - tál be - le? Disz - nó - sza - lon - tá - val.

Hát az ő - reg mit e - szik? Tedd ne - ki a tál - ba!

Ha nem e - szik be - lö - le, vágd a po - fá - já - ba.

2. Hücs ki disznó a berekből, csak a füle látszik
 Kanász bojtár bokor mellett menyecskével játszik.
 Elszökött a siska disznó kilenc malacával,
 Utána a kanászbojtár fényes balaskával.

27. sz. Kanásztánc, Kaposkeresztur. Adatközlő: Zsalakó István, 54 éves.

Hücs ki disz - nó a be - rek - tő, csak a fü - le lát - szik,

Ka - nász - boj - tár bo - kor mel - lett menyecs - ké - vel ját - szik.

Pén - te - ken sz. gy a - pád - nak, szom - ba - ton a - nyád - nak,

Va - sár - nap dél - u - tán pe - dig az ö - reg - a - pád - nak!

2. Megismerni a kanászt ékes járásáru,
Úzött fűzött bocskoráról, tarisznyszerűjéről.
Disznózsirral kipörgetött fekete bajcáru.
(1. var-al, itt végződik.)

28. sz. Verbunk, Igal. Adatközlő: *Máté* György, 84 éves és felesége, 80 éves.

Hol jár - tál az éj - jel, ci - nē - ge ma - dár?

Ab - la - ki - don jár - tam, drá - ga vi - o - lám.

Mért nēm ko - pog - tat - tál, ci - nē - ge ma - dár?

Fél - tem az u - rad - tul, drá - ga vi - o - lám.

2. Nincs itthon az uram cinegemadár,
A kistrácsi erdőn tekenyőt csinál.
Rossz a lova lába, nem ér ma haza,
Mulathatunk rózsám egész éccaka!
3. Jó a lova lába, hama hazaér,
Jaj lesz nékem rózsám hogyha nálad ér,
Rossz a lova lába, nēm ér ma haza
Mulathatunk rózsám egész éccaka.

29. sz. Verbunk, Berzence, Csurgó.

Adatközlő: Jankovics Imre,
72 éves, Sánta Vendelné, 57 éves a 2. vsz-kal.

»Furulya-nóta«, Jankovics szerint táncra nem lehet játszani.
Horvát Ferenc, 72 éves, bőgős szerint »Kettős vagy gyorscsárdás«.

Er - re gye - re ró - zám nin - csen sár!

Nin - csen az aj - tó - mon sem - mi zár.

Sár - ga ki - linc van az aj - tó - mon,
(Nyit - va van az aj - tó, be - jö - hetsz,

Ró - zsa te - rem az ab - la - ko - mon.
Bont - va van az á - gyam, le - fek - hetsz!)

2. Udvarheli ucca vizeres,
Abban (ottan), szegén, szép lánt ne keres!
Szegén legén
Ki igyenes, görbe, ki pupos,
Kinek a v...ga himpókos.

30. sz. Verbunk, Simonfa. Adatközlő: *Simon Sándor*, 53 éves, hegedűn,
Molnár János, 70 éves, énekelve.

Teg-nap vet-tem a bocs-ko-rom, még az éj - jel el - mu - la - tom!

I - haj - ra, haj - ra most van kedvem, I - haj - ra haj - ra most van ked - vem,

Fé - le - sé - gem ki az ágy - ból, most jö - vök én a csár - dá - ból,

Kö - kény - sze - mű ga - lam - bom.

31. sz. Verbunk, Simonfa.

Adatközlő: Simon Sándor, 53 éves.

Frissen

Teg - nap vet - tem a pa - pu - csom, még az éj - jel

el - mu - la - tom! Hej, tedd rá, most tedd rá!

Má - ma tedd rá, hol - nap tedd rá, hol - nap u - tán

job - ban tedd rá, Hej, tedd rá, most tedd rá!

2. Tegnap vettem a papucsom
Még az éjjel eltáncolom
Hej, tedd rá, most tedd rá
Máma tedd rá, holnap tedd rá
Holnapután jobban tedd rá
Hej tedd rá, most tedd rá.

Az aprózások Simon Sándor hegedűjátéka után.
A szöveget Benes József mondta hozzá.

32. sz. Verbunk, Simonfa.

Adatközlő: Völlner Sándor, 46 éves.

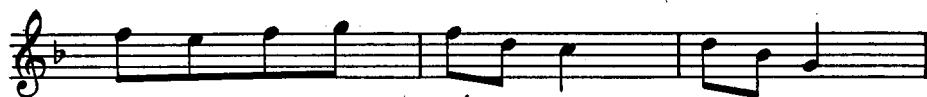
Giusto

Mi - kor vi - szi a kis - lány a vi - zet,

Ak - kor lö - li a sze - re - lem - hi - deg.

Tedd le ró - zsám pa - na - szos vi - ze - det,

Hogy ne löl - jön a sze - re - lem hi - deg.

33. sz. (Verbunk), Igal. Adatfőző: Kondor Szabó József, 81 éves.

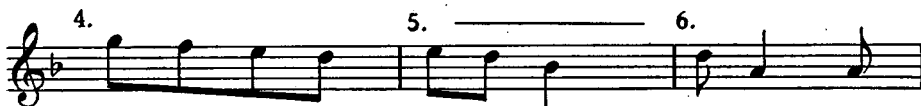
Giusto

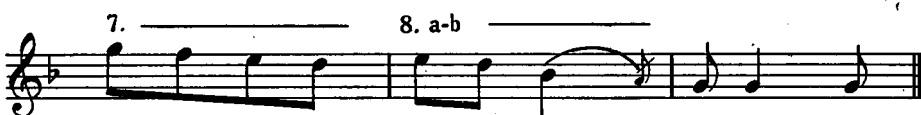
Ar - ra ja - lá ja pusztán, ja pusztán,

Al - ma te - rem a fűz - fán, a fűz - fán,

Egy - gyik á - gán ket - tő van, há - rom van,

De sze - re - tőm csak egy van, csak egy van,

1—8/b. variánsok Andocs, Büssü, Simonfa helységekből valók.

34. sz. Verbunk vagy lassúcsárdás, Simonfa. Adatközlő: Molnár János,
70 éves.

Giusto

Sze - re - ti a tik a megy - gyet

Ket-ten sze - res - sünk mik e - gyet Jaj, de ke - ser -

ves az é - let, A - ki ket - ten sze - ret e - gyet!

5. 7. ütem egy b előjegyzéssel olvasandó.

35/a. sz. Verbunk, Zselickislaki-Szőlőhegy. Adatközlő: Bencs József,
53. éves.

Giusto

Pár-na, pár-na, pár-na csú-csa, ve-sze-kedj meg

bü - dös k... !

Megjegyzés: A 3—4. sor dűnnyögés.

35/b. sz. Verbunk, Simonfa.

Adatközlő: Molnár János, 70 éves.

Giusto

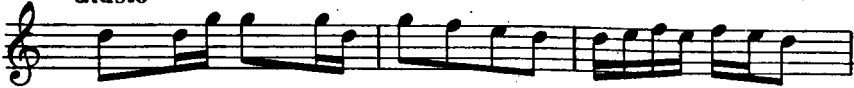

Megjegyzés: füttyülte.

36. sz. Verbunk, Simonfa.

Adatközlő: Molnár János, 70 éves.

Giusto

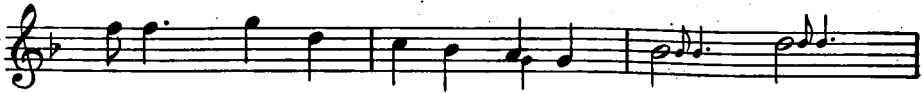
Megjegyzés: füttyülte.

37/a. sz. Verbunk, Simonfa.

Simon Sándor, 53 éves.

Hal - lod e te Zsub - ri paj - tás

Ho-gyan tet - szik a ván - dor - lás? Sej, haj,

nem jól tet - szik Mer a ba-bám hal - va tek - szik.

2. Répa Rozi pogácsája,
... dobott a kályhába
Hová, hová szép pogácsa?
Zsubri Jóska szűrűjába.

37/b. sz. »Verbunk, Nagyberki. Lehet lassú csárdásba is.« Adatközlő:

Király Mihály, 78 éves, volt cimbalmos. Füttyülte.

Giusto

38. sz. Verbunk, Simonfa.

Adatközlő: *Molnár János, 70 éves.*

Giusto

Té - len na-gyon hi-deg van Nyá-ron na-gyon meleg van,
So-ha sincs jó i - dő, Min-dig e - sik az e - ső.

2. Télen dőcög a szekér,
Nyáron b a legény.
Here, hess, ecetös,
Az a kislány de bögyös.

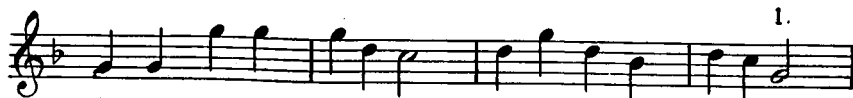
39. sz. Verbunk, Csokonyavisonta.

Adatközlő: *Bacsa János, 80 éves.*

Giusto *♩. 72-76*

Még - halt a bé - res, Az el - ső bé - res,
Ki mon-gya most az ő - kör - nek Haj, hej - re Rén-dés?

0. sz. »Gyors«, Berzence. Adatközlő: Jankovics Imre, 72 éves és Sánta Vendelné Csalfa Mari, 57 éves.

Ku - ko - ri - ca csu - tá - ja, Se - bes a ró - zsám szá - ja.

Meg kell an - nak gyógyul - ni, Ha meg a - kar csol - kol - ni.

Megjegyzés: Az öregek általában ismerik (Jankovicsné is).

41. sz. Simonfa.

Adatközlő: Simon Sándor, 53 éves.

Giusto

Vége.

Megjegyzés: »Dudatánc«-nak hívták a dallamot.

Gyorscsárdást jártak rá. Hegedű előadás a finalissal.

16. és 17. ütemében az első négy hang tizenhatodnak olvasandó.

42. sz. Csárdás, Igal.

Adatközlő: *Bornemissza János*, 84 éves.

Giusto

Ar - ra a - lá a bo - ro - nya szé - lén,
Kinyillott a tu - li - pán a bo - roz - da szé - lén, Éggy - két szál,
há - rom szál, Sz... vol - tál ba - bám, mēg - csal - tál.

2. Ez a kislány úgy éli világát,
Ha jaz aptya nincs otthun, süti a pogácsát.
Éjjélig, hajnalig,
Várja a babáját reggelig.

43. sz. Lassú csárdás, Buzsák. Adatközlő: *Knezits János*, 78 éves.

Giusto

Zöld le - ve - lű pi - ros re - tek meg - é - rett,

A .ba - bám - mal mind a .ga - lamb, úgy é - lek.

Nem kell né - kem sen - ki meg - unt ba - bá - ja,

Van én né - kem a fa - lu - ba egy ár - va.

2. Sárgarépát nem jó dombra ültetni,
Özvegyasszony lányát nem jó szeretni,
Mert az özvegy maga is legényt szeret,
Szenved is a szegény leány eleget.

44/a. sz. Karikázó, Nagyberki. Adatközlő: özv. *Farkas Józsefné*, 43 éves.

Giusto

Er - re - ar - ra ó - ra Kedd - re vir - ra - dó - ra

Meg - csi - pett egy bó - ha, benn ma - radt az or - ra.

2. Ángyom süített rétest, nem adott belőle
Kitette a fára, legények számára
Elvitte a kánya.
(Harmadik sor a 10—12. ütemre.)

4/b. sz. Karikázó, Nagyberki. Adatközlő: *Varga Pálné Dobos Erzsébet*,
40 éves és *Varga Károly*, 60 éves.

2. Szerelém szerelém
Átkozott gyötrelém.
Mért nem virágoztál
Mindén fa tetején.
3. Mindén fa tetején
Cidrusfa levelén
Hadd szakasztott volna
Mindön szögény legény.
4. Lám én szakasztottam,
El is hővasztottam,
Utána futottam,
Jaj de elfáradtam.

45. sz. (Karikázó), Igal. Adatközlő: *Csizmadia Szabó Pál*, 82 éves.

46. sz. Karikázó, Nagyberki. Adatközlő : Farkas Péter, 77 éves, volt bőgős.

Giusto

Víz a - lá, víz a - lá, Víz haj - tya a mal - mot,

Víz haj - tya a mal - mot, Sze - re - lém ad csol kot.

2. Szerelem, szerelem,
Átkozott győtrelem.
Mér nem virágoztál
Mindön fa tetején.
Hadd szakasztott volna
mindön szegény legény.

3. Lám, én szakasztottam,
El is hervasztottam
Utána szaladtam,
Jaj de elfáradtam.

47. sz. Kocsikala, Karád. Adatközlő : Bogdán Györgyné, 67 éves.

Ko - csi-ka-la desz-ka-ka-la Be - teg a sze - re - tőm any-ja.

An - ná Is - ten, hogy megha - na, Bar - na fi - a rám marad-na,

48. sz. Hajabuka (karikázó), Simonfa. Adatközlő: özv. Bárány Jánosné,
71 éves.

Lassan

El - men - tem én Tő - röcs - ké - re,

Nem vet - tek be cse - ré - re. Visz - sza köl - lött

gya - lo - gól - ni Fa - lu vé - gén gya - láz - kod - ni.

2. Vettek nekem sárga csizmát,
A katonák választották.
De mi haszna választották,
Ha az árát meg nem adták.

A nyu - lacs - ka ki - csi - ke Pa - ri - pát el - fárasztja.
He - gyet - völ - gyet be - fut - ja

4. Nékem is volt kisöcsém,
Haját fontam matusba,
Hat szerelem fonálba
Hat szerelem fonálba.

5. Diófának nagy szaga,
Szeretőmnek nagy haja.
Szakadjon el a haja,
Ha ő engem megcsala.

I - di - ri - di pus - ta is - pi - ric,
Ul - re - gu - ci má - ma pe - pe - ric,
Pe - pe - ri - ce má - ma u - ri - lán - c,

u - ri - lán - c, ki - mé - sz, Jós - ka mit csi - ná - sz! .

49. sz. Karád.

Adatközlő: Papp Gyuláné, 78 éves.

Szá - raz di - ó ro - tyog - ta - tó He - ge - dü - szó,

meg - ug - ra - tó. Tedd le ro - zsa - m a szü - rő - det,

Had u - gor - jak ve - led e - gyet!

50. sz. Takácstánc (Seprútánc), Karád. a) Adatközlő: *Kuti Ferenc*,
51 éves.

Megy a ta-kács az uc-cá-ba, lő^l-työg a tej
a ha-sá-ba. Ei, ta-kács, o-da vagy! Ré-mi-tő csoda vagy!
Má-ma ré-tes, hol-nap is, hol-nap u-tán kenyér sincs.
Hej ta-kács, száll a va-szon, A-zért én csak szü-jök ám!
I-de fi-gyelj só-gor-asz-szony,
Kóc-zsák, kóc-lo-nál,

b) Adatközlő: *Sárközi (Fillér) Ferenc* és bandája.

♩ = 120

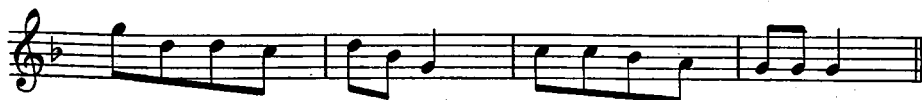
51. sz. Vizvár.

Adatközlő : *Pric Ferencné Tóka Margit*, 49 éves.

Élénk tánclépésben

Hej cin - tá - nyér, cin - tá - nyér, Ne ve - szekéggy a lá - nyér!

Mer a lány - nak ba - ja lesz, gön - dör - ha - ju fi - a lesz.

(Mer a lány - nak ba - ja lesz, gön - dör - ha - ju fi - a lesz.)

Jegyzet : A toldalék csak tánc közben, jó hangulatban jött elő, külön elénekléskor nem. A dúdolt toldalék tánc közben mindig az énekelt szöveg utáni újbóli dúdozás (második vers) után következett ; szöveges éneklés után soha.

52. sz. Gyors csárdás, Csurgó. Adatközlő : *Horváth Kotyi Béla*, 39 éves, *Barát István*, 58 éves, hegedűn, *Lengyel János*, 67 éves, cimbalmos kíséretével.

[]-ben a cimbalmos által kihagyott részek.

Összjátéknál zavar volt, végül ő is átvette a hegedűsök változatát.

A cigányok szerint a környékbeli falvakban, lakodalmakon stb. a parasztok éneklik is, az alanti szöveggel. Folytatását nem tudták. Parasztok, akiket kérdeztünk, nem ismerték.

»Csípd meg bogár a s . . . it,
Vörös hangyál a pöckit,« . . .

A SOMOGY MEGYEI TÁNCDALLAMOK

A Somogy megyei néptánc-gyűjtéssel párhuzamosan folyt a táncdallamok gyűjtése is. Az lett volna a cél, hogy pontosan rögzítsük a táncokkal együtt elhangzó zenét: pontosan feljegyezzük a felvételek alkalmával, melyik dallamrészrel indult a filmen látható tánc, hányszor ismétlődött, nem ismételt-e benne külön is egyes részleteket — hogy minden figurát, minden fázist a megfelelő dallamrészlettel együtt lehessen tanulmányozni. De felvételen kívül is kellett volna figyelni, hogy van-e valami törvényszerűség abban, milyen táncrész milyen dallamrészre kerül? Pontosán kellett volna rögzíteni minden esetben a zene (s vele a tánc) tempóját, vizsgálni a tempó általános és kivételes eseteit. Vizsgálni kellett volna, mely dallam mely tánchoz kapcsolódik és miért. Hogyan változnak, alakulnak a dallamok a táncsal kapcsolatban s milyen ok vagy igény játszik közre az alakulásban. Egyszóval: tánc és zene összefüggését kellett volna vizsgálnunk minden lehetséges részletében.

Sajnos ez csak igen kis részben történt meg. Bár elég sok zenész működött közre a gyűjtésben, munkaközösség nem alakulhatott ki belőlük, mert többnyire egymástól függetlenül, alkalmilag társultak a tánckutatókhoz egy-egy kiszállásra, vagy függetlenül végeztek öncélú népzenei gyűjtést. Többnyire hallás után jegyezték, ami megörökítheti a tánchoz zenéül szolgáló dallamot, de egy hosszabb táncegységnek zenéjével való pontos együtthaladását már aligha. Berzencei kiszállásunkon akartunk ilyen szempontból mintaszerű felvételt készíteni, azonban egy véletlen áramhiány miatt elmaradt a magnetofonfelvétel, és itt is csak a lejegyzésre szorultunk.

Bár az összegyűlt anyag igen nagy, közös célkitűzés híján, illetve egymás eredményeinek ismerete nélkül dolgozva, nem mindenben érhattünk el teljességet. Szinte az volt az egyetlen, külön cél, hogy a táncdallamokat lehetőleg teljesen gyűjtjük össze, s a gyűjtők feljegyezték mindent, ami önkénytelenül előkerült. Ilyenformán az egybehordott anyag híven tükrözi a somogyi sajátosságokat arányaiban, de sokszor nem tudunk eleget egyes dallamok elterjedésének vagy hiányának, bizonyos problémáknak részleteire vonatkozóan. Vagyis tulajdonképpen most következnie el a részletes kutatás, az anyag általános megismerése után. Az alábbi összefoglalás is csak az első összegezés eredményeit adja, s még ezután kerülhet sor a tulajdonképpeni, részletes kutatásra.

Gyűjtésünk anyaga a fentiekől eltekintve, komoly mennyiséget tesz ki, és minőségileg is értékes, ha az egyes dallamokat önmagukban vesszük számításba. A régi gyűjtések anyaga nagyrészt előkerült az új gyűjtés folyamán is, többnyire gazdagabban. (*Seemayer Vilmos* gyűjtése, a hanglemez felvételek anyaga stb.) Ritkább az az eset, amikor egy adat gyűjtésünk során — és más, későbbi gyűjtés során — egyáltalán nem kerül újból elő. (Például a karádi

Bébug-verbunk.) Az ilyen adatot nem kívántuk felhasználni, a többi gyűjtés anyagát pedig többnyire az új gyűjtésekből használhattuk, így az alábbi rövid leírásban túlnyomórészt csak az új anyagra támaszkodtunk. S minthogy a tánczene külön problémáit nagyrészt érintetlenül kell hagynunk, így tulajdonképpen a somogyi táncdallamok sajátos népzenei problémáira fogunk szorítkozni.

*

A magyar népzene-tudomány úgy tartja nyilván a Dunántúlt, mint az egész magyar népzene egyik sajátos, megkülönböztethető dialektus-területét. Ennek a zenei dialektusnak is egyik legjellemzőbb foltja Somogy megye. A régi dunántúli dallamoknak máig itt van a leggazdagabb lelőhelye, és itt van az igazi hazája a különleges, dur-terces ötfokúságnak is, ami a dunántúli zenei »nyelvjárás« legfeltűnőbb sajátja. (Példája a »Szőlőhegyen körösztil...«.)

Ugyanilyen megkülönböztetett hely illeti meg Somogy megyét a tánczene tekintetében is. Ez részben már abból is következik, amit a tánckutatók az itteni táncletről megállapítottak. Ha területünkön a pásztortánc néhány alapeleme uralkodik a táncban, akkor ennek tükröződnie kell a zenében is, minthogy éppen a kanásztánc az egyetlen olyan táncfaj, amelynek sajátos dallamfajta felel meg a népdalban: a kanásznóta. Valóban a kanásznóta különböző változatai és hozzá közelálló egyéb dallamok adják meg ennek a tánczenének feltűnő jellegzetességét. Természetesen, ami itt előfordul, az nem mind helyi különlegesség. Az itteni dalok nagy része az ország különböző részein is feltűnik; azonban így együtt, ilyen gazdagságban és ilyen arányokban sehol.

A magyarországi népi tánczenében általában ritka a szövegtelen hangszeres darab, ami annyira jellemző az erdélyi tánczenére. Nálunk többnyire olyan népdalokból áll a tánc kísérete, amelyeket külön is dalolnak s hangszeren is játszanak. Rendszerint valamely jellegzetes táncdal-típusnak egy-egy helyi változata tapad hozzá a különböző táncokhoz, mint annak saját dallama. Ugyanez a helyzet Somogyban. Ha itt tánczenéről beszélünk, kevés kivétellel mindig népdalról van szó, amelyet hangszeren játszanak a tánchoz, de külön is dalolják szöveggel, s a hangszeres formában is felismerhető az énekelt dallam.

Hangszer nélkül azért itt sem lehet meg a tánc, viszont a hangszerek is némileg mások, mint az ország többi részén. Itt is megvan a hegedű a cigányok, sőt paraszt-zenészek kezén is, mégis egészen a legújabb időkig döntő szerepet játszott a *duda* és a *hosszú furulya*.

Ez az a két hangszer, amelyet a már idézett, 1843-ból származó, *Czuczor*-féle leírások is emlegetnek, somogyi vagy a szomszédos vidékek pásztortáncáról beszélve. Mindkét hangszer máig fennmaradt. A »hosszú furugla« ma már csak ezen a tájon ismeretes, de itt még ma sem ritka; gyűjtésünk idején is akadt még jó játékos. A dudáról úgy tudtuk, hogy a nógrádi-honti palócokon kívül már nem használják sehol. Berzencén mégis kitűnő dudásra akadtunk, akinek játékára még táncoltak a környékben s táncfelvételeink alkalmával ugyanúgy szolgáltatta a kíséretet az öregek táncához, mint a helyi cigánybanda. Más falvakból is van hír ma is meglevő dudáról: Buzsákon, Szenyéren, Lakócsán. Ezekben a községekben a duda ma, illetve a közelmúltban a falusi lakosság tánczenei szükségletét is kielégítette, nemcsak a pásztro-

rokét. Régen az egész lakosságét, újabban egyre inkább a szegényekét. De azért a pásztorok életében régen is nagyobb jelentősége volt a két népi hangszernek. A pásztorokról mondták a buzsákiak, hogy »egyik szebben tudott furugjálni, mint a másik«. Saját véleményük szerint pedig »még szebben el lehetett dudával mulatni, mint cigánybandával; az nem jó, teletóti az egész házat»; »szebben tudtunk mi mulatni a magunk zenéjével, mint cigánnyal« (*Vásárhelyi* László gyűjtése). A »magunk zenéje« persze inkább furulya volt, mert az szinte minden pásztor kezénél volt, sőt sok paraszt is játszott rajta (buzsákiak szerint is »... jobban furulya vót...«), viszont dudálni csak egyes »specialisták« tudtak. A dudások azonban mindenfelé eljártak, ahol mulatni, táncolni akartak az emberek, s a cigánybandák elterjedése előtt ők szolgáltatták falun a táncmuzsika nagy részét, azóta pedig, legalább is a pásztorokét. Somogyban ez az állapot egy-két nemzedékkal ezelőtt még tartott, cigánybandák csak nagyobb he ységekben alakultak és csak módosabb mulatságra, lakodalomra fogadták meg őket. Ezért a dudazene nyomai meg is mutatkoznak a táncmuzsika bizonyos elemeiben.

Cigánybandák a gyűjtés idején általában már nem játszottak. Feloszlottak, sőt olyan cigányt is találtunk, akinek már hangszere sem volt olyan rég nem akadt keresete. Pedig régen a csurgói banda messze környék multságait szolgáltatta ki. Azok a cigányok, akiket meghallgattam, több nemzedéken át idevaló, helybeli lakosok voltak, tehát játéuk kétségtelenül helyi hagyományt képviselt. (A vidéken élnek oláh cigányok is, de Berzencén például azok a falu másik szélén, külön laktak és nem ők muzsikáltak.) A muzsikus cigányok általában azokat a dallamokat játszották, amelyeket a parasztok is daloltak, vagy — ha már szövegtelenné váltak — ők is tudtak füttyülni. A paraszt-bandák, illetve paraszt-hegedűsök játéka sem különbözött semmiben a cigányokétól. (Sok hangszere feljegyzés származik a simonfai paraszt-hegedűstől *Simon Sándortól*.)

Egy-egy dalt a parasztok citerán nagyjából hasonlóan cifráztak, mint a cigányok hegedűn. Mindebből az következik, hogy a gyűjtésünk folyamán előkerült hangszeres dallamok és a bennük mutatkozó hangszeres stílus eredeti, somogyi néphagyomány, az egységes, somogyi zenei hagyomány szerves része. A továbbiakban a hangszereket bővebben nem kívánjuk tárgyalni, csak annyiban térünk ki rájuk, illetve inkább a hangszeres gyakorlatra, amennyiben a táncok dallamait valamiben befolyásolták.

Somogy megye legáltalánosabb táncdallama a kanásznóta, annak is az a fajtája, amely gyűjteményünkben az 2—4. és 6—8: számú táncal együtt található. Általában »Hüccs kis disznó«, »Hüccs ki göbe« kezdetű szöveggel társul. Ezt mondhatjuk a tipikus Somogy megyei táncdalnak, mindenki ismeri, s ha valahol előkerül, mindig, egyöntetűen a kanásztánc dallamának mondják, vagy fordítva, ha a kanásztánc dallama után kérdezősködünk, legtöbb esetben ezzel állnak elő. Erre vall az is, hogy a gyűjteményünkben közölt kanásztáncokhoz vagy kanásztáncot helyettesítő verbunkhoz felvétel alkalmával többnyire ezt játszották, azért került oly sokszor — hét esetben — a tánc alá. Különb- ben országszerte ismert dal, csak másutt nincs ilyen nagy szerepe. (*Bartók*: *A magyar népdal* c. könyvében 303a. szám alatt található, *Vésztőről*, más szöveggel.) Ez a nagy elterjedés és kedveltség arra vall, hogy régi magyar hagyományban gyökerezik.

Érdekes viszont, hogy több formában is él: van kétsoros, négysoros változata is, maga a négysoros is lehet kétféle, 3–4. sorának alakulása szerint, sőt a különféle 3–4. sor keveredésével hatsoros formában is hallható, főleg hangszeres előadásban.

A kétsoros forma változatai a következők:

53/a. *Karád, özv. Lakatos Jánosné, 77 éves, Balatonberény,
Simon Imre, 48 éves.*

Hüccs ki disz-nó a be-rek-ből, csak a fü-le lát-szik,

Ka-nász-boj-tár a bo-kor-ba menyecs-ké-vel ját-szik.

☐ Ritkább a következő:

53/b. *Seprű- és Kanásztánc. Csurgónagymarton, Nagy Ferenc, 60 éves,
Szenyér, Simon Vendelné 75 éves.*

Hüccs ki disz-nó a be-rek-ből, csak a fü-le lát-szik,
-ből,

Ka-nász-boj-tár a bo-kor-ba menyecs-ké-vel ját-szik.
-le-gény

53/c I. Kanásztánc. Somodor, Koca Róza, 45 éves.

Hüccs ki disz-nó a be-rek-bül, csak a fü-le lát-szik,

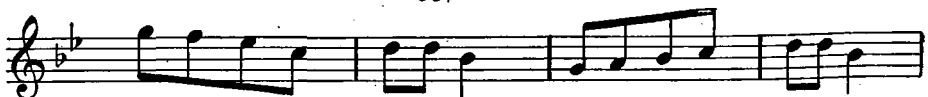

Ka-nász-gye-rek bo-kor mel-lett menyecs-ké-vel ját-szik.

*Megismerni a kanászt ékes járásáról
Üzött-fűzött bocskoráról
Tarisznyaszíjjáról stb. . . .*

*Gyün az ördög pokolbul, szarva is van néki,
Utána gyön Pulutó, füttyül, dalol néki . . . stb.*

53/c II.

Ez a lá-bam, ez, ez, ez, job-ban jár-ja, mint e-mez.

Te kis lá-bam jól vi-gyázz, mert a má-sik meg-gya-láz!

A csurgónagymartoni énekes semmiképpen nem akart tudni róla, hogy folytatása is van a dalnak. Az alább következő, berzencei, négysoros dallamból is egyik énekesünk, *Sánta* Vendelné csak ezt a két elsőt dalolta és erősködött, hogy »fonóba csak ennyit« dalolnak, a többi csak a zenészek játsszák. »Ennek nincs szava.« Mikor aztán szomszédasszonya folytatta a további szöveggel, akkor ő is belátta, hogy »az is rámegy« (53j). Ez azonban nem lehet pusztán tévedés. Máshol is él a négysoros változat mellett a rövidebb, egy faluban is. Bizonyos jelekből úgy látszik, hogy a rövid változat lehetett az eredeti, s csak később bővült ki különféleképp, a különféle, hosszabb formák hatására, részben azok elemeiből. A somodori változatban például (53c) több szöveg megy a megismételt, első két sorra, s csak egy szövegnél egészül ki négysorossá, ekkor azonban eltérő a zárórítmusa; úgy hat ez a két sor, mintha nem is tartoznék hozzá az előző dalhoz. Simonfán is csak kétsoros formát jegyzett föl a zenész a gyűjtés idején, a táncfelvételnél viszont négysoros forma hangzott el a feljegyzett szöveggel, azonban akkor zenész nem volt jelen, azért kellett kiegészíteni a vízvári változattól.

A négysoros formát a következő változatok képviselik.

53/d. Karád, Nemes Lepenye József, 83 éves, Kálmánca, Papp Jánosné,
Patak Róza, 59 éves.

$\text{♩} = 124$

Hücs ki disz-nó a be-rek-ből, csak a fü-le lát-szik,
Hücs

Ka-nász-boj-tár bo-kor a-latt menyecs-ké-vel ját-szik.
-buj-tár a bo-kor-ba

Meg-is-mer-ni a ka-nászt é-kes já-rá-sá-ról,

Ú-zött-fü-zött bocs-ko-rá-ról, ta-risz-nya-szij-já-ról.

53/e. Verbunk citerán. Csurgó, Vass Sándor, 63 éves. (A változat: Kelec
József, 58 éves, u. o.)

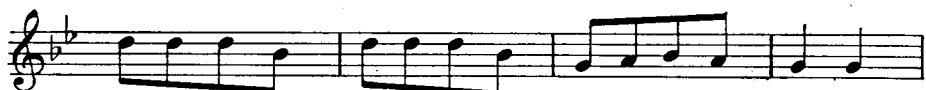

Ü-zött-fü-zött bocs-ko-rá-ról, ta-risz-nya-szij-já-ról.

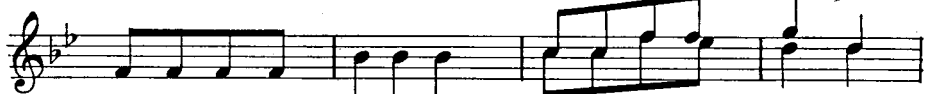
53/f. Kanász- és seprűtánc. Csurgónagymarton, Csordás József, 50 éves.

Hüccs ki dísz-nó a be-rek-be, csak a fü-le lát-szik,

Ka-nász-boj-tár a bo-kor-ba menyecs-ké-vel' ját-szik.

O-da-ma-radt a gö-be ki-lenc ma-la-cá-val,

U-tá-na ment a ka-nász ü-res ta-risz-nyá-val.

53/g. Kanásztánc. Karád, Sárközi (Fillér) Ferenc és bandája.

1. var. a 3. ütem 3—4. hangjához, 2. var. a 7—8. ütemhez, 3. var. a 10. ütem végére, 4. var. a 12. ütem végére.

53/h. *Kanásztánc hegedűn. Berzence, Horváth Antal, 39 éves cigányprimás.*

Jegyzet: Horváth szerint alföldi származású őrmester tanította. Talpas József, 46 éves, primás viszont régóta ismerte a faluból. Óreg parasztok szerint ez a „Hüccs ki göbe, az eleje cifrázva”. Ez a szövege az előadó szerint is.

53/i. *Kanásztánc dudán. Berzence, Jankovits Imre, 72 éves.*

*Megösmerni a kanászt fűrge (büszke) járásáról,
Disznósz...ral kipödrött fekete bajszáról.
Add ide... stb.*

Szövegét külön dalolta, de olyan bizonytalanul, hogy a ritmuseltolódásokat nem lehetett feljegyezni. Sánta Vendelné szerint: Árkot ugrott a kecske, kitörött a lába; (Utána ment a kis kanász fényes baltájával) add ide... stb.

53/j. Kanásztánc. Berzence. Sánta Vendelné, Csalfa Mari, kb. 57 éves és Cselofcsán Mihályné, 53 éves.

Hüccs ki gö-be a be-rek-be, csak a fű-le-lát-szik,
Ka-nász-boj-tár menyecs-ké-vel a bo-kor-ba ját-szik.
1.
Meg-ös-mer-ni a ka-nászt é-kes já-rá-sá-ról,
1.
Disznó sz...l ki-pör-ge-tett fe-ke-te baj-szá-ról.

53/d-e az egyszerűbb első motívumot más bevezetéssel alkalmazza harmadik sornak, azután újra egészen megismétli a második sort. Ez tehát tulajdonképpen egy variált ismétléssel bővül kétszeresére. Ez a forma régi táncdallamainkban is megfigyelhető a XVII. századtól kezdve. (Lásd pl. Szabolcsi: A XVII. század magyar világi dallamai 31. számát: *Apor Lázár táncát*, továbbá 21., 24. és 39. számot.)

53/h-i érdekes, két külön változat. A hegedű dallam első két sora tulajdonképpen a kétsoros dal erősen figurált formája. Utána azonban egy alig kialakult zárórész következik, amely inkább csak a szokott, harmadik sor jellemző hangkapcsolatait tartalmazza. H dudadallam pedig a berzencei énekelt változat (53/j) 3-4. sorának dur változata (a duda hangképletének megfelelően) s így

26. dalunknak volna változata. Viszont a hozzájáruló, refrénszerű második rész nagyon is alkalmoszerűen hat, különösen, hogy szövegével együtt egészen magában álló változat. A dudás és az énekesek egyöntetűen az ottani kanásznóta változatának mondták. (7–8. sz. és 53/j.)

Gyakran egészül ki a 26. sz. harmadik sorával, éspedig vagy úgy, hogy utána az első sort ismétlik (53/d-e), vagy a 26. dal negyedik sora következik (53/f-g.). Ritkábban a 26. sz. dal egész első feléből lesz a befejezés, vagyis a 3–4. sor. (53./j.)

Amint látjuk, csak az első két sor szilárd, kialakult egész; a folytatás már ingadozó, többféle, kialakulatlan. Valószínű, hogy eredetileg ennyi volt csak az egész dal, olyan, kétsoros kanásznóta, mint a 25. szám. És valószínű, hogy ugyanilyen lehetett a 26. is.

Harmadik sora gyakran közös a 26. sz. dal harmadik sorával, szövege is sokszor azonos. Ennek a különböző összefonódásnak eredménye, hogy néha a két dalból vagy az előző dal különféle második részéből hatsoros forma is kialakul. Ilyen 7–8. táncdalunk és az alábbi két változat.

53/k. *Kanásztánc hegedűn. Csurgó, Horvát Kotyi Béla, 39 éves primás, Baráth István, 58 éves kontrás, és Lengyel J. 67 éves cimbalmos.*

— Az 5-5. sort csak *Horvát Kotyi* játssza.

53/l. *Verbunk füttyülve. Nagyberki, Király Mihály, 78 éves, volt cimbalmos.*

A dallam egy-egy versszak kissé variált összetételéből áll, azaz formája :
(:A:) (:B:) (:C:) (:B:).

Tehát különböző helységekből, különböző gyűjtő feljegyzésében van példánk erre a formára. Ez a hatsorossá-válás más dalokkal is előfordult, különösen hangszeres előadásban.

A 26. dal fő motívuma, a háromszor ismétlődő dallamsor igen közel áll 27. dalunk harmadik sorához, sőt ha ... változatot nézzük, az meg a 27. dal 1-2. és 4. sorának motívumára hasonlít. Általában több dallamot fűz össze ilyen motívum-rokonság. Ha a 9., 26-29. dalokat egymás után hallgatjuk meg, hozzá vehetjük az 5.-et és változatát, 57/b-t, sőt 24.-et is, akkor észre kell vennünk, hogy közös alapja van dallamainknak : az ötfokú hangrendszernek egy igen egyszerű, kézenfekvő kapcsolata, agfdc-d, kvinttel mélyebben ugyanez dcb-gf-g s nem kvintváltó dallamokban rokon ezzel gdc-b-cd. Ennek a jellemző hangkapcsolatnak kvint-áttételéből alakult ki 27. dalunk, illetve a kvint-megfelelés módosulása hozta létre harmadik sorát, amely 26. dalunk fő motívumával rokon. (Talán innen szakadt ki és vált önálló dallá?) És ennek az elemi hangkapcsolatnak töredékei, variálgatása az a néhány, bizonytalan körvonalú 3-4. sor is

amelyről az előbb volt szó (53/d-e, h-i). Ezek után gondoljunk azokra a nevezetes dallamokra, amelyek a somogyi területről korábbi gyűjtések során kerültek elő: a Kodály-feldolgozásokból már világhírű »Felszállott a páva« dallamára (Kodály: A magyar népzene. Példatár I. sz.), továbbá a »Hála Isten, makk is van« és »Volt nekem egy kecském« szintén közismert dalára (u. o. 12. old.), akkor látjuk, hogy az ötfokúságnak ebből az elemi hangkapcsolatából milyen gazdag változat-sor bontakozott ki Somogy megyében és a szomszédos területeken; a legjellemzőbb somogyi táncdalok pedig mind ebből a változatsorból származnak. (Tulajdonképpen ugyanezt a hangkapcsolatot dolgozza fel a 2. számú dal változatsora is, csak kissé más sorrendben, vagyis kissé távolabbi rokona az előbbinek. (Az ismétlések elhagyásával dddb-ccc-db-ggff-gg.) A kvint-áttétel határozott formai felépítést adott az ilyen daloknak, azért az így kialakult, négysoros dalok önálló életet élnek, csak az alapgondolat különböző szótagszámú, rövidebb-hosszabb formákban nyer kifejezést. (9., 27–29. lásd még az előbb említett, három ismert dallamot.) A kvint-váltás nélkül tovább bővült dallamok nem nyertek ilyen határozott, önálló alakot s ezért többszörösen összekeverednek.

Kivételes versszak-képlethez idomulva a kvintváltó formából is szakadhat ki távoli variáns. Talán ilyen az alábbi, 54. számú példánk is, a Hány Jánosból ismert »Ó mely sok hal terem a nagy Balatonba« szövegű mulatónóta. Itt is többnyire mulató-nóta rubato ritmusban, de ritkábban verbunknak is alkalmazták.

54/a. Buzsák, Gifter Karolin, 51 éves.

1. —————

Kö-zel le-gyen a rok-ka-fa az á-gyam - hoz,
Kö-zel le-gyen a pén-tő-löm - a ga-tyád - hoz.

2. ————— 3. —————

A pén-tő-löm szé-le a ga-tyá-dat ér-je e-gész éj - jel.

1a 1b 1c 2.

3c

Változatok: Balatonszentgyörgy, Nagyberki, Szenyér helységekből.

54/b. Zselickislaki szőlő, Bencs József, 53 éves.

Jó bor te-rem Ba - da-csony-ba, de Bu-dán - is,
Som-la - i se a - lább-va - ló, mint a má - sik.

I - gyál ba - rá - tom, tö - led nem saj - ná - lom, ha szűk-sé - ges.

Külön helyet foglal el a kanásznóták közt az alábbi, 55. számú példa.

55. Karád, Kuti Ferenc, 51 éves primás.

Két ti - kom ta - va - li, há - rom har - mad - é - vi.

Jól tud - tá - tok az e - nyém, mért ad - ta - tok en - ni?

Ó - ba, tyu - tyu ó - ba, gé - ce ó - ba mind a há - rom,

A kó - ka - som sem ve - szett el, nin - csen sem - mi ká - rom!

Ó - ba tyu - tyu ó - ba tyu - tyu ó - ba tyu - tyu ru - tyu - tyu

Rö - ka fog - ta tik - tya, fe - hér lá - bu lúd - ja,

Még a ko - kas - nak is van tar - ka pu - rusz - lik - ja.

Ez az egyvelegszerű dallam egyrészt a 27. dalt foglalja magában (Kodály Hány-változatában a teljes dallamot, itt csak egy részét), s azt különböző dallam-törmelékekkel, motívum-részletek ismételtetésével keveri. Úgy hat, mintha a kanásznóták elemeiből a dudajáték mintájára alkottak volna motívum-láncot s arra utólag húzták volna rá a szöveget. Ezt a benyomást még erősíti egy hasonló, de fokozottan »törmelékéből« álló táncdal, a bajcsai kopogós, melyet Seemayer Vilmos közölt a szomszédos Zala megyei tájakról. (Ethnographia, 1935. 114. old.)

Az itt felsorolt dallamok vegyesen szolgálhatnak kanásztáncnak vagy verbunknak kíséretül. A valódi kanásznóták (1-4., 25-27., 5., 24.) ezek közt mind a kettőhöz társulhatnak, lehetnek kanásztánc-dallamok is és verbunk dallamok is. A többi — például 9. vagy 28. — csak verbunk lehet, de kanásztánc sohasem. Verbunk viszont lehet a fentiekén kívül még sokféle dallam. Ha végignézzük a verbunknak nevezett dalokat, szinte az a helyzet, hogy minden régi táncdal szerepel köztük, ami nem lassú, dudánótaszerű karikázó, vagy újabb csárdás. Tehát főleg a rövidebb sorokból álló (6-10 szótagú, vagy sajátos versszaképletű, például 8., 8., 7. stb.) régi táncnóták szerepelnek, mint verbunk-dallamok. Vagyis ha kanásztáncnak nevezik a táncot, akkor túlnyomó többségben a 2. dallam a kíséret, ritkábban 25-27. Ugyanezek lehetnek verbunkok is, a többi verbunk-dallam viszont csak ezt a »nevet« viselheti, »kanásztánc«-ét soha. Zeneileg tehát az derül ki ebből az érintkezésből, hogy a kanásznóta alkalmazása áttért a verbunkra is, viszont a verbunk nem tudta veszélyeztetni a kanásznóta-kanásztánc egységét, ami nyilván régebbi lehetett, mint a verbunk divat.

Ennek a két táncnak az anyaga a legrégebb; ezt mutatja a kíséretül szolgáló dallamok anyaga is. A kanásznóta-család példányai is népzeneik legrégebb darabjai, minthogy az ötfokúságot is, a kvintváltást is többnyire igen tisztán őrzik. Már maga az a körülmény is régies jelleget ad, hogy a másutt csak szórványosan ismert, vagy teljesen hiányzó kanásznóta-típus itt ilyen gazdagságban található. Külön említést érdemel a 9. szám. Ez a ritka dal sokáig egyetlen *Bartók*-feljegyzésből volt ismeretes, dur-ötfokú formában, Tolna megyéből, később egy Somogy megyei, hasonló változat csatlakozott hozzá Nemespátróról, *Seemayer* gyűjtéséből, melyet hanglemezre is felvettek. Moll alakjának létezését csak *Žganec* muraközi vend gyűjteményéből tudtuk igazolni, ahol idegen szöveggel, mint magyar kölcsönzés szerepelt. Most, a somogyi tánczenei gyűjtés egész sorát hozta felszínre mind a dur, mind a moll

változtatnak, énekelt és hangszeres előadásban egyaránt. *Bartók* egykori megjegyzése, hogy valószínűleg táncdallam, ezzel legteljesebben igazolódott. A dallam ritkasága és régiessége miatt érdemes összes feljegyzését közölnünk.

56/a. *Kötcse, Preszer Nándorné, 57 éves.*

Ha pi-cin is a le-gény, De mé-gis le-het vő-le-gény,

Du-ná - rom fúj a szél, Ha pi-cin is a ci-ca,

Mé-gis föl-áll a far-ka, Du-ná - rom fúj a szél,

56/b. *Csurgónagymarton, özv. Polgár Józsefné, 63 éves.*

Haj du-ná-rom fúj a szél, fe-küdjmel-lém, majdnem ér.

du-ná - rom fúj a szél,

56/c. *Csurgó, Vass Sándor, 63 éves, Kelec József, 58 éves Citerán.*

56/d. Csurgó, Horvát Kotyi Béla és társai

Horvát Kotyi Béla játszotta a fenti formát, Barát és Lengyel a dúr formát ismerték, kezdetben állították, hogy »szövege nincs«, végül Lengyel felesége jött rá, hogy »Hej Dunáról fúj a szél«, amire a többieknek is eszükbe jutott.

56/e. Nagyberki, Farkas Péter, 77 éves.

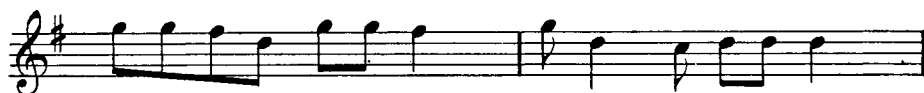
Ha Du-ná-ról fúj a szél, Fe-küdj mel-lém, maj-nem ér,
 Du-ná - ról fúj a szél, Ha Du-ná - ról nem fúj-na,
 Ta-lá' hi-deg sēm vol-na, Du-ná - ról fúj a szél,

56/f. Nagyberki, Király Mihály, 78 éves

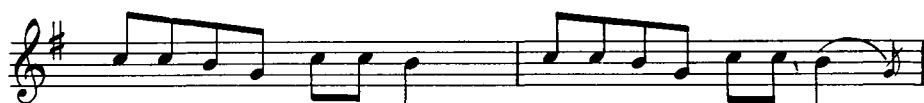
56/g. Zselickislaki szőlő, Bencs József, 53 éves.

Hej Du-ná-ról fun a szél, fe-küdj mellém, majd nem ér,

Majd be-ta-kar-gat-lak én a - mé - ről fun a szél,

Ha Du-ná-ról nem fúj-na, ta-lán hi-deg sem vol-na,

Du-ná - ról fun-a szél,

56/h. Fonyód, Molnár Sándor, 66 éves és Török László, 79 éves.

Hej Du-ná-rú fúj a szél, dő-dő-rög a szőr,

Du-ná - rú fúj a szél, Csak Du-ná - rú ne fúj-na,

Ta-lán hi-deg se' vol-na, Du-ná - rú fúj a szél.

56/j. Balatonszentgyörgy, Simon Péter, 84 éves.

Hej Du-ná-rul fúj a szél, fe-küdj mellém, maj' nem ér,
Du-ná - rú' fúj a szél, Ha még ak - kor is meg - ér,
Be - ta - kar - lak maj' nem ér, Du - ná - rú' fúj a szél!

Jegyzet: Simon Viktor, 56 éves, halász, ugyanezt dalolta az általánosan ismert dallammal (mollban).

Gyűjtésünk tapasztalatai alapján ezt a dallamot az egyik legerjedtebb nótának tekinthetjük a megyében és a szomszédos területeken. Ez természetesen inkább az idősebb nemzedékre vonatkozik, bár volt rá példa, hogy fiatalabbak is ismerték.

Frig zárlat, sőt teljes frig változat is elhangzott, nem is egyszer, ami csak fokozta a zenei anyag régies jellegét. Ilyen 25/a dallamunk is. Tehát nemcsak cigányzenész hangszeres játékában fordul elő, hanem paraszt énekes dalában is. Természetesen azért nem gyakori jelenség, de kétségtelenül megvan Dunántúl is.

Anyagunk régies jellege természetesen nagyrészt onnan származik, hogy a régi táncokat is már inkább az öregek tudták, különösen a kanásztáncot és verbunkot, s ők tudták azt is, hogy milyen nótára kell táncolni. Vagyis azoknak daltudását tükrözi az anyag, akik a táncokat táncolták. A csárdások és karikázók között már több, újstílusú dallamot is találunk, minthogy azokat a fiatalság is járja, vagy csak a fiatalság. Sőt nem egyszer még műdal is szerepel táncdalként, akár régebbi tánc kíséretében is. De azért a csárdások között is akad régi, sőt ritka dallam is. Ilyen a 43., amely jobbra Erdélyből ismeretes, de Szentés környéki tekerősök is játszották hanglemezeire, és Felvidékről is akadt változata. Itt egyetlen, nehezen megszólaló énekestől került elő, egyetlen változatban.

Sok régi dallam található a fiatalok karikázó-dalaiban is, csak másfajtaból: az úgynevezett dudánóták lassú menetű, 6–8 szótagos fajtáiból van sok a lassú karikázók közt. A gyors rész már inkább új csárdás.

Külön kell megemlékeznünk néhány hangszeres dallamról, amely egészben vagy részben szövegtelenül látható gyűjteményünkben. Mint említettük, hangszeres zene itt szinte törvényszerűen szöveges dallam hangszeres elő-

adását jelenti. Mégis sok példa van arra, hogy a hangszeres előadás bizonyos változást idéz elő a dallamon, különösen, ha a huzamos, hangszeres gyakorlat folytán egyiknek-másiknak feledésbe megy a szövege is, vagyis elindul a tiszta hangszeres darab felé való fejlődés útján. Sőt olyan jelenségek is tapasztalhatók, amelyek talán eredetileg szövegtelen, hangszeres eredetű dallamra mutatnak. Mindenképpen vizsgálni kell a hangszeressé válás útját, mert itt sokkal kezdetlegesebb állapotában tehetjük meg, mint Erdélyben, ahol már régi és gazdag, rendkívül fejlett hangszeres hagyomány él. Somogyban még közelebb van mindez az énekhez, a dalhoz, illetve más elemi formákhoz, úgy hogy jobban megragadhatjuk a kiindulást és csírájában tanulmányozhatjuk a másutt fejlett jelenségeket.

Első állomás a hangszeressé válás útján, amikor a dal a közösségben feledésbe megy s csak a zenész által tudott, szövegtelen, hangszeres forma él tovább. Ilyen az 5. és 37/b dal, amelyet más faluban, más énekes még szöveggel tudott. A 36-nak már nem került elő énekelt formája, viszont egész menete elárulja, hogy tipikus, nyolcszótagos dudanóta dallama. Második sorában már hangszeres figuráció fedí el a valószínűleg hangismétléses zárlatot.

A következő lépés az, amikor a hangszeres előadás valami formai változást idéz elő a dallamban. 50/a-b. szöveggel szimmetrikus, páros számú sorokból áll, hangszeres formában már aszimmetrikus felépítésű és másként ismétlődik. Az sem lehetetlen, hogy az egész dallam hangszeres eredetű: abban a formában, ahogy ma él, talán a dudazenének köszönheti eredetét. Valami moll-kanásznótának dudán átalakult, dur változatából keletkezhetett, s később húzták rá mai szövegét, mert rokonsága kivehető a berzencei, duda-kanásztánchoz, 53/i. és 24. alábbi variánsaihoz (melyek közé az 5. dallam is tartozik).

57/a. *Csurgó, Vass Sándor, 63 éves.*

Le-e-sett a makk a fá-ról. Most jöt-tem meg a ta-nyá-rul.

In-gem, ga-tyám el-a-dó, A-zon meg-há-za-so-dom.

57/b. Karád, Varga Imre, 51 éves.

Le - e - sett a makk a fá - ról, Most jöt - tem meg a ta - nyá - ról.

Hú ne! Ka - ca - ne! Nem a te há - za - tok - e!

*Árpa is van, makk is van.
Majd meghízik a kis kan.
Ha meghízik, majd levágjuk,
Majd tarisznyába rakjuk.*

(A dуда nem tudja játszani az alsó szeptimát — az *f*-et — azokat a fontos dallamfordulatokat, amelyek ötfokú dalainkban erre a hangra épülnek, kénytelen valami más variánssal helyettesíteni, az alaphang-feletti dur fordulatokkal. Ez persze utat nyit nagyobb változat-képződésre.)

Kisebb változást láthatunk a 15. számban. Az első motívum a cigányok játékában számtalanszor megismétlődik, s csak azután mennek tovább a dallammal. Ezt gyakran utánozzák az énekesek is, »Túlsó sor« szöveggel ismételve ugyanezt a részt. (Palócok közt kétszeri ismétlése alakult ki, saját szöveggel: »Túlsó sor, innensó sor«, s aztán kezdődött a szöveg: Túlsó soron esik . . . stb.)

Kétségtelenül hangszeres gyakorlatban alakult ki a 13. dalnak mai alakja a közismert, fél-akkora dallamból. Erre vall a szöveg-alátevés módja is: mint-hogy nem elég a szöveg, ismétléssel toldják ki a kétszeres terjedelembre. Valószínű, hogy a hangszeres játékban gyakori ismétlés folytán szakadt ki a második fele, mint önálló sor, s ennek kvint-áttétele már az új dalok sablonja szerint önként adódott.

Komolyabb formai változás a már említett bővülés hatsoros formára. Ezt láthatjuk a 7—8. és 51. dalunkban, 7. dalunk 53 k-l. alatt közölt két változatában és 33. számú dalunk alább közölt, hangszeres változatában.

Az ilyen hatsoros táncdallam elég gyakori az erdélyi, hangszeres táncdalok között. Ott azonban rendszerint nem látható ilyen kétségtelenül a négy-soros énekből való eredet. A hangszeres fordulatok alatt inkább csak sejthető, vagy kielemezhető az eredeti dallamtípus. Itt azonban világos az eredet és látható a folyamat: közismert dallam hangszeres előadásáról van szó, s mindig csak a hangszeres előadásban jelentkezik ez a »variált ismétlés«, amely később átmehet az énekgyakorlatba is, mint 51. dalunk tanúsítja. (Ez azonban inkább csak szövegtelen dúdolás, semmint valódi dalolás.) A kétféle megjegyzés a gyűjtőnek különböző alkalommal tett megfigyelését tartalmazza. A kettő lényegében ugyanazt mondja: tánchoz szolgáló, hangszeres előadásban kerül a dallam végére a toldalék, ennek nincs szövege, a mindennapi dalolásban nem

58. Csurgó, Horvát Kotyi Béla és társai hegedűn.
7. ütem teljesen

Vass Sándor 63 éves és Kelec József 58 éves szöveg nélkül, furulyán, citerán bizonytalanul tudta. (Megjegyzendő, hogy ez a dal is elég ritka országos viszonylatban, itteni előfordulása pedig elég sűrű.)

is szerepel, táncban pedig, ahol a hangszer után megszokták, hol szövegtelenül dúdolnak rá, hol megismételt szöveggel dalolják. Ez a toldalék is az ismétlés variálásának egyik gyakori lehetőségével él: a megismétlendő rész eleje változik, és vége, a fontos zárattal, marad változatlan. 7–8. sz. és két változata arra vall, hogy a zenészek gyakorlata különböző helységeben is egyező ebben a tekintetben. Ott még szó lehet arról, hogy a bővülés két különböző dallam keveredéséből származik, mint feljebb kifejtettük. De az 51. és 58. példa kétségtelenné teszi, hogy megvan a hajlandóság a variált ismétlésre ilyen keveredés nélkül is. Ez az 51. annak lehetőségét is mutatja, hogy az ilyen hangszeres ismétlésből később szöveges dallam is válhatott. Az 55. példánk lenne ilyen fejlődés végén, valószínűleg hangszeres variálgatásból származó formájával, melyet ma már végig szöveggel énekelnek. Tehát még szokatlan formákban is kimutatható az utólagos szöveg-alkalmazás hangszeres dallamra. Még inkább megtörténhetett akkor, amikor kétsoros dal bővült négysorosra, vagyis a szokott népdalforma keretei közt maradt a dallam.

30. sz. dallamunk is kétféle formában él: egyikén éneklük is, másikon csak játsszák. Ez utóbbi csak az első rész után hallható. De már az első rész is azt sejteti, hogy hangszeres formára ráhúzott szöveggel van dolgunk, mert ebben a formában erősen eltér szokott népdal-szerkezeteinktől, viszont rokonsága egyszerűbb szerkezetű dallamokhoz fűzi, például a 31-hez.

Ezek az adatok más megvilágításba helyezik az olyan feljegyzéseket, amelyekben hangszeres dallamra nyilvánvalóan utólag rádúdolt, vagy táncszó szerűen rá-»kiabált« szövegrészleteket találunk. Ilyen feljegyzések az ország többi részéről is vannak, és Erdélyből is. Nem tekinthetjük ezt másodlagos jelenségnek: elfelejtett szöveg utólagos pótlásának. Hagyománya lehetett az ilyen ráhúzással vegyes dűnnyögő éneknek, és ez a gyakorlat hangszeres eredetű dallamokat szöveges dallá változtathatott át. Jellemző ugyanis bizonyos táncdallamok éneklésére, hogy csak a dallam egy része kap szöveget, a többit »ha ja ra ra ra«, vagy »Traj lala«-féle szavakkal dúdolják, néha egészen hangszereszerű cifrázatokkal. Ilyen botoló dallamok vannak Szatmár megyéből, de Erdélyből is vannak feljegyzések különféle táncdalok ilyen éneklésére. 35/a-b. példánkban ugyanez a helyzet. Nagyon érdekesen egybeesik a gyűjtő megjegyzése, hogy »a 3—4. sor dűnnyögés« *Czuczor* idézett adatával, hogy a pásztorok *dűnnyögéssel* kísérik táncukat. Ha arra gondolunk, hogy ősibb zenei állapotokat őrző népeknél vannak eredetileg kétségtelenül hangszeres dallamok, amelyek később énekelt dallá váltak (lásd: Marij kalik muró — »Csere-misz népdalok« — Moszkva, 1951. ismertetését *Ethnographia* 1952., a hangszeres dalokról 248. old.), a románoknál is tudunk ilyenről, akkor talán nem túl nagy melegség, ha ezekben a jelenségekben mi is valami régi hagyomány maradványát látjuk.

Ehhez az elképzeléshez azonban szükséges, hogy kétségtelenül hangszeres eredetű dallamok létezését ki tudjuk mutatni a magyar népzében, amivel eddig nem számoltak a kutatók. Pedig akad ilyen is, ha egyelőre nem is sok az, amire rámutathatunk. Itteni anyagunkban minden valószínűség szerint ilyen a 41. szám. Neve is »dudatánc«, ami ebben az esetben nem a táncot jelenti, amit erre járnak, mert az gyors csárdás volt, hanem valószínűleg a dallam eredetét. Erre vall jellege is, a duda-aprájára emlékeztető, kétütemes motívumok ismételtetése, zárt forma — legalább is népdalainkban szokásos forma — nélkül. Ez a hegedűn előadott dudaszzerű darab, mely önálló táncdalként szerepel, nem áll egyedül országos viszonylatban. Több feljegyzésünk is van a palócvidékről — ahol a duda legtovább maradt használatban — hogy dudán játszott »aprája-zene«, azaz dallamtól független, duda-motívumok egy-egy meghatározott tánc saját dallamaként szerepeltek. (MF 799b. »dudapolka«, MF 3309 »dudaverbunk«, MF 3945b. »keresztes tánc« és gramofonfelvételeken »vasvári« . . .) Az ilyen »aprája-zenének« áttételét hegedűre vagy énekre és további átalakulását határozottan nyomon lehet követni. Ezt a kérdést azonban másutt akarjuk részletesen tárgyalni, a duda-zenének a magyar tánczenével való mindenféle összefüggésével együtt. Itt elég annyi, hogy a simonfai »dudatánc« nem egyedülálló jelenség, csak annyiban jelent további fejlődést a palóc adatokhoz képest, hogy itt már hegedűn szól az ott még eredeti hangszerén, dudán játszott dallamfajta és ennek megfelelően némi stilizáláson is átment, csak felépítésében és egyes motívumainak jellegében őrizve dudásaink »közjátékainak« stílusát. S itt kell még egyszer emlékeztünkbe idézni a már tárgyalt 50/a-b dallampárt. Ebben is megfigyelhető a dudazene laza, motívum-ismételtető felépítése, amit még jobban kiemel az, hogy a két változat más-más ismétlésekkel él.

Hangszeres eredetű lehet 52. számunk is, a híres »Csípd meg bogár« verbunkos-dallam, annak ellenére, hogy legrégebb feltűnése óta szöveges

dalként is kimutatták a zenetörténészek : *Pálóczi Horváth* Ádám múlt század eleji gyűjteményében szöveges dalként szerepel. (*Bartha* Dénes Ötödfélszáz Énekek. 1953. 390. szám. Lásd még *Major* Ervin : *Bihari* János. 1928. és *Népdal és verbunkos. Kodály- emlékkönyv.* 1953.) Ez a dallam már *Bihari* darabjai között is szerepel, de előtte *Széchenyi* István is megemlékzik róla a híres magyar táncok között. Egykorú szöveges alakjának ismeretében általában énekből hangszerre került táncnótának tartják. Feltűnő azonban, hogy milyen gazdag, máig élő hagyománya van hangszeres formában — hat fonográf-felvétel és majdnem ugyanennyi új hanglemez-felvétel tanúsodik erről, — mely Sárköztől és Dél-Somogytól széles karéjban palócföldön át Debrecenig terjed — s csak két feljegyzésben van nyoma népi szövegének is : itt közölt dalunkban és egy bogyzslói feljegyzésben (MF 2637c); mindkét szöveges változat pedig csak a szöveg egy részéről tud, a bogyzslói paraszt-énekes ugyanannyit tudott, mint a csurgói cigányok, s a további sorokat tra-la-lával töltötte ki. Vagyis ugyanúgy éneklük, mint annyi sok, hangszeres jellegű táncdalunkat. Fennmaradt teljes szövegei is lehetnek olyan kivételek, mint ahogy a feljebb már említett botoló-dallamot is kivételesen dalolták úgy is, hogy az egész dallamra végigdaloltak a szövegből annyit, amennyi ráfért. Viszont tánchoz való énekléskor, tehát valódi életformájában mindig csak az első két sorra került szöveg s azután dúdolás következett, akár csak a »Csípd meg bogár« mai hagyományában. Különben még *Pálóczi Horváth*nál *Szinnél*, *Bartalusnál* fennmaradt alakja sem vall énekelt dallamra : annak elég suta a dallamvonala, nagyon is magán viseli a hangszeres figurációk örökségét.

Még csak egy hangszeres dallamról kell megemlékeznünk, hogy a somogyi, tánczenei hagyomány értékéről teljes fogalmat alkothassunk. Ez a »Nógrádi verbunkos« néven feldolgozásból ismert darab.

Ez a szép dallam Erdélyben úgyszólván az egész magyarlakta területen él, különösen a székelyeknél, de románok közt is sokfelé játsszák a cigányok. Magyarországon Balassagyarmat környékén ismerik a cigányok. De minthogy azon a tájon erdélyi származású cigányok is élnek, eddig azt tartották erről a dallamról, hogy Erdélyből származik. Azonban magyarországi, sőt dunántúli dallamokkal való rokonsága is kimutatható. (Lásd *Vargyas* L. : Ugor réteg a magyar népzeneben. *Kodály- emlékkönyv.* 1953. 59. szám.) Különben gyűjtésünk során is nyomoztunk utána. A fenti dallamot csak az egyik ismerte a csurgói cigányok közül, az is nagynehezen szedte össze emlékezetéből második felét, miután első felének elfütyülése után ráismert. Szerinte a parasztok seprútáncként ismerik a környéken. Csurgói és csurgónagymartoni gyűjtésünk folyamán azonban hiába kérdezősködtünk utána. Így arra kellett gondolnunk, hogy a csurgói, helyi tánccsoport táncszámából szivároghatott ki, amit három évvel gyűjtésünk előtt mutattak be az iskolában, bár a cigány körülményei, nem nagyon friss emlékezése ellene szólt. És ellene szólt, hogy máshol is előkerült : *Martin* György, tánckutató munkatársunk andocsi paraszténekestől jegyezte fel, nagyjából hasonló körülmények között; ő is elfütyülte első sorát, amire *Szűcs* József 65 éves földműves felismerte és folytatta a második felével, de mint mondta, »konyítok hozzá, de nem tudom pontosan«. A gyűjtő szerint az énekes körülményei nem igen teszik valószínűvé, hogy rádióból hallotta volna, dallamanyaga pedig igen régies volt : Haj Dunáról fúj a szél, kanásznóták, Fehér László ballada és hasonlók. A két adat együtt talán mégis a helyi

59. *Csurgó, Horvát Kotyi Béla primás, hegedűn.*

Musical score for 'Csurgó' by Horvát Kotyi Béla. It consists of four staves of music in G major, 2/4 time. The first three staves show the main melody with various rhythmic patterns. The fourth staff features a first ending (1.) and a second ending (1.) marked with a double bar line and repeat signs.

hagyomány mellett tanúskodik. Erre vall talán az alábbi dallam is, mely távoli és töredékes változatának tekinthető. (Erre az összefüggésre *Pesovár Ferenc* tánckutató munkatársunk hívta fel figyelmemet.) Erdélyi változataiban igen gyakori, hogy az eleje a végén újra megismétlődik s éppen olyan, három részes szerkezete lesz, mint ennek a variánsnak.

60. *Verbunk hegedűn. Simonfa, Simon Sándor, 53 éves.*

Musical score for 'Verbunk' by Simon Sándor. It consists of four staves of music in G major, 2/4 time. The first staff shows the main melody. The second and third staves feature a complex rhythmic pattern with many sixteenth notes, marked with 'tr' (trill). The fourth staff shows the continuation of the melody with some trills.

A régi és ritka dallamok mellett kell néhány szót szólnunk az új és népszerű dalokról is. A közölt táncok között a csárdást fiatalok is táncolják és a fiatal leányok tánca a karikázó vagy kocsikala. Ezeknek anyaga természetesen túlnyomórészt új népdal. Minthogy az egyes táncokkal kapcsolatban több ezekből is bekerült a gyűjteménybe (17., 18/a., 19/a-b., 20/b., 21.), nem tartottuk szükségesnek, hogy a külön dalgyűjteménybe is válogassunk belőlük. Egyrészt a legnépszerűbb dalok így is szerepelnek dalaink közt, mint például a 20/b. dal, mely a legkedveltebb karikázódal az egész vidéken. Másrészt nem azt tartottuk fontosnak, hogy gyűjteményünkbe országszerte ismert dalok kerüljenek, melyek sem az illető táncra nem jellemzők, amelyhez éppen dalolták, sem vidékünkre külön nem jellemzők, amellet bármely községben, számtalan változatban megtalálhatók. Így természetesen eltolódik az arány a területről adott áttekintésünkben a régi zene javára, de nem lényegesen, mert a régebbi táncokkal, mint már említettük, a régi dallamok nagyrésze szükségszerűen kerül bele túlnyomó többséggel kiadványunkba.

Az új népdalok mellett a változó ízlést képviselik azok a műdalok is, melyek tánciskolai táncokkal, vagy a polgári tömegizlés hatása alatt belekerültek ennek a hagyományos ízlésű területnek a zenéjébe is. Vannak különleges táncok, melyeknek saját zenéjük műzene; többnyire idegen jellegű műzene. Ilyen a »Hogy a csibe«, mely országszerte ismert tánc és dallam, semmi helyi jellegzetessége nincs. Ilyen az amerikasok által elterjesztett »Gólya-nóta«, mely szintén hallható táncdalként. Az ilyenféle dallamokból ízelítőt ad 14. táncunk dallama, az ismert és cigányok által sokat játszott gyorscsárdás, valamint a karádi rezgő (16.).

Ha most összefoglaljuk a somogyi tánczene vizsgálatából nyert tapasztalatokat, a következő összkép tárul elénk. Az a tánczene, ami egy-két nemzedékkel ezelőtt általános volt, s részben ma is az, igen régies, egy-két alaptípusra visszavezethető, ősi, magyar hagyományt képviselő dallamanyag. A zenélési módokban ugyanilyen régies kép tárul elénk: néhány régi, hagyományos népi hangszer a táncmuzsika alapja — duda, hosszú furulya — s ezek máig nagy hatással vannak a dallam-anyagra is. Ugyancsak kezdeti állapotokat figyelhetünk meg a hangszeressé váló tánczenében is. A máshol fejlettebben jelentkező jelenségek itt csírájukban találhatók. Nem olyan gazdag ez a tánczene, mint a székelység vagy a Mezőség hangszeres zenéje, és különösen nem olyan fejlett: nincsenek azok a gazdagon figurált, többszörösen összetett szerkezetű hegedűdarabok, mint Erdélyben, vagy amilyen akár a Kunszentmiklósi verbunkos. De ennek a zenének is megvan a maga sajátos íze, éppen kezdetlegesebb, ősi állapotának hangulatában. S azáltal, hogy egy szűkebb és igen régies anyagnak, a fejlődés elemi fokának őrzője, igen fontos adatokat szolgáltat a problémák vizsgálatához s a fejlettebb tánczenei anyag magyarázatához.

Célunk az volt, hogy ezt az érdekes, ősi zenét általában jellemezzük s néhány válogatott darabbal ízelítőt adjunk belőle az érdeklődők számára. Reméljük, hogy válogatásunk és a közölt magyarázó példák kielégítik mindkét célunkat: jellemzők is, szépek is, problémákat magyaráznak a szakszerű érdeklődéssel olvasónak és gyönyörűséget nyújtanak a tánc- és dalkedvelő közönségnek. De az is szándékunk volt ezzel a kiadvánnyal, hogy további munkára is buzdítsunk vele mindenkit, akinek szívügye a népi tánc kutatása

és további élete. Ezt a buzdítást nemcsak eredményeinkkel véljük elérni, amelyek szerényebbek, mint a tánc vizsgálatából szerzett eredmények, hanem a hiányokkal is, melyek kell hogy további munkára ösztönözzék a zenekutatókat. Tánc és zene együttes gyűjtése elengedhetetlen további feladatunk, és részletes vizsgálatok szükségesek a táncdallamok minden »életkörülmény«-ének megragadására, hogy tisztán lássuk tánchoz való kapcsolatuk, alakulásuk, elterjedésük minden részletkérdését. A napjainkban fellendülő tánc kutatásnak és táncmozgalomnak elengedhetetlen feltétele ez, s a különleges, népzenei problémák egy része is csak ezen az úton válik megoldhatóvá.

Vargyas Lajos

VISELETLEÍRÁSOK

AZ ATTALAI ÜNNEPI VISELET

Kaposvártól délkeletre, a Dunántúlt annyira jellemző dombos-völgyes tájon települt Attala, Nagyberki, Baté, Homok, Taszár és Gölle. A környék Vízmente néven ismeri ezt a vidéket.

Ez a néhány falu kis népviseleti csoportot alkot. Egyrészüik még ma is viseletben jár. Különösen Gölle hagyományörző jellegét emlegetik a környező falvakban. Ott ugyanis az első világháborúig még ünnepre is sárgabórból való fűzős vagy pántcs bocskort viseltek a férfiak. Úgy is gúnyolják őket, hogy a »göllei bocskorosok«.

A felsorolt falvak közül Nagyberki hagyta el legelőbb viseletét. A főbbi községben csak most kezdődött meg a kivetkőzési folyamat, bár ez inkább csak a női viseletre jellemző; a férfiak közül ugyanis már csak az idősebbek járnak csizmában és az ahhoz járó parasztszabású nadrágban, kabátban; a többiek pantallóba öltözködnek hétköznap és vasárnap egyaránt.

Igy van ez Attalán is, ahol a férfiviselet már a harmincas években átalakult, a női viselet pedig napjainkban kezd városivá idomulni.

Az attalai lány 15 éves koráig két ágba fonja a haját s hajfonata végére selyemszalag-csokrot köt. Ha átlépte tizenötödik életévét, hajfonatát feltűzi a feje tetejére kontyba. A lányok általában hajadonfőtt járnak, ezért tehát díszes kontyot készítenek (l. I. sz. fénykép) s még csillogó, gyöngyös hajcsatokkal is kiegészítik hajviseletüket.

Az attalai menyecske — mint az asszonyok általában — már sohasem jár hajadonfőtt. Fejviselete is ennek megfelelően alakul. A lakodalom hajnalán — a menyecsketánc előtt — körülveszik az asszonyok és a fejére illesztik az asszonnyálétel első jelképét: a főkötőt. Rózsafavesszőből kontytartót hajlítanak kontya fölé, ezzel magasztva a fejtetőt; erre kerül a piros alapú, rózsás kasmir kendő, melyet ez alkalommal tarkón kötnek meg. Ebben járja el az új asszony a menyecsketáncot. Tarkón kötött kendőt azonban csak egy hétig hord főkötőként, vagyis a következő vasárnapig, amikor a templomi avatásra indulás előtt »újmenyecske« betekerik a fejét. Hosszabb, téglalapalakú kendőt készítenek már előre erre a célra, a »hajkötőruhát«. Ez fehér gyáricsipke-anyagból készül, egyik végén 80 cm-nyi hosszú, kétoldalt lelógó, rózsás pántlikával. Szélessége 60 cm, hossza 1 méternyi. A keskenyebb, síma végével kezdik el a tekerést úgy, hogy ezt a homlokra illesztik s kétszer körületekerik a rózsafavessző, illetve a konty fölött. A másik végére varrt pántlikával rögzítik a homlokra, majd a tarkón. A hajkötőruhát is csak egy hétig viseli az új menyecske. A következő vasárnap már a többi menyecskehez hasonló fejviseletben jelenik meg a templomban.

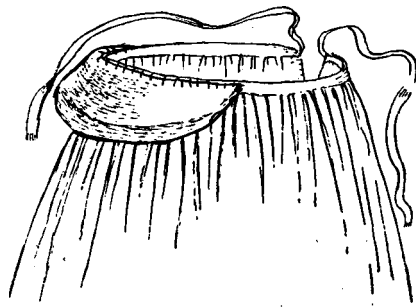
A hajlított rózsavessző helyett »papírkontyot« (1. 2. sz. fénykép) illeszt most már maga a fejére. A díszes konty helyett egyszerű kerek kontyba tűzi a két fonatot, kissé jobban a fejtetőre, mint a lányok, hiszen a főkötő ügyis eltakarja. A papírkontyra gyócsból készült alsó főkötőt tesz (1. 3. sz. fénykép.) A főkötő két részből szabott, egy tojásdad formájú lapból és egy téglalapalakú csíkból. Erre illeszti fel az ünnepi gyöngyös főkötőt, amely hasonló szabású, csak selyem vagy mintás brokátból készül. Általában varróasszonnyal készítetik, aki színes, hosszúkás és gömbölyű üveggyöngyökből igen változatos virágmintákkal díszíti az ünnepi főkötőt (1. 4. sz. fénykép.)

Templomozáskor azonban — a hagyományos öltözködési szabályok szerint — gyári selyem vagy brokát kendőt kötnek a nagyvirágos, világosszínű, gyöngyös főkötő fölé. A kendőt az álluk alatt kötik meg, a 4. sz. fényképen látható módon.

Az idősebb asszonyok fejviselete is ehhez hasonló, ők az alsó főkötőre ünnepnap sötétkék vagy fekete kendőt kötnek.

Az attalai lányok és menyecskék viseletére igen jellemző majdnem bokáig érő, nagyon bő szoknyájuk hátul kissé emelt, kiugró vonala. Ez különbözteti meg őket a környező falvak viseletcsoportjaitól.

A szoknyának ezt a jellegzetes formáját úgy kapják, hogy a legalsó alsószoknya derekához körülbelül 30–40 cm hosszú, 12–15 cm széles és körülbelül 2–3 cm vastag farpárnát varrnak (1. sz. ábra). Ez a két lapból varrt és ronggyal tömött párna hátul teljes szélességében megemeli a szoknyát. Erre az alsószoknyára még 10–12, erősen keményített, ráncos, négy szélből szabott alsószoknya kerül. A legalsó alsószoknya körülbelül térdig, vagy azon kissé alul ér; minden következő egy kicsit hosszabbra szabott, az utolsó pedig csaknem olyan hosszú, mint a felső szoknya, úgy, hogy az aljára varrt gyári csipkedész majdnem kilátszik. A szoknyákat olyan szorosan kötik meg derékban, hogy még ujjuk sem fér be a kötés alá. Minden szoknya megkötése után eligazítják a ráncokat, hogy minél egyenletesebben feküdjenek. Így a keményített szoknyák szinte szoborszerű merevségben nyugszanak, s járáskor a lépések ritmusának megfelelően ringanak. A táncban is megfigyelhető ez a jellegzetes ringás, amely különösen csoportos táncnál érvényesül igen szépen. A felsőszoknya nagyvirágos brokátból, vagy egyszínű szövetből — hat szélből szabva készül. Pár évvel ezelőtt még egyszerűen ráncolt volt, mint az alsószoknyák, újabban azonban nagyobb lapos rakásokba szedik. Nagyünnepkor fekete vagy színes, két részből szabott kötényt kötnek eléje; a kötény majdnem a szoknya aljáig ér, szegélyét körül keskeny gyáricsipke díszíti.

1. sz. ábra

Az attalai leány és menyecske felsőttesti ruhája kevésbé szembeűnő. Fehér gylócsból vagy vászonból készül az »alsóing«, melyet a szoknyába húzva, bekötve viselnek. Az ing szabása egyszerű: rövid, szűkujjú, kerek vagy négyszögletes nyakkivágású, elején végig vagy félig gombos; a gombolás

Attalai leány

Attalai menyecske

mellett kétoldalt függőleges hajtások, tűzések díszítik. Újabbban hímzett elejű alsóinget is készítenek, hasonló vagy városias szabással. A régebbi ingek ujjavégén keskeny kézimunkával dolgozott »cakk« vagy fehér gyári csipkedísz volt. Az újabb ingeken — előnyomás után készült — színes laposöltéses hímzés van.

A pruszlík ugyancsak gyolcsból vagy vászonból készül — házilig. Keskeny vállú, kivágott, kerek nyakszabású, derékhoz szűkített, karcsúsított. Három vagy öt kis üveggommbal záródik. A pruszlík általában hímzett. Régebben lukashímzéssel díszítették, majd az újabbdivatú ingekhez hasonlóan, előnyomás után készült színes laposöltéssel, elvértve áttört géphímzéssel varrják ki. Az ing és a pruszlík díszítésénél négy-öt virágmintát variálnak.

A pruszlík fölé ünnepre városi szabású ujjast öltenek a lányok és menyecskék. Ez az újabb divatnak megfelelően vagy bekötött, vagy kívülhordott. Kockás zefírből, egyszínű selyemből vagy a szoknya anyagából készül. Általában varrónóval varratják.

Az idősebb asszonyok hétköznap még a régi divatú ujjast kötik be a szoknyába, ünnepnap kívül viselik az ujjast. Ők különben csak három-négy alsószoknyát öltenek magukra, s farpárnát sem hordanak.

Ha a leány vagy a menyecske táncba készül, fejviseletét fent leírt módon gondosan elkészíti ; de nem köt kendőt a fejére még a téli időben sem. A leány tehát hajadonfőtt, a menyecske pedig gyöngyösfőkötőjében siet a tánchelyiség felé. Ilyenkor csak alsóing (lehetőleg szépen hímelve) és pruszlík van rajta, és fehér lukashímzéssel vagy áttört géphímzéssel díszített, kétrészes fehér kötény. A táncba használt kötény valamivel rövidebb, mint a szoknya és ki van keményítve.

Ma már mindenütt városi cipőben járnak a leányok, menyecskék és asszonyok egyaránt, de húsz-harminc évvel ezelőtt még gombolós fekete félcipőt vagy lakkorrú magasszárú cipőt készítettek a falubeli cipéssel.

Az első világháború előtt még színes képet nyújtott az attalai táncoló ifjúság. Nemcsak a leányok és menyecskék viselete adta ezt a képet, hanem hozzájárult ehhez a legények viselete is.

Az ünnepi gatyá gyolcsból készült, négy-négy szélből ; féllábszárig ért, fordítás szabása volt — körül egyenletesen ráncolva — s így mindkét felét egyaránt viselhették elejének vagy hátuljának. A gatyá ráncát mosás után »beszedték« s mivel erősen ki volt keményítve — mint mondják — csak úgy csörgött, mikor a kanasztáncot járták. Ha hideg volt, megkötötték a gatyaszárát a térdük alatt szíjjal vagy spárgával, hogy ne fázzanak.

A századfordulón azonban már szövetnadrágot csináltak. — A legények világosszürke vagy középkek szövetből, az idősebbek fekete posztóból, ami ki is szorítja az ünnepi gatyá viselését. A nadrág ellenzős szabású, zsinórozás nélküli. Eleinte Kaposvárott varratják, majd otthon is a falubeli szabóval. A csizma viselése is csak ezidőtájt válik általánossá. Fekete magasszárú, o'dalt varrott csizma váltja fel a gölleieknél már emlegetett kerekorrú, pántos vagy fűzős bocskort. Az attalai bocskor a gölleiekétől csak annyiban különbözött, hogy fekete volt az ünnepi is.

A férfi-viseletdarabok közül a legtovább maradt meg a kendervászonból vagy ünnepre gyolcsból készült ing. Az ing szabása és díszítése a berzencei

viselet leírásánál bemutatott ingével azonos : vállfoltos, álló, lehajtós gallérján, kezelőjén és az elején fehérhímzéssel díszítve.

A 900-as évek előtt tehát a legény és a fiatal házasember ingben, gatyában, bocskorban ment a táncba. Kalapja fekete posztó, kerek tetővel, keskeny, kissé felhajló karimával. A karima fölött fekete szalagdísz futott rajta körbe, amelybe ekkor még madártollat tűztek díszképpen.

Az első világháború táján már csizmában, csizmanadrágban táncoltak, az ing fölött pedig nyitva viselték a nadrágszövetből készült lehajtós gallérú mellényt. A mellénydivat nem sokáig tartott, az első világháború utáni években hamar elhagyták az inggel együtt. A kalapjuk mellé akkor már rozmaringot tűztek a legények. Ma pantallóba öltözködnek és városi szabású kalapjuk mellé szegfűt tűzve indulnak táncba.

Raffay Anna

A TÁNCALKALMAK VISELETE BERZENCÉN 1900-1920 KÖZÖTT

Berzence »dombos és sok pataktól árkkoltatott« (*Vályi*, 1796) határu helység Somogy délnyugati részén, a Drávától nem messze. Vára a török időkben nevezetes szerepet játszott. A sokat szenvedett helység a hódoltság után részben horvát telepesekkel népesült újra. A XVIII–XIX. században mezővárosi kiváltsága volt és népes vásárokat tartott.

Táncélete az 1900-as években volt a leggazdagabb, legváltozatosabb. Az első világháború után fokozatos hanyatlásnak indult.

Alábbi leírásunkban, a tánc kutatás szempontjaihoz alkalmazkodva, a fonóházakban, farsang idején, lakodalmakban viselt öltözetekkel foglalkozunk. Ugyanezért választottuk ki bemutatásra a XX. század első negyedének ruházatát.

A berzencei női viselet ugyan már a 90-es években kezd színesedni, de a fenti időben bontakozott ki legszebben. A férfiak a XIX. század második felében kezdenek a gatyá mellett nadrágot is viselni. Eleinte még csak hétköznapi. A 82 éves Varga János mesélte, hogy kicsi gyermek korában az édesapja vett egy nadrágot, kiment benne az erdőbe, de a tarisznyájában hozta haza, mert nagyon kényelmetlen viseletnek tartotta. Ő is már majdnem házasember volt, amikor az első nadrágját kapta. Az még nem is volt zsinórozott. Varga János fiai viszont már 30–40 esztendeje nem viselnek bőgatyát. Az 1920-as évektől a férfiak fokozatosan elhagyják viseletüket. Ez alól csak a »zászlótartók« viselete kivétel a lakodalomban.

Az asszonyok, leányok még ma is bőszoknyások. A leányok hajukat simán hátrafésülve, egy vagy két ágba fonják. Cifra pántlikás hajfonatra már nem igen emlékeznek. A menyecskék »konty«-a (főkötő) csak jellegében ugyanaz, mint a század elején, csak kissé magasabb tetővel. A »röpike« (női ujjas) álló gallérját a nagy, *lehajtott* matrőzgallér váltja fel. A fehér moll (grenadinszerű anyag) helyett a brokát selymet kedvelik. A féllábszárig érő szoknya éppen hogy a térdet takarja. A »bokros ümög«-öt (női ing), nyakbavaló kendőt már csak emlékképpen őrzi néhány öreg nénike.

NŐI VISELET

Haj- és fejviselet. Hajukat a két fülük között keresztben elválasztják. A hajnak a keresztválaszték elé eső részét középen kettéosztják és kissé homlokukba fésülve vezetik a haj hátsó részéhez. Az egész haját tarkójukon madzaggal összekötik, s rózsás pántlikával háromágú fonatba fonják, ügyelve

hogy a fonatban a haját ne lássák. A fonat végére rózsás vagy egyszínű szalagból nagy csokor kerül. A menyecskék ugyanúgy fésülködtek, mint a leányok, de pántlikát nem kötöttek hajukba, hajfonatukat pedig a fejtetőn kontyba tűzték, majd ronggyal körültekerték, hogy nagyobbak lássék.

A főkötő helyi neve »hátrakötő kendő«, »konty«. Kontyba tűzött hajukat az asszonyok az 1910-es évekig köznapon bécsi piros kendővel (piros alapon törökös mintájú karton), ünnepnapon fekete selymekendővel borították be. A kontyot előbb háromszög alakú keményített gyolcskendővel kötötték hátra, e fölé került a bécsi piros vagy fekete selymekendő, amit gombostűk segítségével megfelelő formára alakítottak. A megkötött kendőből alakult ki a »konty« az 1910-es évek végén, ami kemény alapra kartonpapírból készült. Formája lapos, négyszögalakú hasáb (az úgynevezett kéregfőkötők egyik változata), melyet háromszögalakú gyolcs kendővel vonnak be, s a homlok felett 6 cm széles fehér gépi hímzéssel szegélyeznek (1. ábra). Erre kerül a négyszögalakú, átlóba hajtott kendő, a kívánt formára tűzve. Hátul két csücskét »Kossuth-gombra«, csomóra kötik meg. (Ma már a fejtetőre levelezőlapot tűznek, hogy a »konty« keményebben, magasabban álljon.)

A fekete selymekendőből készített »konty« »Kossuth-gombját« beborítja a 6 cm széles rózsaszín vagy világoskék szalagcsokor. Ezt a szalagcsokrot a menyecske rövid ideig viseli; mielőtt gyereket vár, nem tűzheti fel többé. A kék szín bőjtben használatos, különben a rózsaszín az általános. Az említett széles hurkolásos szegélyezés (slingelés) eleinte még megmarad, a »konty«-ot azonban már szalagcsokor nélkül csak »Kossuth-gombra« kötik. A fehér szegély harminc éven túl kezd keskenyedni. Az 50–60 éves asszonyt már megszólják, ha »slingelés« látszik ki kontya alól.

1. ábra

Az 1910-es években terjedt el köznapon a különféle színű kasmirkendőből kötött konty, melyet napjainkig kedvelnek. A piros kasmirt a harminc évesnél fiatalabb menyecske hordja, negyven évesig zöld, ötven éven túl már a fekete járja. Az idős asszonyok nemcsak köznap, de ünnepnap és lakodalomban is fekete kasmirt viselnek. Az asszonyok lakodalomban, farsangkor, vasárnap este, fonóban fekete »selymekonty«-ot, hétköznap este a menyecskék piros »kasmirkonty«-ot viselnek, a leányok hajukat minden táncalkalomkor cifra pántlikába fonták.

A menyasszonyi koszorú az 1914-es évekig keményített vászonvirágokból készült. »Pipitér« virágának szirma rózsaszín, magja fehér. A szalag is rózsaszín. Árva leányok égszínkéket viseltek.

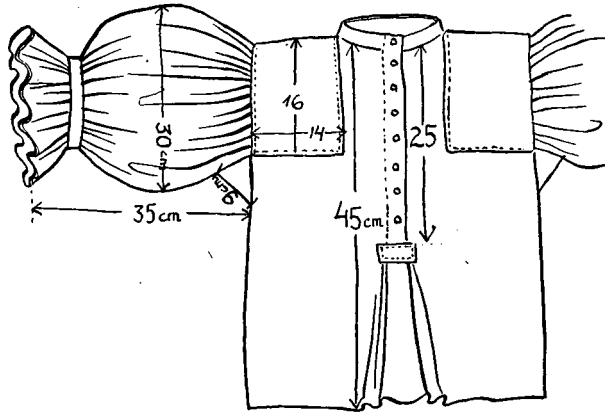
Nyakdísz. Nyakukban szorosan megkötött fekete, ujjnyi széles bársonyszalag, melyet beborított a 3–5 soros fehér vagy rózsaszín habgyöngy. Dublé nyakláncot éremmel minden leány viselt.

Női ing, »bokros ümög«. A »bokros ümög« bevarrott ujjú, vállfoltos ing, kender- vagy »pölc-vászon«-ból (2. ábra). A »pölc-vászon« kevert vászon, lehet kender és len, len és pamut, kender és pamut. Az 1910-es évekig bőujjú inget viseltek. Ujját vállnál és könyök felett apró ráncokba szedték. Az ujj szélén csipke, a ráncolás margit-öltéssel lefogva, így fodrosnak hat. Ünnepen

Berzencei leány

a margit-öltésre rózsaszín vagy égszínkék pántlikából szalagcsokrot kötöttek. A mai 80 évesek még javarészt »bokros ümög«-ben esküdtek. Az 1910–1920-as évek után már senki sem hordta. A bokros ümögöt a férfiinghez hasonlóan elkészített, bevarrott szűk ujjú »pölc-vászon« vagy gyolcs ing váltotta fel, amit közvetlenül a testre véve a »röpike« alá napjainkig is viselnek.

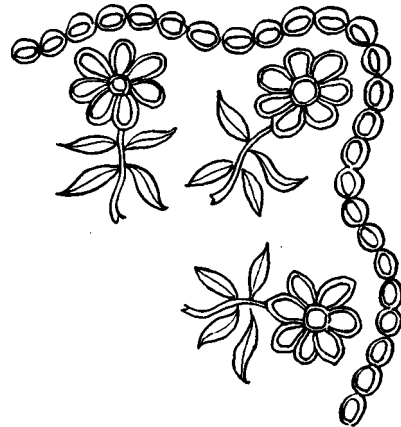

2. ábra

Nyakbavaló kendő. A »bokros ümög«-höz nyakbavaló kendőt, vállkendőt hordtak. Pruszlíkot nem viseltek. Az 1910-es évekig a nyakbavaló kendő anyaga vékony, fehér gyolcs (160×160 cm), hurkolással körülvevett lyukhímzéssel szegélyezve, négy sarkában lyukacsos és lapos fehérhímzéssel díszítve

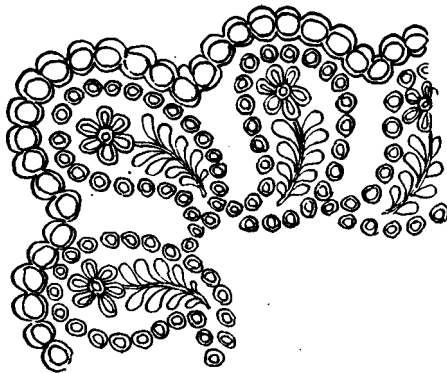
3a ábra

3b ábra

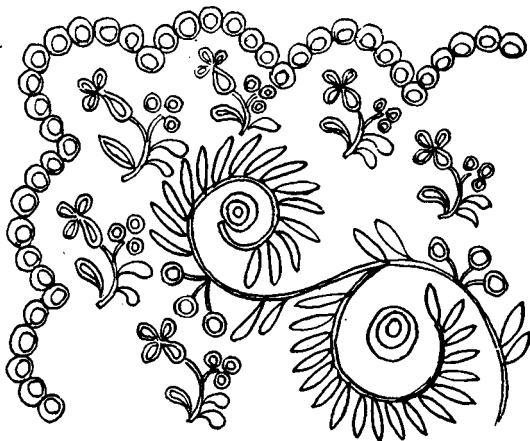
(3 a-d ábra). A kendőt átlósan kettéhajtva ráncba szedték úgy, hogy a csücske maradt ráncolatlanul, és az ábrán is látható szokásos módon kötötték meg. A kendő hátra kerülő csücskének sarokmintája volt a legszebb, a két kisebb

a kendővégekre került. A mai 70—80 évesek még kivarrott gyolcs kendőt, az 50—60 esztendős asszonyok különféle alapszínű kasmirkendőt viseltek ünnepen, köznapon kékfestő kendőt. A kasmirok közül a legkedveltebb a fehér, a bordó, piros, és a rózsaszín alapszínű.

3c ábra

Női ujjas, »röpike«. Tréfásan »legénycsalogató«-nak is nevezik. Testtől elálló, deréknál kissé hosszabb női ujjas, amit az ing fölött viselnek. Anyaga az 1900-as években kékfestő, majd fonóban, lakodalomban a fehér, világoskék,

3d ábra

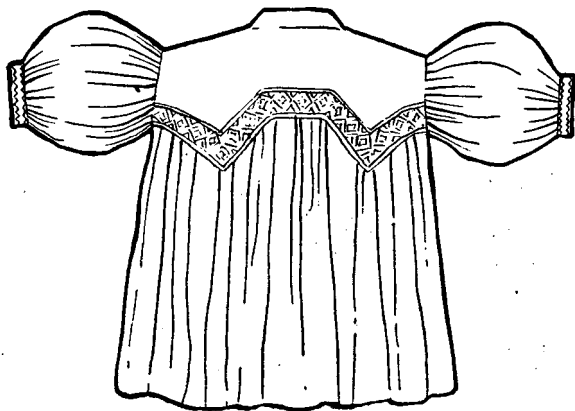
Rózsaszín alapon apró virágos moll (grenadinszerű), világos színű selymek, aprómintás kartonok. Kezdetben a »röpike« formája az ingekhez hasonló. Az 1900-as években, egyenes bevarrott ujjú, magas, álló nyakú, eleje közepén záruló ünnepi és köznapis ruhadarab. Ujjait az 1915-ös évektől kezdve vállban hajtásokba szedik, »dudos ujjú«-ra készítik, majd nyáron rövid ujjút is viselnek

(4. ábra). Lakodalomban a menyasszony fehér illetve világoskék, s a koszorúleányok rózsaszín »röpkéje« azonos volt szoknyájukkal, leginkább mollból vagy selyemből készült. A fonóban, farsangkor a legkedveltebb a fehér mellett az égszínkék, piros vagy rózsaszín moll, selyem, a szoknyától teljesen eltérő mintával. Vasárnap a fonóban fehér moll-blúzt viseltek.

»Pendely«. Anyaga: kender vagy »pölc-vászon«. Az idősebb asszonyok napjainkig »biklá«-nak nevezik. Bősége 6—7 széles, hossza a 900-as években bokáig ér, majd fokozatosan rövidül. 4—6 cm széles »lénző«-be (övrész) van foglalva, alatta 3—4 sorosan húzott; eleje, háta majdnem sima, a ráncok a csípőre kerülnek. Hasítékja hátul közepén van, madzagját hátulról előre vezetve kötik meg.

Alsószoknya. Az 1910-es évekig 2—3 vászon »péntő-t« vettek egymás fölé, amit az erősen keményített gyolcs alsó vált fel. Keskeny »lénző«-be foglalják derékban; alsó bősége 3,5—4 m, fehér »fűrészfoggal« (farkasfog) szegélyezik. Aszerint, ki soványabb vagy erősebb, változik a gyolcs-alsók száma.

Felsőszoknya. Anyaga változatos. A »röpké«-nél már felsorolt kelmeiken kívül kedvelt a rózsaszín, piros kásmir és az aprómintás piros karton. A szoknya

4. ábra

bő, hét szélből szabott, négy ujjnyi széles (6 cm) »lénző«-be foglalt, ezalatt sűrűn húzott. Hasítékja elől közepén van »fűző«-vel (köperszövésű szalag) megkötve. Derékban a ráncok elosztása az alsószoknyáéhoz hasonló. A szoknya »kebele« (alja) erősen keményített. Visszáján tenyérnyi széles gyolccsal szegett. Hossza az 1900-as években bokáig érő, majd lassan kurtul.

A fehér moll, selyem a menyasszonyi ruha, az égszínkék az árva leányok menyasszonyi ruhájának legkedveltebb anyaga volt; a rózsaszínű moll-kásmir a koszorúleányoké, a piros kásmir a nyoszolyó-asszonyoké, a rózsaszín vagy piros karton pedig a fonóba járó leányoké, menyecskéké.

Kötény. A kender vagy »pölc«-vászomból való kétszeles kötényeket felváltja a festő-klott és a moll-kötény. A kötény 4 cm széles övrészének alsó szélét fehér »fűrészfog« (farkasfog) díszíti. Alatta apró ráncolás. Megkötője

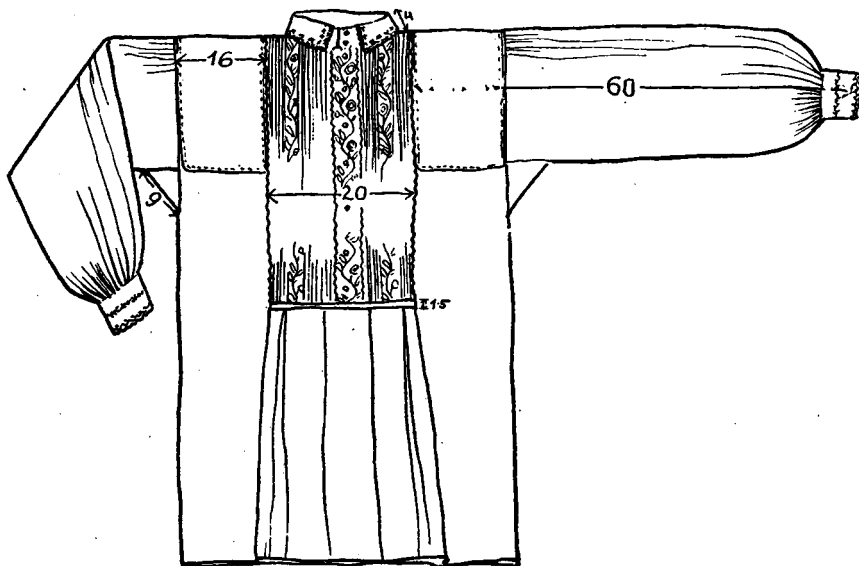
saját anyaga. A menyasszony, a nyoszolyóleányok és a nyoszolyóasszony köténye fehér moll. Vasárnap este a fonóban és farsangkor a fekete klott, hétköznap pedig a »Balaton-kék« (középkék) apró elszórt piros virágokkal díszített, festő kötény volt a legkedveltebb.

Harisnya. Fehér gyári patent harisnyát vagy kézzel kötött »gombos« harisnyát viseltek. Az idősebbek feketét.

Lábbeli. Az 1910-es évekig fekete csizma piros tűzéssel; később a fekete magasszárú cipő terjed el.

FÉRFI VISELET

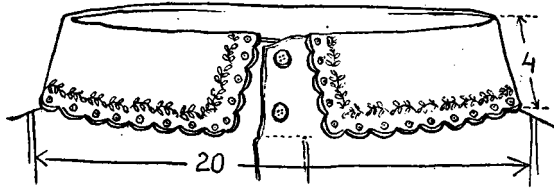
Haj- és fejviselet. Az 1900-as években a legények haja rövidrenyírott. Az akkori öregek »körül hajasak« voltak (választék nélkül hátrafésült haj, körben fül alatt levágva). Kalapjuk fekete keskeny karimájú, alacsony tetejű. Díszítése alkalmanként változott. Télen a fonóban kalapjuk mellé rozsmaringot tűztek, farsangkor a kalap fekete szalagját apró, rózsaszín és fehér szalagcsokrokkal borították be. A »fonyós« lányok kötelessége volt a »fonyós« legények kalapjainak feldíszítése farsangkor.

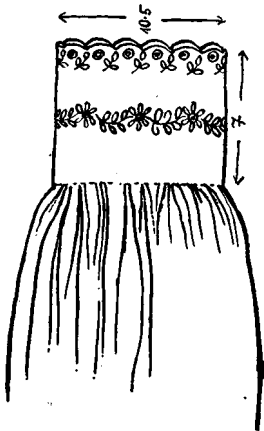
5a ábra

A vőlegény kalapján baloldalt fehér bokréta volt, ami a menyasszony, koszorú virágjával egyezett. Ezalatt két 6–8 cm széles, fehér taftszalag csüngött le derékig. A »zászlótartók« (vőfélyek) kalapján pedig a nyoszolyólányok koszorújával megegyező bokréta volt rózsaszín szalagokkal. Az egyiknek a bokkrétája bal, a másiknak jobb oldalra van tűzve, hogy a menet szélén haladó legény bokkrétája kívül legyen.

Férfiing. A tánc-alkalmakkor hordott ing anyaga »pölc-vászon«. Formája bevarrott ujjú, vállfoltos, lehajtott szögletes gallérú, bő ujjá széles kézelőbe foglalt. Gallérja, kézelője és az eleje fehér lyukacsos, lapos hímzéssel díszített. Az ingváll szegőzése eltér az általánosan hímzett gépi vagy kézi szegőzéstől.

5b ábra

5c ábra

5d ábra

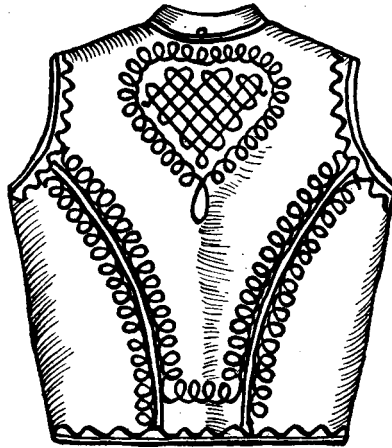
A szegőket nem hosszanti irányban tűzik le, hanem keresztben ráncba szedik. Elkészítve szegőzéshez hasonló. A 2—2 szegőcsoport között hosszanti irányban fehér lapos, lyukacsos hímzés húzódik. Az ing alját egyszerűen felszegik, s a bögatyán, illetve a nadrágon kívül hordják; az ujjas alól azonban már nem látszik ki. A hímzett inget csak a legények viselték, a házas ember szegőzöttet hordott (5a—d ábra. A megadott gallér-méret felesarányú.)

Berzencei lakodalmi zászlóvivő

Gatya. 6—7 szél »pölc-vászonból« szabott, alján »mesterke« (aszúr), ami alatt kirojtozzák.

Nadrág. Fekete, vékony posztó, bélelt, a térdén és az ellenzőjén zsinórozással díszített. Lakodalomba a vőlegény és a »zászlótartó« bő gatyában megy napjainkig. A fonóban »pantallót« viseltek télen, de farsangkor az 1910—1914-es háború előtt, vasárnap délutántól húshagyó keddig gatyában táncoltak. Nem is mentek haza se éjszaka, se nappal. A hozzátartozók húshagyó kedden levitték utánuk a posztónadrágokat, mert úgy volt illő, hogy délutántól egészen a farsang befejeztéig nadrágban táncoljanak.

6. ábra

Mellény, »lajbi«. A bőgatya, illetve a nadrág-viseletet lajbi egészítette ki. Anyaga fekete, vékonyabb fényes posztó, vagy atlaszselyem, bélése házivászon. Az eleje lehajtott gallérú, kis hajtókával, közepén egysorosan »pityke« gombokkal zárul. Az eleje a gombolás mellett és a háta közepén zsinórozással (6. ábra), a két vízszintesen bevágott zseb az elején piros, csipkézett posztóval díszített.

Lakodalomban a vőlegénynek abba a zsebébe, amelyik a menyasszony felé esik, fehér kivarrott zsebkendőt, a másikba bécsi piros* kendőt tűztek.

A »zászlótartók« ugyanúgy voltak öltözve, mint a vőlegény.

A fonóba és farsangkor is kiöltöztek a legények. Akinek már menyasszony-jelöltje volt, annak az varrt ki cifrára zsebkendőt; ha nagyon akart kedveskedni a lány, mindkét zsebébe készített.

Szűr. A szűr viselete az 1914-es háború előtt általános volt. Nem tartottak esküvőt, csak ha a vőlegény és násznagy új szűrben ment a menyasszonyért.

Csizma. Fekete, oldalt varrott, keményszárú csizmát viseltek, de a szegények közül az 1910-es évekig sokan még ünnepen is a térdig szíjjal tekert bocskort használták.

Varga Marianne

A TÖRÖKKOPPÁNYI ÜNNEPI VISELET

Törökkoppány Somogy keleti határán fekszik, a Tolnába áthajló külsősomogyi dombok közt, a ma már csatornába szorított, egykor mocsarasan terjedő Koppány völgyében.

A község neve multjáról tanúskodik: a lázadó pogány vezérről és a törökről, mely szandzsák-székhelyé tette, nevezetes várrá építette Törökkoppányt. A török időnek ma is számos emléke van a faluban: turbános sírkövek paraszti udvarokon, török helynevek, mint Tabán, Hodzsakert, s magának a régi falunak az alakja, mely az egykori sáncok közét foglalta el zsúfolt udvaraival. Valószínűleg igaza van a hagyománynak, mely több törökkoppányi családot a törökök helybenmaradt maradékaitól származtat.

A felszabadító háborúk után Törökkoppány mezővárosi szabadságot szerzett. Közvetlen jobbágyi sorba sohasem jutott, hanem szerződésben egyezett meg hatalmas földesuraival. Népeiségével kimagaslott, bizonyos mértékig központ volt a környező kisebb, fiatalabb faluk között.

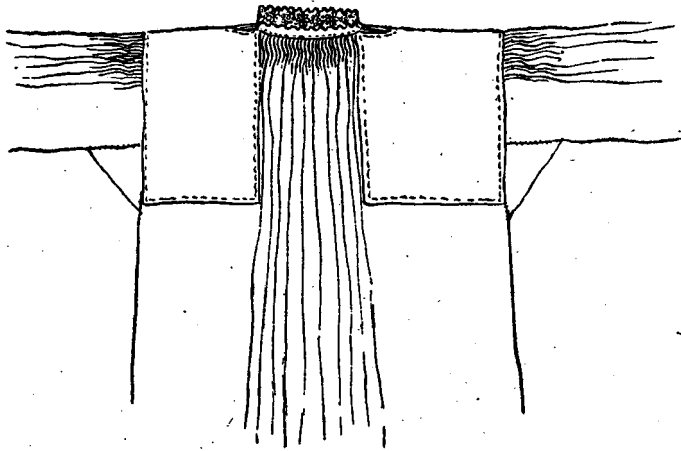
A koppányi asszonyok az elmúlt néhány évben s jelenleg hagyják el szoknyás, hagyományos viseletüket. Ugyanez történik a hasonló viseletben járt szomszéd falukban is, a tolnai és a somogyi részen egyaránt. Nagy ünnepen elvértve előkerülnek még a megőrzött régi öltözetek, de az új menyecskék kelengyéjébe már nem készítenek slingelt alsószoknyákat és pille-főkötőket.

Emlékezetből s régi ruhadarabok tanúsága alapján hozzávetőleg ismerjük a jelenleg elhagyott viselet korábbi alakulását. Ez a történet azt mutatja, hogy a koppányi viselet legutolsó állapotában — szabásban is, díszítésben is — sok idegen, városias elemet tartalmazott, bizonyos vonásai az alakulás során túlzásra jutottak, eltorzultak. Ezért alább az első világháború előtti évek ünneplő viseletét igyekszünk fölvezetni, az utóbb lefolyt változásra csupán utalunk.

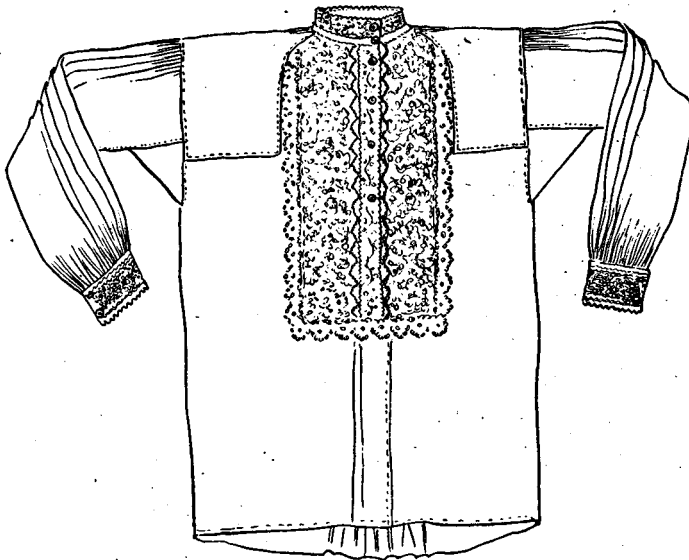
FÉRFI VISELET

Ing. Anyaga házi szövésű pamutos vászon. Szabása németvállú, vagyis vállfoltok helyett a háton is végighaladó váll-lapja van (1. ábra). Nyaka felálló, galléros, ujjja pálha nélküli és kezelővel csukódik. Elöl porcelán gombokkal gombolódik, esetleg kapcsokkal záródik.

A törökkoppányi férfing dúsan díszített: elején a középső pántot s mellette kétfelől két széles sávot sűrű lyukvarrás és fehérhímzés borít. (6. fénykép) Hasonló varrás ékesíti a körülbelül 5—7 cm széles kezelőket (7. fénykép) és a gallért is. Az ing elejének tükröképszerűen megfelelő két sávjában a nagy összefoglaló motívumok lyukvarrással, esetleg kettős lyuksoórral vannak kihímezve. Ezek a

1. ábra

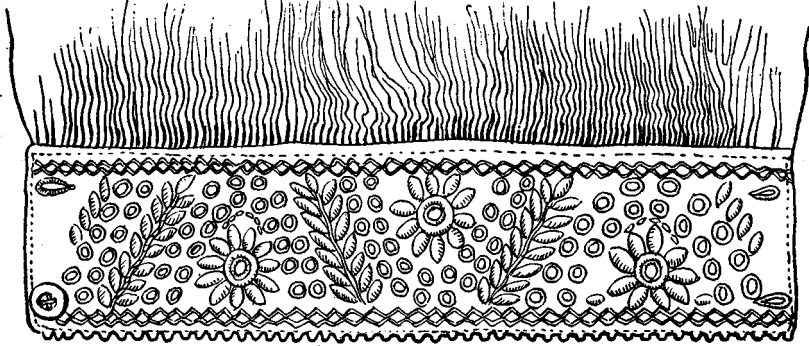
2a ábra

motívumok vagy levelek — tölgylevél, szőlőlevél — vagy kerek virágmotívumok, esetleg madáralakok, vagy csupán félkörívek. A lyukvarrással körülhatárolt motívumok belsejét és közeit fehérén varrott leveles ágak töltik ki. Az ingelej szélét csak úgy, mint a nyak, a vállak és a kézelő szélét cakkos slingelés szegi. (2/a és 2/b ábra).

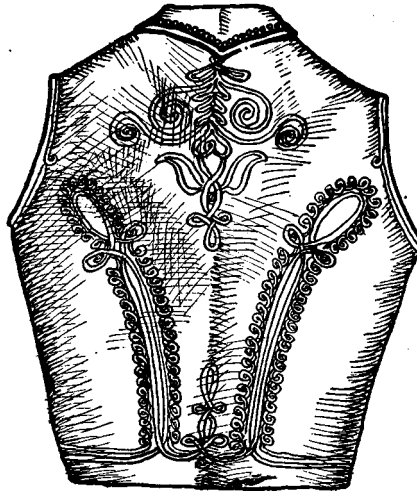
Gatya. Anyaga szintén pamutos házivászon. Bőssége 8—10 szél is lehetett. Alsó szélét díszítették, még pedig vagy subrikálással, vagy még gyakrabban

keskeny, 3–4 cm széles, fehérhímzéssel kivarrt csikkal, »gatyaperémmel«. A hímzett csík alatt saját fonalból készített nyírott rojt szegi a gatyá szarát. Az ünneplő gatyának díszje volt még a »rödözés«, ráncbaszedés.

Mellény. Ingük fölött fekete, még inkább sötétkék posztómellényt viseltek a koppányi férfiak, melynek kihajtott gallérja és dús zsinórdíszje volt. (3 ábra.) Pakfong gombokkal csukódott, de ritkán gombolták be : inkább nyitva öltötték

2b ábra

3. ábra

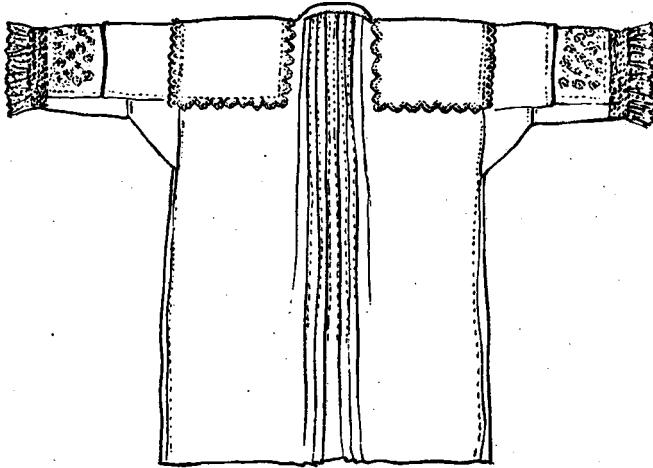
magukra, hogy a cifrán kivarrott ingelej is látható legyen. Néha mellény helyett vagy mellény fölött rövid szabású, ujjas posztó *kabátot* viseltek.

Kalap. Kereketejű s igen keskeny (3–3.5 cm) karimájú volt az első világháború előtt viselt kalap. A karima fölött 2 cm széles ripsz szalag díszítette. Kissé félrecsapva viselték, tetejét enyhén beütve. A legények még hétköznap is — tánchoz pedig kiváltképp — virágot tűztek kalapjuk mellé, rozsmaringot, muskátlit, árvalányhaját.

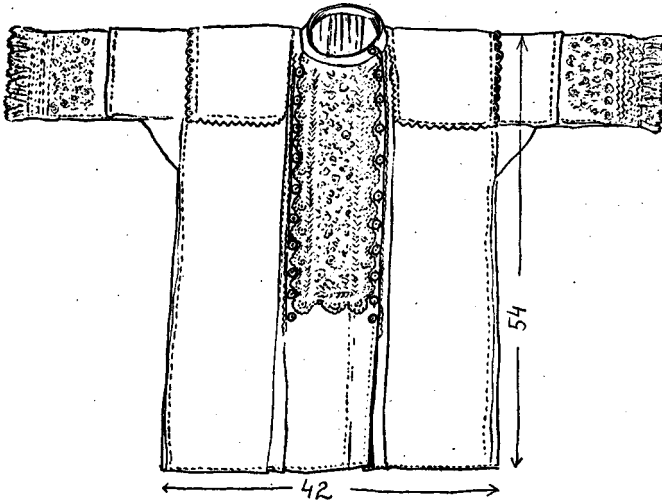
Csizma egészítette ki a férfiak ünneplő ruháját.

NŐI VISELET

Ing. Pamutos házivászonból varrták. Szabása bevarrott ujjú, vállfoltos, nyakpántos. Bemutatott példánkon az ing eleje 50 cm hosszú, ujjja 20 cm. A rövid ingujj végét horgolt csipke, fodor és fehér varrás díszíti. Hátán nyolcsoros szegőzés. (4. ábra.) Elején széles, lyukhímzéssel és fehérvarrással borított pántvan, amely féloldalra gombolódik, másik oldalán pedig hamis bádoggomb-sorral szegélyezett. (5. ábra.)

4. ábra. Női ing háta

5. ábra. Női ing eleje

Fiatalközönség viselete a század elején

E mellett a fehérvarrásos ing mellett használatosak voltak egyidejűleg olyanok is, amelyeken az ing elejét, a kézelőket, a nyakat s a vállfoltot — elől és a háton egyaránt — piros keresztszemes hímzéssel díszítették. Igen kedveltek voltak még a könnyű gyári anyagból »mollból«, »tilángliból« készített »blujzok« is, melyeknek díszje a dúsan alkalmazott szegőzés és a nagyszámú fodor volt. Az ingeket — valamennyi említett típust — díszítették még keskeny (2 cm széles) színes (rózsaszín, piros, világoskék stb.) pántlikákkal is. A bokrosra főlhúzott rövid ingujjat kötötték át többszörösen szalaggal.

Az inget — szemben a későbbi divattal — sohasem hordták kivetve, hanem a szoknya gallérja alá foglalták. Alája általában egyszerű »sima inget« öltöttek magukra.

Pendely, alsószoknya. A vasárnap délelőtti ünneplő öltözethez erősen keményített gyolcs-alsószoknyákat, »slingölt pöntöket« vett magára a török-koppányi asszony, általában ötöt, úgy, hogy az alsók hasitéka hátulra esett, a felső kettőé pedig előre. A slingelt pöntök hossza 75—85 cm volt, bősége 380—450 cm. Alsó szélüket a legalsóknál keskeny, a többinél egyre szélesebb gyári slingelés szegte. Fönt gallérjuk volt, s kötőjük köperszalagból. A legfelső alsószoknya slingelése körben kilátszott a szoknya alól.

Vasárnap délutánra, tehát a tánchoz is más alsószoknyákat öltött a menyecske, nem a »terp plomosokat«. Ezek lehettek pamutos házivászonból is, ugyanúgy, mint a »munkaténapra-valók«.

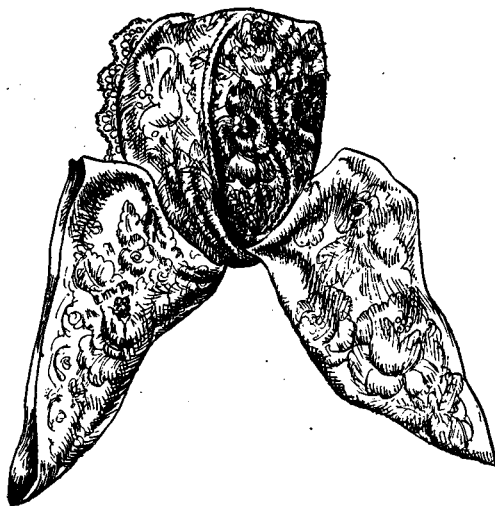
Szoknya. Selyemből, atlaszból, utóbb bársonyból is varrták. Színe általában sötét, anyaga sötétkék, zöld virágmintás selyem, vagy lángszín, melyet »túzokádónak« is neveztek, igen gyakran pedig gyári hímzésű apróvirágokkal díszített fekete atlasz, melyből — viselőjének megöregedtével — sokszor kifejtették a virágokat. A szoknya gallérja karton, kapcsokkal csukódik, alsó széle ugyancsak kartonnal, általában pirossal bélelt 8—10 cm szélességben. A szoknyát kívül szegőzés, gépvarrással körben a szoknya falához fogott fehér hímzőszálak, alul pedig 2—3 sorban fekete gyári tüllcsipke díszítette. Legaljára koptatónak keskeny, színes szőrszalagot varrtak.

Kötény. Sötétfajú szoknyához fekete selyemből, lüszterből, bársonyból készült, világosabb árnyalatú szoknyához azonban járhatott színes kötény is. Alakja keskeny, két oldalán kettős hajtásokkal, melyek fönt többszörösen x alakban vannak levarrva. Alján, oldalán 2—8 cm széles gyári csipke szegélyezi. Kötője fekete szőrszalag. Nem derékra kötve viselték, hanem kissé lejjebb bocsátva.

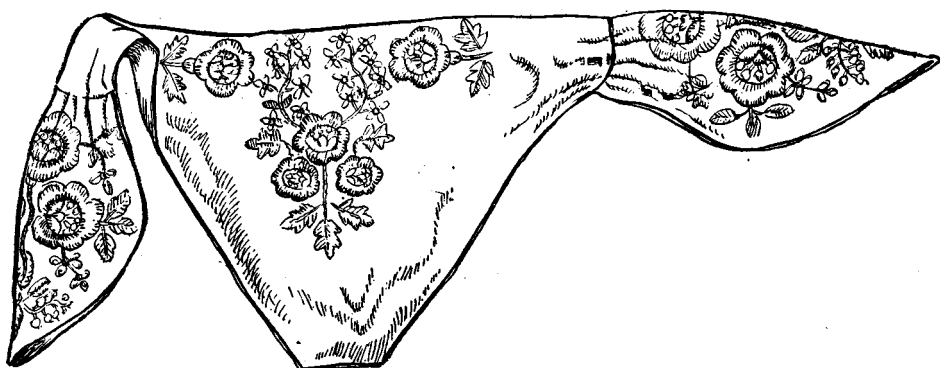
Fejviselet. Az asszonyok két fonatba, két »cicába« fonták hajukat a régi divatú kontyhoz. A »konty« voltaképp egy szögletes, ronggyal betakart ráma neve (átm. 11—13 cm), melyet vastag házi fonállal nagy öltésekkel a hajhoz varrtak a fonatok föltekérése előtt. A lazán felvarrott ráma alá és köré tekerték aztán a két hajfonatot. A feltűzött hajra vászon »kontyruha« került, erre pedig a fejkendő, mely lehetett selyem is*— virágos, kiváltképp lángszín-alapú — vagy kasmir. A fejkendők általában nagyobbak voltak valamivel mint amekkorát a török-koppányi kendőkötés megkívánt, ezért négybe vágva kisebbre varrták ezeket. A kendőt hátul, tarkón kötötték meg, két szárnyát pedig kétfelől »pillésen«, »mint a pille szárnya« rendezték el, mely kiváltképp a merevebb tartású selyemkendőknél sikerült. A kendő alá a homlok fölött még »fejcsipke« is került

— kezdetben keskeny gyári slingelés — melynek széle épphogy kilátszott, utóbb egyre szélesebb, sőt már szalaggal is fűzött slingelt csik. (6. ábra.)

Nevezetes ünnepen, újhold-vasárnapon, a színes kendő fölé templomban még erősen keményített »tilángli keszkenyőt« is borítottak. Apróvirágos

6. ábra

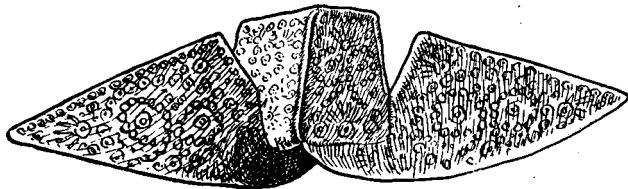

7. ábra

gyárihímzésű tüllkendő volt ez (120 × 120 cm), melyet az áll alatt kötöttek meg. A tilángli keszkenyő hátsó sarkára színes szalagcsokrot, »bokjót« tűztek, néha szélét is szalaggal fűzték. Idősebb asszonyok emlékezése szerint még a fejkendő sarkát, szélét is cifrázták tarka szalagokkal.

A leányok hajviselete egyszerűbb volt: hajukat egy ágra fonták, mégpedig széles tarka szalagokkal összefonva. A hajfonat végét a szalagokból kötött csokor díszítette. Hajukba ünnepre, táncre virágokat tűztek.

Lábbeli. Lábukon pamutfonalból, kézzel kötött mintás harisnyát, »böckös kapcát« viseltek az ünneplőbe öltözött koppányi asszonyok és leányok. Színe fehér, piros, rózsaszín, kék lehetett, végigfutó bordák és »böckök«, »bubókák« díszítették. A »kapcakötő« színes szőrszalag volt. Ehhez a harisnyához »bársony cipő« járt, félmagas-sarkú, fekete vagy sötétkék fűzős bársony félcipő, melyet gyönggyel lefogott kerek szalagcsokor díszített — vagy »brunel« cipő, mely

8. ábra

bőrből készült és színes fonallal varrtak rá cifrázást. Ezeket a cifra cipőket ünnepen s tánchoz öltötték fel, egyébként használatosak voltak színes, mintásan kötött tutyik is.

Asszonyok, leányok templomba menőben virágot, imakönyvet, s kendőt tartottak kezükben. A kendő szögletes volt, széles horgolt csipkével, egyik sarkában szalagcsokorral. Legényeknek is adtak hasonló »zsebkendőt«, ezekre néha kettős csipkét is varrtak. A legény a zsebkendőt táncban zsebébe tűzi, s megtáncoltatja érte a leányt. A női viselet dísze volt még a nyakban négy-öt-soroson viselt gyöngy — többnyire fehér viasz-színű — és a változatosan alkalmazott szalaggal való cifrázás.

A VISELET VÁLTOZÁSA

A bemutatott férfiviselet kevesebb változást ért meg, mint a nőké : hamarosan átadta helyét az országszerte általános szövetruhának, a régi pörge kalap pedig a szélesebb karimájú egyenesoldalú kalapoknak. A cifra ingek, zsinóros mellények — ha még megvannak — jelmezzé lettek, melyeket egyes ünnepélyekre, mulatságokra vesznek elő.

A női viselet jellegét, szerkezetét legjobban a farpárna, a »pufándli« megjelenése változtatta meg. Kezdetben csak mint az alsószoknyák hátsó részének többszörös szegőzése jelentkezett ez a törekvés, majd megjelent maga a derékra kötve viselt farpárna is, legutóbb pedig már a »blújz« alatt hordott sima ing hátsó széléhez varrva viselték a párnát. A pufándlival nemcsak szélesedett a csipő — a szoknya régebbi egyenes esésével szemben — hanem följebb, természetellenesen magasra került a derék is. Megrövidült a szoknyák hossza, így jött létre az utolsó évtizedek természetellenes, a test arányait eltorzító női öltözete.

A szoknyával változott a felsőtest ruházata is : szabásban, díszítésben a századforduló polgári divatjára emlékeztető »blujzok« lettek divatossá, melyeket a magasra kötött szoknyák fölé kivette, néha övvel viseltek.

Módosult a fejviselet. A régi kendőkötés pillés elrendezésében mutat-

Mai leányviselet

kozó törekvés először arra vezetett, hogy a háromszögletűre szabott kendő két sarkát, a pille »két szárnyát« béléssel merevítették, megfelelő formára varrták (7. ábra). Utóbb az újra s újra megkötést kéregpapírból készített selyemmel borított »pille« váltotta fel, melynek alakja szembetűnően tanúskodik a régi kendőkötés utánzásáról (8. ábra). Az ünnepre való pilléket islógokkal, gyöngyökkel díszítették. A kéregpapír-pille alá az asszonyok már egy fonatba fonják hajukat, s kontyráma nélkül tűzik fel díszes csattal, épp úgy, mint a leányok, akiket az különböztet meg, hogy kontyukra pillét nem tehetnek.†

Hofer Tamás

TÁNCGYŰJTÉSI FELHÍVÁS ÉS ÚTMUTATÓ

Könyvünk lapjain több ízben szóvátettük, hogy Somogy gazdag tánc-kincsének teljes megismeréséhez még további beható kutatásra van szükség. Ez egyformán érdeke a magyar néphagyomány értékeit számontartó néprajz-tudománynak — közelebről a tudományos tánckutatásnak — a népművészet értékeit felhasználó és továbbfejlesztő művészeti tömegmozgalmunknak, és általában nemzeti tánc kultúránknak.

A somogyi tánc kincs megismerése nemcsak országunk e sok népi hagyományt őrző vidékének megismeréséhez s a Somogy megyei népi táncmozgalom gazdagabbá tételéhez szükséges. Szükség van erre más vidékek még feltáratlan táncaival együtt a somogyi népi táncokat is felhasználni kívánó művészeti tömegmozgalmunk fejlődéséhez, valamint a magyar népi tánc hagyomány egészének tudományos megismerése, népi tánc kincsünk rendszerbe foglalása érdekében is.

Éppen ezért arra kérjük könyvünk olvasóit — elsősorban a somogyiakat, de népi táncmozgalmunk munkásai és népi kultúránk barátai közül, valamint fiatalságunk soraiból is azokat, akik Somogyban megfordulnak — vegyenek részt a somogyi táncok további felkutatásában és összegyűjtésében.

A népi táncok gyűjtésével behatóbban, szakszerűbben foglalkozni kívánók számára külön részletes útmutató áll rendelkezésre.¹ Az alábbiakban egyrészt arra óhajtunk útbaigazítást adni, hogy egy-egy közvetlenül megfigyelt vagy népi táncosok elbeszéléséből megismert táncról milyen legfontosabb adatokat igyekezzünk megörökíteni; másrészt a somogyi táncok alaposabb felkutatásához, megismeréséhez szolgáló kérdőpontokat közlünk megválaszolás végett.

I.

Az egyes népi táncok legfontosabb adatait az alább közölt rovatos kérdőív felhasználásával, annak kérdőpontjait *részleteiben is minél gondosabban* megválaszolva írjuk le és küldjük be a megadott címre.

Az így leírt táncok egymástól világosan elkülöníthetők, s így megbízható adatként rákerülhetnek az elterjedési térképekre, s téglául szolgálhatnak népi táncaink rendszerbefoglalásának nagy munkájához.

A helyi táncok felkutatásánál helybeli születésű, idősebb tánc kedvelő férfiakat és nőket kérdezzünk ki. Különösen volt lakodalmi tisztségviselők (vőfélyek, gazdasszonyok stb.), mulatságrendezők (legénybírók, ivógazdák, fonógazdák stb.), zenészek és pásztorok szolgáltathatnak jó adatokat. Célszerű, ha adatközlőink emlékezetének felfrissítésére a II—IV., VI. és IX. rovat kérdőpontjai alapján ilyenféle kérdéseket teszünk fel: Milyen táncokat jártak férfiak, pásztorok stb. Milyen táncokat jártak egyesben, párban stb.; milyen táncokat jártak mulatságban, lakodalomban stb.

¹ *Morvay Péter*: Útmutató népi táncaink gyűjtéséhez. Bp., 1953. Művelt Nép.

Rovatos kérdőív a népi táncok

Sorszám	I.	II.	III.
		A helységben járt tánc mai vagy régebbi <i>népi neve</i> (vagy nevei).	<i>Általános</i> an járt tánc (volt)-e; vagy csak a lakosság <i>egyes rétegei</i> (például pásztorok, más nemzetiségűek stb.) járják (járták); vagy csak <i>egyvalaki</i> tudja (tudta) eljárni, azaz ú. n. árvatánc?
I			
2			

Sorszám	VII.	VIII.	IX.
		<i>Egyhelyben</i> járják-e vagy bizonyos pályán <i>haladva</i> ? Elmozduló, haladó táncnál milyen a <i>pálya alakja</i> (pl. előrehaladó, körbehaladó, kígyózó stb.)?	Milyen, más táncoktól elütő <i>lépésekkel</i> , <i>mozgással</i> (pl. egy vagy kétlépésesen; libegősen, rezgősen, ugrósan stb.) járják (vagy járták)?
I			
2			

A gyűjtés helye

helység.
megye.

A gyűjtés időpontja : év hó nap.

Az adatközlők (akiktől a gyűjtő a táncokra vonatkozó adatokat kikérdezte) neve, életkora, foglalkozása és lakása :

legfontosabb adatainak megörökítéséhez

IV.	V.	VI.
Egyes, páros, négyes vagy csoportos tánc-e? Csoportos táncnál körben, sorban egymás mellett vagy egymás mögött, vagy milyen más módon járják?	Milyen összefogózási móddal (pl. váll-derék fogással, nyújtott kézfogással, kereszt-fogással, jobbkezfogással, félkaros váll-derék fogással stb.); állandó összefogózással vagy időnkénti szétválással járják (vagy járták)?	Milyen és hány eszközzel (pl. bottal, baltával, üveggel, zsebkendővel stb.) járják (vagy járták), és azt hogyan használják (pl. a botot földre téve vagy forgatva, földre vagy fejtetett üveggel stb.)?

X.	XI.	XII.	XIII.
Kitől tanulták (pl. idősebbektől, táncmestertől, tanfolyamon stb.) a helységben vagy másutt; és mikor, mettől-meddig volt divatban?	Állandóan ugyanarra a nótára (dallamra) vagy változó nótára járják-e? Szöveges, vagy szövegnélküli dallamra? Állandó dallam esetén melyikre?	Sokan járják-e még vagy már csak néhányan tudják eljárni; vagy esetleg már csak emlékezetben él?	Kik tudják (vagy kik tudják legjobban) eljárni? (Név, életkor, foglalkozás.)

A gyűjtő neve:

foglalkozása:

lakáscíme:

A rovatos kérdőív használata arra készíti a gyűjtőt, hogy valamennyi rovat kérdéseire igyekezzék tánconként külön választ szerezni. A feldolgozásnál viszont megkönnyíti az adatok áttekintését. Azonban ha nem áll rendelkezésünkre megfelelő rovatos űrlap, vagy megfelelő nagyságú papíros, *folymatosan is válaszolhatunk* a rovatos kérdőívre. Ilyenkor az egyes rovatokra adott válaszokat az illető rovatok római számaival különböztessük meg.

2.

Az alábbi kérdőpontok megválaszolásánál nem szükséges a kérdéseket megismételni. Elég, ha csak a sorszámokra hivatkozunk.

A kérdőpontok megválaszolásánál gondosan ügyeljünk arra, hogy mindig a *helyben használatos kifejezésekkel* éljünk, s mindig jegyezzük fel azoknak a helyi táncokat jól ismerő *népi adatközlőknek személyi adatait* (név, életkor, foglalkozás), akiktől a válaszokat gyűjtöttük. E mellett természetesen a *gyűjtés helyét és időpontját*, valamint saját *személyi adatainkat* is közöljük.

Ha csak a *kérdőív egyes pontjaira* tudunk válaszokat gyűjteni, ezeket is küldjük be.

Az alábbi kérdőpontok a somogyi táncok megismerése és rendszerezése szempontjából legfontosabb kérdéseket tartalmazzák. Ha módunkban van, igyekezzünk a fentebb közölt összesítő táncjegyzék egyes helységekből származó valamennyi táncának adatait felkutatni, a rovatos kérdőív útmutatása szerint. Hasonlóképpen hasznos munkát végzünk, ha az elterjedési térképeken szereplő táncok adatait nyomozzuk az egyes helységekből, ugyancsak a rovatos kérdőív útmutatását köelve.

Kérdőpontok Somogy megye népi táncainak felkutatásához

1. Emlékeznek-e a legidősebbek egykori helybeli *verbuválásra*, vagy hallottak-e erről a még idősebbektől?

Ha igen, írjuk le az illetők nevét, életkorát és foglalkozását.

2. Járnak-e (vagy jártak-e) a helységben olyan *verbunknak*, *verbungnak*, *verbunkosnak*, *huszártáncnak* stb. nevezett férfitáncot, amelyben bokáztak, csizmát vertek, tapsoltak vagy amit valaha sarkantyúval, s esetleg körben, vállfogással összefogóva jártak?

Ha igen, írjuk le ezeket a táncokat a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

3. Van-e (vagy volt-e régen) a helységben *mulatságkezdő* vagy a *páros-táncokat megelőző egyes férfitánc*?

Ha igen, írjuk le a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

4. Él-e (vagy élt-e régen) a helységben olyan párostánc, amelynél a férfi és a nő időnként *elengedte egymást*, *azután pedig megint összefogózott*, s szétváláskor a férfi bokázva, cifrázva, csizmaszárat verve táncolt?

Ha igen, írjuk le ezt a táncot a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

5. Él-e (vagy élt-e valamikor) a pásztorok csárdabeli mulatozásain, vagy a lakodalmas népet szórakoztató »figura«-képpen olyan táncos játék, amelyben

egy *baltás kanász és egy kan* (annak öltözött maskara) szerepel, és amelyben a kanász a végén *megöli a disznót?*

Ha igen, írjuk le minél részletesebben ezt a játékot a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

6. Járnak-e (vagy jártak-e) a helységben a pásztorok olyan táncos játékot, amelyben az egyik táncos *földrevetett kalapja fölött baltával vagy bottal* táncol, egy másik táncos pedig eközben el akarja kapni a kalapot?

Ha igen, írjuk le ezt a játékos táncot a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

7. Járnak-e (vagy jártak-e) olyan táncot a helységben, amelyet a táncos *baltával jár?*

Ha igen, írjuk le a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

8. Él-e (vagy élt-e) a helységben *kopogósnak nevezett egyes pásztortánc?*

Ha igen, írjuk le a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

9. Járnak-e (vagy jártak-e) régebben a helységben olyan *férfitáncot, amelyben tánc közben lefekszenek, leülnek, vagy letérdelnek a földre?*

Ha igen, írjuk le az ilyen táncokat a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

10. Él-e (vagy élt-e) a helységben a *leányok vagy asszonyok körtánc?*

Ha igen, írjuk le a rovatos kérdőív útmutatása szerint. Kiegészítésként jegyezzük meg, hogy férfiak milyen alkalommal és körülbelül mióta vesznek részt benne s különös gonddal kutassuk fel a körtánc újabb és régebbi elnevezéseit.

11. Szokás-e (vagy szokásban volt-e) a helységben a lakodalmas menetben vagy más alkalommal *menetközben körtáncot* járni?

Ha igen, írjuk le ezt a táncot a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

12. Járnak-e (vagy jártak-e) a helységben *hatosnak vagy hatolónak* nevezett táncot?

Ha igen, írjuk le ezt a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

13. Járnak-e (vagy jártak-e) a helységben *disznóöltőtáncnak* nevezett táncot?

Ha igen, írjuk le ezt a táncot a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

14. Járják-e (vagy jártak-e) a helységben a *cséptáncot* és előkerült-e ez a lakodalmas nép szórakoztatásánál?

Ha igen, írjuk le ezt a táncot a rovatos kérdőív útmutatása szerint. Nótáját tüzetesebben kutassuk s amennyiben találunk ilyen, teljes szövegében írjuk le.

15. Járnak-e (vagy jártak-e) *takáctáncot* a helységben?

Ha igen, írjuk le ezt a táncot a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

16. Részt vesznek-e a helységben *nők* az üveg vagy bot fölött járt *kanász-táncban* és a nem csárdásléppel járt páros vagy csoportos *verbungban?*

Ha igen, mióta és milyen alkalmakon.

17. Van-e (vagy volt-e régebben) a helységben *külön lassú és külön gyors (friss) párostánc* (csárdásféle)?

Ha voltak ilyenek, írjuk le ezeket a táncokat a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

18. Milyen táncok élnek (vagy éltek) a helységben, amelyeket *csak pásztorok* táncolnak vagy táncoltak?

Írjuk le részletesen ezeket a táncokat a rovatos kérdőív útmutatása szerint, és külön jegyezzük meg, hogy közülük *melyek és mikor terjedtek el* a polgárok (parasztok) körében is.

19. Élnek-e (vagy éltek-e) a helységben *különféle néven nevezett pásztor-táncok* (például kanásztánc, juhásztánc, birkástánc stb.)?

Ha igen, a rovatos kérdőív útmutatása szerint írjuk le, hogy miben különböznek ezek egymástól.

20. Melyek azok a táncok, amelyeket mostanában vagy régebben mindig *a lakodalom egy bizonyos részénél, mondhatni szertartásszerűen, szoktak járni?*

(Például tánc a lakodalmás menetben, vőfélytánc, zászlóvivők tánca, a vőfély tánca a menyasszonnyal, táncos ételhordás, a vendégek asztalhoz táncolása, illetve táncos felkelésük az asztaltól, gazdasszonyok tánca, menyasszonytánc a kontyolás előtt, gyertyás menyasszonykikérés, menyecsketánc a kontyolás után, táncos — esetleg maskarás-lakodalmi felkerülés stb.)

A meglevő táncokat írjuk le a rovatos kérdőív útmutatása szerint. Ha a páros menyasszony- vagy menyecsketáncnál gyertyát tartanak — valamelyik táncos vagy a tányértartó — azt külön jegyezzük meg.

21. Melyek azok a táncok a helységben, amelyeket manapság vagy régebben leginkább *a lakodalmás nép szórakoztatására szoktak bemutatni a jobb táncosok?* (Például seprútánc, mozsártánc, üveges tánc, kendőtánc, kisszék-tánc, különféle »figurák«, mint a kanász tánca a kannal, Bene Vendel tánca stb.)

22. Milyen *táncos társasjátékokat* szoktak játszani manapság vagy régebben a helybeli *lakodalomban* vagy a *felőtt fiatalság* más szórakozó alkalmain? (Például párcserélő, párválasztó körjátékok stb.)

Írjuk le ezeket a táncos játékokat a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

23. *Fejretett üveggel* leginkább milyen alkalommal, kik és milyen formában szoktak táncolni?

Hogy volt ez régebben és hogy változott meg újabban?

24. Mit neveznek ma és mit neveztek régen *kanásztáncnak* a helységben? Például régen csak a bottal, baltával járt táncokat nevezték-e kanásztáncnak? Hányféle fajtáját ismerték régen és hányféle fajtáját ismerik ma?

Határozzuk meg minél pontosabban a különféle kanásztáncokat a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

25. Mit neveznek ma vagy mit neveztek régebben *verbunknak, verbungnak* vagy *verbunkosnak* a helységben? (Például lassú párostáncot, csárdást, egyesben vagy párosban járt férfitáncot, karéjban járt férfitáncot stb.)

Határozzuk meg a *verbunknak* stb. nevezett táncokat minél pontosabban a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

26. Él-e (vagy élt-e régebben) a helységben *hajabokázás, hajarózsázás, hapapaja, erdőjárózás, kocsikalázás, lenezés, szédibabázás* nevű tánc?

Amelyik él (vagy élt) ezek közül, azt írjuk le a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

27. Hogy nevezik (vagy hogy neveztek régen) a *párostáncok* (csárdás-félék) *lassú és gyors részét?*

28. Használják-e általában (idősebbek és fiatalabbak) a helységben a párostáncok megnevezésére a csárdás szót? Mióta? Azelőtt hogyan neveztek a helybeli párostáncokat?

29. Szokásban van-e (vagy szokásban volt-e régebben) a helységben a *leányok táncos húsvéti falukerülése?*

Ha igen, írjuk le a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

30. Van-e (vagy volt-e) a helységben *májusfatáncnak* nevezett tánc?

A többi táncoktól különböző önálló tánc volt-e ez?

Ha igen, írjuk le ezt a táncot a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

31. Milyen *tánc*cal egybekötött népszokások élnek (vagy éltek régebben) a helységben?

(Például újévkor, Balázs napján, húshagyókor, böjt idején, Gergely napján, húsvétkor, májusfaállítással kapcsolatban, pünkösdkor, Szt. Iván napján — tűz körüli tánc, Dömötör napján — pásztormulatság, adventben, karácsonykor. Legényavatással, katonasorozással kapcsolatban. Búcsúkezdés, pincszerezés idején. Közös munkákkal, mint házépítés, aratás, szüret, fonó, tollfosztás stb. kapcsolatban.)

Soroljuk fel a fentiekkel kapcsolatos táncalkalmakat, táncos maskarázásokat, s írjuk le a hozzájuk kapcsolódó táncokat és táncos játékokat a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

32. Milyen *eszközöket* használnak (vagy használtak) a helységben egyes táncoknál és *hogyan*? (Például botot kézben forgatva, üveget fejretéve, üveget, tojást a keresztbetett botok közébe helyezve, ostort pattogtatva, zsebkendőt, sapkát, seprút láb alatt átkapkodva, kis széket döcögtetve stb.)

Írjuk le a helyben szokásos ilyen táncokat a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

33. A párostáncoknál (csárdásféléknél) milyen *összefogózási módok* (például váll-, derékfogás, nyújtott kézfogás, keresztfogás, félkaros váll-, derékfogás) élnek ma és melyek éltek régebben?

Mikor szüntek meg, illetve jöttek szokásba az egyes összefogózási módok?

34. Járnak-e (vagy jártak-e) a helységben a férfiak körtáncot *vállfogással* összefogózással?

Ha igen, írjuk le az ilyen táncokat a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

35. Járnak-e (vagy jártak-e régebben) a helységben *egylépéses, kétlépéses* és *harmadfélépéses* (kettőt jobbra, egyet balra) *párostáncot*?

Ha igen, melyiket mióta és a gyors vagy a lassú részben?

36. Járnak-e (vagy jártak-e) *előre-hátra mozgó párostáncot* a helységben?

Ha igen, írjuk le ezt a táncot a rovatos kérdőív útmutatása szerint.

37. Járnak-e (vagy jártak-e) a helységben *egylépéses párostáncot libbenősen*?

38. Használnak-e a helységben az *egyes tánclépések* megkülönböztetésére, az illető mozgás természetéhez illő elnevezéseket? (Például hegyező, dobogós, pörgölődő, aprószeges stb.)

Ha igen, soroljuk fel, hogy milyeneket, s jegyezzük meg, hogy csak egy tánclépésfajtára vagy pedig az egész táncra vonatkoznak-e.

39. Vannak-e (vagy voltak-e) a helységben szokásban olyan lépésfajták és mozgásmódok, amelyeket *csak a lassú vagy csak a gyors párostáncban* szoktak járni?

Ha igen, soroljuk fel, hogy melyeket alkalmazzák csak a lassúban és melyeket csak a gyorsban?

40. Külön névvel nevezik-e (vagy nevezték régebben) a helységben a *libbenésnek* (*libegésnek*, *mártogatásnak* stb.) egymástól *különböző fajtáit*? (Például az erős térdhajlítással járó mártogatást és az ettől különböző rokonmozgásokat?)

Ha igen, írjuk le az eltérő jelentésű elnevezéseket, s igyekezzünk meghatározni, hogy miben különböznek egymástól.

41. *Kanásznótára* (Hüccs ki disznó..., Megismerni a kanászt..., Leesett a makk a fáról..., Házasodik a tücsök... stb.) *milyen táncot* vagy táncokat járnak (vagy jártak) a helységben?

42. Él-e a helységben *hosszifuruglás* (hosszúfurulyás), s van-e még hosszúfuruglása?

Ha él, mi az illető neve, életkora és foglalkozása?

43. Él-e a helységben *dudás*, s megvan-e még a dudája?

Ha igen, mi a neve, életkora és foglalkozása?

44. Milyen *táncdallam-csoportokat* vagy egyes *táncdallamokat* (táncnótákat) ismernek a helységben, amelyekre mindig ugyanazt a táncfajtát szokták járni? (Például kanásztáncot, csak lassú körtáncot, csak gyors körtáncot, csak lassú párostáncot — csárdást, csak gyors párostáncot — ugrózt stb., takácstáncot, menyasszonytáncot stb.)

Írjuk le az egyes táncok nevét és utánuk a hozzájuk tartozó dalszövegek kezdősorát.

45. Élnek-e a helységben olyan *zenészek*, akik verbunkosokat, dudánótákat, kanásznótákat s más *régi táncnótákat* tudnak játszani?

Ha igen, kik (név, életkor, foglalkozás) és *milyen hangszereken* játszanak?

46. Vannak-e (vagy voltak-e) az egész helység által elismert, vagy más helységekben is *híres népi táncosok* a helységben? (Olyanok, akik táncaikat nem táncmestertől vagy tanfolyamon tanulták.)

Ha vannak, mi a nevük, életkoruk és foglalkozásuk?

47. Élnek-e a helységben *pásztorcsaládból származó vérbeli pásztorok*? (Akár pásztoroknak jelenleg, akár nem.)

Ha élnek, írjuk le az illetők nevét, életkorát és foglalkozását.

Morvay Péter

MUTATÓK

A közölt táncok származási helye

(A helységek és a táncok sorszámaival, a gyűjtők nevének kezdőbetűivel)

<i>Attala</i> (IV. 1.)	19. Karikázó (S. J.)	200
<i>Berzence</i> (II. 11.)	7. Páros verbunk (P. E.)	113
	8. Páros verbunk (P. E.)	123
	12. Lassú csárdás (P. E.)	160
	15. Gyors csárdás (P. E.)	177
<i>Karád</i> (VIII. 9.)	13. Lassú és gyors csárdás (A. B., L. Á.)	165
	16. Csárdás (rezgő) (A. B., L. Á.)	185
	20. Karikázó (A. B., L. Á.)	203
<i>Simonfa</i> (IV. 54.)	3. Egyes verbunk (M. Gy., P. E., P. F.)	90
<i>Szenna</i> (IV. 62.)	4. Egyes verbunk (P. E., P. F.)	96
	11. Lassú csárdás (P. E., P. F.)	157
	14. Gyors csárdás (P. E., P. F.)	170
<i>Szenyér</i> (V. 31.)	2. Páros kanásztánc (P. Cs.)	82
	9. Páros verbunk (P. Cs.)	134
	24. Üveges verbunk (M. I.)	226
<i>Törökkoppány</i> (VIII. 26.)	1. Egyes kanásztánc (L. E., M. P.)	79
	18. Karikázó (L. E., M. P.)	197
	22. Páros seprútánc (L. E., M. P.)	219
<i>Vizvár</i> (I. 28.)	5. Kettes verbunk (Cs. J., M. L.)	99
	6. Négyes verbunk (Cs. J., M. L.)	105
	17. Karikázó (Cs. J., M. L.)	193
	21. Lakodalmi menettánc (vőfélytánc) (Cs. J., M. L.)	213
	23. Csoportos söprútánc (Cs. J., M. L.)	223
<i>Zselicszentpál</i> (IV. 73.)	10. Lassú csárdás (M. Gy., P. E.)	153

A közölt táncok gyűjtői

(A gyűjtők nevének kezdőbetűivel, a táncok sorszámaival)

<i>Andrásfalvy Bertalan</i> (A. B.)	13, 16, 20.
<i>Csikvár József</i> (Cs. J.)	5, 6, 17, 21, 23.
<i>Lányi Agoston</i> (L. Á.)	13, 16, 20.
<i>Lugossy Emma</i> (L. E.)	1, 18, 22.
<i>Madcz László</i> (M. L.)	5, 6, 17, 21, 23.
<i>Martin György</i> (M. Gy.)	3, 10.

<i>Molnár István</i> (M. I.)	24.
<i>Morvay Péter</i> (M. P.)	1, 18, 22.
<i>Pálfi Csaba</i> (P. Cs.)	2, 9.
<i>Pesovár Ernő</i> (P. E.)	3, 4, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15.
<i>Pesovár Ferenc</i> (P. F.)	3, 4, 11, 14.
<i>Srutek Júlia</i> (S. J.)	19.

Táncírással közölt táncok

(A táncok sorszámaival és származási helyével)

1. <i>Egyes kanásztánc</i> (Törökkoppány)	79
18. <i>Karikázó</i> (Törökkoppány)	197
24. <i>Üvegestánc</i> (Szenyér)	226

A közölt táncok filmrevnevői

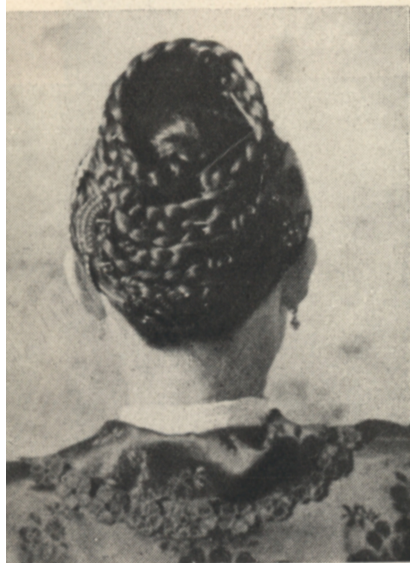
(A táncok származási helyével és sorszámaival)

<i>K. Kovács László</i> ..	Attala (19.), Berzence (7, 8, 12, 15.) Karád (13, 16, 20.), Vízvár (5, 6, 17, 21, 23.)
<i>Kisgyörgy Pál</i>	Berzence (7, 8, 12, 15.)
<i>Kiss Márta</i>	Karád (13, 16, 20.), Szenyér (2, 9.) Vízvár (5, 6, 17, 21, 23.)
<i>Lugossy Emma</i>	Törökkoppány (1, 18, 22.)
<i>Martin György</i>	Simonfa (3.) Zselicszentpál (10.)
<i>Molnár István</i>	Szenyér (24.)
<i>Pesovár Ernő</i>	Simonfa (3.),
<i>Szűts István</i>	Berzence (7, 8, 12, 15.), Vízvár (5, 6, 17, 21, 23.)
<i>Vásárhelyi István</i> ...	Szenna (4, 11, 14.)

A közölt dallamok helységenként a gyűjtők megjelölésével.

<i>Andocs</i>	Martin György (1953) 26.
<i>Attala</i>	Vavrincz Imre (1954) 19/a, 19/b.
<i>Balatonberény</i>	Nyék Sándor (1953) 53/a.
<i>Balatonszentgyörgy</i>	Nyék Sándor (1953) 56/j.
<i>Berzence</i>	Vargyas Lajos (1953) 7, 8, 12, 15, 29, 40, 53/h, 53/i, 53/j.
<i>Buzsák</i>	Bartók János (1953) 43, 54/a.
<i>Csokonyavisonta</i>	Kiss Lajos (1948) 39.
<i>Csurgó</i>	Vargyas Lajos (1953) 52, 53/e, 53/k, 56/c, 56/d, 57/a, 58, 59.
<i>Csurgónagymarton</i>	Vargyas Lajos (1953) 53/b, 53/f, 56/b.
<i>Fonyód</i>	Nyék Sándor (1953) 56/h.
<i>Igal</i>	Vavrincz Imre (1953) 28, 33, 42, 45.
<i>Kaposkeresztúr</i>	Martin György (1951) 27.

<i>Karád</i>	Vikár László (1953) 13, 16, 20/a, 20/b, 47, 49, 50/a, 50/b, 53/d, 53/g, 55, 57/b.
<i>Kötöcse</i>	Bartók János (1953) 56/a.
<i>Nagyberki</i>	Vavrincz Imre (1953) 25/b, 37/b, 44/a, 44/b, 46, 53/l, 56/e, 56/f.
<i>Simonfa</i>	Zámbó István (1953) 3, 30, 31, 32, 34, 35/b, 36, 37/a, 38, 41, 60. Martin György (1954) 48.
<i>Somodor</i>	Martin György (1953) 53/c.
<i>Szenna</i>	Vavrincz Imre (1953) 4, 11, 14.
<i>Szenyér</i>	Martin György (1952) 2. Vikár László (1952) 9, 24, 25/a.
<i>Zselickislak</i>	Zámbó István (1953) 35/a, 54/b, 56/g.
<i>Zselicszentpál</i>	Martin György (1954) 10.
<i>Törökkoppány</i>	Balla Péter (1952) 1, 18/a, 18/b, 22.
<i>Vizvár</i>	Vavrincz Imre (1953) 5, 6, 17, 21, 23, 51.

1. Leány díszes hajviselete. Attala
Fotó : Raffay Anna

2. A „papírkonty“ felkötése. Attala
Fotó : Raffay Anna

3. Az alsó főkötő felkötése. Attala
Fotó: Raffay Anna

4. A gyöngyös főkötő felkötése. Attala
Fotó: Raffay Anna

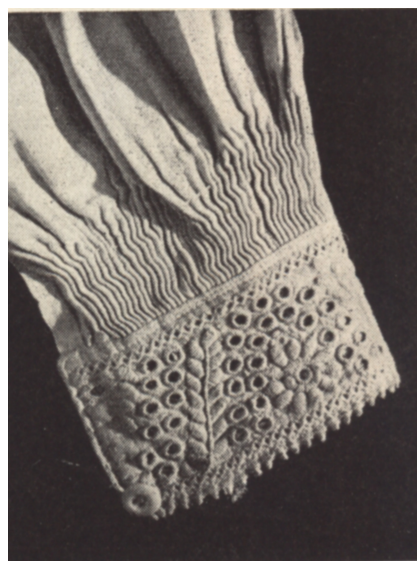

5. A főkötő felett viselt kendő megkötése. Attala
Fotó: Raffay Anna

6. Férsiing eleje. Törökkoppány

(Néprajzi Múzeum)

7. Férsiing kézelője. Törökkoppány

Verbunk. Simonfa

Fotó : Pesovár E.

Kettes verbunk. Simonfa

Fotó : Pesovár E.

Páros verbunk. Berzence

Fotó: Szóts I.

Páros verbunk úveggel. Berzence

Fotó: Szóts I.

Négyes verbunk. Berzence

Fotó : Széts I.

Karikázó. Berzence

Fotó : Széts I.

TARTALOM

<i>Morvay Péter</i> : A tánckataszterről és táncatlaszról	5
<i>Morvay Péter</i> : A népi táncgyűjtés állása Somogy megyében (térkép)	9
Táncjegyzék Somogy megye népi táncgyűjtési térképéhez	13
Somogy megye felkutatott táncai járásoként (diagramm és táblázat)	15
Somogy az országban (térkép)	30
<i>Hofer Tamás</i> : Néhány szó Somogyról	31
<i>Madcz László</i> : Somogy táncélete	36

SOMOGYI TÁNCOK

<i>Martin György—Pesovár Ernő</i> : Somogyi táncok	57
A közölt táncok származási helye (térkép)	
<i>Martin György—Pesovár Ernő</i> : A kanásztánc	58
<i>Morvay Péter</i> : A kanász- és verbuntáncok elterjedése Somogy megyében (térkép)	
Helységjegyzék a kanász- és verbuntáncok elterjedési térképéhez	78

Kanász- és verbuntáncleírások :

1. Kanásztánc (Törökkoppány)	80
2. Páros kanásztánc (Szenyér)	83
3. Egyes verbunk (Simonfa)	91
4. Egyes verbunk (Szenna)	97
5. Kettes verbunk (Vízvár)	100
6. Négyes verbunk (Vízvár)	106
7. Páros verbunk (Berzence)	114
8. Páros verbunk (Berzence)	124
9. Páros verbunk (Szenyér)	135

Martin György—Pesovár Ernő : A csárdás

<i>Morvay Péter</i> : A párostáncok (csárdások) elterjedése Somogy megyében (térkép)	
Helységjegyzék a párostáncok elterjedési térképéhez	150

Párostáncleírások :

10. Lassú csárdás (Zselicszentpál)	152
11. Lassú csárdás (Szenna)	156
12. Lassú csárdás (Berzence)	159
13. Lassú és gyors csárdás (Karád)	163
14. Gyors csárdás (Szenna)	169
15. Gyors csárdás (Berzence)	176
16. Csárdás (Karád)	184

Martin György—Pesovár Ernő : A karikázó

<i>Morvay Péter</i> : A leánytáncok elterjedése Somogy megyében (térkép)	
Helységjegyzék a leánytáncok elterjedési térképéhez	190

Leánytáncleírások :

17. Karikázó (Vízvár)	191
18. Karikázó (Törökkoppány)	195
19. Karikázó (Attala)	198
20. Karikázó (Karád)	201
<i>Martin György—Pesovár Ernő</i> : A lakodalmi táncok.....	205
<i>Morvay Péter</i> : A lakodalmi táncok elterjedése Somogy megyében (térkép)	
Helységjegyzék a lakodalmi táncok elterjedési térképéhez.....	208

Lakodalmi tánc-leírások :

21. Lakodalmi menettánc : (Vízvár)	209
22. Páros söprútánc (Törökkoppány)	215
23. Csoportos söprútánc (Vízvár)	219
24. Üveges verbunk (Szenyér)	222
A közölt táncok leírásmódjáról	226
<i>Morvay Péter</i> : Somogy megye népi táncai járásokként (térkép)	
Megjegyzés az összesített elterjedési térképéhez.....	228

TÁNCZENE

Táncdallamgyűjtemény.....	231
<i>Vargyas Lajos</i> : A Somogy megyei táncdallamok	250

VISELETLEÍRÁSOK

<i>Raffay Anna</i> : Az attalái ünnepi viselet	278
<i>Varga Marianne</i> : A táncalkalmak viselete Berzencén 1900-1920 között.....	284
<i>Hofer Tamás</i> : A törökkoppányi ünnepi viselet	294
<i>Morvay Péter</i> : Táncgyűjtési felhívás és útmutató	303
Mutatók	311
Viselet- és táncfényképek	